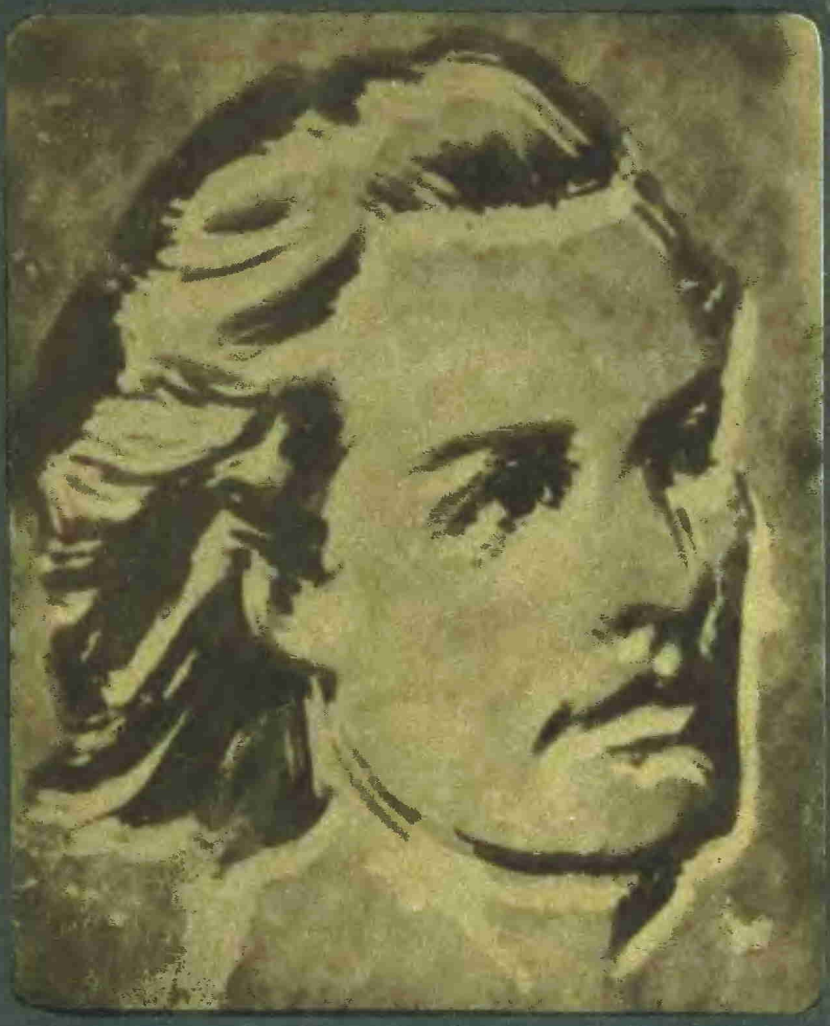

romane de ieri şi de azi

CEZAR PETRESCU

ROMANUL LUI EMINESCU

★★

NIRVANA

Ilustraţia copertei: ***Petre Vulcănescu***

CEZAR PETRESCU

ROMANUL LUI EMINESCU

**

NIRVANA

19 6 8

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

CARTEA ÎNTÎIA

I

Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin, din podgoriile Şiriei, comitatul Aradului, îşi purta cu mulţumire şi cu oarecare fală mundirul de cătană împărătească pe coridoarele Universităţii din Viena.

Mulţumirea şi fala nu-i stăteau însă înscrise pe chip, nici în ochi. Se ascundeau într-o lăuntrică tainiţă ferită cît mai adînc, cu prudenţă, de iscodirile altora.

Studenţii din sălile forfotitoare – pestriţ amestec de feciori ai tuturor noroadelor chezaro-crăieşti – întîlneau numai un flăcăiandru de vîrsta lor, cu trăsurile pierdute într-o funingine de barbă pufoasă. Iar dacă stăruiau mai apăsat cu privirea asupra acestui camarad singuratec, care de două luni nu se plimba cu nimeni şi nu vorbea cu nimeni, îndată ochii studentului ***in jure,*** cu uniforma regimentului ***Ramming*** numărul 72, căutau piezişe în lături, blajini şi îndoielnici, poate mereu bănuitori faţă de ciudatele uşurătăţi şi sminteli ale semenilor. Cîte soiuri de feciori ai noroadelor chezaro-crăieşti de pe cuprinsul împărăţiei, tot atîtea deşucheate porniri! Fiecare cu a lor sminteală, gata s-o ia razna care încotro, fără nici un respect de ordine şi fără nici o teamă de primejdie. Întruniri secrete, tipărituri oprite, cîntece şi marşuri de răzmeriţă. Parcă după o

nesăbuită călcare a legilor şi ordonanţelor de azi, n-ar mai exista şi un mîne al chemărilor la răspundere pentru faptele şi vorbele tale.

Cu toate acestea, în mijlocul atîtor gălăgioşi şi zurbagii juni, care luau viaţa în răspăr, disciplinele etice în derîdere şi edictele monarhiei în sărmane petece de hîrtie fără preţ, prea

prudenta cătană împărătească avea de ce să se socotească în sine norocos om!

Crescuse într-o casă de gospodari înstăriţi, cu puzderie de orfani culeşi de pe la rubedeniile mai nevoiaşe. Cancelariile stăpînirii fuseseră cît pe ce să-l boteze în scripte cu nume maghiar: Ianoş Bojoni.

Îl cruţase de asemenea pacoste numai dascălul valah Avram Voşnitariu, din Şiria, înscriindu-l în catastifele şcolii pe-un nume nou şi închipuit, dar oricum, cu sunet mai puţin ma-ghiar: Ioan Slavici. Îl aşteptase, nu după multă vreme altă primejdie. Pe cînd isprăvea a şaptea clasă de liceu, părinţii scăpătaseră. Siliţi să strîngă băierile pungii, l-au oprit acasă, judecînd că atîta învăţătură îi e prea îndestulă. Mumă-sa şi stăpîna casei, femeie vrednică, muncită de patima rînduielii şi a scuturatului, nehodinită din zori de zi cumu-i apa curgă-toare, hotărîse că s-a isprăvit de-acolo înainte cu huzurul şcolăritului, fiindcă a sta cu nasul înfundat în carte, fără a pune mînele cu vrăjmăşie la trudă, îi părea trîndăveală curată.

Trecuse la liman tihnit însă şi prin această vultoare mai primejdioasă decît toate, unde-l aştepta înecul în beznele vieţii de sat: o slujbă măruntă la primărie, secretar de-al doilea la vreun notar public cu sarcina să traducă în limba maghiară actele şi jalbele valahilor, contabil la vreo sucursală de bancă. Tot atîtea începuturi de moarte pe încetul.

Îmbrăcase deci uniforma de voluntar. Şi de-atunci, toate s-au luminat înainte-i cu o îmblînzită îndurare la care cu firea-i potolită şi resemnată, nici nu mai cutezase a nădăjdui.

Straiele de pe dînsul împăratul le plătea; drumul pînă la Viena pe cheltuiala împăratului îl făcuse; împăratul îi dădea adăpost la cazarmă; împăratul îl hrănea, el îi îngăduia să-şi urmeze studiile mai înalte, el îl ierta de datoriile ostăşeşti ale dimineţii întru aceasta; ba chiar îl mai şi strămutase din cazarma îndepărtată de la

Gumpendorf, la cazarma Franz Iosif, a treia casă de lîngă Universitate.

Ca atare, ce l-ar fi îndreptăţit să se plîngă de asupririle şi nedreptăţile lumii, cum aude vuind în urechi glasul camarazilor de învăţătură şi de cătănie?

Cuminţenie e să-ţi păstrezi un rost hotărît în viaţă, să te mărgineşti la acel rost şi să nu te leşi furat de-o ispită, aici, de-o slăbiciune, dincolo; să nu împărţi firul de păr în patru şi să nu alergi după năluce. În această privinţă, voluntarul şi

studentul ***in jure*** Ioan Slavici, rămăsese tot Ieni cel mic al Lenii Savului lui Mihail Bojin din Şiria, odrasla unei femei vestită în şapte sate pentru chibzuiala cu care îşi ţinea curată şi rînduită gospodăria, cu fiecare lucruşor, din fieştece odaie, la locul său dinainte hotărît şi nestrămutat pe vecie.

Cu asemenea judecată şi cu astfel de fire pretimpuriu drămăluită şi bătrîncioasă de unchiaş sfătos, greu se putea apropia el de zănatecii săi camarazi. Pas de te înţelege! Unul avea o ţicneală. Altul o patimă care-i covîrşea voinţa. Al treilea nu-şi găsea loc din zori pîn-la miez de noapte, vînturînd cafenelele.

Toţi îi erau neînţeleşi.

Parcă pe toţi îi mîna un duh rău, să părăduiască şi să mistuie ceea ce le-a dat puterea dumnezeiască în păstrare, din ceasul cînd au deschis ochii la viaţă.

De două luni, străbătea coridoarele Universităţii singur, cu straiul de cătană bine îmbumbiat, bine periat, cu cizmele lustruite oglindă, cu foile de însemnări subsuoară, învelite în scoarţă albastră ca un album de şcolăriţă. Puţinele lui cunoştinţi: un vecin slovac de bancă ori un june croat care i-a cerut odată briceagul s-ascută un creion, treceau grăbit pe lîngă el ducînd mîna la pălărie şi se opreau la cetele lor gureşe, de unde izbucneau hohote de rîs, triluri de cîntece, începuturi de ceartă şi dezbateri atît de înfierbîntate de răsunau bolţile să se năruie peste dînşii.

Furnica Universitatea împărătească de valahi din Transilvania, din Bucovina şi din principatul României, ba chiar din Macedonia; iar el nu cunoştea mai îndeaproape decît pe unul singur: Ioan Hosanu de pe Murăş, student la medicină.

Îi oprise privirea de cîteva ori, un tînăr oacheş, cu înfăţişarea deosebită, cu obrazul smad şi ras actoriceşte, purtînd clăbăţ bănăţean peste pletele negre. Avea ochii adînci şi visători, un

zîmbet uneori trist, parcă depărtat de lumea din juru-i, alteori parcă de dispreţ şi răceală. Un albanez! – şi-a zis. Poate chiar un persian, dacă nu vreo spiţă din neamurile budice de pe ţărmul Gangelui.

Despre fruntea acestui străin auzise într-o zi pe doi vienezi vorbind alături, cînd şi-a scos el clăbăţul din cap. ***„Eine Denkerstirne!”*** exclamaseră într-un glas. O frunte de gînditor!

Tînărul cu fruntea de gînditor, deocamdată în acea zi rîdea foarte voios în mijlocul unui cerc de alţi juni, tot atît de porniţi pe chicot şi hîrjoană. Se oprea din rîs. Trăgea cu poftă păgî-

nească dintr-un capăt de ţigară. Ridică arătătorul, făcînd un semn enigmatic spre unul din ascultători.

Celălalt a încuviinţat din cap. S-au depărtat apoi amîndoi braţ la braţ, urmînd discuţia lor încinsă.

Oare ce rost poate să aibă semnul acela cu degetul ridicat? Aşa a aflat el că se înţeleg numai francmazonii, cu anume împrumuturi din alfabetul pentru surdo-muţi.

Junele Ioan Slavici, Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin din podgoriile Şiriei, a rămas singur, strîngînd caietul albastru subsuoară, cu tunica sa bine încheiată şi cu cizmele sale lustruite oglindă. Trecea printr-un ceas, cînd orice tînăr singuratec, oricît de cumpănit în fire, jinduieşte la gălăgia şi la iureşul de viaţă al celorlalţi.

Pe dinainte-i se vînzoleau cetele de învăţăcei din toate seminţiile chezaro-crăieşti. Unii erau cu pantaloni tărcaţi, alţii cu coatele lucii şi destrămate, gulerele multora aveau nevoie de-o grabnică primenire.

Dar ce voioşie şi ce înfrigurare la toţi!

Cehi şi unguri, sîrbi şi croaţi, germani şi slovaci, ruteni, polonezi şi români, toţi se chemau în graiul lor, pe numele cel mic de acasă şi de prietenie, se ghionteau, îşi smulgeau caietele şi cărţile; toţi pomeneau clipind din coada ochiului despre anumite Gretchen şi Rezi cu păr bălai şi cu priviri albastre, ca floarea de in ori de cicoare, apoi trăgeau doi cîte doi pe rînd, frăţeşte, din aceeaşi pipă ori din acelaşi firtal de ţigară.

Numai el, singur, şi nebăgat în seamă de nimeni, se pregătea să plece spre cazarma unde îl aştepta o migăloasă datorie de gospodină, cu mătura şi ştergarul de praf în mînă, ca pe măsura lui Ieni, vrednic fecior al Lenii Savului lui Mihail Bojin din Şiria. Căpitanul îi încredinţase nobila misiune să supravegheze buna orînduială, dereticarea şi aerisirea dormitorului şi a sălii de teorie, prefăcute în adevărat iad de cei treizeci şi

cinci de camarazi voluntari, studenţi adunaţi de pe la toate şcolile din toate ţinuturile şi de toate neamurile, în afară de valahi.

Pasul îl încetinise alene, poate fără să-şi dea socoteală. Nu-l mai atrăgea datoria.

Îl chemau îndepărtate glasuri şi nostalgii de obîrşie.

Cu o neobişnuită la el uitare a stăpînirii de sine, se bucură exagerat de zgomotos cînd îşi zări unicul prieten român. Ridică mîna fluturînd caietul albastru, îl strigă cu o tărie de care s-a speriat singur, se repezi spre dînsul călcînd ghete şi bătături:

— Doctor Ioan Hosanu! Doctor Ioan Hosanu!

Studentul în medicină, înaintat la rangul de doctor înainte de vreme, după tradiţia darnică în titluri şi excelenţii a chelnerilor şi portarilor din capitala împărăţiei, îi făcu semn că l-a văzut şi că l-a auzit; iar semnul înălţat peste capete, îl mai îndemna să rămînă pe loc şi s-aştepte.

Era şi aceasta o francmazonerie mută, dar mai uşor de înţeles. Însemna că pe ziua aceea, prietenul Ioan Hosanu îl poftea la masă, la birt, scutindu-l de cartofii cu zeamă lungă de la cazanul împărătesc.

Aşteptarea a durat puţin. Ioan Hosanu s-a întors, ţinînd de braţ pe tînărul străin cu fruntea de gînditor.

— Mă recomand Mihai Eminescu! rosti necunoscutul, scuturîndu-i palma cu o mînă mică şi vînjoasă.

— Cum?... Sînteţi român?... se miră Ioan Slavici, după ce-şi spusese la rîndul său numele.

Proaspătul cunoscut zîmbi, aruncînd o furişă şi veselă privire de înţelegere spre Ioan Hosanu. Apoi păru mai mult mînios, decît mirat de asemenea întrebare.

Împingîndu-şi clăbăţul pe şuviţele inelate la ceafă, răspunse cu vorbă apăsată şi latră:

— No, că ce mă-ntreabă? Bine-i şage... Eu mi-s bănăţan, frace, dzău, asta o scie tătă lumea ge aişe... Am audzît vorbă că şi dumneata eşti nu geparte pă aşele locuri, la Arad, în sus, tunie-l!... Ei, fainâ treabă ge mă gîndesc şi mă răzgîndesc: frace-am fost şi noi nu ne-am şciut!... Da răspunge şi ţucă-mă de bucurie. C-apoi mă mînii, mînce-ce chiţoranii!

Ioan Hosanu abia îşi stăpînea rîsul.

Cătana împărătească din podgoriile Aradului nu ştia ce să creadă. Graiul era al lui, ge acasă; tot ge acasă ge la el şi clăbăţul.

Dar zîmbetul dovedea ceva pus la cale, să-şi rîge ge dînsul.

Se vede că nedumerirea se zugrăvise atît de

jalnic pe mutra şirianului, încît Mihai Eminescu, el a fost cel care a izbucnit mai întîi în hohot. După ce şi-a şters lacrimile, l-a liniştit schimbînd glasul:

— Nu-i price, domnule voluntar! Nu-s nici un fel de bănăţean. Mi-s moldovan get-beget, coada vacii.

— Atunci aţi stat mult prin Banat?

— Una cu alta, să tot dzîcem o lună jumătate. Lugoş, Temişoara, Arad, Caransebeş... O lună şi ceva...

— Poate că aveţi cvartir împreună cu bănăţeni, de ne-ai prins aşa de bine vorba?

— Nici cînd... Asta-i o slăbiciune mai veche a mea, să caut şi să prind graiurile româneşti din deosibite părţi. Încolo, stau mai mult cu bucovineni. Cu dînşii sînt eu frate de cruce şi tovarăş de post negru cînd ajungem la... hm!... la ***asta...***

Moldoveanul get-beget ridică arătătorul, repetînd semnul tainic de adineori:

— ...la ***asta,*** adică la o piţulă, una singură! Zece creiţari pentru cafea.

Ioan Slavici, drept, cu călcîile cizmelor lipite şi cu caietul albastru apăsat de palma stîngă pe piept, deasupra inimei, se silea să zîmbească şi el din bună-cuviinţă. Dar în ascunzişul sufletului unde-şi păstra judecăţile, osîndea cu mîhnire acest fel nechibzuit de a privi viaţa.

Se simţea dezamăgit întru totul, aflînd că şi tînărul cu frunte de gînditor şi cu ochii atît de tainic adînci, se prenumăra printre învăţăceii care împuşcau o piţulă şi găseau în această umilitoare şi nechibzuită strîmtoare, prilej de glumă şi de rîs. Îl împingea gîndul să rostească o vorbă, ca să umple tăcerea. Îl opri însă sfiala din născare şi mai ales privirea noului cunoscut, cîntărindu-l printre genele lenevos lăsate.

Ioan Hosanu sună oarecare arginţi în fundul buzunarului şi vorbi:

— Tocmai fiindcă ai pomenit de bucovinenii tăi, Eminescule, mă duc să mai prind unul pe coridoare şi să mergem cu toţii la masă...

— Cine, anume?

— Ioniţă Bumbac.

— Văleu! Vai ş-amar de urechile noastre!

Mihai Eminescu îşi apucase tîmplele în palme ca o bocitoare şi scutură din cap, tînguindu-se cu o comică deznădejde:

— Vai ş-amar de sufletu-nostru, ce ne-aşteaptă, măredoamne! Avem să-nghiţim bucatele cu noduri... Păcat de ele şi de noi.

— V-aţi certat cumva? întrebă îngrijorat Hosanu. Atunci să-l lăsăm.

— Nu ne-am sfădit nimica!... Pînă acuma nu ne-am sfădit, măcar că nu-i mult pîn-departe... Dar nu ştii ce-nseamnă Ioniţă Bumbac la o masă?

Înlocui lămurirea prin vorbe, cu o foarte izbutită demonstraţie mută prin mimică şi gest.

În stînga ţinea o rîşniţă nevăzută, cu dreapta mişca un mîner nevăzut de vînturătoare, şi învîrtea, învîrtea, învîrtea!... Ioan Hosanu recunoscu într-adevăr că aşa discută prietenul său Ioniţă Bumbac, rîşniţă neogoită de vorbe. Nu mai lăsa timp şi altora să strecoare un cuvinţel.

— Atunci să nu-l mai caut. Păcat şi de el, măcar c-o merită! Dar îţi spun drept că-mi pare rău. Îl ştiam flămînd şi i-am făgăduit ieri că-l poftesc şi pe dînsul la masă. Mi-au trimis bătrînii ceva florini de-acasă...

— Ba cheamă-l, rogu-te! încuviinţă generos Mihai Eminescu. Se poate să-l păgubim de-o masă?... Adică să sufere gura, tot din pricina gurii?... L-am zărit şi pe el mai ieri, căutînd o piţulă... Cînd ajunge omul la aman, păgîn să fii şi tot îi ierţi păcatele!... Avem să facem aşa: cît vorbeşte el, noi mîncăm şi tăcem. Nu scrie la porunca împărătească, neapărat să-l ascultăm cu sfinţenie! Toace, treanca-fleanca, cît o pofti. Pe urmă cînd a începe el să mănînce, vorbim noi. Şi toată lumea are să fie împăcată.

Zîmbea cu voie bună acestei dezlegări care mulţămea pe toată lumea.

— Numai că atunci mai întîrziem! luă aminte Ioan Hosanu. El iese de la curs abia peste o jumătate de ceas.

Mihai Eminescu află şi la aceasta o dezlegare:

— Plec eu înainte cu domnul Slavici... Aşa putem face cunoştinţă mai pe îndelete, în tihnă, pînă ce nu intrăm în rîşniţă lui Ioniţă Bumbac. Şi vă aşteptăm în faţa birtului... Unde întinzi praznicul, la Moretti ori la Tata Wihl?

— Mai bine la Tata Wihl!...

— Bun şi aprobat. Dar nu ne uiţi cumva şi nu ne laşi să ne plimbăm pe Marrokkanergasse pînă ce ne-or degera urechile?

— Se poate una ca asta?

— Cu Ioniţă, iaca se poate... Tu mă-ntrebi? Te-

apucă de-un bumb, aici, pe scările Universităţii, şi nu te lasă să te mişti din loc pînă ce nu isprăveşte tot ce are el de spus... Adică treabă de-o jumătate de zi. Scăpi, doar dacă-i leşi bumbul rupt din aţă în mînă şi o împungi de fugă...

Ioan Hosanu le-a dat cuvîntul său de cinste că va fi tare de fire şi că la nevoie îşi va jertfi un bumb de la palton, cu toate că-i mai rămăseseră numai trei din cinci.

Astfel cei doi juni au plecat singuri înainte, pe străzile Vienei: Mihai Eminescu, feciorul căminarului Gheorghieş din Ipoteşti, districtul Botăşănilor; Ioan Slavici, feciorul Lenii Savului lui Mihail Bojin, din Şiria, comitatul Aradului.

Din puţin schimb de vorbe, au priceput, şi unul şi altul, că nu se născuseră depărtaţi numai pe harta ţinuturilor de grai românesc. Aveau aceeaşi obîrşie de neam; lumile lor fuseseră şi erau însă cu totul, cu totul deosebite.

Şirianul trăise puţin, strîmt, fără multe cetiri şi cunoaşteri de locuri şi de oameni; nu pătimea de chinul întrebărilor fără răspuns: îşi netezea înainte pentru viaţă o potecă îngustă şi bine bătătorită, fără urcuşuri ameţitoare pe buza prăpăstiilor. Aşa cel puţin credea şi spera el. În schimb, Mihai Eminescu, moldovanul, la douăzeci de ani cutreierase ţările româneşti în lung şi în lat, căpătase din fragedă vîrstă amare învăţăminte de la oameni şi din cărţi; dar colcăia de planuri cutezătoare şi presimţea că îndeplinirea lor îi cerea poate chezăşie o lepădare de toate îndestulările unui trai tihnit, chibzuit şi călduţ, aşa cum îl înţelegea Ioan Slavici, catană împărătească şi student ***in jure.*** Mai ales în acea zi se simţea el foarte împăcat cu soarta-i, cu oamenii şi cu tîlcul amar al cărţilor. Privea la cer, la oameni şi la viaţa din jurul său, cu o nemărginită bucurie de a trăi în ochii unde sclipeau luciri de rîs. Toate îl încîntau. Toate i se făgăduiau pline de anume tîlcuri, care pentru noul său cunoscut rămîneau ferecate cu şapte zăvoare şi şapte peceţi.

Străzile Vienei arătau sub straiul lor alb de ninsoare, semne de mari şi grăbite şi trufaşe schimbări.

Se pregătea capitala împărăţiei pentru o domnie lungă şi glorioasă, în ciuda nenorocoaselor înfrîngeri de pe cîmpurile de bătălie. Pe bulevardele Ringului, proaspăt deschise peste temelia vechilor fortificaţii ale

cetăţii Beciului, mişuna o mulţime prietenoasă, vorbăreaţă, surîzătoare, fredonînd valsuri, făcînd popasuri la vitrinele strălucitelor magazine, intrînd şi ieşind din mari cafenele.

Multe clădiri se înălţau încă neisprăvite, aşteptînd primăvara în zid roşu de cărămidă, după scheletul schelelor de scînduri şi de bîrne.

Treceau fetişcane vesele, îmbujorate de ger, cu părul bălai răsărind în zulufi aurii de sub căciuliţe şi pălării de iarnă, cu ochii albaştri sclipind de ghiduşe gînduri. Treceau ofiţeri în mîndre dolmane cu nasturi auriţi, zîngănind sabia şi zuruind

pintenii. În cupeurile cu geam de cristal, se zăreau doamne înfăşurate în blănuri moi, domni cu favoritele scurte şi cu gulere de astrahan, generali încărcaţi de fireturi.

Cei doi studenţi s-au oprit la locurile deşarte şi largi, unde arhitecţii înfipseseră ţăruşii pentru planul viitoarelor măreţe clădiri: ***Universitatea cea nouă, Hofburgtheater, Rathaus, Rechratsgebäude, Justiz-Palats...*** Socluri de piatră îşi aşteptau statuiele în pieţi cu arbori bătrîni. Bătea soarele rece al iernii în recea şi alba marmoră din faţada şi colonadele palatului ***Hof- Operntheater,*** atunci terminat din temelie pînă la basoreliefurile frontoanelor; în zidurile celuilalt palat de peste drum, ***Heinrichshof,*** care nu împlinise şapte ani.

Ioan Slavici, catană îmbrăcată în straiul plătit de împărat, admiră cu evlavie aceste schimbări.

Mihai Eminescu se mulţumi să clatine din cap, deodată posomorît.

Despre puterea chezaro-crăiei el avea alte păreri. Şi îi fu de mirare că feciorul de gospodari români din Şiria, se împăca atît de uşor cu o stăpînire străină şi afla cuvinte de slavă pentru drăguţul de împărat.

— Bată-i mînia lui Dumnezeu! oftă din adînc, trăgîndu-şi clăbăţul pe ochi.

— Pe cine să-i bată?... întrebă cu nevinovată nedumerire, Ioan Slavici.

— Pe magnaţi şi pe grofi, pe consilierii imperiali şi pe excelenţe; pe toţi, cu palatele lor cu tot... Aici şi 1a Pesta se înalţă un palat după altul... Dară sub temelia lor gem suflete, domnule, din Şiria. Asta-i! Gem şi au să clatine odată temeliile... Pe mine de asta mă desfăta pînă mai adineori priveliştea. Citeam pretutindeni semnele încă ascunse ale dezrobirilor ce va să vină. Trufia nu vesteşte oare întotdeauna începutul sfîrşiturilor pentru uzurpatori şi tirani? Nu aceasta ne învaţă istoria?

Catana privi pieziş şi fricos la trecători. Noroc

că noul prieten vorbea o limbă pentru ceilalţi neînţeleasă.

Dar Eminescu zîmbi din nou luminat la chip, întorcîndu-se pe jumătate, cu mînecile largului palton împreunate la piept, căci aşa îşi apăra mînele de ger, ca birjarii pe capră. Se întoarse, stătu locului şi fluieră minunat:

— Ai văzut?

— Ce, mă rog?

— Fetiţa cu scurteica sură de blană!... Mi-a aruncat nişte ochi vicleni pe sub gene!... Ferice de tîlharul care-i sărută.

Catana nu ştia dacă se cuvine ori nu să surîdă. Moldovanul era din ce în ce mai greu de înţeles. Trecea de la un gînd la altul şi de la o impresie la alta, cu neastîmpărul veveriţei care zvîcneşte din ram în ram.

Întrebă:

— Cum împaci dumneata una cu alta, domnule Eminescu? Văd că-i urăşti pe austrieci şi că le doreşti pieirea... şi văd că aceasta nu te opreşte să te uiţi cu drag la copilele lor...

— Mă ierţi! întrerupse Mihai Eminescu, oprindu-se în loc, să deschidă trecere altei femeiuşti cu o albă cuşmuliţă pe-o sprinceană. Mă ierţi! Să facem deosebire. Poporul e una; guvernul e altceva. Nu-i urăsc ps austrieci îndevălmăşie. Urăsc politica lor, metoda lor de guvernare... Aceasta e în mîna şi sub ţeasta cîtorva sute de oameni. Încolo? Încolo, oamenii sînt foarte de ispravă. Mai ales aici în Viena!... Nu pot tăgădui cuviinţa şi felul lor prietenos de a te găzdui. Nici nu tăgăduiesc ştiinţa dascălilor lor de la Universitate, bogăţia muzeelor şi bibliotecilor de aici. Teatrul lor, muzica lor... Acestea numai un barbar şi un strîmt la judecată, le-ar putea tăgădui şi urî... Cînd vii însă de la Şiria, cum viu eu de la Cernăuţi, cunoaştem şi altă faţă a chezaro-crăiei. Acolo lucrează ***beamterul!*** Pe acela nu se poate să nu-l urăşti... Dar ce să filozofăm asupra politicei imperiului, dîrdîind de ger? Mai bine uită-te şi dumneata la mîţa asta cu ochi verzi... Ce zici?

O copilandră cu ochi verzi se oprise înaintea unui afiş de teatru. Se prefăcea a citi pomelnicul artiştilor şi rolurilor. Dar se cunoştea bine că afişul e numai un loc dinainte hotărît, de aşteptare şi de întîlnire.

Cînd isprăvi de învăţat pe de rost numele personagiilor din ***Faust,*** se răsuci alintată în

vîrful călcîilor, bătu cu nerăbdare din vîrful ascuţit al botinei în omătul îngheţat, îşi petrecu privirea nepăsătoare asupra catanei cu funinginea de barbă pufoasă, o întîrzie stăruitor la tînărul cu obrazul ras actoriceşte şi cu ochii migdalaţi. Se lămurea în privire o mirare plăcută, parcă un îndemn, parcă o chemare.

Din urmă însă, se ivi un ofiţer de huzari cu mustaţă blondă adusă în sfîrc, o prinse de braţ cu o mişcare scurtă de luare în stăpînire, şi amîndoi se depărtară în zuruit de pinteni şi clinchet sonor de rîs.

— Ai cam tăcut, frate din Şiria! Ţi-a tăiat suflarea? zîmbi Mihai Eminescu. Drept să-ţi spun, un drac de fată ca aista, chiar dacă ar fi din viţă de ***beamter,*** m-ar împăca pe o bucată de vreme cu ***beamterii*** împărăţiei!...

Lui Ioan Slavici i se păru iarăşi că noul său prieten este lipsit de seriozitate şi de statornicie.

Abia mai tîrziu, cînd s-au aşezat la masă, la Tata Wihl, în birtul cu larmă de multe glasuri bucovinene şi ardeleneşti, s-a lămurit deplin că sub această nestatornicie de suprafaţă, omul tăinuia un suflet adînc şi înveluitor ca vîltorile Murăşului.

Fiindcă Ioniţă Bumbac dăduse drumul la rîşniţă, Mihai Eminescu îşi frămînta buza de jos între degete cu un tic probabil mai vechi, poate de sufleur în cuşca aşteptărilor, ori zîmbea fără s-asculte, privind visător pe fereastră, afară.

— Pe dumneata nu te interesează asta? întrebă supărat Ioniţă Bumbac, mînuind furculiţa goală în văzduh ca o sîneaţă.

— Ba mă interesează, dar nu vreau să te întrerup. Pur şi simplu! Ştiu că nu-ţi place... Mi-aştept rîndul...

Vorbitorul rămase numai o clipă la îndoială, cu furculiţa în sus. Lui nu-i părea atît de pur şi simplu. Dar patima limbuţiei şi nestrămutata încredere în adevărurile eterne rostite de buzele sale, au biruit.

„Rîşniţa” – făcu semn Eminescu prietenilor, răsucind mînerul nevăzut.

A biruit rîşniţa şi Ioniţă Bumbac a dat crezare pe cuvînt conmeseanului care nu cuteza să-l întrerupă. Ba încă mai şi hohoti cu dispreţ:

— Cum să mă întrerupi? Aş vrea s-o mai văd şi pe asta!... La argumentele mele, iubite, nu ţin piept minciunile domnilor de la ***Convorbiri literare,*** cărora văd că le acorzi o importanţă exagerată. Ce-mi umblă dumnealor cu şcoala, în materie de naţie?

— Tocmai... renunţă Mihai Eminescu la o

dezbatere de prisos.

Zîmbea iar, uitîndu-se cu încordare la fruntea lui Ioniţă Bumbac, la ochii şi la trăsăturile obrazului exprimînd cea mai desăvîrşită mulţămire de sine. Se întreba prin ce minune camaradul său bucovinean, îi aminteşte capul şi fruntea şi toată făptura lui Grigore Lazu, poetul pletos şi tovarăşul de-o lună, la masa cancelariei de la tribunalul din Botoşani? Nu era la mijloc nici o asemănare fizică. Şi totuşi păreau înrudiţi.

— Aşa că… urmă Ioniţă Bumbac, ameninţînd cu furculiţa pieptul chelnerului. Aşa că aduci un gulaş cu mulţi cartofi! O movilă de cartofi…

Apoi, revenind la Slavici şi Ioan Hosanu:

— Ce vă spuneam?…

Primejdioasă întrebare.

Nimeni nu ştia hotărît despre ce anume a fost vorba, fiindcă Ioniţă Bumbac vorbise despre toate, multe şi mărunte, mari şi universale. Stînjenit şi simţindu-se oarecum vinovat pentru această lipsă de ascultare, cătana imploră din ochi ajutorul lui Ioan Hosanu.

Studentul în medicină, ca unul care cunoştea de mult calul de bătaie al prietenului, rosti într-o doară:

— Ai rămas la naţie, Ioniţă dragă…

— Da! Ah, da! Am rămas la naţie. Datoria noastră sfîntă e să rămînem la naţie! se răsti Ioniţă Bumbac, împungînd văzduhul cu furculiţa. N-am dreptate?... Aşa că, domnilor, nu-i vremea de filozofie! Ce-mi umblă cosmopoliţii de la ***Convorbiri literare*** cu fofîrlica şi cu diferite chestii? Eu nu vreau să aud de chestii... Naţia mai întîi…

Mihai Eminescu îşi schimbă privirea îndepărtată, peste capete, într-o altă lume, a sa.

Îndată ce vorbea Ioniţă Bumbac despre naţie, gîndul şi amintirile îl mînau aiurea deşi îşi iubea naţia măcar de trei ori pe-atîta cît Ioniţă Bumbac. Dar el o iubea concret, în imagini şi în amintiri – oameni, patrie, cîntece, datini, dureri – nu vorbe rostite cu găunoasă emfază. De aceea privirea lui cu genele îngustate călători de îndată, dincolo de pereţii birtului studenţesc „la Tata Wihl” şi de uliţile capitalei împărăteşti, spre plaiurile de-acasă, spre unchiaşii de la Ipoteşti, spre cronicile Moldovei din biblioteca părintească.

Chelnerul a adus talerul cu gulaş vienez şi mulţi cartofi: o movilă de cartofi aburind ca un mic vulcan în activitate.

Un timp au căpătat deci şi ceilalţi răgaz să

grăiască. Ioniţă Bumbac înfuleca şi făcea mereu semn cu furculiţa muiată în sos, că ia aminte la tot ce se spune şi că-şi rezervă dreptul de a-şi rosti cuvîntul la urmă.

— Adică de ce ne toci dumneata cu Budha-Sakia-Muni, cu Nirvana, Confucius, ***Die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde*** şi ***Parerga und Paralipomena?*** îşi pierdu răbdarea, înghiţind strîmb. Ce legătură vezi dumneata între

naţie şi Confucius, Nirvana şi Budha-Sakia-Muni? Ce foloseşte naţia de aici, domnule, cînd fiecare bun român, trebuie să aibă naţia în vedere, înainte de toate?

Eminescu răsucea o ţigară cu mare băgare de seamă să nu risipească firele de tutun şi clătina din cap, surîzîndu-şi gîndurilor.

— Ce ai de spus la asta? îl pofti să răspundă Ioniţă Bumbac, cînd a isprăvit o nouă perioadă oratorică. Acum aş vrea să te aud. Care ţi-este părerea?

— Hai, să ţi-o spun!... zîmbi Eminescu. Părerea mea e pur şi simplu că ar trebui să-l părăsim pe Moretti şi să luăm masa de-acum înainte aici, la ***Zu den drei Tauben...*** Tata Wihl e om de ispravă. Porţiile sînt respectabile. Andreas ne dă ţigări şi tutun pe datorie... E o adevărată binecuvîntare pentru nişte ***disperados*** ca noi, vorba lui Iorgu Caragiale. Asta-i părerea mea şi sînt convins că aţi îmbrăţişat-o cu toţii... Am să vorbesc şi cu băieţii noştri...

Ioniţă Bumbac zvîrli cu zîngăt furculiţa în taler, izbucnind:

— Poftim, domnilor şi prietenilor! Vedeţi cu cine ne pierdem vremea. E vorba de naţie, iar dumnealui...

Ioan Slavici ridică ochii la pendula din perete cînd auzi pomenindu-se despre vreme pierdută.

— Oi! făcu, repezindu-şi degetele în tidva tunsă scurt, a semn de mare nelinişte. Trei firtale la două I Daţi-mi voie să plec...

— Nu mergem împreună la ***Troidl,*** să bem o cafea şi să citim foile? îl îmbie Eminescu.

— Aş merge, suspină cătana, dar datoria nu mă lasă...

Îl aştepta într-adevăr sala de teorie, unde cei treizeci şi cinci de camarazi care n-au fost crescuţi de o Leana Savului lui Mihail Bojin, fără îndoială că au întors încă o dată zestrea cazărmii împărăteşti cu dosul în sus. Se despărţea însă cu părere de rău. Ar fi rămas pînă la miez de

noapte, să se împărtăşească din atotştiinţa moldoveanului ce-i deschisese ochii spre o lume necunoscută: Budha-Sakia-Muni, Confucius, Kant, Schopenhauer... Nu se prea împăca el cu dînşii. Dar acesta era vîntul vremii, care bătea printre junii ucenici cărturari ai Vienei.

S-au ridicat cu toţii.

Afară începuse să ningă cu fulgi mărunţi. Chicoteau fetele sprintene cu obrajii ca floarea gingaşă de măcieş, grăbind şi ele la datoria lor, la croitoriile şi magazinele cu viclene podoabe

pentru Dalilele Ringului. Nu s-ar fi spus că erau numai vînzătoare, cusătorese, simbriaşe coborîte dintr-o mansardă ori ieşite la lumină dintr-un subsol. Toată capitala chezaro-crăiei, a lor părea.

— Nu mergem la ***Troidl?*** întrebă de data aceasta Ioniţă Bumbac, după ce s-au despărţit de catana bocănindu-şi cizmele în pas gimnastic spre Bäkerstrasse.

— Nu! rosti sec, Mihai Eminescu.

Şi o porni cu mînecele paltonului împreunate la piept, prin fulguirea jucăuşă.

Ioniţă Bumbac strîmbă din mustăţile unse de sosul gulaşului vienez şi rosti către studentul medicinist, strîngînd din umeri a compătimire:

— Iar l-a apucat…

— Ce, anume?

— L-a apucat poezia şi cetania! Zicea că aşteaptă pe azi bani de-acasă. De-acum, dacă pune cumva mîna pe gropul cu florini, nu-l mai vedem şapte-opt zile… Fie vorba între noi: pierde vremea de pomană!… I-ai cetit vreo poezie? Apoi dacă şi aceasta se numeşte poezie, atunci eu mă pot socoti mare poet…

— Poate că şi eşti, Ioniţă! îl sumuţă prietenul, cu părere de rău că nu are cine-i preţălui şăgalnica întorsătură a batjocură, din glas.

— Asta-i altă poveste! încuviinţă senin Ioniţă Bumbac, umflîndu-se în pene ca un curcan.

II

— Aşadar, nu vrei să mergi cu noi?

— Nu.

— Să trecem mai tîrziu să te luăm?

— Nu.

— Atunci, diseară?

— Nici.

— Bine, Eminescule, nu vezi în ce hal a ajuns odaia ta?

— Ce-ţi pasă?

— Cloceşti aicea de şapte-opt zile…

— Cinci! rectifică Mihai Eminescu, muţeşte, ridicînd şi răsfirînd degetele unei singure mîini.

— Fie! De cinci. Aş spune că n-a mai fost măturată şi grijită odaia asta de-o lună…

— Spune sănătos! Nu eu am să te opresc.

— Uite ce facem. Chemăm femeia să deschidă fereastra şi să-i tragă măcar un pospai de curăţenie… Îi punem în vedere să nu s-atingă de hîrtiile şi de ceasloavele tale de pe masă. Iar în vremea asta, noi ne adunăm la ***Troidl.*** Vine şi Luţă şi Chibici, vine şi Bumbac…

La auzul numelui, Eminescu se oţărî, cum se acrea copilul din Ipoteşti, cînd muşca dintr-un măr pădureţ.

Celălalt, începu să rîdă:

— Nu te speria! Nu-i vorba despre Ioniţă. Vine frate-său, Vasile Bumbac. I-au dat băieţii de ştire şi lui Ioan Hosanu… Ne înfundăm undeva. Nu ţi-e dor de doinele lui Hosanu?

— Cam…

— Cu atîta mai mult.

— Cam… Dară pot să mai aştept două-trei zile, pînă ce isprăvesc…

— Dă-le focului de cărţi, că n-au să fugă de-aicea!

Mihai Eminescu puse repede latul palmei pe teancul din dreapta mesei, parcă într-adevăr s-ar fi temut să n-o purceadă la goană cărţile încă nedeschise. Cele din stînga, vrafuri de două ori mai nalte, erau slobode s-o facă, dacă le-apucă pofta cumva. Sfîrşise cu ele! Puţine meritau să rămînă în raft pentru o mai tîrzie procetanie, cu sublinieri şi însemnări în „Fragmentarium”.

Todiriţă Ştefaniuc se mîhni. Îşi rodea unghia şi nu se dădea dus:

— Care va să zică, n-am nici o baftă la tine?

— Azi, nu!

— Ce să le spun băieţilor?... Au să mă ia în gheare.

— Spune-le şi tu c-am murit, c-am plecat în lume, că m-am dus să prind cosaci pe malul Gangelui... Născoceşte ce-ţi dă prin minte, numai lăsaţi-mă în pace, neamul nevoii de viaţă!... Unde vreţi să m-ascund, măi, pentru numele lui Dumnezeu? Toată ziua, bună ziua! M-aţi omorît cu dragostea şi cu dădăceala... Ce-i aici, hanul lui Şerban-Vodă, de iese unul ca să intre

altul? Adineaorea a plecat Isopescu, după ce mi-a ţinut prelegere despre practica vieţii şi mi-a luat banii cu sila să-mi plătească masa înainte; acuma hop şi tu, să mă scoţi din casă cu grijitura! Am să-mi încarc hîrţoagele într-o cotiugă şi să m-aciuiez pe undeva, pe la ***Mödling*** ori pe la ***Grinzing,*** dincolo de bariera Vienei, să nu-mi mai ştie nici norocul, nici dracul, de urmă.

Fostul camarad de la ***K. K. Ober-Gymnasium*** se ridică de pe marginea patului cu o mutră foarte amărîtă.

— Nu te supăra, Mihai! Dar ştii că nu ne adunăm numai ca să-l ascultăm pe Ioan Hosanu cîntînd doine murăşene şi să bem bere din cibotă. Facem divan pentru sărbătoarea de la Putna! Pitei cu Băleanu şi Cozub au pregătit un apel şi programul... Să luăm lucrurile din vreme. Nici asta nu te mai mişcă?

Mihai Eminescu îşi întinse sub masă picioarele în perechea do calevri croiţi din încălţările nevrednice să mai bată caldarîmul străzilor, îşi înfundă mîinile în buzunările rantiei de şiac negru dăruită de mătuşile călugăriţe de la Agafton pentru asemenea zile de schivnicie şi rezemîndu-şi ceafa de speteaza înaltă, îşi măsură prietenul din ochi cu mustrare:

— Tu mă-ntrebi?

— Eu mai puţin! Ceilalţi au să se întrebe...

— Întrebe-se sănătoşi, dacă n-au ochi să vadă şi urechi s-audă!... Mi se pare că eu am fost cel care am stăruit, de la început, să pregătim o pomenire cum se cuvine la mormîntul lui Ştefan cel Mare al nostru... Şi mi se pare că tot eu am venit cu ideea să nu ne mărginim numai la o pomenire, ci să punem la cale o întîlnire a tuturor studenţilor din românimea noastră de pretutindeni. Eu, care nu sînt decît un ***ausserordentlicher Horer*** la Universitate, nu un veteran candidat la doctorate, cum cunoaştem amîndoi vreo cîţiva... Ce vreţi mai mult?

— Să vii cu noi, Mihai. Să ne dai ajutor cu

fapta.

— Fii fără grijă! De la asta nu mă dau în lături. N-aveţi să fiţi bucuroşi cînd oi începe să vă cicălesc ca baba Rada. Dar acuma lăsaţi-mă să-mi trăiesc şi eu cîteva zile ale mele.

— Vezi că Ioniţă Bumbac spunea...

— Neamul nevoii de bumbaci! Ioniţă Bumbac spune, Ioniţă Bumbac face... Daţi-l în plata Domnului de Ioniţă Bumbac, Avem să ne înţelegem cu Vasile, care-i om de omenie, nu un

pisălog să te năucească de cap, încît nici nu mai ştii cum te cheamă, după ce-ai scăpat din rîşniţa lui. Vreme avem înaintea noastră. Băieţi de inimă s-arată destui. Bani să putem agonisi, ca să nu rămînem de ocară!... Peste două-trei zile cel mult, ies de la cuşcă şi intru la slujbă fără simbrie. Mai vrei, mai vreţi ceva?

— Ce să zic...

— Să nu mai spui nimica şi să-mi faci o plăcere. Ia-ţi frumuşel prea frumoasa căciulă de astrahan şi salută-mă: al dumitale vechi stimătoriu!

Teodor Ştefaniuc îşi luă căciula de pe masă. Îi netezi blăniţa creaţă şi lucie, cu palma. Ridică de jos cîteva foi aruncate şi le aşează cu mare băgare de seamă pe-un ceaslov de două ocale domneşti. Îşi ciuguli mustaţa de-abia înfiripată. Mai potrivi ibricul de cafea care-i părea că stă prea pe margine, cu echilibrul în primejdie.

Se codea să plece şi se vedea că mai are ceva de spus.

— Ei?

— Mihai, am să te mai rog una, dar mi-i oarecum...

— Ceva piţule? întrebă Eminescu, trăgînd sertarul mesei unde se arătară la vedere, cîţiva florini şi oarecare mărunţiş de aramă într-un capac de carton, printre peniţe ruginite, capete de creion şi un cuţitaş fără plăsele, cu limba ruptă. De ce nu spui, omule al lui Dumnezeu? Acuma, pînă nu dă vîntul prin visterie!...

— Nu-i asta! protestă Todiriţă Ştefaniuc, cu ochii în pămînt, ca o fată mare topită de ruşine. Te rog închide sertarul şi dă-mi ascultare cîteva minute.

Mihai se supuse, aşteptînd cu mirare şi privindu-şi prietenul de-a-coasta, cu zîmbet ocrotitor, fiindcă socotea că în sfîrşit a gîcit:

— Ceva la inimă, Todiriţă? Te-a ajuns ceasul pătimirilor de inimă albastră şi ai venit la spovedanie?

— Nici asta! se lepădă Todiriţă Ştefaniuc, ca de satana. Poate-i ceva mai rău... Află că m-am apucat şi eu să scriu. Aş vrea să-ţi cer cîteva sfaturi.

— Cu dragă inimă. Cetim împreună şi vedem noi dacă te-a blagoslovit Pronia cu harul poeziei... Uite, taman am căpătat cu chiu, cu vai, toate numerele revistei de la Iaşi, ***Convorbiri literare.*** Acolo cred eu că are să ne fie piatra noastră de încer-

care... Revistă cu cetitori aleşi pe sprinceană din cărturărimea de frunte a vremii...

— Tu ai trimis ceva?

Mihai Eminescu aruncă un nor de fum în tavan. Cu ceafa sprijinită în spata scaunului îl urmări cum se destramă.

Răspunse tîrziu, cu ochii în sus, la pînzele albastre şi mişcătoare, mereu schimbătoare, de fum:

— Nu... Încă nu! Nu ne-alungă nimeni din urmă.

— Şi vreau să te mai întreb una...

— Întreabă, Todiriţă, şi sfîrşeşte. Văd că nu scap de tine ca de neaga rea. Hai, zi-i mai răpegior!...

— M-am tot gîndit şi m-am tot sucit eu într-un fel şi în altul. Oare n-ar fi bine să-mi schimb numele dacă trimit ceva la tipărit? Pe mine m-o pocit popa c-un nume în „iuc". Sună, parc-aş fi de la Hatna! Zic, să-mi spun pe numele meu cel drept, Ştefăniu... Ori poate mai bine Ştefanelli.

— Asta nu te lasă pe tine să dormi? întrebă Eminescu, ridicîndu-se de pe scaun şi prinzîndu-l de umeri, să-l scuture cu o prietenească dragoste. Iscăleşte cum vrei! Ştefaniuc, Ştefăniu, Ştefănescu, Ştefanelli... N-are nici o însemnătate. Dacă ai ceva de spus şi ai izbutit s-o spui ca să-i rămînă omului la inimă, numele se face el singur. Nimeni nu se mai gîndeşte cum sună, nici că-i de la Hatna ori de la Broscăuţi.

— Zic, tot să-l schimb.

— Schimbă-l! Eu nu m-am pomenit botezat a doua oară, fără să fiu poftit la cumătrie? Eminescu a vrut Vulcan să mă numească, atunci cînd mi-a tipărit prima poezioară în ***Familia*** lui, Eminescu în loc de Eminovici cum iscăleşte tata; Eminescu rămîn! Numai să nu-mi fac naşul de ruşine.

— N-o mai cred eu. Cu tine, Mihai, n-are să se întîmple una ca asta.

— Întreabă-l pe Ioniţă Bumbac ce crede şi ce

se întîmplă cu mine... Acuma, rogu-te închide uşa pe dinafară! Mi-ai rupt un ceas de viaţă.

Mihai Eminescu îşi împinse prietenul de spate şi trase zăvorul.

Cu mîinile înfundate în buzunările rantiei-halat, s-a întors la fereastră, l-a privit jos, în stradă, depărtîndu-se şi încetinind paşii în dreptul vitrinelor să-şi oglindească prea frumoasa lui

căciulă de astrahan, care stîrnise admiraţia şi invidia coloniei bucovinene din Viena.

Cînd nu s-a mai văzut, înghiţit de mulţimea puhoită la soare şi la vînt ca în orice după-amiază de duminecă, Eminescu a lăsat ochii să-i rătăcească peste acoperişurile ninse, printre hornuri fumegoase şi vîrfuri negre de castani, dincolo, în fund de zare, unde întregul ***Wienerwald*** îşi topea colinele albastre într-o părelnică pîclă.

Era ca o chemare a depărtărilor sub un cer limpede de iarnă, într-o zi luminoasă de odihnă şi desfăt.

Scăpaseră catanele din cazărmi, şcolarii din internate, copiştii din birouri şi ucenicii din ateliere. Chiar bătrînele cu pelerinuţă neagră, sprijinite în toiegel; chiar veteranii nenorocoaselor bătălii împărăteşti, cu bărbi cărunte şi cu zădarnicele lor medalii pe piept, au simţit nevoia să iasă din cotloane şi să împiedice mersul năvalnic al cîrdurilor de fete sprinţare, de juni fumînd cu stîngăcie cele dintîi ţigări.

În el n-aveau însă răsunet acum asemenea chemări.

După aşteptare de-o lună şi după nelipsitele depeşe, primise plicul de pînză sigilat cu galbenii din ţară, plătise datoriile mărunte pe la prieteni şi la chelneri, plătise odaia; Samuel Isopescu se ţinuse grapă să-i plătească masa la birt cu mîna lui, ca să-l cruţe de răbdările prăjite cu care se hrănea îndeobşte pînă la sfîrşitul lunii. Iar după toate acestea, scăpat de epitropia prietenilor binevoitori şi cu mai multă chiverniseală, el cărase acasă noi-nouţe provizii de cărţi pentru o săptămînă şi de cafea pentru două. Poate să-i bată şi norocul în uşă – nu mai deschide!

Viaţa de student vienez se vestea mai încîntătoare de cum şi-o închipuise. Răscumpăra pe deplin năcazul şi umilinţa de astă-vară, de la Botăşăni, cînd argaţii căminarului l-au înşfăcat pe sus, dintr-un coridor întunecos, ca în

melodramaticele răpiri de repertoriu răsuflat.

A găsit prieteni vechi de la Cernăuţi şi de la Blaj, din trecerea lui pe la Sibiu şi Braşov; a legat alte prietenii mai temeinice. Dacă sura carte de ***ausserordentlicher Hörer*** nu-i dădea drept la examene şi la diplomă, în schimb îi deschidea uşa la toate cursurile alese pe voia sa. Asculta bătrîni şi destoinici dascăli cu faimă dincolo de hotarele împărăţiei. Ca un însetat ajuns într-o pustietate mistuită de arşiţă, într-o răcoroasă vale cu o sută de izvoare, nu-şi mai potolea nesaţiul cunoaşterii. Zilele

şi nopţile îi păreau prea scurte; cele 24 ore dintr-o zi şi o noapte prea puţine; orologiile catedralelor prea grăbite.

La fiecare pas, Viena îl ademenea cu o bibliotecă, cu un muzeu, cu un teatru, o sală de concert.

Pe chipurile de pe stradă nu se desluşea nimic din trufia ***beamterilor*** înfipţi în ţinuturile mărginaşe ale chezaro-crăiei, unde clocoteau mînii şi dospeau răzvrătiri. Paşnicii cetitori de gazete din cafenele şi rotofeii băutori de bere din birturi se grăbeau să-i facă loc cu prietenie pe scaunul de alături. Băteau cu degetele pe marmora mesei tactul unui vals. Ofereau un chibrit. Intrau în vorbă, acăţîndu-se de-un nimic, şi întîrziau acasă, la cină, fiindcă nu se puteau desprinde de la aceste discuţii cu un necunoscut despre a cărui existenţă habar n-aveau ieri şi pe care n-aveau să-l mai întîlnească mîine. Scoteau de zece ori ceasul din buzunarul jiletcei, pomenind cu remuşcare despre zupa care se răceşte şi snitzelul care se arde, dar nu se dădeau duşi, fiindcă mai aveau de istorisit o anecdotă şi de deşertat o cană de bere. Păreau a fi pierdut cu desăvîrşire amintirea înfrîngerilor cîte s-au ţinut lanţ pe cîmpuri de luptă, la Magenta şi Solferino, la Sadowa.

Numai în palatul împărătesc, un păianjen mocnit ţesea şi înnoda fire trase prin pieptul fiecărui supus, de gintă şi de credinţă deosebită.

Acestea le-a pătruns treptat fostul elev şi privatist de la ***K. K. Ober-Gymnasium*** din Cernăuţi.

Îl pregătise viaţa încă de acolo să facă asemănări şi deosebiri, să sfredelească mai adînc, sub pojghiţa atît de strălucitoare în afară. Iar în ciuda tuturor acestor ştiinţi şi înţelegeri, îi era dragă Viena.

Ştergea şi tămăduia cu un dulce balsam tot ce-a îndurat în singurătate şi în pribegii, răbdînd de foame şi de frig, neştiut de nimeni, privit pieziş

pe sub sprincene de toţi.

Aici foamea şi frigul intrau în orînduiala unei vieţi de devălmăşie. Într-o zi primea unul gropul cu florini ori ducaţi de acasă. În altă zi descăleca altul cu un sac de odoare – şunci, curele de slănină, burdufele de brînză, curcani şi plăcinte – bunătăţile mamelor grijulii şi duioase, care suspinau după feciorii plecaţi în lume, la carte.

Se lăţea de îndată zvon într-un ceas; tăbărau toţi şi într-o singură seară zvîntau pînă la cea din urmă fărămitură, hrana pe-o lună. Pe urmă, pentru întreaga colonie veneau săptămînile

de post negru, degetul ridicat în căutarea unei piţule, răbojul la chelner pentru cafea şi tutun, masa ocupată la cafenea pînă la miez de noapte, lîngă sobă, unde fiecare aduna provizie de căldură s-o ducă în cămara geroasă cu apa îngheţată în cană.

Dar cine se văieta vreodată de asemeni năstruşnice peripeţii? Erau numai voioase amintiri agonisite de tinereţe, pentru anii de mai tîrziu ai bătrîneţelor.

Mihai Eminescu zîmbi îngîndurat cîtorva astfel de întîmplări ale săptămînilor din urmă. Lipsa îl lenevise. Îl descumpănise de la lucru; îi descumpănise şi firea. În loc să-şi vadă de cetanii şi de migala stihurilor, cum se simţea el în elementul său; îl alungase din casă, la cafenea şi la prietenii cu foc în sobă. Acum se cuvenea să răscumpere vremea părăduită.

S-a întors la masa cetaniilor şi a scrisului. A pregătit tot tacîmul de cafea, după tabietul moşneagului de-o duioasă amintire, de la cancelaria isprăvniciei de Botăşăni.

A dat foc spirtului, a răsucit o ţigară şi după ce-a împins teancurile de cărţi să-şi lărgească loc, a şovăit între două foi cu acelaşi scris mărunt, dar cu titluri uimite că se află alături. ***Venere şi Madonă*** – pe-o foaie. ***Să facem un congres!*** — pe cealaltă.

Îşi petrecu palma pe obraz, meditînd cum să înlănţuie fraza retezată cînd i-a bătut în uşă prietenul cernăuţean cu trei nume: Ştefaniuc, Ştefăniu, Ştefanelli... Barba era aspră, nerasă de cinci zile. Surîse, întrebîndu-se hîtru cam ce ochi ar face oare Efrosis, dacă l-ar vedea cu asemenea ghimpi de arici în bărbie. Aceasta îl hotărî să pună pagina de proză la aşteptare, sub foaia cu stihuri. Un drac împieliţat, sărmana Efrosis! Nimic din tot ce i-a lăsat astă-vară coclit şi amar în suflet, nu mai dăinuia cu tăria dintîi. Se aşezaseră toate la fund, se aliniau, căpătau o dulceaţă melancolică în amintire.

Se ştergea şi ea depărtîndu-se într-o umbră, pe urma altei umbre, dintr-o poiană c-un jilţ de piatră învelit în muşchi, cu un izvor împresurat de ferigi zimţate şi de tufe aromite de mintă.

Ca meşterul din baladă, o zidea şi pe dînsa, ca s-o păstreze mai vie decît în pieritoarea-i viaţă de-aievea. Acum versurile de lămureau limpezi, scuturate de aşchiile dăltuirilor migăloase şi îndelungi.

Cetind, simţea în sfîrşit mulţămirea italianului cu pălăria cît roata de car, la care rîvnise într-o amurgire de noiembrie un

pribeag din toată lumea, oprit să se odihnească pe-o lespede, în cetatea de scaun a ţării. Şi ca să-şi pună stihurile la încercarea auzului, luă de la capăt lectura, cu toată plinătatea glasului:

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,

Lume ce gîndea în basme şi vorbea în poezii,

O! te văd, te-aud, te cuget, tînără şi dulce veste

Dintr-un cer cu alte stele, cu alte raiuri, cu alţi zei...

Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scînteie,

Braţ molatic ca gîndirea unui împărat poet,

Tu ai fost divinizarea...

Cioc-cioc! — au sunat două lovituri în uşă.

Dăltuitorul de stihuri a tăcut, ţinîndu-şi suflarea, ca atunci cînd se juca de-a ascunsul cu Ilie şi cu Harieta, în podul grajdului de la Ipoteşti.

Dar cel de-afară i-a auzit vocea recitind cu învăluirea profundă de orgă, care încîntase de atîtea ori comedianţii cătrăniţi ca Pascali şi ca Iorgu Caragiale.

Nu înţelegea acel oaspe nepoftit să plece cu una cu două după ce a urcat atîtea scări. Gîfîia amarnic dincolo de uşă, ca unul care tîrîse, pînă la al treilea cat, cizmele grele de catană împărătească.

Cioc-cioc!

Eminescu oftă, punîndu-şi foile cu versuri la adăpost. Fiindcă tot mai nădăjduia să scape, încercă o experienţă care îndeobşte izbutea cu bucovinenii săi. Începu să numere pînă la o sută. Îşi jurui să nu deschidă, decît dacă oaspele nepoftit se încăpăţînează să rămînă lipit locului şi

după sfîrşitul numărătoarei.

Cioc-cioc!

— Unu... doi... trei... patru!... înşira în gînd schimnicul în rantie neagră de pe scaun, trăgînd cîte un fum de ţigară după fiecare număr, în locul unor închipuite boabe de mătănii prefirate între degete.

Cioc-cioc!

Bătăile răsunau regulat, egal, fără grabă şi fără descurajare. Puteau să dureze aşa pînă la apusul soarelui, pînă la echinoxul de primăvară, pînă la sfîrşitul lumii!

După aceste semne vădind o fire pe care n-o turbură nerăbdările şi vrăjmăşiile, nu mai încăpea nici o îndoială. Îşi cunoştea bine omul! Ar fi pus la bătaie tot capitalul din sertar, contra unei singure piţule, că perseverentul oaspe deafară nu-i şi nu poate să fie decît Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin din podgoriile Şiriei. Iar din anumite pricini, vizita nu-i era neplăcută cu totul. O aştepta de cinci zile. Şi măcar că jurase că nu va da drumul nici norocului, se ridică să deschidă.

Cu mîna pe zăvor, mai întrebă doar ca să-şi verifice ascuţimea pătrunderii:

— Cine-i? Te pomeneşti că-i fi norocul?

— Sînt numai eu. Slavici! se vesti cu neturburare catana.

Feciorul din Şiria era tuns, dichisit, cu funinginea bărbii pieptănată, aşa cum se cuvine să iasă în lume un om care se respectă pe sine şi un ostaş care respectă uniforma drăguţului de împărat.

După ce-a salutat lipind călcîiele şi a întins mîna scoasă din mănuşa reglementară, a prins a roti ochii în căutarea unui cuier pentru manta şi chipiu.

— Zvîrlă-le pe cărţile de colo, brăcuite lîngă perete! îl îndemnă gazda. Aşa fac şi eu, frackie maghiarofilie!

Ioan Slavici nu se îndura să săvîrşească

asemenea nelegiuire.

A descoperit un cîrlig la încuietoarea ferestrei, a suflat colbul înainte de a acăţa efectele cazone şi s-a liniştit.

S-a liniştit întrucît îl privea.

Haosul încăperii, mirosul cărţilor mucede, al fumului de tutun şi al drojdiei de cafea arsă, îl izbea însă ca o adevărată şi altfel de suferinţă. Băiatul Lenii Savului îşi descarcă povara de pe suflet:

— Te-aş ruga frumos, să mă laşi pe mine într-o zi să fac rînduială în cameră... Mi-e dată mîna de-acasă şi de la cazarmă!...

— Baiu! se împotrivă Eminescu, zîmbind.

— Măcar cărţilor să le găsim un loc...

— Stau foarte bine unde stau şi cum stau! Cînd am nevoie de una, ştiu unde-i locul ei. Ţi-o aleg dintr-o sută, cu ochii închişi. Vrei să-ncercăm?

Ioan Slavici clătină din cap. Nu se îndoia. Îşi cunoştea şi el omul, acum.

— Bănuieşti ce m-aduce la dumneata? întrebă căutînd de astă-dată un al doilea scaun.

— Uite, scaunul meu!... îl invită Eminescu. E singur la părinţi şi mă pot lipsi de el.

Apoi, cinchindu-se turceşte în fundul patului, răspunse fără să-şi părăsească zîmbetul:

— Cred că ştiu ce te-aduce! Altfel nici nu-ţi dădeam drumul. Te lăsam să faci de planton pînă la miezul nopţii. Te aduce sîngele la matcă. Am nimerit-o?

— Poate... Dacă dumitale îţi place să numeşti lucrurile astfel. Adevărul este că vreme de cinci zile, tot timpul cît am făcut ***Halb links – Halb rechts*** la cazarmă, m-am gîndit numai la cele vorbite împreună... Ai dreptate! Datoria noastră este să pregătim congresul şi să nu pierdem prilejul pomenirii de la Putna.

— Şi aceasta nu se numeşte întoarcere la matcă?

Catana împărătească încuviinţă, dînd din cap, fără vorbe. Aşezat în scaunul de la masă, dintr-o înnăscută şi despotică pornire, începuse a orîndui lucrurile la locşorul lor poate fără să-şi dea seama. Creioane, foi de hîrtie, chiseaua cu tutun...

Din fundul patului, Eminescu îl urmărea printre gene cu un zîmbet lăuntric, împrăştiind cu latul palmei cortina fumului de ţigară.

— Mă mai aduce încă altceva la dumneata... cuvîntă aproape în şoaptă, Ioan Slavici, ferindu-se să ridice ochii.

Schimnicul în anteriu negru de şiac, ridică degetul în sus, ca un fachir, repetînd un semn magic: piţula!

— Dacă-i asta, prietene, ai venit la timp. Deschide sertarul şi ia cît vrei! Eu pe-o lună m-am pus la cale. Privesc viitorul cu un neruşinat optimism.

Catana cunoştea acum tîlcul semnului mut. N-avea însă trebuinţă de nici o piţulă, fiindcă nevoile lui erau puţine şi măsurate. Iar chiar să-l

fi strîmtorat cumva lipsurile, nu era el omul să împrumute piţule în dreapta şi în stînga, ca să-şi încarce ziua de mîine cu grija răbojurilor. Cu totul altceva îl mai adusese la noul şi ciudatul prieten.

Se spovedi:

— Ţi-am ascuns pînă acum. Dar nu mă rabdă inima să mai tac. Mai cu seamă că am să-ţi cer ajutorul dumitale. Iacă păcatul! Am scris o comedioară în şirienească mea: ***Fata de***

birău. Şi ani început o poveste, tot şirienească: ***Zîna Zorilor!!*** Acum am venit cu ele la judecată...

— Ei, drăcia-dracului! se minună Mihai Eminescu, izbucnind în cel mai înveselit hohot de rîs. Se vede că asta-i molimă care s-a întins la toţi românii din Viena! Pînă într-un an, n-are să rămînă nimeni fără cugetul încărcat de asemenea păcate, care să cutremure oasele lui tata Gutemberg în mormînt. Eu scriu, tu scrii, el scrie... Toţi scrim să dăm gata toată cerneala şi hîrtia din capitala chezaro-crăiască!

Ioan Slavici se mîhni, coborînd mîna de la buzunarul tunicei, unde purta păcatele literare transcrise pe curat, în caietele de şcolăriţă, împăturite în două:

— Să lăsăm atunci! Să fie ca şi cum nici n-a fost vorba...

— Ba nu, rogu-te! se împotrivi Eminescu, sărind din fundul patului şi apropiindu-se de masă. Nu merge treaba aşa... Odată ce-ai săvîrşit păcatul, de prisos să-l mai îngropi. Se cere strigat în cele patru vînturi, ca taina lui Midas... Să trecem la judecată, prietene! Am dinainte credinţa că osînda are să fie uşoară... Dar cu şirienească să vedem cum o scoatem la capăt, mînce-or chiţoranii, ge nu ce mînii, frace şi confrace.

III

La cafenea, la ***Troidl,*** Ioniţă Bumbac şi vlăguise audi- toriul.

Era după amiază şi cald.

Pe fereastră se vedeau birji deşarte trecînd agale în soare. Moţăiau caii în mers; moţăiau birjarii pe capră clătinînd biciul moale ca prin vis. Moţăia şi chelnerul rezemat de-un uşor, apă-

rîndu-se de muşte cu o fluturare istovită de şervet.

Cei şase bucovineni suspinau îmbărbătîndu-se cu priviri de martiri, schimbau coatele pe masă, cercau să-şi amintească privelişti răcoroase şi înviorătoare: o poiană de fagi, un şipot gîlgîind sub un ţanc de stîncă, morile cu umbră de sălcii şi cu pulberea de cleştar a apei împroşcată de cupele roţilor. Adică tot ce lăsaseră departe, în ţara lor cu plaiuri şi codri, ca să se răscoacă în capitala cu ziduri şi pavagii încropite a împărăţiei.

Alţii, mai norocoşi, plecaseră acasă, în vacanţă, să lepede rocurile nemţeşti şi să se întoarcă într-amurg, de la cîmp, în vîrful legănat al carălor cu fîn. Pe dînşii, împrejurări protivnice i-au ţintuit pe loc, zălogi ai gazdelor neplătite şi semestrelor în întîrziere.

Iar fiindcă niciodată un amar nu vine singur, mai îndurau şi trei ceasuri pe zi, la ***Troidl,*** caznele lui Ioniţă Bumbac.

Să schimbe cafeneaua nu era chip. Greu se mai afla alta cu un chelner ca Jean, ţinînd deschis încîlcitul catastif al plăţilor amînate, pînă ce se îngroşa gluma şi datoria devenea „flotantă", după termenul găsit de studenţii ***in jure,*** economie politică şi finanţe, care făceau haz de necaz. De la prînzul pe sponci, îşi tîrau paşii alene pe dunga îngustă de umbră a zidurilor, să-şi capete raţia de şvarţ, să purece teancurile de foi şi să golească pahare de apă izită, fără număr, dar şi fără plată, în dorul gheţoaselor izvoare din jgheabul de sub stîncă.

Acolo-i prindea Ioniţă Bumbac, ca pe-un stol de potîrnichi toropite. Şi îndată dădea drumul la rîşniţă, uluindu-i cu desăvîrşire.

Acum se întărîtase încă mai amarnic, ridicînd glasul şi slobozind sforăitoare perioade retorice, fiindcă se simţea ascultat de-un străin aşezat la masa de lîngă fereastră.

Era un domn încă tînăr, oacheş, în strai mai

scump şi mai arătos decît portul lor de studenţi nevoiaşi, cu pieptănătura grijuliu retezată în perie şi cu nasul coroiat, muşcător şi iro-nic. Desfăcuse o gazetă, dar uitase să întoarcă foaia de-un ceas. Uneori, în colţul buzelor, sub mustaţă, mijea un surîs, care poate dovedea dispreţ şi milă pentru cele ce-i auzeau urechile; dar care lui Ioniţă Bumbac îi părea un neîndoielnic semn de uimire şi admiraţie. Un român de bună-seamă! Numai un român din Principat vine la cafenea cu vraful de ziare de-acasă şi se împresoară la masă de atîtea ceşti, pahare, şi păhărele, cutie de ţigări şi nimicuri risipelnice, cum nu-şi îngăduiesc boieria obişnuiţii muşterii ai unui local studenţesc.

Asemenea mosafiri se iveau din cînd în cînd la ***Troidl,*** ispitiţi să vadă cu ochii lor cum vieţuiesc la Viena învăţăceii români din toate ţinuturile. Şi fiindcă nu se cuvenea pierdut încă un prilej de a arăta ce poate naţia şi cît de vajnic se apără de ademenirile stricătorilor de suflet şi de ortografie, Ioniţă Bumbac prinse un cuvînt din zbor, bătînd cu pumnul în tablia de marmură de-au zîngănit paharele deşarte:

— ***Junimea?*** Ce-mi vorbeşti dumneata de ***Junimea?*** S-or adunat la Iaşi cîţiva ambiţioşi şi iritici ai naţiei, cîţiva vînduţi, ca să prostească lumea cu aşa-zisele lor conferinţe şi cu ***Convorbirile*** lor ***literare!*** Auziţi oameni buni!... Cine să ne înveţe pe noi ce-i ortografia şi ce-i poezia? Cine să ne procopsească, sfinte Doamne, cu o filozofie nouă? Domnul Maiorescu! Şi cine să ne înveţe ce-i o conferinţă! Cine? Domnul Carp, domnul Pogor, alde domnul Negruzzi!... Păi să nu rîzi? Păi să nu te-nfurii? Ia-n te uită cine-mi cutează să dea cu barda în Simeon Bărnuţiu, în Cipariu şi în George Bariţ!... Numai că nu merge aşa! Pe mine nu mă sperie dumnealor! Poftească să vadă ce fac eu în ***Junimea*** Maioreştilor şi Negruzzilor!

Cu dosul palmei făcu semn capetelor să ferească în lături, iar prin această pîrte deschisă, împroşcă un scuipat printre dinţi, care se turti pe duşumea, alb şi lat, ca un florin nou-nouţ.

— Asta fac eu în ***Junimea!*** Şi-mi pare rău că nu-i un cosmopolit de-al dumnealor pe-aicea, să mă vadă şi să m-audă!

Domnul străin de la fereastră îşi aminti, în sfîrşit, că n-a mai întors de mult foaia gazetei.

O întoarse, iar de îndată găsi pesemne o gravură foarte hîtră ori un ***witz*** foarte nimerit, căci zîmbi voios din toată inima, netezindu-şi mustaţa.

— De altfel, degeaba vă vorbesc eu vouă!... urmă cu obidă Ioniţă Bumbac, după ce goli o rămăşiţă de apă din al treilea pahar la număr şi îşi clăti gura. Voi v-aţi stricat; pe voi v-am pierdut! Tăceţi, acuma, fiindcă n-aveţi curaj să-mi ţineţi piept la discuţie. Dar pe tăcute, mergeţi ca oile la prăpastie, spre ruşinea şi ocara naţiei... Noroc că ne sprijinim pe blăjeni. Veniţi încoace fraţilor, ai noştri, ca brazii!...

O ciurdă de ardeleni intrase pe uşă. Şovăiau în alegerea mesei.

Vorbitorul îi chemă cu izbucniri de bucurie să

împlinească gloata auditoriului. Îşi petrecu basmaua pe fruntea brobonită de năduşeală şi fluturînd-o mai apoi ca un drapel al naţiei în primejdie, strigă pe chelner:

— Jean! Alt rînd de apă! Schimbă paharele!

Cu o filozofică resemnare, bătrînul serv trezit din moţăiala, cără altă duzină de pahare. Netezindu-şi favoriţii suri, cercetă pe sub sprincene proaspeţii sosiţi şi cumpăni în gînd, după însemnările din carnet, care dintre dînşii mai aveau drept şi

care nu, la tainul de cafea. Nu-i mai întrebă. Puse pe masă trei ceşti. Cei cu datoria flotantă, ca să nu înghită în sec, trecură de-a dreptul la apă, fără să cîrtească. Ioniţă Bumbac îşi drese glasul, trăgînd cu ochiul la ascultătorul necunoscut. Pregătea o mai vîrtoasă execuţie a stricătorilor de ortografie şi a antilatiniştilor de la ***Convorbiri,*** dar rămase cu braţul înălţat, încremenit de mirare.

Păşise pragul Mihai Eminescu. Aşa cum mergea el cîte o dată, străin de lume, într-o plutire, cu privirea plecată în jos. Înainta cu pălăria în mînă, scoasă din stradă, îndreptîndu-se spre masa cea mai înghesuită din fund, în ungherul cel mat întunecos.

Domnul necunoscut zvîrlise ziarul şi se ridicase să-i taie drumul.

Întinzînd palma deschisă, rostise cu o politeţă neaşteptată de la o persoană atît de îngrijit şi de înstărit vestmîntată, faţă de un ***ausserordentlicher Hörer*** cu hainele ponosite şi cu părul învolburat ciobăneşte spre ceafă:

— Bună ziua, domnule Eminescu!

Mihai Eminescu îl privea surprins, încă nu pe deplin întors pe pămînt din lumea îngîndurată unde plutise.

— Nu vă cunosc... spuse sfios.

— Vedeţi ce deosebire între noi? Eu v-am cunoscut în- dată.

— Poate nu sînteţi din Viena?

— Nul

— După vorbă sînteţi din Moldova... Poate din Iaşi?

— Chiar de-acolo!

Glasul lui Mihai Eminescu se învioră de-o tresăltare care însemna răsplata atîtor nopţi de nesomn şi migală:

— Poate sînteţi domnul... domnul Iacob Negruzzi?

— Chiar el!

— Vedeţi că şi eu v-am cunoscut?...

Redactorul ***Convorbirilor literare*** încuviinţă cu oarecare dojană în glumă:

— E adevărat! Numai că eu v-am cunoscut dintr-o dată, pe cînd cu mine lucrul a mers la gîceală... O mică, mititică, deosebire...

— Cine şi-ar fi închipuit! exclamă Eminescu, alegînd această scuză, din altele zece. Dumneavoastră aici? la noi? la ***Troidl?...***

Iacob Negruzzi îşi încrucişă braţele pe piept, urmîndu-şi dojana, cu o clătinare din cap:

— Cine şi-ar fi închipuit? Eu, aicea, la dumneavoastră, la ***Troidl?...*** Dar, domnule Eminescu, numai pentru dumneata, numai ca să te cunosc pe dumneata, m-am abătut din drumul băilor mele şi m-am oprit la Viena... Mi-am spus că am să te recunosc, fără să mi te prezinte nimeni. Şi precum se dovedeşte, n-am dat greş!... Aceasta am să i-o scriu chiar în astă-seară lui Pogor. Fiindcă trebuie să afli că mai cu seamă Pogor şi Maiorescu au fost încîntaţi de ***Venere şi Madona*** dumitale, mai apoi de Epigonii. Cînd le-a citit Maiorescu la adunările Junimii au stîrnit un adevărat entuziasm. Cine esta acest Eminescu? — ne-am întrebat toţi. Şi cum n-ai răspuns la scrisoarea mea, am venit să văd la faţa locului cine este acest Eminescu... Dar să stăm jos! Mă împung douăzeci şi patru de ochi aţintiţi asupra noastră.

Într-adevăr, toată ceata de bucovineni şi de ardeleni, rotită la cele două mese alăturate unde prezida Ioniţă Bumbac, era acum numai ochi şi urechi.

Neînduplecatul vrăjmaş al ***Junimii*** şi al ***Convorbirilor literare,*** bătea darabana în lespedea de marmură cu buricul degetelor, într-o vădită nestăpînire a indignării. Cutezau fariseii şi vameşii naţiei să intre în templul său! Şi nu se afla nimeni să-i alunge cu o pleasnă de foc.

— Auzi, colea! mormăi, înfigîndu-se în spătarul scaunului şi zvîrlind priviri încărcate de fulgere spre redactorul ***Convorbirilor.*** Stătea dumnealui şi asculta! Tăcea chitic şi ne spiona! Aştepta ca mare lucru, pe cine? Pe-un ***ausserordentlicher Hörer!...*** Nici mai mult nici mai puţin! Cu de alde aiştea îşi fac trebuşoarele... Aţi auzit? „Domnule Eminescu!... Eu v-am cunoscut îndată... Pogor şi Maiorescu au fost foarte încîntaţi de ***Venere şi Madona,*** de ***Epigonii!”...*** Ptiu! Apoi ***Venere şi Madona*** e

poezie? Cimilitură curată. Uite-o, nu e! Poezie de-a baba oarba. Că Epigonii, vede-se că nu s-au tipărit încă. Nu i-am cetit... Dar îmi închipui. Iacă, fraţilor, cine şi ce pot „stîrni un adevărat entuziasm!” Păi să nu stupeşti? Ptiu! Cîte îţi mai sînt date să vezi şi s-auzi în zilele noastre! N-aveam eu dreptate, cînd vă spuneam?...

Întrebarea rămase fără răspuns, fiindcă nimeni nu-l mai asculta.

Toţi răsuciseră capetele spre masa unde Eminescu se aşezase pe marginea scaunului, în faţa lui Iacob Negruzzi.

Văzîndu-se părăsit înainte de-al treilea cîntat al cocoşilor, Ioniţă Bumbac mugi răstit:

— Jean! Gazetele şi un pahar de apă rece!

Şi îşi înfundă nasul în ziare, pufnindu-şi clocotul mîniei pe nări.

— Observ că ***Junimea*** are mulţi duşmani aici! rosti redactorul ***Convorbirilor literare,*** zîmbind şi oferind chibritul aprins tînărului ***ausserordentlicher Hörer.***

— Vă înşelaţi... răspunse Eminescu. Sînt puţini, dar fac gălăgie multă!... Ca la teatru, cînd figuranţii dau goană în dosul scenei, ca să răsară pe cealaltă culisă răcnind şi bălăbănind din mîini. Din sală par o armată întreagă, gata să răstoarne lumea. Dintre culise, îi ştii însă cîţi sînt şi îi vezi cum se poticnesc la năvală.

— Dacă-i cum zici, mă mai consolează! Fiindcă în ţară avem adversari de altă speţă şi mai mulţi la număr.

Iacob Negruzzi vorbea iscodind cu încordare în ochi poetul care stîmise însufleţirea ***Junimii.*** Era mai tînăr decît şi-l închipuise. Abia ieşit din adolescenţă.

Dar era aşa cum şi-l închipuise la înfăţişare; palid, cu fruntea înaltă şi boltită, cu şuviţele părului negru zvîrlite romantic pe ceafă, cu ochii visători şi vii totodată, cu zîmbet melancolic pe buze. Chiar hainele negre, vechi şi cam roase, desăvîrşeau îndeaievea imaginea poetului din totdeauna plăsmuit de mintea cetitorilor.

Gîndul iscoditor cu care venise nu se oprea însă aici. Îi ceruse într-o scrisoare, amănunte despre viaţa şi îndeletnicirile din Viena; iar la aceste întrebări nu căpătase nici un răspuns. Încercă să le împlinească, pe-o cale ocolită.

— Sînteţi moldovan, domnule Eminescu?

— Get-beget! Botăşănean.

— Chiar din tîrgul Botăşănilor? Avem mulţi

prieteni şi cunoscuţi acolo...

— Sînt din ţinutul Botăşănilor, nu din oraş. Părintele meu are o sfoară de pămînt, cale de-un ceas de tîrg, la Ipoteşti. O şuşăniţă de pămînt, lungă ca o curea... Dacă vrei s-o în- conjuri cu piciorul, faci mai bine de-un ceas. Dacă vrei s-o tai de-a curmezişul, poţi sări peste ea, din hotar în hotar, ca un pîrleaz.

Mihai Eminescu zîmbea cu pleoapele întredeschise.

Dincolo de vorbele rostite de buze, în ochi stăruia cealaltă icoană a Ipoteştilor, pe care n-o putea împărtăşi nimănui; cu izvoare, codri şi iazuri, cu scîrţîitul domol al carălor într-amurg şi cu sunet prelung de bucium pe dealuri, cu poienile amintirilor şi cu moşnegii de la stîni şi prisăci.

O umbră îi înnegura privirea. Zîmbetul se adînci, nos- talgic.

Redactorul ***Convorbirilor literare*** ar fi vrut răspuns la alte întrebări mai legate de proza cea de toate zilele: cît de numeroasă-i familia şi cu ce se îndeletnicesc ceilalţi, dacă există cumva. Intra această mică anchetă în încă tînăra tradiţie a ***Junimii,*** cînd era vorba de colaboratorii proaspăt recrutaţi, plini de făgăduinţe şi risipiţi la şcolile apusului. Dar Iacob Negruzzi păstră întrebările pentru un mai prielnic prilej. Pre- simţise din privirea îngîndurată a poetului că nu-i om să-şi desferece atît de uşor nici tainele vieţii; nici opiniile răspicate asupra unui cerc literar pe care-l cunoştea de la distanţă, doar numai din faimă şi din cuprinsul cîtorva răvaşe de încurajare şi de iscodeli.

Schimbă vorba, făcînd semn chelnerului să aducă o cană de bere:

— Nădăjduiesc că, atunci cînd vei termina studiile, ai să vii să te-aşezi la noi, la Iaşi. Vei fi în Moldova dumitale şi vei afla multe prietenii!

Eminescu tăcu un timp.

Cercetă şi el într-un viitor care i se arăta nehotărît, tulbure, ca o zare astupată de ceaţă şi nori.

— Aş veni bucuros! răspunse într-un tîrziu. Aş veni, fiindcă mă ademeneşte ***Junimea*** şi fiindcă are după mine o deosebită însemnătate. Dar mai este vreme pînă atunci. Nici n-am împlinit un an de cînd mă aflu la Viena. Deocamdată ne trudim cu cîţiva studenţi, cu un prieten, jurist, Slavici, să

punem la cale o mişcare pentru la anul ce vine. O mare adunare a studenţilor români, de pretutindeni, la Putna, la mormîntul lui Ştefan cel Mare... Adunarea era hotărîtă pentru acest an, în august. Am amînat-o din pricina războiului dintre Franţa şi Prusia. Nu ni s-a părut potrivit ceasul... La anul însă o ţinem neapărat... Pe urmă, după ce ne-om fi îndeplinit această datorie, viu... În afară de chemarea dumitale, mă ispitea şi pe mine gîndul... I-o spuneam şi lui Slavici,

— Cine este acest Slavici? ascuţi urechea, redactorul ***Convorbirilor literare.***

— Îmi pare rău că e plecat din Viena, în vacanţă. Aş fi dorit mult să-l cunoaşteţi... Eu cred că-i un scriitor de viitor. E un şirian care cugetă drept, are idei destul de cuminţi şi le va aşterne pe hîrtie cu talent, atunci cînd va mînui mai cu îndemînare slova românească de care s-a cam dezvăţat în şcolile ungureşti.

— Ţin să-l cunosc în acest caz! hotărî Negruzzi. Mă abat iarăşi pe la Viena, la întoarcerea mea de la băi. Cred că şi pe dumneata te găsesc tot aici?

Mihai Eminescu zîmbi:

— Fără îndoială... Eu nu mă pot mişca! Nici la băi, nici în ţară. Rămîn ostatec la Viena, să ţiu tovărăşie prietenilor de la masa de dincolo...

Călătorul plecat la băi îşi făcu o repede şi scurtă socoteală, după ce mai aruncă o privire furişă la chipul şi la straiele junelui poet. Spusese că e fecior de mărunt stăpînitor al unei înguste sfori de pămînt. Pentru asemenea proprietăraşi, vara e timp de cheltuială şi de economii. Abia spre toamnă, după strîngerea bucatelor de pe cîmp, mai curge făină albă la moară... Hainele ponosite şi roase ale studentului dovedeau îndestul traiul de lipsuri.

Cu tact, Iacob Negruzzi, fiu şi nepot de mari stăpînitori de moşii şi june răsfăţat de protipendada ieşeană, se prefăcu a nu lua aminte la aceste semne de strîmtorare, pentru care ***Junimea*** ştia să afle la timp potrivit un leac. Încă o dată abătu firul vorbirii:

— Îţi sînt aşa de buni prieteni, domnii de la masa de dincolo? Nu mi s-au părut prea interesanţi... Nu-i prea găsesc pe măsura dumitale...

— De ce? se miră Eminescu, apărîndu-şi camarazii. În cea mai mare parte, sînt tineri foarte de ispravă. Băieţi nevoiaşi şi muncitori. Unii mai isteţi, alţii mai puţin isteţi... Noi, din

Principatul României, îi judecăm prea uşor şi ne-drept... Trebuie să ţinem socoteală, că s-au născut în Bucovina fi Transilvania, că au învăţat la şcoli ungureşti şi austrieceşti, şi că atunci cînd li s-a deşteptat conştiinţa românească, în chip firesc s-au aflat siliţi să depăşească hotarul unui cuminte naţionalism. Exagerează!... Cum s-ar spune: sar peste şea, sar peste cal... Socot însă cum că-i mai bine aşa, decît o adormire...

— Poate... încuviinţă îndoielnic, redactorul ***Convorbirilor literare.*** Văd că aici, printre dînşii, te cam depărtezi însă de noi.

— E rîndul meu să răspund: poate! vorbi Mihai Eminescu, ferindu-şi o şuviţă de păr căzută pe frunte. Eu am trăit din copilărie în mijlocul bucovinenilor, mai apoi printre blăjeni o bucată de timp. Îi cunosc de aproape. Dumneavoastră îi cunoaşteţi de la distanţă. Vedeţi problema lor de viaţă, dinafară. Ei o trăiesc dinlăuntru. E o adîncă deosebire! De aceea la răspunsul pe care l-a dat ***Gazeta Transilvaniei*** domnului Maiorescu, eu sînt de partea gazetei, nu a domnului Maiorescu...

— Ce răspuns? Acum aud...

— Am să-l citez din memorie. Am o memorie destul de bună. Spunea gazeta cam aşa: „În marele număr de proverbe româneşti, este unul: Satul arde şi baba se piaptănă! Acum uită-te că în anul nostru îşi află domnul Tit Maiorescu de a cere de la publiciştii de dincoace, stil neted, gramatică, ortografie... A cere de la noî, ostaşi, să scrim pe placul domnului Tit Maiorescu, ar fi ca şi cînd ai cere de la ofiţeri ca, între şuierăturile gloanţelor şi vaietele celor răniţi, să scrie rapoarte şi buletine elegante şi caligrafice...” Cam acestea le spunea gazeta şi oricît respect şi oricîtă preţuire am pentru domnul Maiorescu, mi se pare că răspunsul e drept... Ca unul care am trăit şi trăiesc între ardeleni şi bucovineni, ca fost elev al lui Arune Pumnul, o înţeleg prea bine. Nici n-ar putea răspunde altfel un român din monarhie...

Redactorul ***Convorbirilor literare*** surîse împăciuitor, deşi îl surprindea această neaşteptată lipsă de diplomaţie a poetului atît de preţuit de Titu Maiorescu şi de ***Junimea:***

— Aşadar ai fost elevul lui Arune Ciune? Atunci totul se explică...

Şi dovedind la rîndu-i o memorie dedată la cuplete şi la stihuri glumeţe, ca un încercat autor

al unor vesele comedii de salon ce era, fredonă ***Marselieza ciuniştilor,*** din ***Millo director sau mania posturilor:***

Vivat sacr-apăriciune
A lui nenea Ciune
Ce-a adus deşteptăciune
La-a noastră năciune.

Ciune, ciune, ciune, ciune.
Ciune, ciune, ciune, ciune.

Sfîrşind cupletul, Iacob Negruzzi era gata să izbucnească în hohot.

Îl opri însă înfăţişarea poetului.

Palid, muşcîndu-şi buzele, Mihai Eminescu îl privea cu ochi întunecaţi şi străini. Unghiile mîinilor mici dar vînjoase, căutau parcă să se înfigă în marmora lucie. Ctitorul ***Convorbirilor*** şi marele logofăt al ***Junimii,*** unde anecdota îşi avea întîietatea şi unde zeflemeaua nu cruţa nimic şi pe nimeni, întîia oară simţi că, pentru o asemenea glumă, a luat locul lui Irimia, cel cu oiştea în gard.

— Te-ai supărat? întrebă repede. E o prostie nevinovată...

Mihai Eminescu îşi clătină fruntea şi cînd putu descleşta buzele rosti dureros, cu glasul scăzut:

— Nu, domnule Negruzzi!... Nu e o prostie nevinovată aceea pe care a săvîrşit-o Vasile Alecsandri, marele nostru Vasile Alecsandri, atunci cînd a scris. ***Marselieza ciunieştilor...*** Nu s-a mulţumit cu atît. A trimis-o la răposata ***Foaie a Societăţii din Bucovina*** şi a silit cu alte cuvinte sărmana foaie s-o tipărească în tîrgul unde a trăit, unde a luptat şi unde şi-a dat sufletul Arune Pumnul. Iar toate le-a făcut atunci, cînd încă nici nu se împlinea un an de la moartea lui: nu se uscase ţărna pe mormîntu-i!... Aceasta e o cruzime deşartă pe care sufletul meu nu poate s-o ierte... Şi nu-i a mirare că, după domnul Maiorescu şi că după Vasile Alecsandri, răsar acuma ţîrlîitori din drîmbă, ca baronaşul pajurei împărăteşti, Petrino, ca să-i îmbăleze memoria cu alte batjocuri! „Nenea Ciune!” Acesta a fost Arune Pumnul? Aşa cinstim noi oamenii care-au trăit ca sfinţii şi ca dînşii s-au stins?

— În orice caz, ortografia lui ciudată! Analogismul lui deocheat!... Nu înţeleg admiraţia dumitale, care doară nici pe departe nu scrii

după ortografia pumnulistă...

Mihai Eminescu privi, ţintă, în ochii ieşanului:

— Ce greu este să se înţeleagă doi oameni, domnule Negruzzi, chiar cînd sînt atît de aproape cum stăm noi acum, faţă în faţă, la distanţă de-un metru, şi chiar cînd s-au căutat, cum ne-am bucurat noi, unul de altul!... Nu-i vorba de analogisme şi de ortografia lui Arune Pumnul, domnule Negruzzi!... Măcar că şi ele îşi au o explicaţie şi îndreptăţiri de

laudă... Stricăciunile acelea de limbă, lătiniste şi fonetiste, vin din Ardeal, de la Blaj, iar oricît or fi de rătăcite, nu merită batjocură, derîderea canţonetelor comice. Sînt ca rănile şi ologelile dintr-o cruntă bătălie, domnule Negruzzi! Ca să-şi dovedească mai vîrtos străvechimea neamului, au pocit limba crezînd c-o îndreaptă... Dar de asemenea erezii, nu rîzi! Te apropii, să le tămăduieşti cu binişorul... Pentru ardeleni şi bucovineni, ele se contopesc cu amintirea lui Petru Maior, a lui Samuel Micu, a lui George Şincai... Cu bătălia pe care au dus-o dînşii singuri, împresuraţi de vrăjmăşii şi de trădări viclene... Preamărim pe Horia şi pe Avram Iancu, iar de ceilalţi ne lepădăm cu ocări şi cu zeflemele... Asta nu-i drept, domnule Negruzzi! Nu toate sînt mofturi, mai ales pentru cei care-au trăit şi trăiesc în Ardeal, în Bucovina, în bătaia puştii...

Glasul poetului tremura învăluit de emoţie. Privirea şi-o întoarse spre fereastră, afară, la strada capitalei împărăteşti şi străine, de unde porneau înşelăciunile şi trădările; unde într-un măreţ palat, un păianjen mocnit ţesea şi încîlcea fire trase prin pieptul fiecărui supus de gintă şi de credinţă deosebită.

Dar Mihai Eminescu nu vedea nici zidurile clădirii din faţă, învîlvătate de soare, nici birja poposită într-un unghi de umbră, nici băiatul de la prăvălia de peste drum, cu şorţ albastru, care stropea o porţiune din trotuar dintr-o tinichea lucitoare, cu sclipiri de oglinzi.

Trăi o clipă dimineaţa neştearsă de iarnă, cînd Arune Pumnul, pe patul de moarte, şi-a rupt de la pieptul său cartea cu scoarţe de piele: ***Istoria pentru începutul românilor din Dacia,*** cu însemnări şi îndreptări de mîna lui Petru Maior, cu gîndiri şi amintiri de pribegie scrise de pana lui Samuel Micu şi George Şincai. Relicva el o păstrase prin toate rătăcirile sale de pribeag. Era o mărturie întăritoare de la care căpăta

încredere, în ceasuri de şovăială şi pustiu. Însă acestea se pot spune oare? Le mai poate simţi şi altcineva, aşa cum le simţea el?

Rămîn pentru totdeauna incomunicabile.

Îşi întoarse ochii la omul din faţă, cu nasul coroiat şi cu surîsul ironic. Cît de îndepărtat îi părea şi cît de străin!

Urmă, fiindcă începuse, deşi încă o dată îl copleşea deznădăjduitoarea convingere că nimeni nu poate înţelege pe nimeni:

— Nu-i vorba aşadar de fonetismul şi de ortografia lui Pumnul, domnule Negruzzi! În această privinţă, cred că eu i-am fost ultima lui amărăciune din viaţă... În mine îşi pusese toată încrederea; iar eu îi călcam la fiecare pas învăţătura... Nu spun năciune, nu scriu limbămînt şi cuvîntămînt... Dar mi-a rămas cealaltă învăţătură. I-a rămas Bucovinei întregi. O dragoste pentru trecut, pentru românimea pe care o visa el unită prin grai, prin conştiinţă, prin literatură... Şi cum îl răsplătim? Cum îl răsplăteşte chiar poetul cel mai mare al românilor? Amare i-au fost zilele; amară-i soarta lui şi după moarte...

Redactorul ***Convorbirilor literare,*** tăcea, asculta şi privea, într-o neclintire care nu-i stătea în fire.

Venea dintr-o societate unde cele mai adînci probleme şi mai nestrămutate credinţe de luptă nu înlăturau un strai uşuratec de vorbe şi glume, ciocniri scînteietoare de potrivnice păreri, strigăte în cor, întreruperi şi bătăi cu perne. De astă-dată se lovise de-un om care se împietrea, închis şăgalnicelor zeflemele. „Ce-o să facă Pogor, cu un asemenea recrut al ***Junimii?”*** – se întrebă cu o îndreptăţită îngrijorare.

Mihai Eminescu vorbi cu blîndeţe, înseninat, uşurat, ca şi cum i-ar fi ghicit gîndul:

— Vă rog să mă iertaţi!... Sînt un om poate cam ciudat, ca toţi cei care trăiesc o mare parte din viaţă în singurătate... Se află cîteva idei, cîţiva oameni, care au intrat în sufletul meu. Nu mă rabdă inima să tac, cînd se apropie cineva fără evlavie de ceea ce-mi este scump... Încolo, vă rog să credeţi că nu-s aşa de posac şi de ursuz întotdeauna. Dimpotrivă! Prietenul meu Slavici mă găseşte prea... cum să spun? prea principătean. Spune că prea săr de la una la alta, de la mîhnire la veselie şi de la lucruri serioase la nimicuri... Pentru un viitor autor de comedii, el e de-o gravitate înspăimîntătoare.

— Bag seamă că te preocupă foarte mult acest prieten al dumitale. Mă faci din ce în ce mai curios...

Poetul n-avu răgaz să mai treacă încă o dată la numărătoare virtuţile prietenului din Şiria. După îndelungi şovăiri şi îndemnuri să-şi facă unul altuia curaj, tabăra ardelenilor şi bucovinenilor se ridicase în picioare şi venea să se înfăţişeze strălucitului oaspe.

Rămas singur în capul celor două mese împreunate, în faţa duzinei de pahare goale, Ioniţă Bumbac îşi zmulse pălăria din cuier şi ieşi trîntind uşa.

IV

Iacob Negruzzi a întîrziat o săptămînă încheiată la Viena, de dragul noului colaborator al ***Convorbirilor literare,*** cu un cuget atît de ciudat şi anevoie de pătruns.

Au cutreierat împreună puţinele muzee deschise în toiul verii, bulevardele unde se înălţau cu mare grabă falnicele palate ale împărăţiei, grădinile publice şi parcurile, catedralele şi împrejurimile cu răcoroasă umbră de păduri: Grinzing, Kahlenberg, Leopoldsberg şi Neuwaldweg, cu ruini gotice şi romane, cu castele prefăcute în restaurante şi adăposturi de petrecere, cu poteci şerpuite în codru unde se îmbrăţişau îndrăgostiţii. Cinau ades în voioasele ospătării de pe ţărmul Dunării, unde îi încîntau lampioanele japoneze prizărite între tei, băncile şi chioşcurile de mesteacăn alb, orchestrele meştere în valsuri şi în romanţe sentimentale; încă mai sentimentalele chelneriţe bălăi, în şorţuri albastre-pal, roz, trandafirii.

Zilele şi nopţile au trecut pe nesimţite, în aprinse şi neistovite dezbateri. Dar Iacob Negruzzi prea puţine a izbutit să afle din cele pe care încerca el cu înverşunare să le iscodească.

De îndată ce luneca vorba la anii de copilărie şi de tinereţe ai poetului, la familia şi la amintirile de la Ipoteşti, Mihai Eminescu se împietrea iarăşi în tăcere, cu acelaşi zîmbet îndepărtat şi aceeaşi privire neguroasă. Ieşeanul se minuna cîte locuri a colindat din ţinuturile româneşti, cîte stări şi graiuri dialectale

cunoaşte; n-a fost însă chip să se dumirească şi în ce împrejurări le-a cunoscut.

E adevărat că în aceeaşi vreme cînd privatistul din Cernăuţi pribegea cu desaga de schimburi în băţ, dormind în podul hanurilor şi ospătînd la pămînt, în jurul focului, la rateşul taberelor de cară, feciorul lui Costache Negruzzi abia întors de la Berlin, de la studii, străbatea calea dintre Iaşi şi Bucureşti cu nemaipomenite întîrzieri şi altfel de popasuri. În fiecare tîrg găsea alt bal şi altă sindrofie, prieteni mai vechi şi mai noi, rubedenii de spiţe mai apropiate ori mai depărtate, dînd poruncă surugiilor să întoarcă droşca de la scară şi să deshaine caii.

Astfel, chiar dacă bătuseră uneori aceleaşi drumuri, fiecare a luat ştiinţă despre altă ţară.

Drumurile nu li se întîlneau. Mai rămîneau şi acum depărtate, fiindcă la multe păreri despre oameni şi locuri, nu aflau potrivealã. Aşa, cînd a fost vorba despre scoaterea din scaun a lui vodă-Cuza. Aşa, cînd a ajuns pomenire despre împămîntenirea clăcaşilor.

Redactorul ***Convorbirilor literare,*** după unsprezece ani de învăţătură berlineză, intrase repede şi deplin în straiul cel vechi al ţării. Era cuprins de patima politicii, rîvnea la diregătorii şi socotea pe degete, care din întemeietorii ***Junimii*** au drept cu întîietate la cele mai apropiate alcătuiri de guvern.

Pentru lectorii ***Convorbirilor*** era domnul Iacob Negruzzi; pentru prietenii şi intimii ***Junimii*** era Jacques; pentru alegători, conu Iacovachi.

Iar de acel conu Iacovachi, electorul şi politicianul pretimpuriu cătrănit în manevrele urnelor de vot, nu se lepădau în ruptul capului, nici d. Iacob Negruzzi, secretarul ***Junimii,*** nici Jacques, răsfăţatul odor al protipendadei ieşene, autorul de comedii şi de cînticele comice.

Acestea era greu să le priceapă, necum să şi-le apropie de suflet, Mihai Eminescu.

În schimb, se întindeau între amîndoi alte punţi de apropiere. O slăvire a trecutului, unde feciorul lui Costache Negruzzi se întîlnea cu feciorul căminarului Gheorghieş Eminovici. Un nestăvilit clocot de plănuiri literare.

Ieşanul aşternea slova pe hîrtie; se încumeta cu încre- dere să-şi umple toate golurile revistei cu poezii lirice, nuvele, satire, piese de teatru, tălmăciri, idile în versuri, însemnări de călătorie, „copii de pe natură" – pregătea şi un roman. Mihai Eminescu neasemuit mai aspru cu sine, nu socotea încă vrednic de amintit ciclul de drame în care năzuia cîndva să zugrăvească soarta Muşatinilor moldoveni, romanul de dragoste şi de usturătoare judecată a năravurilor prezente: ***Naturi catilinare.*** Dar rămîneau pentru dezbaterile preumblărilor la Prater şi a serilor prelungite în grădinile de pe malul Dunării, rămîneau stihurile aşteptînd ultima dăltuire înainte de a fi încredinţate ***Convorbirilor literare;*** articolele tipărite în ***Federaţiunea*** de

la Pesta; un basm prelucrat, ***Făt Frumos din lacrimă;*** o povestire fantastă, pătrunsă de lecturile filozofice, de suvenirul hronicilor şi de alte amintiri depărtate, din chilia de la Cernăuţi, unde se spînzurase un călugăr înstrăinat de la sobornicească biserică de cărţile magilor.

Aici venea rîndul lui Iacob Negruzzi să nu-şi mai priceapă colaboratorul atît de june şi ciudat, din altă urzeală.

Învăţătura filozofilor nu se lipea de juristul berlinez, ca apa de fulgul lucios al înotătoarelor. Şi îi părea întru totul pidosnică treabă, ca un tînăr aşa de înzestrat de fire, după care femeile uimite întorceau capul pe stradă, să se închidă nopţi şi zile în casă şi să se ofilească plecat pe cărţile amare ale lui Schopenhauer. Totuşi, cînd poetul s-a oprit la vitrina unei librării să se uite cu jind la volumele sumbrului maestru din Franckfurt, într-o ediţie întreagă şi rară, legată în scoarţe de marochin, şi-a însemnat în gînd numele librăriei, a trecut a doua zi si i-a trimis acel dar, pentru a pecetlui o prietenie în care-şi punea atîtea nădejdi şi nemărturisite socoteli. Nu pierdea timpul. Găsise piatra nestemată care lipsea ***Convorbirilor literare*** şi ***Junimii.***

Pe urmă, călătorul a plecat la băile unde îl aşteptau desfătările de vară, alte cunoştinţi mai voioase, serate cu muzică şi danţ, excursii şi prilejuri de madrigale; tot ce ispitea un principătean tînăr, chiabur şi de viţă aleasă, cînd trecea hotarele patriei spre fascinările apusului.

Eminescu a rămas la Viena pîrjolită de soare, să citească pe gratis, la ***Troidl,*** ştirile de pe cîmpul de bătălie din Franţa şi să încarce răbojul lui Jean, cu alte datorii pentru cafea şi tutun.

Ioniţă Bumbac îl ocolea cu mormăieli de urs întărîtat.

Ceilalţi bucovineni îi dădeau ghies să se împărtăşească şi dînşii din spusele călătorului, ce se abătuse dinadins din drum numai ca să

cunoască tovarăşul şi prietenul lor de toată ziua. Şi tot aşa cum Iacob Negruzzi nu izbutise să-i smulgă cuvînt despre viaţa lui de copil şi despre anii de pribegie, nu izbuteau nici ei să capete prea lămurite şi amănunţite răspunsuri. Vorbe în răspăr. Acelaşi şi acelaşi zîmbet încărcat de enigme.

— Ce-aţi cisluit toată vremea, Eminescule?

— Nimic... Literatură.

Ioniţă Bumbac pufnea pe nări, la masa de alături.

— Literatură! Păi să nu te strîngă de gît?

Celălalt stăruia:

— Mihai! Tu, parcă nici nu ţi-ai da seamă ce înseamnă asta? Să te caute domnul Negruzzi de la ***Convorbiri*** şi să nu te slăbească o clipă, vreme de-o săptămînă! Asta nu ne-am mai închipuit-o noi…

— Nici eu… încuviinţa Eminescu, fără să ridice ochii din gazeta despăturită.

— Ba eu nu m-am mirat şi nu mă mir de fel! începea să dea drumul la rîşniţă Ioniţă Bumbac. Pînă cînd naţia noastră răbdătoare, sărmana?…

Mihai Eminescu se strămuta cu vraful de gazete la cea mai depărtată masă. După un ceas se făcea nevăzut. Zăvorît în odaie, nu prindea de veste cînd a trecut miezul nopţii şi cînd a început a se miji de ziuă în marea tăcere prielnică scrisului.

Recitea paginile cu slovă măruntă. Sufla în lampă. Deschidea geamul şi dădea drumul mirosului de tutun şi de spirt sfîrîit. Năvălea un şivoi răcoros de aer, măturînd plasele albastre de fum şi rostogolind ghemotoacele de hîrtie. El rămînea rezemat de pervaz şi privea asupra oraşului care se dezmorţea încet, cu întîiele căruţe încărcate de legume şi scîrţîind spre pieţi, cu cei dintîi trecători îndreptîndu-se spre fabrici, cu cele dintîi birji pornind spre gară. Se depărta un glas răguşit. Se apropia să treacă pe sub fereastră un bocănit cadenţat de cizmă cătănească. La căzărmi o trîmbiţă subţire şi strepezită suna ***Tagwache.***

Răsăritul învăpăia ferestrele cu storuri trase, sclipea în turle şi cruci, înălţa o pîclă diafană deasupra Dunării, deasupra crestelor păduroase din zare.

Nu dormise o clipă şi totuşi nu se simţea ostenit. Îl păstra încordat o împrospătată şi mai vie năzuinţă de a desăvîrşi paginile de mult scrise şi lăsate la o parte, altele atunci încheiate; tot ce se statornicea mai deplin ca adevăratul şi singurul rost al fiinţei sale pe pămînt. Redactorul

Convorbirilor literare nu făcuse un popas van la Viena. Îi risipise cele din urmă îndoieli. Cu subtile şi meşter dozate dibăcii îl încredinţase că se aflau undeva oameni care îl căutau, îl aşteptau, începeau să-i preţuiască scrisul şi să-i deschidă fără precupeţire paginile unei reviste de mare prestigiu în ţară. Pentru un tînăr poet de douăzeci de ani abia împliniţi, nu însemna cea mai luminoasă chezăşie a viitorului? Celelalte – cît de

sterpe nimicuri! Le va înlătura şi le va învinge tot cu pana scrisului.

Se desfăcea o perdea şi se deschidea o fereastră, Se ivea o femeie cu părul revărsat pe umeri, în straiul subţire şi străveziu de noapte. Privea cerul. Surîdea, cu toţi dinţii albi, dimineţii şi soarelui Poate şi vecinului cu fruntea înalt boltită, căci îndată îşi acoperea sînul cu o graţioasă mişcare de naiadă surprinsă la ieşirea din baie.

— Neamul nevoii! murmura schimnicul în vestmînt negru şi aspru. Care va să zică, mătăluţă te-ai trezit şi eu încă n-am închis ochii? Hai la culcare, frate ***ausserordentlicher Hörer!***

Somnul era scurt, dintr-un trăs, sănătos, fără vise. Ca somnul fugarului din plaur, la al cărui căpătîi îşi strîngea aripile un alb înger de pază.

După o lună, la sfîrşitul lui august, în treacăt spre ţară, Iacob Negruzzi l-a mai căutat şi a doua oară. Se întorsese şi Ieni al Lenii Savului să-şi pregătească examenul ***in jure*** şi examenul de ofiţer al pedestrimei împărăteşti.

Au durat alte lungi voroave, de astă-dată în trei. Iar catana din Şiria s-a ales cu legămîntul să întocmească, pentru revista din Iaşi, o cercetare a traiului dintre români şi unguri, orînduită cu socoteală pe capitole, aşa cum era de aşteptat de la un sîrguincios ucenic al lui Ihering şi Lorenz Stein, de la un vrednic fecior al gospodinei din podgoria Aradului, cu adînc chibzuită osîrdie la treabă. Astfel, de la băi şi plimbare, de la baluri şi serate, redactorul ***Convorbirilor literare,*** pornea acasă cu două temeinice izbîndiri. Nu-l puteau învinui prietenii de la ***Junimea,*** că a pierdut vremea de prisos la Viena!

Vîntul lui septembrie a prins să foşnească în cele dintîi frunze îngălbenite.

În fiecare dimineaţă, de la gară, soseau alte cîrduri de transilvăneni şi bucovineni, cu obrajii

arămiţi de viaţa cîmpurilor şi cu lăzile pline de belşugul proviziilor.

Într-o asemenea dimineaţă, Todiriţă Ştefaniuc şi Vasile Morariu, atunci descălecaţi din tren, îşi descătărămau curelele geamantanelor în cvartirul lor nou din Dianagasse. Răftuiau cărţile pe poliţe şi schimburile în dulap. Dar mai mult decît cărţi şi schimburi, aflau în fundul panerelor, bunătăţi de-ale

gurii îngrămădite de mînele grijulii ale mamelor şi bunicelor pentru băieţii plecaţi în străini.

— Măi Todiriţă, noi cu atîtea odoare am putea deschide o prăvălie, să-l concurăm pe tata Muriţ şi pe Muriţoaia! spuse rîzînd Vasile Morariu, fecior de preot, hîtru şi năzbîtios din fire. Nu ştiu, ce-au crezut oare ai noştri, de-acasă? Numai colaci şi colivă s-a ruşinat maica să mai adaoge, fiindcă m-a ghiftuit toată vara cu pomenile şi parastasele tuturor morţilor din Cernăuţi. Încolo, ne-ajunge udătura pînă la Crăciun...

— Să dea Domnul!... răspunse Ştefaniuc cu îndoială. Mai economisim de la birt şi ne mai învrednicim să mergem pe la cele teatre. Numai că...

— Ce numai că? Hămesiţi să fim şi tot nu le mai facem capătul!

Vasile Morariu se depărtă un pas în faţa dulapului, să admire pe de-a-ntregul rafturile ticsite de afumături, de brînzeturi, de gavanoase cu dulceţuri şi cu ciuperci murate, de păstrăvi în hîrzob de brad şi vişine-cireşe uscate la soare, ca într-o cămară de vrednică gospodină în toamnele proslăvite de belşug. Pe urmă, închise canaturile şi îşi frecă mîinile cu mulţămire. Avea cuvînt să privească în viitor plin de încredere.

— Acuma, c-am isprăvit, să mergem şi să căutăm fîrtaţii, care s-au uscat bieţii de dînşii la ***Troidl,*** toată vara!

— Să mergem! încuviinţă Teodor Ştefaniuc, sunîndu-şi florinii în afundul buzunarului şi alintîndu-şi astfel auzul cu o muzică plăcută, care n-avea să ţină de joi pînă mai de-apoi.

Dar fîrtaţii erau la uşă. Aflaseră zvon de sosire şi au dat buzna.

Eminescu, Ioan Luţă, Pamfil Dan, Iancu Cocinschi şi, în urma lor, alţii, jurişti, filozofi, medicinişti şi tot neamul de învăţăcei ai Universităţii împărăteşti, au umplut într-o clipală odaia prea strîmtă, cu gălăgioase urări de bun

venit după datina din Bucovina lor.

La rîndu-le, Ştefaniuc şi Morariu, aflară bucuroasă ştire că au nimerit-o bine cu cvartirul. În Dianagasse se strămutase aproape întreaga colonie de bucovineni. Se puteau chema unul pe altul de la o fereastră la alta.

Între acestea, sună altă bătaie în uşă.

— Intră!

A intrat cel mai în vîrstă român înscris în condicile Universităţii din Viena, Mihai Grigoroviţă, vechi stîlp al Facultăţii de drept.

— Hei, bravo, bădiţă Mihai! strigară toţi într-un glas, sărindu-i întru întîmpinare cu dragoste, fiindcă bădiţa Mihai era sfătos om şi împăciuitorul ascultat în multe dezbinări tinereşti.

Mihai Grigoroviţă nu dădu de astă-dată cuvenitul răspuns acestor semne de bucurie şi de dragoste.

Proptit în prag, îi feri cu palma pe toţi în lături, adulmecînd din nări ca un copoi bătrîn cînd simte vînatul.

— Ci mai slăbiţi-mă cu boncăluiala, măi diavolilor! Mai bine, spuneţi ce-au adus boierii noştri de-acasă?

Todiriţă Ştefaniuc schimbă o privire cu Vasile Morariu: „Acum ai înţeles de ce ziceam eu: Numai căă?...”

Era însă prea tîrziu! Bădiţa Mihai se dumirise dincotro veneau adierile vînatului.

Păşi rar şi măreţ din prag, merse de-a dreptul la dulap, deschise canaturile în lături şi porunci semnal de asalt:

— La lucru, băieţi!

Băieţii n-aşteptară de două ori poftiţi.

— Aferim! strigă unul, mînuind o ciozvîrtă de coastă şi trăgîndu-se într-un colţ s-o roadă în tihnă.

— Fainã slănină!

— Trece brînza-ncoace, Pamfile, că miroase a stînile noastre din Fundul Moldovei.

— Ce mai plăcinte! exclamă Eminescu elegiac, ochind o pereche şi înfulicînd în dorul plăcintelor cu poalele în brîu de la Ipoteşti. Todiriţă, fiule, fiindcă tot spui că te-a pălit damblaua poeziei, trage-le o odă să le treci la posteritate, altcum tot n-ai să le mai vezi.

Şi cu adevărat, în scurt, nu se mai zări nici urmă de plăcinte, cum n-au mai rămas decît

şoricii slăninelor şi gratiile costiţelor afumate, goale şi netede ca naiul lui Pan.

Întru această ispravă breasla filozofilor şi a poeţilor nu se lăsa mai prejos de mai prozaica breaslă a juriştilor şi doftorilor. Mihai Grigoroviţă, cu dreptul celui mai bătrîn, luase loc pe scaun, la masă, vămuind fiecare soi de merinde şi punînd oarecare orînduială în urmarea lor: mai întîi ciuperci şi păstrăvi, mai apoi şuncă, slănină şi brînză, către sfîrşit rumenitele aluaturi, feluritele plăcinte, învîrtite şi strudele cu nucă. Bă-

ieţii mai juni se ospătau în picioare, pe apucatele, tropăind şi rîvnind cu ochii, fiecare la bucata din mîna celuilalt.

— Cît despre dulceţuri şi beltele – cuvîntă poetul – ochii văd, inima cere! Dară pîntecul închircit de post, nu mai primeşte pe ziua de azi. Cu afurisenie, ne legăm, fraţilor, să nu le scăpăm din vedere mîine!

Om cu încercată experienţă, bădiţa Mihai Grigoroviţă se dădu cu părerea să închidă beltelele şi dulceţurile în dulap şi să ia cheia în primire cu sine. Aşa nu mai rămînea price de teamă pe a doua zi.

Pusă la vot, propunerea a fost primită cu unanimitate.

— Cum vedeţi, diavolilor, la asemenea ispravă ne înţelegem mai repede decît la soţietăţile noastre, unde a intrat dihonia şi unde Ioniţă Bumbac spune ba, cînd Eminescu zice da! rosti în chip de încheiere şi de morală a fabulei, Mihai Grigoroviţă, răsucind cheia şi băgînd-o în buzunar.

Cuvîntul aruncat, a împins sătuii să intre la dezbaterea ca-re-i sumuţa încă din primăvară. Cele două societăţi ale învăţăceilor români din Viena, pe cale de contopire, erau frămîntate de mari dezbinări între „cosmopoliţi” şi „bărnuţieni”, porecliţi de Vasile Morariu „bumbăcişti”, de la Ioniţă Bumbac, pisălogul, cetire. Şi fiindcă discuţia se vestea aprigă şi îndelungă, tot bădiţa Mihai Grigoroviţă strecură povaţa să fie strămutată la tata Wihl, unde vorbitorii cu gîtlejul uscat puteau prinde o mai proaspătă zdrăveneală din cibota de bere. Sărăturile şi afumăturile se cereau grabnic udate. Dacă-i praznic, praznic să fie.

În stradă, Teodor Ştefaniuc se alătură de Eminescu, întrebînd:

— Ce-am auzit, Mihai? E adevărat că a venit domnul Negruzzi de la ***Junimea*** şi că de hatîrul tău a rămas o săptămînă în Viena?

— Lasă acestea, Todiriţă! Mai bine spune-mi ce face moş Onufri? Dor mi-i de el şi mult am dus eu dorul piţulelor sale!

Odată cu octomvrie, au început ploile sure. Sură s-a întins şi viaţa fîrtaţilor bucovineni care sfîrşiseră de mult „odoarele” şi florinii de-acasă.

Pe sălile Universităţii se căutau din ochi, înălţînd degetul.

La semn mut răspundea alt semn mut: o strîngere din umeri. Piţulele erau mai rare decît cometele pe cer, decît cuvintele cu noimă la Ioniţă Bumbac, decît cele cu haz şi veselie la cătana împărătească Ieni al Lenii Savului lui Mihail Bojin din podgoriile Şiriei!

Unii se înverşunau în chiliile lor, buchirind caietele de însemnări. Alţii îşi făceau vacul la ***Troidl*** şi la ***Zu den drei Tauben,*** aciuaţi tot pe lîngă sobă şi născocind tot soiul de basme năzdrăvane, pentru a mai înnădi datoriile flotante la cei doi chelneri slabi de înger: Andreas şi Jean.

Răvaşele trimise cu mare zor de Mihai Eminescu se înfundau la Ipoteşti fără semn de viaţă. În darn implora el – „aştept răspuns telegrafic" – făcînd apel la noile născociri tehnice ale veacului. Căminarul îşi uitase feciorul de la Viena, precum îl uita şi pe cel de la Berlin.

În aşteptarea gropului cu galbeni, care sosea cu carul cu boi, Mihai s-a despărţit cu jale de odaia unde se învrednicea să lucreze în singurătate. Şi-a cărăbănit cărţile în miezul coloniei din Dianagasse, într-o cameră cu Samuel Isopescu şi Iancu Cocinschi. Toate plănuirile literare s-au împotmolit jalnic şi fără de nădejde. Tovarăşii nu-i dădeau răgaz să-şi adîncească o filă începută. Isopescu se încingea dintr-o nimica toată la mare zarvă şi cumplite răcniri, de se detuna casa. Eminescu nu se lăsa mai prejos, pe alt ison, cu învăluirile lui molatice de glas, dar tot aşa de neînduplecate.

Şi după ce răsturnau lumea cu toate învăţăturile şi cu toţi filozofii veacurilor, zgîlţîiţi de bărbile mucigăite, al treilea al lor tovarăş, Cocinschi, deplin încredinţat că amîndoi au înnebunit de-a-binelea şi cunoscînd el că muzica are o vrăjită putere de îmblînzire asupra săriţilor din minţi şi chiar asupra fioroaselor fiare, începea să cînte, astupîndu-le glasul, teoremele lui Spinoza, aforismele lui Schopenhauer, definiţiile lui Kant.

Efectul se vădea de îndată! Ceilalţi se potoleau, intrau şi dînşii în cor pe trei voci şi amînau încheierea dezbaterii pe a doua zi, cînd o luau de la capăt. Bună şi veselă tovărăşie, înfruntînd cu stoică neturburare lipsurile, amarul, flămînzeala şi noroaiele ploii străbătute prin talpa ghetelor sparte! Dar neprielnică de lucru tovărăşie!

Poetul îşi răscumpăra vremea părăduită, rozînd mai ades scările Universităţii. Nelipsit era de la lecţiile cele mai deose-

bite şi ciudat îndepărtate între ele: cursuri de filozofie şi de drept, de limbi orientale şi romanice, de medicină şi de istorie. Caietele se umpleau de însemnări. Sertarul cu stihuri, cu povestirea sărmanului Dionis, cu plănuitele drame ale neamului Muşatin, rămînea însă închis. Treptat, viaţa îl întorcea pe pămînt, la tîrîtoarele-i nevoi şi îndatorinţe.

În unele zile, pentru dînsul ca şi pentru ceilalţi, toată fiinţa se aduna într-un vîrf de deget ridicat către tavan în casă, către cer în stradă:

— O piţulă!... Neamul nevoii!

Pe la sfîrşitul lui noiemvrie, spre seară, plecase de-acasă cu ochii în pămînt, cu mînele împreunate în mînecele paltonului, aduse la piept.

De la o fereastră, de sus, îşi auzi numele. Înălţă capul. Ştefaniuc şi Morariu lungiseră pe geam, gîturi de cămilă – de cămilă flămîndă – privind în uliţă ca să le treacă de foame.

— Ce faceţi voi? întrebă Eminescu.

— Nimica... Stăm şi ne uităm.

— Nu ieşiţi?

— N-avem la ce.

— N-aveţi la ce ieşi ori n-aveţi cu ce ieşi? N-aveţi... hmm? ridică arătătorul.

— Nici un crucer!... răspunse Morariu.

Iar Ştefaniuc adăogă, întru mai neagra zugrăvire a negrei mizerii:

— Pe o piţulă mi-aş da acuma şi cămeşa de pe mine!

— Poate căciula, Todiriţă?... zîmbi Eminescu.

— Ehei, să fii tu sănătos! Căciula-i de mult zălogită la cămătar, pentru preţul unui gulaş cu cartofi.

Jos în stradă, Eminescu rămase pe gînduri. După un timp, le strigă:

— Îmbrăcaţi-vă şi veniţi încoace!...

Prietenii s-au supus. S-au îmbrăcat cu iuţeala pojarnicilor cînd sună alarma de foc şi au coborît petrecîndu-şi prin minte o sumă de prepusuri,

care de care mai năstruşnic blagoslovite.

— Ţi-au venit cumva banii de-acasă, Mihai? întrebă cu nerăbdare, Teodor Ştefaniuc.

— Nici pomeneală, neamul nevoii!

Chipurile celor doi se lungiră.

— Adevărată mizerie! urmă poetul. Toţi trei să nu facem două parale! Viaţă-i asta? Dar bucuraţi-vă şi vă veseliţi!...

Dacă nu mi-au venit banii de-acasă, mi-a venit adineaori o idee strălucită, băieţi. I-am găsit leacul postului. În astă-seară avem să cinăm împărăteşte. Luaţi-o voi înainte la ***Bischoffs-bierhalle,*** în ***Wipplingerstrasse*** şi aşteptaţi-mă acolo. Puteţi să începeţi a mînca fără grijă. În astă-seară sînt eu marele platnic!

Bucuria băieţilor nu era mică. Mai mică le era însă încrederea.

Morariu ţinu să capete o întărire:

— Dacă spui că n-ai primit bani, cu ce ai să plăteşti, Eminescule? Cu filozofia şi cu poezia?

— Ce vă pasă? Plecaţi, cum vă spun! Eu am să mă întîlnesc cu cineva şi v-ajung din urmă.

— Are să-ţi dea cineva bani?

— Ai gîcit, în sfîrşit! Asta-i pur şi simplu. Axe să-mi dea cineva bani.

— Şi dacă nu-l găseşti?

— Nu începe aşa ceva! M-aşteaptă cu banii gata. Cum m-o vedea intrînd, îmi sare înainte.

— Va să zică?

— Va să zică, la revedere!

Eminescu a pornit-o la capătul străzii. Ştefaniuc şi Morariu s-au dus să caşte ochii şi gura la vitrinele şi la furnicarea mulţimii de pe ***Graben,*** pînă la ceasul cinci.

Acolo mai întîlniră alt camarad, Matei Lupu, care, fiind şi el lihnit de foame, căuta o piţulă de leac în capitala împărăţiei, ca un ac într-un car cu fîn. Iar fiindcă dar din dar se face rai, mărinimoşi, îl poftiră amîndoi la masă, împărtăşindu-i taina prazniculuiîmpărătesc, ce va să vie.

La ***Bischoff*** s-au aşezat într-un ungher şi au comandat cîte-un gulaş, o felie de pîine şi cîte-o sticlă de bere. Ar fi poruncit ei nemăsurat mai multe şi mai săţioase feluri, după foamea care le scurma măruntaiele aţîţate de mirosul fripturilor şi de aburii sosurilor. Dar mai păstrau încă o îndoială asupra întoarcerii lui Eminescu.

— Te pomeneşti că ne-a făcut festa! se

îngrijoră Vasile Morariu, după ce-a linchit farfuria oglindă.

Ştefaniuc se împotrivi cu tărie unor asemenea nesăbuite bănuieli:

— Cine, Eminescu?... Înţeleg tu să te ţii de şotii. Tu, sau Chibici! De la voi, nu m-aş mira. Cît despre Eminescu, pun mîna în foc pentru el!

Totuşi sticlele de bere nu le-au golit deplin, ca să nu se înfăţişeze chelnerul cu altele nedestupate.

De la o vreme îşi pierdu şi Ştefaniuc pofta de vorbă. Treceau sferturile de ceas, iar marele platnic nu se ivea. Cînd chelnerul începu să-i cerceteze cu ochi prepuielnici, Matei Lupu, invitatul invitaţilor, se simţi dator să răspundă cu mărinimie, la mărinimia lor. Se hotărî să pună paltonul zălog birtaşului, ca să scape toţi cu obraz curat.

— Fugi măi! Se poate? Nu te lăsăm!... La nevoie îl pun eu, fiindcă eu te-am chemat.

— Ba eu!

— În orice caz, mai aşteptăm. Tot una-i...

— Mai aşteptăm.

Ferindu-şi privirea de ochii chelnerului, căutau spre uşă cu nădejde şi cu teamă, ca profeţii lui Israel în aşteptarea Mesiei. De la uşă, ochii se înălţau la ornicul din perete (ceasurile lor de buzunar de mult se aflau amanetate), numărînd sferturile: opt şi un sfert, opt şi jumătate, nouă fără un sfert, nouă... Cîteva minute după ce-a bătut nouă, Mesia apăru în uşă. O piatră li s-a luat tuturor de pe inimă, slobozindu-i să răsufle cu uşurare.

Eminescu se aşează zîmbind lîngă dînşii:

— Mîncat-aţi ceva, băieţi?

— Cîte-un gulaş mic şi necăjit.

— Şi poate aţi mai mînca şi altceva?

— Ba bine că nu! Numai să te-ajungă punga, cît ni-i nouă pofta.

— Bine, băieţi... Chelner! Patru porţii de frankfurter cu varză şi o cană cu bere.

Chelnerul căscă ochii. Ciudaţi muşterii! Două ceasuri stîrciseră înaintea sticlelor pe fund şi acuma cereau bere cu cana. Cum însă privirile lor, sfioase şi piezişe pînă adineaori, se sumeţiră ca prin minune schimbate, îndeplini porunca, primenind faţa de masă şi tacîmurile, chemînd ajutorul şi slujind cu toată luarea-aminte

cuvenită unor clienţi care n-au ocupat masa de pomană.

Eminescu, în toanele sale cele bune, mînca, bea şi glumea; ceilalţi îi ţineau hangul. Cînd s-au îndestulat, au trecut de nădejde la bere. Pe urmă, marele platnic, milostivindu-se de chelnerul care nu mai prididea cărînd cănile, ceru o cibotă de zile mari şi de noapte lungă.

Aşa i-a apucat ceasul trei după miezul nopţii, vorbind şi înveselindu-se.

Iar fiindcă birtul se golise şi huruiau obloanele de închidere, Eminescu a cerut socoteala, a plătit precum făgăduise şi a zvîrlit chelnerului, împărăteşte, tot mărunţişul.

— Ţin să-ţi mulţămesc, Mihai! se ploconi Todiriţă Ştefaniuc.

— Nu prea ai pentru ce. Mai ales tu!...

— Cum? N-am mîncat bine? N-am băut zdravăn?

— Aveai drept să mănînci mai bine şi să bei mai zdravăn. Zău!

— Ce vrei? Nu pot să mă pun la întrecere cu Lupu şi cu Morariu în privinţa băuturii. Mă taie! Nu-i vezi, nu-i auzi?

Într-adevăr, Lupu şi Morariu o porniseră înainte şi îşi răfuiau în stradă, cu mare gălăgie, o nepotrivire de păreri, întărîtată la cibotele de bere. Eminescu rămase mai în urmă, fredonînd cîntecele sale din ceasuri împăciuite cu viaţa: ***Mai turnaţi-mi în pahare, Cîte stele sînt pe cer, Eu sînt Barbu Lăutaru*** şi ***Dragi boieri, din lumea nouă...*** În faţa casei, au descoperit că nici unul n-avea piţula de tribut portarului, iar fără ***Sperrsechserl*** nu încăpea rost să îmblînzească morocănosul cerber.

— Nu-i nimic... îi alină Eminescu. Ne plimbăm şi noi pînă la ziuă, cînd se deschid porţile. Nu-i întîia oară cînd facem de priveghi!

Morariu şi Lupu au luat-o într-o parte, să-şi sfîrşească răfuiala. Eminescu şi Ştefaniuc, la braţ, în altă parte, să discute mitologicale şi să dezmormînteze amintiri din Cernăuţi. După ce le-au vînturat pe toate, poetul a încheiat cu stihurile lui Horaţiu: ***Eheu! fugaces, Posthume, Posthume labuntur anni...*** Apoi, întrerupîndu-se, a suspinat, deodată:

— Oh! Eufrosina... Efrosis!

Fostul camarad de la ***K.K. Ober-Gymnasium,*** cunoscîndu-i patima pentru zeităţile şi legendele

mitologice, îl întrebă prin ce legătură de gînduri a ajuns el de la cîntări şi de la oda lui Horaţiu, la una din cele trei graţii.

— Vezi, că n-a fost o figură mitologică, prietene!... murmură poetul. Ci chip îndeaievea, Eufrosina mea... Efrosis!...

— Nu cumva Eufrosina cea din trupa lui Pascali?

— Aşadar o cunoşti?

— Îmi aduc aminte foarte bine de dînsa... Era frumoasă coz! Mai frumoasă decît toate actriţele lui Pascali.

— Da... recunoscu Eminescu, oftînd. Era nespus de frumuşică, acest demon împeliţat de femeie. Şi am fost îndrăgostit nebun de dînsa... Mai ţii tu minte, Todiriţă?... Într-o zi, anul trecut, pe vară, veneai pe stradă cu Daşchevici, la Cernăuţi, spre ***Hotel de Moldavie...*** V-aţi oprit în faţa unui afiş. Era un băieţel care s-a dat la o parte cu respect dinaintea voastră, fiindcă pentru dînsul însemnaţi două personagii foarte falnice: doi domni absolvenţi ai ***K. K. Ober-Gymnasiului.*** Pe urmă v-aţi *d*epărtat. V-am văzut. Mă ascundeam de voi în gangul hotelului, ca să nu mă întrebaţi ce caut acolo şi de unde viu... Mă ascunsesem, măcar că inima mă îndemna către voi... Acum pot să-ţi spun... Pentru dînsa venisem şi din pricina ei mă ascundeam...

— Îi mai scrii? Îţi mai scrie?... Ai s-o mai vezi?...

Eminescu îşi desprinse braţul de braţul prietenului, intrînd în sine, ca melcul în găoace.

— Fleacuri... Ce rost să mai vorbim? S-au sfîrşit toate... Ce-a rămas din cele de atunci? O ***Venere şi Madonă...*** O ***Poe- sis...*** Atît şi nimic mai mult...

— Nu înţeleg, Mihai. Ce ***Poesis?***

— Vorbim altă dată... Acum, somn bun! Haide, că s-au deschis porţile raiului...

Prietenii s-au despărţit. Teodor Ştefaniuc a dormit neîntors, pînă la amiază, ca într-o zi de duminică şi repaos. Bătrîna de gazdă, intrînd într-un tîrziu să ia straiele la curăţat, îl întrebă ce haine are de gînd să îmbrace.

— Cele negre! răspunse el somnoros.

— Şi cu ce fel de pantaloni?

— Cum, ce fel de pantaloni? Cei negri, că doar n-am să umblu tărcat!

— O! Iesus-Maria! Domnul vrea să mă necăjească cu glume? N-aţi trimis aseară un bilet

prin domnul Eminescu, să vă dau pantalonii cei negri?

— Ce bilet? care Eminescu? sări Ştefaniuc din pat, deşteptat de-a binelea.

Desculţ şi poticnindu-se în cămeşoiul de noapte lung pînă-n pămînt, se repezi la dulap trîntind uşile în lături. De pantalonii negri nici urmă.

— Şi cum i-ai dat, madamă? răcni, răstindu-se la bă- trînă. Ce fel de vorbă-i asta? Poate să vină oricine de pe stradă şi să ceară orice, în numele meu?... Dumneata eşti gata să-i dai tot?

— Mi-a arătat bilet, mă rog. Şi domnul Eminescu nu-i oricine, de pe stradă. E prietenul dumneavoastră... se apără bătrîna, scotocindu-se în buzunarul pestelcei să găsească biletul. Poftim! biletul dumneavoastră.

— Da' ce-i gălăgia asta? Ce s-a întîmplat? se trezi şi Morariu din somn, căscînd şi frecîndu-se la ochi, cu toată mahmureala berei în glasul răguşit.

— Priveşte ca să vezi ce-i şi ce s-a întîmplat! gemu Ştefaniuc, ridicînd mîna şi arătînd în dulap locul gol al pantalonilor, cu gestul tragic al unui vestitor de catastrofe. Ţi-a plăcut masa de-asară? Ţi-a plăcut să bei bere din cibotă? Iaca taina praznicului nostru împărătesc.

Prietenul din pat, luminîndu-se, în sfîrşit, se înălţă în capul oaselor ca să poată rîde mai zdravăn. Şi cum rîsul e molipsitor, în hohote a izbucnit şi păgubaşul.

După amiază, la ***Troidl,*** îşi tocmi însă o mutră foarte vrăjmaşă, îndreptîndu-se spre masa lui Eminescu şi întrebîndu-l în auzul tuturor:

— Bine, Mihai! Cum îţi veni una ca asta?

— Pur şi simplu... răspunse poetul, ridicînd cu nevinovăţie ochii din ***Litterarische Blätter*** şi închizînd revista sub cot. Ce eram să fac? Nu vă căinaţi amîndoi că sînteţi lihniţi de foame şi n-ai spus că ţi-ai da şi cămaşa de pe tine pentru o piţulă?

— Vorba vine...

— Eu nu-s Ioniţă Bumbac, să rămîn la vorbe! Înduioşîn- du-mă deci de soarta voastră, cum v-aţi înduioşat şi voi mai tîrziu de-a lui Lupu; mai înduioşîndu-mă şi de soarta mea, n-am vrut să te las să-ţi dai cămeşa de pe tine. Te-am descotorosit de ceva mai puţin... strict necesar, şi pe preţ mai bun.

— N-aveai decît să-ţi vinzi o pereche de pantaloni de-ai tăi...

— Imposibil.

— Cum imposibil?

— Dacă ţi-o spun.

— Aha! Cînd e vorba de lucrurile tale, e imposibil! Lămureşte-mă te rog, s-audă toată lumea de-aici, de ce-i imposibil?

— Bine Todiriţă, te lămuresc... E imposibil pur şi simplu, fiindcă eu n-am două perechi de pantaloni ca tine, conte de Almadariva! Asta o ştie toată lumea de-aici. Adevăratu-i, băieţi?

— Adevărat! izbucni toată lumea din cafenea, fîrtaţii ardeleni şi bucovineni, declarîndu-se de partea poetului şi dezlănţuind un rîs care-a cutremurat geamurile.

Aflînd despre ce e vorba, se înveseli şi Jean de năstruşnica ispravă, dar mai ales de judecata domnului doctor Eminescu, vrednică de pildele înţeleptului Solomon.

— Mă întrebai aseară ce-i aceea un „rîs omeric”? Iată, dragă Todiriţă, ceea ce se numeşte un rîs omeric! îl încredinţă marele platnic împărătesc, ştergîndu-şi lacrimile şi deschizînd din nou ***Litterarische Blätter*** de sub cot

V

— Trăiască naţia!

— Sus cu dînsa! Sus!

Un vîrtej de viscol le smulse de pe buze salutul obştesc al studenţilor români din capitala împărăţiei; se înverşună apoi să-i despoaie de paltoane, fluturînd pulpanele pirpirii. Eminescu şi Teodor Ştefaniuc s-au tras amîndoi la adăpost, într-o boltă, unde se mai cuibărise un cîne jigărit, cu ochii plîngători. Cînele o împunse la fugă fără să-l alunge nimeni, schelălăind cu amarnică larmă.

— Na! îl jeli Eminescu... L-am scos din bunătate de culcuş... Da’ prostu-i! Ce urlă, frate, parcă toată naţia-i în primejdie?

Pe Ştefaniuc îl băteau alte întrebări. Nu se întîlniseră de cîteva zile.

— Unde-ai umblat, Mihai? Te-am căutat şi pe-

acasă, de vreo două ori...

Mihai Eminescu ridică mînecele împreunate ale paltonului la gură, să-şi scuture promoroaca şi chiciurii de pe mustaţa mică şi moale, abia mijită de cîteva săptămîni, de cînd se lepădase de portul actoricesc.

— Unde să umblu? rosti, împingîndu-şi cuşma pe ceafă, tot cu mînecele împreunate. Unde-am găsit şi eu căldură şi linişte pe veresie, în contul artelor. M-a apucat iar patima muzeelor. Stai un sfert de ceas înaintea pînzelor lui Rafael. Alt sfert de ceas la pînzele lui Perugino ori Palmavechio... Nici n-ai prins de veste cînd sună închiderea şi vine paznicul să te poftească afară.

Teodor Ştefaniuc se mîhni că prietenul nu-l cheamă şi pe dînsul în asemenea împrejurări, să-i ţină tovărăşie.

— Imposibil, Todiriţă! zîmbi Eminescu.

— Şi asta-i imposibil? Doar nu-i tot istoria cu pantalonii. Nu-s eu bun tovarăş la aşa ceva?

— Eşti băiat bun şi bun prieten, Ştefaniuc! Dară nu la aşa ceva. Nu-mi place să cutreier muzeele nici cu frate-meu, dacă vreun frate de-al meu s-ar interesa de vreun muzeu de pe lume... Ce vrei? Nu pot merge în cîrd, cum văd eu unii oprindu-se şi tîrguindu-se cu părerile, ca la oborul de vite. Se apropie şi se depărtează; închid dintr-un ochi. Unul sare să facă o măsurătoare. Altul îl trage de mînecă. Celălalt bate cu palma în catalog, ca să-şi apere părerea lui... Aşa se tocmeau azi vreo patru geambaşi în faţa Madonei cu cireşe a lui Tiţian. Se întărîtaseră, parcă voiau să-şi treacă unul altuia o gloabă cu beteşuguri ascunse, cum am mai văzut în copilărie, la iarmaroc, la Botăşăni. Mie îmi trebuie linişte şi singurătate, să pricep după mintea mea şi să simt după inima mea... Chiar după ce mă scoate paznicul afară, horhăiesc o bucată de vreme de unul singur pe uliţi, să pătrundă adînc în mine cele văzute. Precum s-arată, Todiriţă, nu-i price de supărare. Mă iei cum sînt!...

— Parcă se poate supăra cineva pe tine, Mihai?

— În afară, bine înţeles, de Ioniţă Bumbac.

Amîndoi au prins a rîde, la pomenirea întîmplării cu Ioniţă Bumbac, care dăduse de lucru o săptămînă încheiată băieţilor de la

cafeneaua ***Troidl.*** A suta oară se iscase gîlceavă între Ioniţă Bumbac şi Mihai Eminescu la o adunare a studenţilor; urmase în stradă după ce s-a încheiat adunarea, se prelungise la Tata Wihl; o purtaseră iarăşi o bucată de timp pe uliţele Vienei şi de-acolo, la ***Troidl.***

Pînă cînd, Eminescu asurzit şi scos din fire de rîşniţa care sfărîma pietrele naţiei, îşi trîntise căciula miţoasă pe masă, strigîndu-i:

— Na! Mai vorbeşte acu şi căciulii mele!

Efectul a fost fulgerător.

Ioniţă Bumbac a rămas mut, holbînd ochii la căciulă ca un anume viţel din zicală, la o anume poartă nouă, deşi căciula lui Eminescu roasă şi învechită, ar fi putut figura la loc de onoare într-un muzeu de antichităţi. A rămas mut şi cu ochii holbaţi, dar de atunci Ioniţă Bumbac întorcea capul fără să mai dea ziua bună „cosmopoliţilor" şi punea la cale un război, pe viaţă şi pe moarte, la întrunirile unde se statorniceau temeliile societăţii ***România Junã.*** Asupra, acestor uneltiri ţinea Ştefaniuc să-şi pună prietenul în cunoştinţă:

— Ştii că sîmbătă, la adunare, Ioniţă Bumbac vrea să ridice…?

Mihai Eminescu îi tăie cuvîntul:

— Lasă-l sănătos să ridice tot ce-l ajută mintea şi puterile. Pietre de moară, Ceahlăul, Gaurisancarul! Ce-ţi pasă? Din partea mea bine c-am scăpat de el... îmi duruie şi-acuma vîrtelniţa în urechi. Nu găseşti alt subiect de vorbă?

— Ba chiar păstram unul pentru sfîrşit...

— Hmm? ridică Eminescu degetul, în semn de întrebare, îndurîndu-se să-l scoată la ger din mînecele îmbucate ale paltonului. Ce subiect de vorbă mai cu miez, păstrai tu pentru sfîrşit, dragă Todiriţă? Zi!

— Slavă Domnului! lămuri Teodor Ştefaniuc. Deocamdată mai răsuflu... Şi-au adus aminte cei de-acasă de mine.

— Şi de mine la fel... mărturisi Eminescu. Numai că şi-au adus aminte cam tîrziu. N-au ţinut arginţii nici două zile. Am plătit datoriile şi nu m-am învrednicit să cumpăr măcar o tîrfăloagă. De mutat, nici vorbă! Toată averea-i trei florini şi două piţule. Mai uşor i-a fost lui Isus să sature norodul cu trei pîni şi doi peşti, decît să-mi împart eu trei florini şi două piţule la atîtea nevoi... Mă minunez singur, ce chibzuială de zgîrcit m-a pălit! De două zile nu m-ating de ei,

tot chitindu-mă şi socotindu-mă cum să-i folosesc mai bine... Am ajuns pur şi simplu în doaga lui Slavici.

— Să-ţi dau o idee... Nu mergi la teatru diseară? Asta-i întrebarea pe care o păstram pentru sfîrşit...

— Cam greu... Se duce naibii cafeaua pe-o săptămînă.

— Joacă Frederica Bognar! îl ispiti Ştefaniuc.

— Joacă Bognar?

— Mă aşteptam s-o ştii mai bine decît mine, Mihai! stărui prietenul, făcînd aluzie la misterioasele invitaţii ale lui Eminescu la ceaiurile vestitei tragediene.

— N-am mai fost de trei miercuri... A uitat să mă mai poftească ori poate că nu le-o mai fi plăcînd cumva mutra mea şi ponositele mele hăinuţe, spilcuiţilor de-acolo: domni baroni şi conţi, mari critici cu ifose, bancheri cu burtă şi filfizoni cu frac şi ţilindru... Dacă joacă Bognar mergem numaidecît. Sus, la hulubărie!

— De la, sine înţeles, că sus, la hulubărie! Trecem pe la tata Muriţ să ne împărtăşim c-un ***Schusterlabl*** şi pe urmă de planton, băiete, la Burgtheater, să nu pierdem rîndul!...

Ieşind din gang, viscolul năpraznic i-a luat din nou în primire. Începeau să se aprindă luminile, iar văpăile albăstrii ale lămpilor cu gaz aerian, pîlpîiau suflate de vîntul năpustit în chiot pe bulevardele largi, unde se rostogolea urgia.

Amîndoi nu mai cercau să vorbească. Se ciocneau cu trecătorii orbiţi de tălăzuirea zăpezii mărunte şi usturătoare în obraz ca sticla pisată, întorceau spatele vijeliei, se pierdeau unul de altul şi se aşteptau unul pe altul înainte de a traversa strada. Teodor Ştefaniuc îşi trăsese peste urechi prea mîndra-i căciulă de astrahan scoasă de la zălog. Îşi trudea mintea să născocească o întrebare destul de meşteşugită, pentru a afla de la fostul coleg cernăuţean şi tovarăşul lor de toată ziua, taina cunoştinţelor şi ceaiurilor într-o lume atît de strălucitoare, închisă cu şapte zăvoare muşteriilor de la ***Troidl.***

Încă din primăvara trecută, o dată pe săptămînă Eminescu se pregătea ca un îndrăgostit pentru o întîlnire, în după amiezile acelor ceaiuri. Bărbierit, ferchezuit, cu ghetele lustruite şi cu straie negre de împrumut – cînd ale sale zăceau la păstrare în sama cămătarilor – pleca în alaiul jumătate ironic, jumătate pizmăreţ al tovarăşilor de odaie, ca să se întoarcă tîrziu,

cu ochii lînced îngînduraţi de cele văzute şi auzite.

Ades se înfruptau şi ei cu întîmplări, cu anecdote şi fărîme de discuţii din saloanele celebrei actriţe. Nimeni nu ştia însă cum a izbutit el s-o cunoască şi prin ce minune a ajuns un nelipsit oaspe, invitat cu cartonul poleit în muche, pe care şi-l treceau unul altuia din mînă în mînă.

Pe sub căciula trasă pe ochi, Teodor Ştefaniuc îşi cerceta prietenul păşind înainte, zgribulit în paltonul larg, cu mînecele împreunate la piept. Cît de greu le era lor să-l pătrundă! Cîte

ascundea el în privirea somnoroasă, în glasu-i molatec, în zîmbetul abia mijit!

Eminescu îşi apăra cu înverşunare de-o bucată de timp pasiunea sa juvenilă pentru metempsicoza egipţienilor, le vorbea despre incarnaţiile unuia şi aceluiaşi suflet în alte trupuri omeneşti la depărtare de veacuri, despre Archaeus şi alte încîlcite mituri, uşor poate de descîlcit pentru un cititor al lui Kant şi al lui Schopenhauer, pentru un scormonitor de ceasloave mucede de astrologie şi de magie în rafturile anticarilor; anevoie de lămurit pentru dînşii, care nu-şi băteau prea mult capul nici cu prelecţiile dascălilor chiar înainte de examene. Dar nu se afla oare în prietenul lor o taină încă mai încîlcită? Nu trăiau oare în el şi în acelaşi timp, nu în decurs de veacuri, o sumedenie de făpturi deosebite, făcîndu-şi loc pe rînd, ca să-şi capete fiecare dreptul? Ar fi putut jura că el întrupează în carne şi oase, toată metempsicoza egipţienilor. Într-o zi întîlneau un Eminescu voios, rîzînd şi cîntînd. Gata să ia parte cu tot sufletul la divanurile lor, la petrecaniile de la Tata Wihl şi la zavistiile de la ***România Jună.*** În altă seară trecea printre dînşii ca o nălucă străină de dînşii. Odată pleca la ceaiurile de la Frederica Bognar, şi prietenii îi aflau printre hîrtiile zvîrlite la gunoi stihuri închinate Augustei Baudius, cea, cu albaştri ochi ca floarea de nu-mă-uita, cîntaţi de toată Viena. A doua zi căuta o piţulă ori se mistuia acasă cu un vraf de cărţi subsuoară, răsărind din pămînt după o săptămînă să-i scuture pe toţi cu ardoare pentru pregătirile pomenirii de la Putna.

Şi acum mergea înainte, adus de spinare în paltonul larg, împungînd viscolul cu vîrful căciulii, păşind apăsat şi rar, cu pulpanele fluturate de vînt ca un nevoiaş slujbaş al împărăţiei ieşit de la cancelarie şi trecînd orb pe lîngă luminoasele vitrine care nu sînt pe măsura pungii sale, cum neîndoielnic nu-s nici pe măsura

poftelor sale.

El altceva, vede, altceva vrea. Un ceva care nu se află expus întru vînzare în nici o vitrină de prăvălie.

— Parcă-i crivăţul nostru de la Cernăuţi, măi Todiriţă, aşa chiuie de aprig! rosti Eminescu fără să bănuiască aceste întrebări din mintea prietenului, oprindu-se şi întorcînd spatele împotriva urgiei. Bine c-am ajuns, neamul nevoii!

În Schwibbogengasse, uliţă strîmtă şi boltită de vechi burg medieval, nu străbătea viforul.

Acolo se afla băcănia lui tata Muriţ şi a jupmesei Muriţoaia.

Stăpînul, moşnegel scund şi îndesat, rumen la obraz şi gălăgios din fire, îi întîmpină cu dojana din totdeauna, pîcnind pe nări bursuceşte:

— Aha! Iar bate vîntul în pungă?... Numai atuncea vă aduceţi aminte de mine, domnilor? Numai atuncea lui tata Muriţ i se urcă acţiunile la bursă?

Pricina de obidă era veche, străveche, trecută din generaţie în generaţie printre studenţii români din Viena. Bătrînul poreclit de muşteriii români ***Parvus Jupiter tonans,*** se văicărea cu detunate cuvinte de ocară că toţi îl caută numai ***„van der Wind in den Taschen blasen tut”.*** Iar fîrtaţii bucovineni şi ardeleni, cîteodată şi cei principăteni, după ce îndurau fără să crîcnească ropotul de ocări, despachetau din gazete tot soiul de terfăloage pe care cercau să le amaneteze pe preţul unui Schusterlabl ori al unei perechi de würşti, înfulecaţi la faţa locului, din picioare.

— Priviţi, rogu-vă! mormăi tata Muriţ, arătînd cu degetul un raft de asemenea hîrţoage. Iată, domnilor doctori, cu ce marfă m-au procopsit românii dumneavoastră. Vin la strîmtoare, zălogesc cărţile şi nu se mai întorc să le scoată. Fiică-mea spune c-am căpătat o bibliotecă. Acesta e un cimitir domnilor, nu bibliotecă!... Dacă mai durează mult tot aşa, am să mă văd nevoit să închid băcănia şi să deschid anticărie... Numai că eu n-am să găsesc nici un nebun să mă descotorosească de nişte vechituri care nu-i trebuiesc nimănui!

— De mine cred că nu ai a te plînge, jupîn Moriţ? îl iscodi împăciuitor Eminescu.

— O! Nu. Nu zic aceasta pentru dumneavoastră, domnule doctor. Dumneavoastră sînteţi o persoană de onoare... De altfel, văd că de ***atunci*** v-aţi împrietenit şi cu domnul doctor Ştefaniuc. Aceasta-mi face plăcere. Nu spun un adevăr, domnule doctor Ştefianiuc?

Domnul „doctor” Ştefaniuc rîdea pe înfundate în gulerul ridicat al paltonului. Întîmplarea de

„atunci” era de-un an înscrisă în hronicul isprăvilor cu care se făleа colonia studenţilor români din Viena.

Intrînd el într-o zi în dugheană, îl găsise pe ***Parvus Jupiter tonans*** în plină tocmeală. Pe tejghea se afla un ceaslov cît toate zilele, iar stăpînul ceaslovului, întors cu spatele spre uşă, îi lăuda meritele, căznindu-se să-l zălogească pe doi florini. După spate şi după glas, l-a recunoscut de îndată pe Eminescu. Şi, cu

discreţie, a rămas locului, aşteptînd. Ta, ta Muriţ nu se îndupleca de fel. Răsfoia filele de la început şi de la sfîrşit. Îşi pusese ochelarii întorcînd ceaslovul cu dosul în sus şi cu susul în jos. Pe urmă îl împinse departe, strîngînd din umeri:

— La dracu! Multe cărţi mi-au mai trecut mie prin mînă, dar încă n-am văzut una ca asta! Nu înţeleg nimica şi nu pot ceti măcar un singur cuvînt.

— Cum să înţelegi domnule Moriţ, dacă-i scrisă într-o limbă orientală? pleda cu înfocarea deznădejdii Eminescu. Tocmai aici stă toată valoarea ei. E o carte foarte rară, scrisă într-o limbă orientală.

Strîngînd mereu din umeri şi departe de a se da biruit, tata Muriţ întrebă:

— Limbă orientală, limbă orientală! Ce tot mă ameţeşti dumneata cu limba asta, orientală? Mai întîi, ce-i aceea o limbă orientală, mă rog?

Se mai lumină la faţă şi se mai îmblînzi la glas, cînd dădu ochii cu noul muşteriu. Îi întinse ceaslovul, apelînd la priceperea sa:

— Domnule doctor, fii bun te rog şi spune-mi ce-i cu cartea asta?

Eminescu se luminase şi el la chip, bucuros că Providenţa i-a trimis un ajutor. Apucă să-i sufle printre dinţi, în graiul lor de-acasă:

— Măi! Vezi de laudă cartea!

Nu era nevoie. Cu o gravitate potrivită încrederii pe care i-o dovedea tata Muriţ, „doctorul” Ştefaniuc luă bucoavna, în mînă, o cercetă şi el pe dos şi pe faţă, întoarse filele şi înălţă din sprincene a grozavă minunare pe măsură ce înainta în expertiză. Era o carte veche românească, tipărită cu litere chirilice, dar fără foaia de titlu. Poate ***Vieţile sfinţilor,*** poate o Biblie. Aşezînd-o cu băgare de seamă pe tejghea, cum se cuvine cu un lucru de mare valoare, rosti verdictul:

— Cartea aceasta e foarte preţioasă, căci e

foarte veche şi e tipărită într-o limbă foarte orientală!

— Cum limbă orientală? Mă rog, explică-mi şi mie mai întîi ce-i aceea o limbă orientală?

— Limba orientală e o limbă vorbită de popoarele orientale. Se poate să nu ştii dumneata una ca asta?

— Ba, da! Cum să nu ştiu? E limba pe care-o vorbesc turcii şi chinezii. Nu?

— Tocmai! Aşadar, vezi că şi dumneata cunoşteai ceva din secretul limbilor orientale, fără să ai habar!... Se cuvine să mai adaug, domnule Muriţ, că această carte face pe puţin zece florini. E foarte rară, cum bine spunea domnul... Domnul?...

— Domnul doctor Eminescu! se grăbi să-l prezinte tata Muriţ, deplin convins că prietenii nu se cunosc.

Cei doi „doctori" şi-au dat mîna, unindu-şi mai apoi puterile ca să-l înduplece pe ***Parvus Jupiter tonans*** la un preţ mai omenos. Cu chiu cu vai şi cu ajutorul domnişoarei Fanny, odrasla lui tata Muriţ şi a jupînesei Muriţoaia „care ţinea cu românii din pricini sentimentale, au smuls un florin, în würşti şi pîniţe. Dar mai tîrziu, cartea tot a scos-o de la zălog domnul doctor Eminescu, fiindcă într-adevăr, fără să fie scrisă într-o limbă „orientală", chineză ori turcă, preţuia pentru toată lumea şi mai ales pentru el, ceva mai mult de zece florini.

La acest memorabil episod făcea pomenire tata Muriţ, prenumărîndu-şi muşteriii printre cei puţini care îşi răscumpărau zăloagele cu oarecare întîrziere, dar fără de greş.

Pregătindu-le pituştele lungăreţe, despicate în două şi unse cu un strat străveziu de unt, vehementul Jupiter mai tună şi detună după obicei împotriva celorlalţi doctori, răi platnici, plimbînd privirea cu amar înţeles de la raftul de cărţi la domnişoara Fanny de la tejghea. Iar Eminescu, muşcînd din Schusterlabl, se apropie de poliţa cu tomuri brăcuite, verifică titlurile din ochi, se opri la un cărţoi mai ferfeniţit ca toate în scoarţele de piele scorojită, lăsă pînea din mînă pe marginea tejghelei şi se apucă de răsfoit cu înfrigurare.

— A cui e, tată Muriţ? De la cine o ai?

Negustorul făcu din mînă, scîrbit:

— A mea-i acum. A cui să fie? De doi ani aştept stăpînul şi nu mai dă pe la mine. M-a păgubit cu

doi florini!...

— Cît ai spus?

— Doi florini...

— Dacă te căinezi numai pentru atîta, am s-o răscumpăr eu şi ai scăpat de pagubă.

— Domnul doctor glumeşte. Mie însă nu-mi arde de glumă! mîrîi bondocul ***Jupiter tonans,*** departe de a bănui că a aflat aşa de repede nebunul în care nu mai nădăjduia să-l scape de hîrţoagă.

— Nu glumesc de fel. Poftim doi florini şi bate palma, c-am făcut tîrgul.

Mihai Eminescu se grăbi să numere pe tejghea doi florini, ca şi cum s-ar fi temut să nu piardă bunătate de tîrg. Toate încruntările şi semnele prietenului, ba chiar şi surîsul de compătimire al domnişoarei Fanny, au rămas zadarnice.

— Bine, Mihai? îl luă la rost Ştefaniuc în stradă. Se vede că nu eşti în toate minţile!

— Da' ce-am făcut?

— Stai două zile tot chitindu-te şi chibzuindu-te cum să-ţi împărţi mai chibzuit toată averea: trei florini şi douăzeci de cruceri. Ne zgîrcim amîndoi la mîncare, de-am colindat jumătate de Vienă şi-am ocolit douăzeci de birturi, numai fiindcă la tata Muriţ pînea tămînjită cu unt e cu doi creiţari mai ieftină decît aiurea. Şi pe urmă te jefuieşti singur de doi florini pentru o vechitură?

— Ce te doare pe tine? Dacă mă interesează cartea!

— Să zic că asta o înţeleg...

— Ei bravo! Îmi pare bine că începi a te lumina la minte.

— O înţeleg, dară nu înţeleg de ce să zvîrli paralele? Muriţ se mulţămea şi cu două piţule. Nu l-ai auzit că-şi luase nădejdea?...

— Ei şi? Am dat din banii tăi? Cartea face de zece ori mai mult. De-un an o caut; îmi luasem şi eu nădejdea de la dînsa. Aşa că, la urmă, eu sînt în cîştig, nu tata Muriţ.

— Degeaba mai discutăm. N-ai cap de chiverniseală!

— Ţi-am spus eu vreodată că rîvnesc s-ajung ministru de finanţe ori de negoţ în Ţara Românească? Văd că ai luat locul lui Slavici şi al lui Isopescu. Numai ei mă dădăcesc de mi-au acrit sufletul! Parcă i-a tocmit tata să mă înveţe ştiinţa chiverniselii.

Teodor Ştefaniuc se apără de asemenea nedreaptă învinuire, căci ştia, prea bine cum fostul camarad de la ***K.K. Obergymnasium*** se

ascundea ades de Slavici şi de tovarăşii de odaie, numai ca să scape de epitropia lor.

Pe urmă, dînd iarăşi în bulevardele cu viscol, din tihnita Schwibbogengasse, au tăcut, luptînd cu trîmbele de zăpadă pînă la Burgtheater.

Sus, la hulubărie, între acte, Eminescu se înfundă în lectura cărţoiului cumpărat de la tata Muriţ... Iar la ieşire, grăbi spre casă să-şi urmeze cetania.

Din tot avutul de acum patru ceasuri, îi mai rămînea o singură piţulă pentru neîmblînzitul cerber de la poartă. Dar era fericit şi voios, fiindcă neîntrecuta Frederica Bognar storsese încă o dată lacrimi sălii; fiindcă Augusta Baudius jucase încă o dată cu o fermecătoare tinereţe; fiindcă în buzunarul de la piept al paltonului, apăsa cu mînele împreunate, un tezaur la care jinduise un an. Ce mai putea cere blînd şi darnic de la viaţă, pentru acea dulce noapte a tinereţii? În van viforniţa se opintea să-i smulgă straiul larg de pe dînsul; în van îl împroşca în ochi cu pulberea sticloasă de omăt. El călca alături de prietenul de la Cernăuţi, avîntat ca spre o mare fericire, nu spre odaia gheţoasă din Dianagasse unde îl aştepta nelipsita gîlceavă cu Samuel Isopescu şi cîntecele lui Iancu Cocinschi.

Atunci auziră ei în stradă şi viscol, pe celălalt trotuar, o larmă de glasuri.

— Dă zor. Să vedem ce-i...

— Mai bine să ne căutăm de drum! se împotrivi Ştefaniuc, ca unul care nu ţinea să-şi încarce foaia de student cu însemnările poliţiei pentru amestec în scandaluri de noapte.

— N-auzi, măi frate, că-s glasuri de femei? Cer ajutor... Aşa cavaler de papă-lapte eşti tu? se indignă Eminescu, trăgîndu-l după el. Dacă-i treabă de poliţie, ies eu în frunte. Tot am mai avut de-a-face cu poliţia împărăţiei, cînd cu articolele din ***Federaţiunea*** de la Pesta! Nu m-au întors domnii de la poliţie atunci pe dos şi pe faţă, fiindcă am cutezat să asmut naţia română împotriva împărăţiei şi a drăguţului de împărat? Unde-a mers mia, treacă şi suta! Ce mai am de pierdut?

Vorbind şi grăbind, au ajuns la ungherul dosnic cu strigătele. Şi au căzut belea în spinarea unui derbedeu, stricîndu-i bunătate de ispravă care se vestea bănoasă. Două femei îşi apărau genţile şi blănurile cu femeieştile lor puteri, adică mai mult cu glasurile şi cu unghiile.

Văzîndu-se încolţit de mai vîrtoase rezerve intrate în luptă, potlogarul lepădă prada şi o rupse la goană, mistuindu-se în întunerec.

Victimele s-au rezemat mai întîi de perete să-şi vină în fire. Iar după ce s-au dezmeticit apăsîndu-şi sînii cu mînuşiţele, îşi rostiră recunoştinţa cu vorbe care nu erau ale unor femei de stradă şi de noapte.

— A fost cu neputinţă să găsim o trăsură! lămuri una din ele, scuturîndu-şi manşonul cules din zăpadă de Ştefaniuc şi oferit cu cea mai desăvîrşită graţie cernăuţeană de cavaler gîn-

dac, şapte la pitac. Ţi-am spus eu, Eliz, să aşteptăm? adaogă în chip de dojana, întorcîndu-se către prietenă.

— Dar cine şi-ar fi închipuit că se mai pot întîmpla asemenea fapte în mijlocul Vienei şi în zilele noastre!... Ce face poliţia? Ce fac ziarele?... Domnilor, încă o dată vă mulţumim.

De la mulţumiri au trecut la cunoştinţă. Doamnele au aflat astfel că salvatorii lor sînt doi studenţi străini. Domnii au aflat cu bucurie că locuiesc în aceeaşi stradă, pe Dianagasse. Au făcut deci drumul împreună, pentru a tăia pofta derbedeilor de noapte din Viena să mai încerce a despoia de genţi, blănuri şi juvaiere, două doamne atît de distinse.

În faţa casei, cea care părea mai tînără, îi îmbie coborînd manşonul de la gură:

— Domnilor scutieri, ne-aţi spus că vă întoarceţi de la teatru. Fără îndoială că vă duceaţi la o cafenea să gustaţi ceva după spectacol. De hatîrul nostru aţi renunţat şi aţi rebegit de frig... Vă invităm deci la un ceai, aşa ca la ora aceasta, improvizat.

Studenţii au primit cu mare plăcere, ferindu-se a mărturisi că în bugetul lor din nefericire şi din conspiraţia ostilelor împrejurări, nu exista nici pomeneală de-un capitol pentru supeurile de după spectacol, cum îşi închipuiau distinsele doamne.

Au primit cu mare plăcere. Şi nu mai mică le-a fost încîntarea, pătrunzînd pe scara largă într-un vestibul cu oglinzi şi plante exotice, mai pe urmă într-un salon cu mobile rare. Ce mai tablouri în late şi poleite rame pe pereţi! Ce mai covoare persieneşti molatece sub paşi! Ce mai foc pîlpîind molcom în căminul de marmoră, împodobit cu o pendulă de porţelan între două grele sfeşnice de argint! Decor de teatru în toată puterea cuvîntului. Magia piesei de la Burgtheater continua pentru amîndoi.

Gazdele şi-au cerut iertare, trecînd în alte

încăperi să-şi schimbe toaletele. Aşa că au lăsat răgaz studenţilor să se dezmeticească din uluiala unui asemenea decor, de care nu prea aveau parte în viaţa lor de studenţi cu bugetul veşnic pe sponci.

O cameristă de casă mare, cu un şorţ alb şi mic cît frunza de viţă a Evei şi cu scufie de dantelă, robotea, în juru-le, pregătind mesuţele, ceaiul şi diferite tăvi cu dulciuri vieneze. Ferindu-se de privirea ei poate cam ironică, junii mereu îşi răsu-

ceau hainele pe trup s-ascundă luciul coatelor şi urzeala genunchilor, mereu tot chibzuiau cele mai strategice poziţii pentru a băga în umbră încălţările mustind de omătul străzilor. Mereu se cercetau din ochi, îmbărbătîndu-se: „Nici o grijă, toate merg strună!”

Cînd stăpînele s-au întors, în rochiile decoltate de seară, una de dantelă neagră, cealaltă de mătasă şi de culoarea ruginie a frunzelor veştede, studenţii coborîţi din hulubăria de la Burgtheater au rămas fără glas, încă şi mai uluiţi de-o atît de orbitoare strălucire. Nu mai mergeau toate strună! Eminescu îşi mărturisi în sine că aureola neîntrecutei Frederica Bognar, ar fi pălit alături de prea frumoasele victime de dînşii scăpate din labele unui infam răufăcător. Cea mai tînără, cu ochi mari albaştri şi cu părul de culoarea holdelor coapte, îi păru înadins plăsmuită de fire pentru a precumpăni cu gingăşia ei bălaie, plinătatea oacheşă şi femeieşte încă mai aţîţătoare, a tovarăşei cu ochii negri, cu sprincene arcuite, cu gene umbrindu-i atît de voluptuos pieliţa arămie. Fireşte, inima sa merse de-a dreptul la cea mai plăpîndă şi mai mlădie, cu părul de aur, Eliz.

Turnînd ceaiul în ceştile de subţire faianţă, amîndouă se simţiră datoare să-şi limpezească mosafirii asupra vieţii lor, pentru a înlătura orice prepus îndoielnic într-o amiciţie nouă. Erau singure; Eliz văduvă, cealaltă cu bărbatul în acel timp pe drumuri în celălalt capăt al împărăţiei; amîndouă pasionate cetitoare de cărţi, îndrăgite de artă şi mai ales neostenite călătoare de îndată ce sufla vîntul primăverii. Fiind deprinse a cutreiera lumea şi a cunoaşte multe obiceiuri şi deosebite soiuri de oameni, se bucurau foarte că au descoperit atît de aproape de dînsele, în aceeaşi stradă, exemplare aşa de puţin banale dintr-o rasă pînă atunci necunoscută – „orientală”, vorba lui tata Muriţ. Cînd a aflat că reprezintă un exemplar prea puţin banal şi aşa

de interesant din crengătura bucovineană a neamului românesc, în ciuda căciulii periodic amanetate şi a pantalonilor de zile mari vînduţi cu rabat de Emi-nescu, bietul Ştefaniuc îşi pierdu cu desăvîrşire cumpătul şi căzu în amuţire încărcată de răspunderi. Orice-ar fi grăit el apăsa pe umerii naţiei întregi! Risca să facă neamul de rîs şi de ocară.

Ca un obişnuit invitat la ceaiurile marei tragediene, Mihai Eminescu însă le-a cucerit de îndată cu purtarea lui firească,

lipsită în acelaşi timp de stingherealã, ca şi de-o studenţească necioplire. Nu vieţuise el zădarnic atîţia şi atîţia ani printre oameni care îşi schimbau în fiecare seară, o dată cu vestmintele şi cu rolurile, felul de-a vorbi, de-a gîndi, de-a însoţi vorba şi gîndul cu o potrivită artă a gestului; după cum toate se petrec fie într-un salon al unei doamne marchize, ori într-un han de poştă, printre surugii şi oaspeţi de olac.

Doamnele au adus vorba despre literatură şi cărţi; el s-a rostit cu ascuţime asupra literaturii şi cărţilor. Tot aşa de ager şi cunoscător despre tablourile şi sculpturile muzeelor; tot aşa despre înfrîngerea recentă a Franţei pe care vienezele o plîngeau, fiindcă erau îndrăgostite de Paris, fiindcă Sedanul le amintea Sadowa şi fiindcă nici un austriac nu putea vedea cu ochi buni înălţarea împintenatei Prusii.

La toate, studentul cu fruntea înaltă şi boltită de gînditor, găsea un cuvînt şi o judecată adîncă, nu lipsite de şăgalnic duh moldovenesc, purtat în viaţă cu el, de departe, de la hîtrii unchiaşi şi de la flăcăii şezătorilor din Ipoteşti.

— Dar dumneata eşti un tînăr care cunoşti mai multe lucruri decît zece bătrîni! se miră Eliz, învăluindu-l într-o privire plină de moliciune ca o dezmierdare. Cînd ai avut vreme să citeşti atîtea şi să vezi atîtea?

Mihai Eminescu se apăra cu modestie.

Prietenul care stătea stînjenit şi surdo-mut pe marginea fotoliului găsi în sfîrşit prilej să deschidă gura, strigînd piţigăiat ca un şcolar pîrîtor:

— Face şi poezii, doamnelor! E şi filozof... Zău aşa!

— A! Sînteţi poet! exclamă Eliz cu însufleţire, lăsînd la o parte amănuntul că mai e şi filozof, căci această îndeletnicire i se părea mai puţin glorioasă pentru un tînăr cu asemenea ochi şi cu astfel de păr romantic învolburat de furtunile geniului, ca părul lui Chateaubriand din gravura

celebră, pe ţărm de ocean. Ah! Sînteţi şi poet! Atunci totul se explică...

Poetul îşi străpunse camaradul cu o privire de bour mînios. Pe urmă, glumind pe socoteala poeziei şi a poeţilor, împinse vorba la oarecare întîmplări de teatru care puteau interesa de bună seamă două distinse doamne, nelipsite de la concerte şi premiere.

— Observ că şi în această lume vă simţiţi foarte acasă...

— Prietenul meu e invitat adeseori la ceaiurile doamnei Frederica Bognar! îl pîrî a doua oară, Ştefaniuc.

Eminescu îi făgădui în gînd un muştru să se ducă vestea. Dădu invitaţiile pe socoteala unui capriciu al marei tragediene, care, fără îndoială, îşi amintea de el numai cînd numărul mosafirilor se oprea la superstiţioasa cifră 13. Şi ceaiul improvizat dură astfel într-o aprinsă conversaţie, mai ales între Eliz şi poet, pînă tîrziu după miezul nopţii. Zvîcneau amîndoi de la un subiect la altul, ca într-un nesaţiu să-şi caute sufletele şi să-şi iscodească părerile despre viaţă, despre oameni, despre cărţi, artă şi ţări. Încrucişau glumele ca două tăişuri de spadă, atingînd în joacă, fără să rănească, dar pipăind aşa gratiile sub care bate inima vie. Nu mai era de fel femeia plăpîndă, cu galeşi ochi albaştri şi cu lenevoase mişcări de la începutul nopţii.

Iar Ştefaniuc privea din ce în ce mai buimac şi mai surdomut la un prieten al său nou, pe care nu-l ştiuse. Încă o metempsicoză egipţiană pe care nu i-ar fi bănuit-o! Cum să-i vină a crede că e acelaşi Eminovici de la Cernăuţi, de la birjarul bărbos şi nestrujit unde stăteau în gazdă? Că e acelaşi Eminescu în veşnic război cu Ioniţă Bumbac? Acelaşi Eminescu de pe culoarele Universităţii, de la ***Troidl,*** tata Wihl sau de la tata Muriţ?

La plecare doamnele şi-au arătat speranţa că această plăcută seară nu va lăsa să se risipească în pulbere şi neant o cunoştinţă hărăzită de destin în împrejurări atît de dramatice şi într-o noapte bîntuită de urgia viscolului.

Tinerii au luat invitaţia de bună. A doua zi s-au şi înfăţişat într-o vizită de protocol, în ţinută solemnă, înjghebată din contribuţia vestimentară a întregii colonii bucovinene aciuată în Dianagasse.

Camerista îi pofti în acelaşi salon. Eminescu îşi muşca firele subţiri şi moi ale mustăţii. Dormise puţin şi rău. Îl frămînta un neastîmpăr care nu-i îngăduia să prindă loc între braţele fotoliului, ca prea liniştitul Ştefaniuc, aşezat picior peste

picior şi pipăindu-şi cravata cu un zîmbet de nemărginită beatitudine, fiindcă îşi pregătise de-acasă o sumă de vorbiri isteţe, menite să îndreptăţească bunele păreri ale doamnelor despre neamul românesc în genere şi despre spiţa bucovineană îndeosebi.

El se plimbă în salon de la un capăt la celălalt. Se opri în faţa unui tablou să-şi potolească tremurai nervilor întinşi strună. Un tablou de iarnă: un moşneag cu o sarcină de găteje într-o pădure ninsă, cu ochiuri învăpăiate de cer, prizărite printre copacii în piramide albe, geometric aliniate. „La

dracu! — făcea el ca tata Muriţ în faţa ceaslovului scris într-o limbă orientală. Ce-i cu moşneagul acesta? Ce-i cu iarna aceasta într-o pădure cu pomi de Crăciun?... Ce caut eu aici?... Mă uit şi nu pricep nimic... Mi se pare că ţi-ai ieşit din fire, onorate ***ausserordentlicher Hörer!”*** Din aceste aspre cu sine mustrări, îl deşteptă un foşnet de rochie.

Se întoarse.

Din uşă, femeia care-i furase somnul, Eliz, cu beteala părului revărsată pînă la şolduri, înfăşurată în haină unduioasă de casă, cu braţele goale, rotunde, de marmoră albă, se desprinse ca dintr-o cadră şi înainta aerian, plutitor, către el.

— Mă ierţi, domnule Eminescu... mă iertaţi domnilor, că vă primesc aşa! Dar sînt singură şi aşteptam coafeuza. Cînd mi-a spus camerista că au venit domnii de aseară, am socotit că nu mai este nevoie de nici o etichetă pentru vitejii noştri scutieri. Vă rog poftiţi şi luaţi loc!

Se aşeză pe scaun. Părul căzu mantie de aur pînă la covor. O însuliţare de raze juca de pe fereastră în firele moi.

Poetul privea cu vorbele îngheţate pe buze. Uitase ori poate nici nu auzise că a fost îmbiat să stea jos.

— Te rog, domnule Eminescu. Nu privi la părul meu. V-am spus că e pregătit pentru mîna coafeuzei...

Gura li s-a descleştat cu greu la amîndoi. Ştefaniuc uitase tot ce-a repetat el de-acasă, ca o lecţie învăţată pe de rost. Mihai Eminescu avea alte motive să-şi piardă graiul, după verva din ajun şi după nesomnul de peste noapte. Altă metempsicoză, de altminteri foarte frecventă la el în asemenea împrejurări şi în acei ani. Vizita a fost scurtă. Camerista a deschis uşa să vestească sosirea mult aşteptatei artiste capilare, cu toate uneltele de caznă: droturi, cîrlige, spelci şi arcuri elastice pentru măreaţa clădire a pieptănăturii pe care o cerea moda timpului.

S-au ridicat amîndoi cu părere de rău. Abia atunci le izvorau în sfîrşit pe buze, cuvintele de mult şi măestru pregătite de-acasă. Eliz i-a mîngîiat:

— Domnilor, aceasta n-o pot socoti o vizită. Vă rog să mai poftiţi! Să hotărîm o după amiază... Şi vă rog să veniţi şi cu prietenii de care mi-aţi vorbit... Sînteţi un popor foarte pitoresc şi foarte interesant... Cum bine ai spus domnule Eminescu: un popor tînăr!

Le întinse mîna înclinînd uşor capul pe-un umăr. În stradă, poetul stătu o clipă locului. Înălţă tăcut ochii spre albastrul

cerului geros de iarnă. Îşi prinse prietenul la braţ şi tîrziu, tîrziu de tot, cînd au ajuns la celălalt capăt al uliţii lor, murmură:

— Are ochi mai frumoşi decît Augusta Baudius. Părul, cum n-am văzut încă. Aşa mi-am închipuit eu de copil, chipul Ilenei Cosînzene din basmele de-acasă, de la Ipoteşti... Dar nu mai viu la dînsa! Este ceva în ea care-ţi turbură minţile, ca o vrajă demonică. Şi de minte, mai am nevoie, dragă Ştefaniuc, pentru cîte am de făcut în viaţă.

Totuşi, chemat de vraja demonică, s-a întors.

După o săptămînă, o ceată de fîrtaţi bucovineni, lăuţi şi spilcuiţi, strînşi în rocuri şi sugrumaţi în gulere ţapene, urcau scările late de marmură. Se afla printre dînşii şi Samuel Isopescu, şi Ioan Luţă cu barba-i neagră lins pieptănată, şi Alexandru Chibici din Revna, hîtru slăbănog şi cu ochii neastîmpăraţi de pupăză, meşter în născociri glumeţe şi mare vornicel de joc, cînd se întărîtau la petreceri, rididndu-şi tovarăşii la arcane şi canoane.

Slujnicuţa cu şorţ cît basmaua, a dat fuga să vestească stăpînele că au năvălit olahii. Dar stăpînele, departe de a se arăta înfricoşate, şi-au primit mosafirii cu cea mai desăvîrşită bunăvoinţă şi graţie.

— Unde te ascunzi, domnule Eminescu? întrebă Eliz. Nu te vedeam. Mă temeam că nici n-ai venit...

Poetul îngînă un răspuns de muribund. Era palid, nedormit, cu două pete viorii sub ochi.

— Eşti suferind? Stai lîngă mine... Povesteşte-mi ce-ai mai cetit? La ce teatru ai mai fost?

Poetul s-a aşezat alături.

N-a avut însă ce povesti. Nici carte nouă nu cetise. Nici la teatru nu i-au mai călcat paşii.

Tot timpul păstrase în ochi sclipirea unui văl de beteală în care jucau razele. Închidea ochii şi sclipirea dura. Îi purta deasupra oamenilor şi lucrurilor; vedea oamenii şi lucrurile printr-o jucăuşă perdea de beteală.

Au povestit atunci multe şi mărunte doamnele de gazdă. Drumuri din Italia, cu livezi de portocali, cu biserici şi galerii din veacul Renaşterii, cu ruini romane pe piscuri de deal. Veneţia cu legănate gondole în lin plescăit de valuri. Lacuri cu albastrul cerului răsturnat în oglinda lucie a apei, cu sclipetul luceafărului din amurg înecat în adîncuri...

Pe urmă ca să capete toţi cuvînt, au dat rînduială jocurilor de salon la modă: vorbe cu două tîlcuri, cimilituri, declamaţii umoristice, o istorisire mincinoasă începută de unul şi trecînd din gură în gură, pînă ce minciuna creştea ca bulgărul de zăpadă rostogolit din vîrf de munte pînă în genunile din văi.

Chibici din Revna şi Samuel Isopescu, luîndu-se la întrecere, au dat o falnică probă de virtuţile născocitoare ale naţiei. Aici se simţeau în largul lor, ca la şezătorile şi clăcile din Bucovina lor de obîrşie.

După care, în toiul sindrofiei, veni şi pofta unor şugubeţe mărturisiri de dragoste. Fiecare şi-a plătit tributul cu mai mult sau mai puţin duh, după puteri; biruiţi şi de astă-dată de Chibici, „pasărea turcească", marele tartor şi păcălici al voroavelor de la tata Wihl, marele vornicel al canoanelor şi arcanelor de la petrecerile cîmpeneşti, la birturile cu bătrîni scripcari şi trupeşe chelneriţe de pe malul Dunării.

— Dar dumneata? întrebă Eliz. Dumneata, domnule Eminescu, de ce taci? Nu-ţi inspiră nici una din noi, măcar o declamaţie umoristică?

Poetul zîmbi, deşteptat dintr-un somn cu visări de molatecă beteală în soare.

— Aceasta, la alegerea dumitale...

— Bine... Va fi atunci umoristică. Adică parodie!

Toţi bătură din palme. De la fostul protejat al lui Comino, de la fostul sufleur al lui Iorgu Caragiale şi Pascali, fîrtaţii bucovineni se aşteptau la o teatrală parodie în genul comisului Nicu, feciorul bleont al căminarului Grigore Pîlciu, îndrăgostit de Marghioliţa, piatra din casă a văduvei coana Zamfira:

Răţişoara măcăieşte,
Stăncuşoara cîrîieşte,
Armăsarul nechezeşte,
Şi eu plin de jale,

Îţi rostesc matale:
Duduiţă dragă,
S-a trecut de şagă!

Poetul îşi trecu mîna prin păr. Privi cu ochi atunci dezmeticiţi salonul cu scumpe covoare, cu jilţuri pluşate, cu oglinzi şi tablouri, prietenii în straiele lor de sărbătoare, întocmai cum roteşte ochii un actor intrat din culise pe scenă.

Apoi, neaşteptat, lunecă într-un genunchi, la picioarele femeii cu părul bălai.

— Bravo! aplaudă Eliz. Vedeţi domnilor?... Aceasta mai seamănă a declaraţie de amor. Să auzim!...

Poetul vorbi mai întîi agale şi surd. Treptat, glasul şi închipuirea se aprindeau într-o scînteietoare jerbă de asemuiri mitologice, în amestec de stih şi de proză, în implorarea unui singur zîmbet fioros de dulce.

Nedumeriţi ascultau fîrtaţii bucovineni; nedumerite ascultau femeile; nedumerită la uşă rămăsese camerista, cu tava în mînă.

Sfîrşind, poetul îşi plecă fruntea pe braţul alb şi îl atinse cu buzele într-o sărutare pierdută. Apoi se ridică zîmbind şi scuturîndu-şi genunchii. Eliz se învăpăiase la faţă. Bucovinenii au izbucnit în ropote. Aceasta risipi stînjenirea care plutea între toţi.

— Domnule, spuse Eliz, trecîndu-şi degetele uşure pe frunte, ca deşteptată şi ea dintr-un vis. Eşti, ori un mare comediant, ori un mare poet... Aceasta numeşti dumneata parodie? Dar a fost cea mai curată poezie... Încă n-am auzit cuvinte divinizînd aşa, vreo femeie, vreodată... Uite! Îţi zîmbesc cum ai dorit şi îţi întind mîna s-o săruţi. Ai cîştigat cu prisosinţă acest drept...

— Doamnă... Eu n-am nici un merit. Numai ochii dumneavoastră m-au inspirat...

— Acum vorbeşte comediantul? întrebă cu o cochetărie femeiască Eliz, înălţînd degetul şi ameninţîndu-l.

— Nu ştim niciodată cine vorbeşte în noi, doamnă! răspunse poetul aruncînd vina pe-un împricinat fără stare civilă şi fără răspundere.

Cît a durat sindrofia, nu s-a mai pomenit, fireşte, decît despre declaraţia parodiată a lui Eminescu.

Eliz îi căuta cîte o dată privirea cu ochii; cînd o întîlnea, cobora genele lungi surîzînd cu obrazul învăpăiat de-o străvezie dogoare. Era din ce în ce

mai distrată şi din ce în ce mai tăcută, pe gînduri, din ce în ce mai retrasă din petrecerea şi veselia tuturor.

La plecare, i-a spus înălţîndu-i mîna la buze pentru sărutul de despărţire:

— Dumneata mai vii, nu e aşa?

Făcea o răspicată deosebire între el şi între ceilalţi.

— Să mai vin? întrebă dînsul. La ce bun?

— Dacă te invit eu!

— Am spus tot ce aveam de spus, doamnă...

— Tot?

— Mă tem că voi ajunge plictisitor.

— O! Ce vorbă, domnule poet! Aştepţi complimente?

Fîrtaţii tropăiau pe scări. Eminescu şi-a desfăcut încet mîna din mînuşiţa femeii.

— Ce-aţi tăinuit, măi, de nu te lăsa să pleci? vru să afle Chibici, pasărea turcească.

— Nimic... Fleacuri...

— Da' şi camerista! Pfiuuu! Ce mai pui de lele şi mai probă de femeiuşcă!... declară acelaşi Chibici, ca unul care trăia pe pămînt şi nu-şi ridica ochii la stelele cerului, prea înalt aşezate pentru mîna muritorilor de rînd. Am să m-aştern la pîndă şi cu ajutorul lui Dumnezeu şi mai ales cu al diavolului, mă prind c-am să-i viu de hac...

Înfierbîntaţi, au prelungit seara la cea dintîi cafenea din cale.

— Mihai, acum poţi să ne spui?... rosti Ştefaniuc întrebarea care-i muncea pe toţi. Numai parodie nu se poate numi declaraţia ta...

— Numeşte-o cum vrei! strînse poetul din umeri.

Chibici se socoti în măsură să dea el o lămurire:

— Lăsaţi omul în pace! I s-a nimerit şi lui un prilej să spună, chipurile, în glumă, ceea ce simţea cu adevărat... Dacă-i vorba de parodie, s-a parodiat pe el singur. Povestea cu drac şi înger de femeie, asta n-aţi recunoscut-o îndată? Înger şi demon! Veneră şi Madonă! Eminescu sadea...

— Atunci e-o poveste mai serioasă decît ne închipuim noi?

— Ferească Dumnezeu! zîmbi Eminescu, făcîndu-şi cruce.

Chibici întrebă:

— Şi cînd mai mergem? Luaţi aminte că eu nu mă ţiu de parodii, ca Eminescu. Mă resemnez la cameristă... Cînd mai mergem Mihai, că tu eşti cu invitaţiile?

— Din partea mea, niciodată! Curmaţi-o cu nimicurile şi să ne întoarcem la necazurile noastre... Ne-aşteaptă pregătirile pentru prăznuirea de la Putna, neamul nevoii!

VI

Pregătirile prăznuirii de la Putna înaintau scîrţîind. Cîrmuitorii mai slabi de înger ai învăţăceilor români din Viena începeau să-şi piardă nădejdea. Prea multe privaluri săpate de stăpînire şi de soartă se iveau la fiecare cotitură; prea scîrbavnică dihonie se isca la fiecare adunare a comitetelor şi comiţiilor.

La drept vorbind, zădărnicirile împărăţiei înfricoşau numai la prima vedere. Rămîneau pe hîrtie.

Toate se desfăşurau după orînduiala mai veche a Vienei. Cancelariile de sus se descărcau împrăştiind porunci şi lăsînd răspunderea să apese pe umerii beamterilor de la hotarul de-părtatului ducat răsăritean. Odată împlinite întortocheatele forme din scriptele birourilor, cu ordine şi rapoarte, cu peceţi şi numere de intrări şi ieşiri; căpăteniile cancelariilor molip-site de atmosfera blîndă şi uşuratecă a capitalei, se îndestu- lau cu făgăduiala studenţilor că totul se va desfăşura îu tihnă şi în cuminţenie, întru a dovedi încă o dată legătura de frăţie şi de credinţă a noroadelor ocrotite sub aripa pajurei împărăteşti.

Dacă tinerii se vor încumeta cumva să calce aceste îngrădiri ale învoirii, atunci beamterii şi jandarmii n-aveau decît să risipească mulţimea scoasă din minţi şi să trimeată asmuţitorii la aspră judecată între puşti.

— Aceasta-i încă o viclenie austriecească! se dădeau cu părerea cei care oboseau repede la drum. Aşteaptă să ne vadă adunaţi. Pe urmă au să născocească o nesupunere din senin şi-au să ne poarte cu mînele legate la spate, de la Ana la Caiafa. Ne facem de rîs şi de ocară cu atîţia invitaţi. S-o luăm mai domol.

Ajungea atît, pentru ca în adunările comitetelor şi comiţiilor să pornească dezbinarea

cu răfuieli şi învinuiri; căci dacă se potolise întrucîtva vrăjmăşia mai veche dintre „şagunişti” şi „bariţieni”, era mai aţîţată decît întotdeauna vrajba cea nouă dintre „bărnuţieni” şi „cosmopoliţi”.

Eminescu îşi purta năpasta de cosmopolit, cu inima uşoară şi cu strîngeri din umeri. Ba găsea uneori nimerit să-şi îndrituiască bîrfitorii, cercînd să le explice judecata şi firea, pentru a-i afla vrednici de milă, nu de osîndă.

— Ce vreţi? îşi întreba prietenii bucovineni, buluciţi ca la tîrlă într-un ungher din sala Universităţii, unde-şi ţineau adunările. Sînt ei oare de vină dacă poartă pecetea politicii pe care le-au aplicat-o nemeşii stăpînirii? Stăpînirea de la Pesta şi-o înfipt atît de adînc gheara în carnea şi în sufletul lor, încît şi atunci cînd îşi apără limba şi drepturile, o fac după chipul şi după asemănarea magnaţilor. Chiar naţionalismul lor e pur şi simplu orb. Înlătură judecata şi prevederea...

— Atunci noi ne putem ferici, că am scăpat mai uşor... ridică glas un bucovinean.

— Nu te pripi! Fiecare bun îşi are răul său. Fiindcă politica austriacă, mult mai perfidă, v-a luat cu tact şi cu viclenie, pe voi, bucovinenii, v-a stricat într-alt chip. Vă momeşte şi vă moleşeşte! Cîte o dată nu mi-ar părea rău să v-arătaţi vîrtoşi şi dintr-un cioplu, ca transilvănenii.

— Eminescule, Eminescule! Pe tine nu te mai împacă nimeni. Răi unii, răi alţii!

— Ba dimpotrivă, mă împac cu mai multe şi eu mai mulţi decît voi toţi, împreună. Numai cu prostia şi cu răutatea nu mă împac. Încolo? Pe cine îi găsesc eu răi? Pe voi? Pe dînşii? Pe noi, principătenii?... Purtăm fiecare pe lume cîte o meteahnă. Eu caut pur şi simplu să-mi lămuresc firea fiecăruia, ca să aflu taina şi leacul metehnei... Pare-mi-se că a cunoaşte şi a înţelege pe cel de alături de tine înseamnă într-o bună măsură a-i preţui virtuţile şi a-i ierta păcatele...

— Aici ai vorbit aidoma ca Slavici. Numai el e sfătos ca un moş-Tăgîrţă!

Eminescu rămînea astfel să-şi apere prietenul său, Slavici, pe a cărui chibzuială se rezema în mare parte izbînda prăznuirii de la Putna.

Era şi el un „cosmopolit”, ba încă mai deocheat decît toţi, fiindcă într-adevăr, măcar că se întorsese la matcă, mai păstra multe judecăţi sofistice de neclintit supus al împăratului. Lepădase straiul de cătană; nu-şi lepădase toate credinţele. Cerca să le împace pe cele vechi, cu altele proaspăt încolţite. Eminescu lua parte la asemenea luptă din cugetul prietenului său, pătruns de încredinţarea că nu-i a unui singur om, ci a unei însemnate părţi din românimea cetluită cu legi abraşe şi viclene în hotarele chezaro-crăiei. Îşi dădea deplin seamă că, pentru feciorul Lenii Savului din Şiria, izbînda prăznuirii de la Putna mai însemna şi o altfel de biruinţă, asupra lui în-

suşi. Şi îl ajuta din toate puterile, bucuros că ajută aşa o îndoită şi destoinică faptă. Ceilalţi tovarăşi se risipeau la cafenele, la prelecţiile dascălilor ori la întîlnirile de dragoste cu bălaiele odrasle ale Vienei. Greul îl duceau doar patru-cinci oameni. Greul şi ponoasele.

An-vară, pomenirea şi congresul studenţesc au fost amînate din pricina războiului din apus dintre Franţa şi Prusia, încheiat cu prăbuşirea lui Napoleon III şi cu Comuna, mai apoi cu masacrul Comunei. Acum se apropia primăvara şi amenința o altfel de amînare, pe veci, din pricini mai anevoie de mărturisit. Băieţii care se îndestulau cu un Schusterlabl la tata Muriţ şi cutreierau Viena jumătate de zi ca să vîneze o piţulă, se învredniciseră să agonisească pentru cheltuielile de la Putna cîteva mii de florini. Încredinţaseră comoara în visterie sigură, la o bancă. Iar bancherii, părăduind puţinul lor îndeolaltă cu avutul altora ceva mai chiaburi, luaseră calea Americii. Neprevăzută şi mişălnică ispravă, gingaş de explicat românilor filotimi care-şi trimiseseră obolul din toate ţinuturile, şi încă mai de departe, din străinătăţi, de la Paris, de la Geneva, din Bruxelles, de la Berlin, de pretutindeni unde se aflau risipiţi ucenicii cărturari din Principat, din Banat, din Ardeal, din Bucovina. Şi sumuţat prilej de răfuială, cu nesfîrşite învinuiri şi apărări, la adunările comitetelor şi comiţiilor. Eminescu îşi lăsa ceasloavele să se colbăiască în odaie, uita de foile îngălbenite în sertar, se lepădase de cursurile lui Ihering şi Lorenz Stein, Vogt şi Zimmermann, Mussafia şi Barach: nu mai trăia pentru stihuri şi tomuri de filozofie, nici pentru ochii albaştri ai Augustei Baudius ori ai Elizei cu mantia de beteală revărsată pe umeri.

Toată fiinţa i se mistuia în pregătirile pomenirii de la mormîntul lui Ştefan-vodă, împins de-o poruncă pe care o simţea venită mai de departe de el, adînc, din alte morminte.

N-a prins astfel de veste cînd vîntul cald a topit zăpezile, pe urmă nici cînd a zvîntat străzile Vienei; n-a ştiut nici cînd au înflorit liliecii.

În locul stihurilor mărunt migălite, aşternea pe hîrtie ape-luri îndreptate spre toate zările româneşti, răspundea la îmbărbătările şi poveţile lui Kogălniceanu şi Alecsandri, ale fraţilor Brătieni şi Goleşti, ale lui Maiorescu, Pogor, Negruzzi.

Plănuirea învăţăceilor din Viena deşteptase, cu o chemare de mult întîrziată, cugete care-au zăcut aţipite. Întîia oară

bătrînii îşi întorceau ochii spre tineri; românii răzleţiţi se căutau, păreau a presimţi într-o sărbătoare tinerească un tîlc al vremilor încă ascuns în negurile viitorului.

— Dacă izbutim, şi trebuie să izbutim, putem spune, frate Slavici, că nu ne-a mînat vîntul de prisos în această Vienă să ne cunoaştem şi să ne legăm fraţi! rostea Emi- nescu lăsîrd pana şi înălţînd ochii de pe foaia cu slova întreruptă a unui apel.

— Numai cu banii stăm prost. Acola-i hiba! se îngrijora Ieni cel chibzuit şi măsurat al Lenii Savului.

— Îi vom găsi! Nu ne putem împiedica într-un ciot. Tre-buie să existe undeva o Providenţă care să ne vină intr-ajutor în ceasul al unsprezecelea.

Providenţa s-a arătat într-o după amiază la cafeneaua ***Troidl,*** sub chipul scăldat de năduşeală al unui braşovean rotofei şi îndesat, venit după treburi negustoreşti şi abătîndu-se numai din întîmplare să vadă cum o mai duc „băieţii". Aflîndu-i la necaz şi în mare grijă, a tras mai întîi cu urechea. I-a iscodit mai apoi şi cu întrebările.

Iar după un răstimp de cugetare, după ce şi-a zbicit alt rînd de năduşeli cu basmaua lui negustorească, de-un jugăr, i-a încredinţat cu hotărîre:

— Fiţi fără grijă, flăcăilor! Pomenirea se face. Pregătiţi-vă a mere la Putna. Aista-i cuvîntul lui Diamandi Manole. Şi el un cuvînt are, s-o ştiţi!

Ci acest Diamandi Manole, în afară de un singur cuvînt, avînd el şi mai mulţi cumnaţi decît degete la o singură mînă, s-a aşternut de sîrg la treabă cu spor, pentru a pune o temelie chiverniselii; pe lîngă obolul său de om înstărit, a trimis pe loc răvaş la cumnaţii de la Braşov, de la Sibiu, de la Răşinari, Bucureşti, Craiova şi Iaşi, precum şi la tovarăşii de afaceri de la Brăila, de la Galaţi şi Ploieşti, vestindu-i că i-a blagoslovit cu dajdie nouă şi fără scutire, ca să spele de

ruşine obrazul junilor cărturari din Viena, prădaţi de nişte bancheri fără de obraz.

— Ce-ţi spuneam eu, frackie Slaviciule? întrebă Emi- nescu, după ce-a tras o linie sub şiragul de numere şi a îm-plinit cea dintîi adunare. O Providenţă există. Filozofia e numai a şti s-o aştepţi şi să n-o pierzi cînd se iveşte.

— Mă rog frumos! îi întîmpină cuvîntul Diamandi Ma- nole, trecîndu-şi batista pe fruntea brobonită. Pe mine nu

m-aştepta nimeni la ***Troidl!*** Ba chiar v-aţi ferit întîi să-mi spuneţi ce vă doare. Dacă-i vorba de Providenţă, s-o întoar-cem altfel. Ia culegeţi-vă frumos pălăriile şi haideţi cu moşul la Schrangl, să ospătăm mai omeneşte, fiindcă pricep eu că vi s-a acrit cu gulaşul de la Wihl şi de la Moretti.

— Şi mai ales de berea lor ni s-a acrit. Nu-i bună nici în cibotă, nici în ciubotă! mărturisi Chibici din Revna. Am prins eu zvon că Schrangl se laudă c-un Tockai care nu se mai află...

— Să-l bem pre dînsul! încuviinţă Eminescu. Iară de mîne, să ne lepădăm de toate ispitele şi să ne pregătim pentru Putna. Acela e examenul cel mare! Ori, ori!

Acolo, la Schrangl, a fost ultima lor seară de desfăt şi veselie înainte de Putna. A doua zi, cu adevărat, s-au aşternut mai înverşunat la lucru, ştiindu-se sprijiniţi de Providenţa din Braşov cu şase cumnaţi şi cap de negustorească tocmeală a treburilor.

În toiul verii toate erau pregătite pe de-a-ntregul. La sfîrşitul lui iulie au plecat spre Cernăuţi căpeteniile cu răspunderea prăznuirii şi congresului: Ioan Slavici, Eminescu, Pamfil Dan, Vasile Morariu, Ştefaniuc, Cocinschi şi fraţii Luţia. Alţii, mai slabi cu firea, îşi amintiră deodată că-i aşteaptă examenele şi alte mai apăsătoare griji.

Eminescu se bucură:

— Cu atîta mai bine! Am rămas între noi. Numai că şi eu am să dau bir cu fugiţii trei-patru zile... Nu mă rabdă inima să nu mă reped mai întîi pînă acasă, la Ipoteşti. Dacă n-o fac, n-am să fiu om întreg şi nici bun de vreo ispravă.

Îl cuprinsese din nou neastîmpărul păsării cu guşa verzuie din cuşca babei Chiva Lefteroaia, care se zbătea între gratii cînd dorul o chema spre ale sale limanuri.

VII

Moşneagul de la prisacă a dus palma straşină ochilor. A cercetat zarea. A clătinat apoi din cap cu îndoială, rostind:

— Bine ar fi cum le plănuieşti, cu nerăbdarea tinereţii, dacă nu s-ar arăta semn fără de greş. Îl ştii doară!... Nu-l vei

fi uitat, prin străinătăţile pe unde mereu cutreieri lumea... Pîcla de pe vîrful Măgurii...

— Pîclă pe Măgură? se miră Mihai Eminescu, răsucindu-se după privirea unchieşului.

— D-apoi unde aiurea? Altădată nu era nevoie să ţi-o spună moşu... Ba încă ne-o mai luai înainte, ca atunci cînd ai ţinut-o morţiş că se pregăteşte năpraznă şi nu te credea nimeni, de-o purces într-un ceas să fulgere din senin şi în două ceasuri să curgă puhoaiele de înotau caii căminarului pe şleahul cel mare, ca în bulboanele Şiretului. Asta în al doilea an de domnie a lui Cuza-vodă. Ţii minte?

— Parcă...

— Ţînc de-o şchioapă erai, de se minunau gospodarii cum de-ai întrecut solomonarii satului... Acu, se vede c-ai uitat învăţăturile noastre bătrîneşti, de dragu smintirilor de la Viana! Eu zic, să te lepezi de cărţile neamţîlor cu minciunile lor, batîr cît vii pe-acasă, din an în Paşti... Aicea tot ştiutele noastre cele vechi, din om în om, au cuvîntul cel din urmă. Şi după semnele noastre care nu ne-au rămas încă de ocară, mă tem c-are să vremuiască.

— Dară nu se zăreşte nici o pîclă, moş Miroane! se împotrivi Mihai. Ceru-i limpede cumu-i cleştarul.

Pe Măgura, într-adevăr nu abureau semnele de ploaie, pe care rătăcitorul de altădată le cunoştea el tot atît de bine ca oamenii locului.

Rîndunelele săgetau în zbor nant; albinele de aur îşi ţeseau zumzetul lin, fără neastîmpăr vestitor de vîntoase şi nouri.

— Nu-i pîclă adică vrei să mă faci a crede?

— Mai cată o dată într-acolo, moş Miroane. A fost o părere...

Moşneagul şi-a adumbrit a doua oară ochii cu palma, s-a căznit să sfredelească depărtările spre piscul Măgurei, apoi a pogorît mîna încet şi s-a aşezat la loc, pe scara prispei, cu o altă încheiere, neaşteptată:

— Dacă aşa spui, numai că aşa trebuie să fie! Începe a se lăsa ceaţa pe văzul meu, nu senalţă de pe Măgura. Aista-i alt semn, altă cetire!... S-arată că m-o agiuns şi pe mine veleatul pregătirilor pentru drumul cel de-apoi, unde m-aşteaptă baciul Trofim, fie-i ţărînă uşoară. El şi alţi călătoriţi ca dînsul... Ne strămutăm unul cîte unul, să mai facem loc şi

altora... Ne-o fost destul cît am ţinut umbră pămîntului, coane Mihai!

— „Cucoane”? Am ajuns pentru dumneata, cucoane, moş Miron? se mîhni cu glas dureros, drumeţul de la Viena. Cu ce te-am supărat s-o merit asta? Parcă eram Mihai, Mihăiţă... Socoate-mă tot cel de-atunci!

Unchiaşul nu ridică ochii slăbiţi să-l privească. Îşi pre- gătea ciotul de pipă, înfundat cu mahorcă. După ce-a isprăvit, arătă cu luleaua o înălţime de la pămînt cît statul unui copil, vorbind ca despre un mort:

— Acel Mihai, Mihăiţă, pe care îl cunoşteam eu, era atî-tica. Acela se cheamă că s-o dus... Nu mai este! O trimis în locul lui un boier cu mustecioară, de la Viana nemţilor. Cum să-i spună pe nume, o moşnegărie rămasă la prostimea lui?

Mihai se apropie, căutîndu-şi loc alături şi punîndu-şi mîna subţiată şi albă, de cărturar tîrgoveţ, pe mîna aspră a bătrînului. Îl dojeni cu blîndeţe:

— Moş Miron, eşti nedrept cu mine. Mă mîhneşti fără vină. Eu abia am ajuns asară acasă. Şi cum am deschis ochii azi-dimineaţă, nu mă răbda inima să viu mai repede şi să te caut. La multe m-oi fi aşteptat, numai la una nu... Să mă primeşti cu „cucoane”. Crede-mă că-i destul atîta, ca să-mi puie şi mie o pîclă pe ochi... Parcă s-au înstrăinat deodată locurile şi parcă nu mă mai primesc. Iară dumneata, parcă vorbeşti pentru ele, ca să m-alungi în numele lor...

Mîna uscată şi aspră, tremura uşor sub mîna albă, fierbinte şi tînără.

Unchiaşul înălţă în sfîrşit ochii cu lumina slăbită, căutînd în faţa lui Mihăiţă cel de altădată:

— Adevărat să fie?

— De ce te-aş minciuni? Acestea nu se simt oare, moş Miron?

— Poate că acuma le sîmt şi le înţăleg.

Bătrîneţea trăieşte în frica schimbărilor... Mă bucură că măcar de data asta mi-o fost teama fără temei. Zic, dacă toate şi toţi s-or schimbat şi s-or înrăit, de ce la o adică ar rămîne pe loc Mihăiţă a meu?... Se dă şi dînsu după crugu vremii! Aşa cere o lege a tinereţii, care nu încuviinţează abatere...

Mihai zîmbi cu inima uşurată:

— Atunci eu am rămas o abatere de la lege, fără să mai cer încuviinţare de la nimeni.

Surîdea şi moşneagul, dezlegînd la rîndu-i băierile inimii:

— Şi nu te temi de ispaşă, c-ai cutezat să calci legea?

— Deocamdată, nu! Nu văd nici o ispaşă. Dimpotrivă, mă răsplătesc locurile cele vechi. Oamenii cei vechi. Codrul şi cîmpurile... Mă primesc ca pe-un prieten, nu ca pe-un străin... Numai dumneata m-ai năpăstuit adineaori... Bine c-a trecut!

— Te-am încercat; nu mi-a stat în gînd să te mîhnesc... Poţi să-i ierţi unui uncheş tot mai singur şi tot mai despărţit de lume, asemenea lipsă de încredere în omenirea asta bîntuită de molima nestatorniciei...

Prisăcariul bătrîn îşi petrecu ochii istoviţi la ştiubeile cu chivărele roşii de lut ars, la florile albinelor, la mărginitul său univers din poală de codru, unde-a trăit şi unde îşi aştepta sfîrşitul ca o binemeritată slobozenie a unui rob întîrziat.

Vorbi domol:

— Ai pomenit despre oamenii cei vechi care te primesc şi te răsplătesc, fiindcă le-ai păstrat credinţă... Află că puţini mai rămas-au să te răsplătească. De baciul Trofim, ai priceput că s-o hodinit întru Domnul. I-o fost dat să nu cunoască zvîrcolirile morţii. L-or găsit agiutoarele cele tinere, as-primăvară, într-on amurg, adormit de veci, în poiană, la şipote, cu sarica sub cap şi cu vieţile sfinţilor pe piept... Îi căzuse cartea din mînă. Se vede că atuncea cînd o simţit sfîrşitul, o apucat el să scoată ceaslovul călugăresc din desagă şi să aştepte ceasul trecerii din viaţă cu înţelepciunea sfinţilor schimnici din pustiul Tebaidei, despre care nu scăpa el prilej să cuvînteze aşa cum i-au fost învăţăturile lui din tinereţe, de la mînăstirea Secului. Şi se minunau flăcăii, cum arăta el ca într-un somn tihnit, nu în moarte... Îl împresuraseră mulgătoarele şi mieluţele; îl amiroseau berbecuţii şi nu urlau cînii a mort. Se culcaseră la picioarele lui să-i fie de

pază... Aşa că unu s-a dus! Un om de-a locurilor aistora de unde nu s-a clintit, să tot fie ca la o giumătate de veac, de îndată după Eteria grecească, de cînd o lepădat el straiul de frate. Despre celălalt, Alexa, cine să-i mai ştie de urmă? Poate că s-o fi ogoit de patima lui la apa Nilului, în viaţă de monah, unde tot îl trimetea Trofim să-şi afle alinare... Că nu se întoarce dînsul acuma, zic că-i mai bine. N-are putinţă să ştie şi să vadă, pentru ce-a pătimit el de-l frigea pămîntu sub talpă şi-l dogorea răsuflarea în piept... Muierea pe care o îndrăgise s-a învineţit

şi s-a zbîrcit ca un măr putred. Aud de la unii şi alţii, că de lăsat nu se lasă. Îi sticlesc ochii tot după flăcăi, şi flăcăii îşi fac de batjocură de i-a mers pomina în toate satele dimpregiur... Se cheamă că-i mai bine de Alexa, să n-o vadă şi să n-o ştie cum arată la chip, ca să i se leşieze inima, aflînd el pentru ce podoabă s-o chinuit şi o împuns-o în lume... Deci lui nu-i doresc întoarcere, cum n-o doreşti unui mort. Şi cel de-al treilea, Pătru de la Baisa tot mort îl socot, după ticăloşia în care o căzut...

— Dar ce s-a întîmplat cu Pătru? întrebă Mihai, gîndindu-se la pornirile de răzmeriţă ale pădurariului, cînd făgăduia încruntat că are să pună mîna pe flintă şi să iasă la potică, haiduceşte. Ce s-a întîmplat? A luat calea codrului?

— Una ca asta, tot n-aş numi-o ticăloşie! Din păcate nu l-a povăţuit mintea la aşa ceva... M-am pomenit an-vară cu el, în straie nemţeşti, tuns ca în palmă, c-o şleapcă pe scăfîrlie... Ptiu! zic şi-mi fac semnul crucii. Tu să fii, Pătrule, ori mă-nşală ochii? Nu! zice el şi rîde. Nu te-nşală ochii. Eu sînt, Pătru Toader Gînj, fost slugă la boieri. Acum nu mai sînt. M-am tămăduit... Şi într-acest chip mi-a fost dat mie să cunosc, că nemaivrînd el să fie slugă la boieri s-o tocmit cu simbrie slugă la venetici, la drăcia asta nouă, drum de hier, căruţa fără cai a neamţului, de-i zice ţug... Poate că îţi mai aduci aminte, cînd o fost vorba întîia dată despre asemenea diavolească născocire. Tot aicea ne aflam. El colo, cu ple- tele de voinic pe umeri, istorisind ce-a oblicit el din oameni despre drăcăria nemţască... Mata, un băieţel cu spatele lipit de perete, oleacă mai încolo de unde stai amu. Eu tot unde mă aflu... Şi spuneam eu în prostia me neîncrezătoare că doar nu s-apropie sfîrşitu lumii şi leatul două mii, ca să înceapă căruţele a merge singure... Se vede că nu mi-a fost a grăi într-un ceas bun... Acuma se dovedeşte că nu era o

scornealã a oamenilor şi cã drumu cel de hier vine avan cãtre noi. Pãtru a îmbrãcat straiul nemţãsc şi s-o tocmit cu simbrie în slujba diavolului... Nu-i mult pîn' departe, şi ne-om pomeni cu ţugu lor aicea, sã desfunde pãdurile şi s-alunge cîntecele. Atuncea se cheamã cã-i capãtul... S-o mîntuit cu binele cel vechi din ţara Moldovii... Asta i-o spun eu lui Mihãiţã cel de-atunci, care stãtea colo cu spatele lipit de pãrete. Mã ademeneşte amãgirea cã-i tot el. Dumneata ai sã rîzi, ca unu venit din ţara lui nemţascã, a ţugului...

Mihai se feri să zîmbească. Simţea în glasul bătrînului o slabă şi instinctivă năzuinţă de apărare a locurilor vechi cu vechile lor aşezări, ameninţate de-o cutropire a veacului fără cruţare.

Aceştia erau supravieţuitorii cei din urmă ai dacilor şi sciţilor, ai pecenegilor şi cumanilor, topiţi din valurile trecătoare într-o singură seminţie a Moldovei, crescuţi şi trăiţi sub semnul bourului din stema ţării. Şi cum pierise bourul poienilor şi castorii lacurilor secate, tot aşa se pregăteau alte schimbări mai grabnice, aduse după spusele unchiaşului, de drumul civilizator, de hier. Ce să priceapă şi să judece? cum să se împace cu toate, un biet unchiaş neştiutor de slovă, cu barba sfinţilor bizantini din alte veacuri, ca moş Miron?

— Care vă să zică, nu rîzi? se miră prisăcariul.

— Nu rîd şi te înţeleg, moş Miron! Numai că împotriva vremurilor, n-are nimeni nici o putere. Şi nici n-ar avea rost. Viaţa e înainte, moş Miron, merge înainte, nu înapoi.

— Ştiu... Apa n-o poţi opri să nu curgă la vale. Ceea ce mă minunează-i că oamenii tot umblînd după învăţături şi născociri proaspete, nu bagă de samă că pierd alte înţelepciuni vechi şi încercate. Sînt învăţături pe care nu le-a căpătat nimeni din carte. Le sugi cu laptele de la sînul mamei şi le tragi din văzduh cu răsuflarea în piept... Aieste nu s-or schimbat de cînd lumea şi nu s-or schimba cît lumea. Şi taman pe aiestea mai neclintite ca stînca, le uită unii şi alţii, cuprinşi de smintirea apocalipsei din care cetea răposatu Trofim, fie iertat... M-am temut, drept să-ţi spun, să nu te prenumeri printre aceia...

Acum Mihai putea zîmbi în voie, fără primejdie să-şi întristeze prietenul şi ocrotitorul copilăriei. Îi făgădui, ca un jurămînt cuvenit locurilor, dumbrăvilor, oamenilor:

— Nici o grijă. Ce-am învăţat eu de-aici, fără

carte, n-are să-mi clatine ori să-mi zmulgă învăţătura cărţilor. S-adaogă pe-o temelie adîncită în pămînt...

— Dea Domnul! se bucură unchiaşul.

— Eu cred că a şi dat, de mult. Altfel ce m-ar fi adus oare să te caut pe dumneata, şi prisaca, şi pădurea şi toate plaiurile unde-am crescut?...

Bătrînul îl învălui într-o privire blajină, netezindu-şi îngîndurat caierul bărbii. Era tot Mihăiţă cel vechi. Şi tot copilului de altădată îi spuse, îmbiindu-l ca atunci:

— Să mergem oleacă şi pe la muştele noastre, Mihai... Numa să-mi lepăd luleaua şi să-mi clătesc gura, ca să nu le supăr cu duhoarea de iarba dracului...

Mihai a rămas aşteptînd, cu ochii pierduţi în marginea zării.

Pe acolo, se depărtase într-o zi ca aceasta, parcă în alt veac, un voinic cu flinta la spinare şi cu pletele volburate pe umeri: Patru Toader Gînj, pădurarul din Baisa. Atuncea, sub fruntea rotundă a copilului, se adunau gîndiri şi luări-aminte, cum se strîng albinele la urdinişul stupilor.

Acum, sub fruntea boltită a tînărului întors de Ia Viena, se adunau melancolice amintiri. Şi altfel de gînduri, cu altfel de coapte judecăţi. Voinicul cu plete pe umeri se mistuise pentru totdeauna într-o zare care despărţea o lume de altă lume. Ce anevoie îi era să şi-l închipuie pe Pătru Toader Gînj, în strai nemţesc, cu tidva tunsă ca în palmă şi cu o şleapcă de simbriaş al companiei Strussberg pe scăfîrlie! Ce greu îi era să se deprindă cu gîndul, că acuşi, în pădure, n-are să-l mai întîmpine turma baciului Trofim mînată la adăpătoare în bătaie lină de talangă!

Locurile sînt tot aceleaşi; tot aşa au rămas. Dar străjerii lor vechi se răreau.

S-ar fi spus că-i risipeşte la timp o putere adînc chibzuită, ca să găsească slobode cetăţile lor cînd se apropia veacul cu drumul de hier, al neamţului, de se cheamă ***ţug.***

Un ascuţit ascultător al prelegerilor lui Lorenz Stein n-avea de ce se înfricoşa superstiţios de asemenea solii trimise cu destulă întîrziere de progresul occidentului. El cunoştea acum legile de oţel şi de aramă ale economiei politice, evanghelia cea nouă a progresului, democraţia, liberalismul şi socialismul; nu-i erau străine numele lui KarI Marx sau al lui Ferdinand Lassalle, ucis în duel, la 1864, de-un român, Iancu „de” Racoviţă, pentru o femeie, nu pentru

idei şi principii; nu-i erau străine feluritele tălmăciri şi răstălmăciri ale timpurilor ce vor să vină, ignorate cu desăvîrşire nu numai de-un unchiaş prisăcar din pustii codri, ci prea adesea şi de stăpînii lui cu oarecare lustru cărturăresc. Dar el mai pipăia cu judecata şi sîmburele tare de adevăr, din spusele şi temerile bătrînului ce nu ieşise toată viaţa din codrii şi poienile prisăcii sale. Astfel, se încrucişau, se împleteau, se întreţeseau încă o dată simţiri şi judecăţi din două chemări deosebite ale unei singure şi

aceleeaşi mlădiţe a Ipoteştilor, cu rădăciunile vieţii înfipte în glia strămoşilor plugari. Poetul slăvea frumuseţile şi tînguia înstrăinările; mintea cărturarului june le cugeta cu o răceală de geometru.

Tot aşa se îngemănau în sertarul mesei de scris a chiliilor din Viena, foile cu stihuri şi articolele pentru ***Federaţiunea;*** cîntecul de dragoste şi orînduirile prăznuirii de la Putna; însemnările pe marginea cărţilor cu învăţătura lui Budha Gautama şi altele pe scoarţa unei mucede psaltiri. Ceea ce risipeşte îndeobşte firea în deosebite inimi şi în răzleţe cugete, contopise sub o singură frunte boltită, într-o singură inimă cu zvîc dureros.

Poate-i un rar şi nepreţuit privilegiu. Neîndoios că-i o mai cruntă povară! Două lumi, trăgîndu-te în două părţi.

Cînd s-a ivit unchiaşul cu gura clătită de fumul mahorcei să nu-şi supere albinele stupilor şi cînd copilandrul de altădată s-a înălţat de pe trepte să-l însoţească, fără voie, instinctiv, fostul copilandru de-atunci a pus ca întotdeauna mîna pe parmacul pridvorului. A atins lemnul vechi şi luciu; iar palma a găsit căldura aceleeaşi mîni, pe-atunci de copil, care se rezema odinioară acolo.

Şi deodată, toate chibzuirile şi ştiinţele învăţăcelului de la Viena s-au tras afund, într-o matcă ascunsă. A rămas numai copilul rătăcitor de pe vremuri, cu sufletul lui de-atunci şi cu amintirile de-atunci, cînd venea istovit să afle adăpost şi căldură omenească, la prisaca moşneagului Miron.

Au păşit ca şi altădată, alături, printre brazdele cu flori mînăstireşti şi cu miresme puternice, mai apoi prin iarba înspicată, unde se înşiruia oastea ştiubeielor cu roşii chivăre de lut ars pe frunte.

Ca şi altădată, moş Miron s-a oprit să scotocească la unul şi la altul; a prins a vorbi cu

muştele lui, ocărîndu-le pentru anumite năravuri de hoaţe şi lăudîndu-le pentru anume vrednice agoniseli. Şi tot ca în acele vremuri sfîrşite, albinele s-au apropiat cu zumzet mărunt de fostul rătăcitor, i-au coborît să-i meargă pe mîni şi pe obraz cu o gîdilare plăcută, dîndu-i părelnica fericire că trăieşte un ceas blînd, dinaintea tuturor începuturilor, cînd oamenii şi făpturile lui Dumnezeu nu-şi purtau vrăjmăşie, cum pretind miturile biblice.

Minunea acelei zile n-avea să se oprească aici. Îl mai aştepta codrul şi lacul şi poienile, cu alte vechi îmblînziri înviate.

Cînd a plecat să cutreiere poteci numai de-un oarecare Mihăiţă ştiute, se desfăceau crengile să-l primească şi în urmă-i se închideau să-l cuprindă ca pădurea vrăjită din basm.

Pe-o cărare în pripor i-a stat înainte un cerb cu neclintitele-i coarne zugrăvite pe fundalul verde, pînă ce s-a apropiat cu mîna întinsă. N-a atins botul umed de palmă şi n-a plecat coarnele să primească arma de vînătoare într-o panoplie vie, căci nu era chiar cerbul sfîntului Hubert. L-a privit numai cu ochi neînspăimîntaţi, în luminişul împuns de raze piezişe, unde jucau ţînţarii cu ţîrîit subţire de aripi.

Au rămas acolo, amîndoi faţă în faţă, în singurătatea solemnă şi tăcută, ca sub bolta unei uriaşe catedrale vegetale.

Pe urmă, cerbul s-a răsucit încet pe picioarele nalte, a culcat ramurile coarnelor pe spate şi s-a depărtat agale în hăţişuri, întorcînd capul să privească din cînd în cînd înapoi; chemîn-du-l parcă: „Vino!... Vino după mine să-ţi arăt palatul fermecat, unde aşteaptă crăiasa adormită de-o mie de ani. Vino, dacă mai crezi în poveştile tale şi ale copilăriei...”

— E un cerb îmblînzit şi scăpat din parcul de la Dumbrăveni! — a gîndit o clipă tînărul cărturar de la Viena.

Dar sufletul rătăcitorului din vacanţele altor ani a alungat îndată gîndul prozaic. Aici, minunile n-aşteaptă şi nu primesc explicarea raţiunii îngheţate. Aici basmul, şi vraja, şi amintirea fac una cu lumea de-aievea.

A mers mai departe, spre poiana rotundă, împrejmuită cu hora de paltini.

Sus cerul adînc, acelaşi; jos otava mătăsoasă, aceeaşi. Cît de înalte şi dese au crescut tufele de aluni! Şi ce nefirească-i marea tăcere, pentru un auz învăţat cu larma capitalei che-zaro-crăieşti!

Aici e capătul lumii. Dincolo poate toţi au murit. Aşa-i părea lui totdeauna, altădată. Aşa o mai crede şi-acum.

Iată şi muşuroaiele negre de cîrtiţă. S-a mişcat într-adevăr ţărîna proaspătă din vîrf? A fost numai o amăgire? Orice se petrece pe lume, oriunde a cutreierat el prin lume, orice-a adăugat viaţa şi învăţătura la ştiinţele şi simţirile copilului de atunci, o singură orînduială n-a suferit ştirbire. Undeva, se afla şi a rămas într-o poiană rotită de paltini un neam de

oarbe făpturi subpământene, îndeplinindu-şi fără odihnă osînda lor veche din părinte în pui, pînă la sfîrşitul veacurilor.

Mihai a căutat locul lui Mihăiţă, la umbra crengilor lungi de alun.

Nu mai avea cu sine o carte s-o lase pe piept şi să pri-vească trecerea norilor străvezii pe cerul înalt. A stătut aşa cu faţa în sus, cu mînele încrucişate sub cap, cu genele perdeluindu-i privirea. Avea nevoie să privească în el. Avea nevoie să-şi mai trăiască o dată simţirile dintr-o noapte şi-o zi, de cînd s-a întors într-o pace pierdută. Mintea îi deapănă imagini răzleţe... Un obraz palid cu ochi mistuiţi de boală ascunsă; buzele arse căutîndu-i fruntea... Raluca Eminovici ridicată acum în vîrful picioarelor, ca să-i ajungă pînă la umăr. Şi glasul Harietei surd, înăbuşit de lacrimile bucuriei, chemîndu-l la laviţa ei de oloagă, în pridvor: „Pe mine mă uiţi, Mihai? Aşa de repede pleci?”... A crescut în pătucul prea scurt, de unde urmăreşte cu privirea ei vie şi neastîmpărată mersul vieţii, freamătul altora. „Ştii tu că am început şi eu să umblu? Da-da... Sprijinită în cîrje ori dusă de sub- suori... Dar vorba-i că merg! Am făcut ieri douăzeci de paşi fără să mă opresc. M-a sprijinit Şerban şi cu Iorgu. Întrea- bă-i”... Ce tristă bucurie, pentru o fată de şaptesprezece ani, sortită patului veşnic!... „Ti-aduci aminte, Mihai, de vremea cînd te-ascundeai de teama lui sfîntul Neculai din cui şi sco-teai capul de după nuc, ca un pui de lăstun din cuib?... Ţi-aduci aminte? Strigam: Mihai, Mihai... Şi văile răspun-deau: hai... hai!... Numai tu nu răspundeai, ca să nu intri la judeţul divanului”... Toţi au privit zîmbind, pe rînd, la drumeţul sosit din Viena şi la nucul cu pricina, de unde nu se mai iţea capul hoinarului din leatul o mie opt sute şaizeci... Zîmbea şi căminarul în barba-i căruntă. Era în toanele cele bune, gata să uite şi să ierte tot. Se aflau în jurul mesei toţi flăcăii aduşi fără

chemare de dorul casei bătrîneşti; toţi flăcăii pentru care semnele crestate odinioară în pragul uşii ca să le măsoare creşterea de la o vacanţă la alta, şi-au încheiat rostul. Acum Şerban, Iorgu, Neculai, îşi netezeau şi ei bărbile împlinite după chipul şi portul căminarului. Un puf subţire de mustaţă mijea şi sub nasul lui Matei, ţanţoş în uniforma lui de şcoală botoşăneană. Raluca Eminovici se deprindea greu cu gîndul că pe aceşti flăcăi i-a legănat ea odată în braţe, că i-a scăldat în apa cu scuturătură de fîn şi

cu floare de năvalnic, că le-a trosnit încetişor încheieturile oaselor, cînd se gîdilau şi frămîntau în spasmul rîsului mîini şi picioare mici, golaşe, albe, ca lăbuţele unor mărunte gîze omeneşti. Se gîcea uimirea, parcă o îndoială, o teamă, din privirea care îi cuprindea îndeolaltă, trecînd cu o tresăltare neguroasă peste locul ce-a fost al lui Ilie, peste cel al Aglăiţei, plecată să-şi urmeze mirele în ţara Bucovinei, oprindu-se asupra lui Mihai... El a întors ochii. Îi tremura lumina zilei într-o păinjenire de lacrimă. Simţea o măreţie ca în tablourile bi- blice ale muzeelor pe unde-a cutreierat, în această cină sim-plă, unde un patriarh dîrz şi înăsprit de munci cîmpeneşti, o mamă firavă cu chip de sfîntă şi cu ochi duioşi aflau răsplătirea trudirilor fără hodină în mijlocul feciorilor adunaţi iarăşi din cele patru zări să se împărtăşească din aceeaşi azimă. Asemenea ceas nimica nu-l şterge. Rămîne în inimi săpat.

Mihai a ridicat perdeaua genelor. Se ştiu deodată că nu mai e singur.

Şi cu adevărat, doi ochi îl priveau.

Sus, pe creanga de alun, se legăna o veveriţă cu laba pitică dusă la piept, cu pana de struţ a cozii arcuită deasupra capului. O veveriţă... Alta şi totuşi aceeaşi.

Cît de bine se recunosc deşi nu s-au văzut niciodată! Nu se numeşte şi aceasta încă o minune?

Copilul de-acum unsprezece ani nu-i mort; nu l-au hrăpit talazuri vrăjmaşe, s-arunce la ţărmul vieţii numai un stîrv. Treptat se desfac toate învelişurile străine, plesneşte un aşternut suprapus de învăţături şi de îndoieli şi de neîncrederi, cum împunge iarba colţ fraged prin stratul de frunze uscate. A rămas numai copilul de odinioară, cu sufletul proaspăt de-atunci, cu ochii limpezi de-atunci.

Pe acela îl recunoaşte veveriţa din codru, deşi nu l-a zărit niciodată. Şi pentru desfătarea aceluia, îşi cheamă soaţa să-nceapă danţul

cel mai fantastic, tot aşa cum alte două veveriţe mici, într-o altă amiază de vară, horeau pentru copilul rătăcitor înainte de-o deznădăjduită plecare pe drumul Cernăuţilor... Duhuri de fum plutind în văzduh. Legănare într-un scrînciob de tort de paing. Îşi azvîrl de la una la alta, o minge dintr-o găoace golită de alună. Îşi alintă mustecioarele. Îşi netezesc blăniţa repede şi mărunt. Se alungă, se ajung, lunecă din ram în ram, fără ca ramul de sub ele să mişte, poate

fiindcă nici atins n-a fost de asemenea făpturi aeriene. Ce bine cunoaşte privitorul de jos, joaca aceasta pe care-o uitase în cafenelele tîrgului mare, în cetăţuiele cărţilor răftuite de jur împrejurul pereţilor, pe uliţi forfotitoare de larmă! Acum veveriţele au isprăvit. Se privesc ţintă în faţă. Şi-au închinat cîte o reverenţă în glumă; s-au întors amîndouă cu labele în lături să-i închine şi privitorului una.

Pe urmă s-au risipit duhuri de fum.

Nici frunza nu se mai clatină.

Fost-au aievea ori numai năluci?

Privitorul de jos îşi şterge ochii, ca deşteptat dintr-un vis.

Pe urmă, tîrziu, într-amurg, paşii l-au dus încă o dată la capătul codrului, acolo unde e lacul cu trestia lină. A desfăcut iarăşi perdeaua de crengi plecate. A regăsit în oglinda prelucie din totdeauna, un alt cer scufundat în apă, cu un nouraş alb topindu-se-n adînc şi cu o pasăre zburînd molatec în cerul de dincolo.

Dar zadarnic a aşteptat să mai sune tînguiosul glas de clopot al turmei. Baciul Trofim nu mai era pe această lume. Zădarnic a aşteptat buciumul să mai cheme jalnic pe deal. Baciul Alexa nu se mai întoarce dintr-o altfel de moarte, poate mai fără nădejde chiar decît moartea, fiind fără vreo înviere de a doua.

S-au aprins stelele umezi pe boltă. Luceafărul şi-a întins struna subţire de-argint, tremurătoare punte de-a-curmezişul lacului. Luna se simţea încă departe, urcînd de la marginea lumii.

VIII

La Cernăuţi, orînduielile de pe hîrtie se încurcaseră încă o dată, primite în răspăr de socotelile mai mărunte ale oamenilor.

Unii îşi aveau de apărat un drept mai vechi; alţii o credinţă nepotrivită vremii.

Prin toate dădea iureş tinereţea cu nesăbuita ei pripeală, primejduind cuminţenia aşezată a celor bătrîni. Cînd s-a în- tors Eminescu de la Ipoteşti cu pieptul lărgit de răsuflul puternic al plaiurilor de-acasă, a aflat numai chipuri posomorîte de îngrijorare şi de veşti rele.

Ioan Slavici l-a tras într-un ungher să-i împărtăşească pe scurt cîteva. Se arătau vrăjmaşi fraţii Hurmuzăcheşti, Eudoxiu şi cu deosebire Alecu. După a lor judecată potolită de ani, steagurile, cuvîntările şi cîntările cu înţelesuri uşor de tălmă- cit şi de răstălmăcit pentru orice ***beamter,*** însemnau tot atîtea asmuţări la răzmeriţă. Şi vremea răzmeriţelor trecuse. Se încheiase, aşa cum socotesc mai toţi bătrînii. Că vremea încumetărilor tinereşti s-a încheiat o dată cu tinereţea lor. Împrejurările politice cereau acum cumpătare şi supunere pajurei împărăteşti. Erau prea îndestul aşadar obşteştile cununi de la fiecare hram la mormîntul lui Ştefan, urna de la Viena aşezată în linişte pe lespedea sfintelor oseminte şi hotărîrea tăcută de a aştepta alt ceas mai potrivit buciumărilor de străjeri, după datina veche a ţării, dacă acel ceas va să mai vie cîndva.

— A ajuns Alecu Hurmuzachi s-o spună aceasta? s-a mirat cu mîhnire fostul elev şi privatist de la ***K.K.Obergymnasium.***

— Sînt cuvintele lui...

Mihai Eminescu a rămas îngîndurat, muşcîndu-şi firul mustăţii. El cunoscuse alţi fraţi Hurmuzăcheşti. Îi auzise altfel vorbind în cămăruia îngustă cu rafturi de cărţi şi cu miros de gutui, unde zăcea Arune Pumnul şi unde se înfiripa te- melia „Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina”.

— Nu-i nimic, frate Slavici! spuse într-un tîrziu. Îi plîng! Sînt buni români, dar îi plîng! Bătrînii nu-ţi iartă uşor să te vadă luînd de la

capăt, „nebuniile” pe care le-au săvîrşit şi dînşii în tinereţe... Noi să ne căutăm de nebunia tinereţii noastre!

— În duşmănia lor? Cu neputinţă! se înfricoşă Ioan Sla-vici. E o nebunie să intri între două focuri: fruntaşii români- lor din Bucovina, pe de o parte, administraţia austriacă, pe de alta.

Mihai Eminescu surise deplin liniştit în această privinţă:

— Fiindcă o iei după legile războiului, domnule sublocotenent în rezervă, să încercăm şi noi putină tactică şi strate- gie! Deocamdată să îmbunăm bătrînii. Să steie de o parte şi să închidă ochii. Dacă se va ivi vreun necaz, n-are să-i rabde

inima... Îi cunosc bine pe Hurmuzăcheşti. Inima lor va fi ea bătrînă; nu-i însă şi uscată!... Nu uita că la dînşii şi-au găsit adăpost cărturarii pribegi după revoluţia de la 1848... Să mergem în solie amîndoi. Am să-i amintesc domnului Alexandru Hurmuzachi o anumită după-amiază de iarnă, de acum vreo nouă ani. Cum n-am uitat-o eu, cu atît mai mult n-a uitat-o el... Şi am să-l întreb dacă-i înţeleaptă faptă să calce în pi-cioare colţul viu al sămînţei pe care cărturarii au încredinţat-o pămîntului atunci, în acei ani. Altminteri ce altceva sîntem noi, decît colţul seminţei care a crescut şi s-a înfiripat? Nu-i pot vedea strivindu-l acuma sub talpă...

Au plecat în solie deci şi într-adevăr bătrînii s-au îndu-plecat să rămînă la o parte, de veghe.

Alecu Hurmuzachi, ros de boală şi intrat în anul morţii, a ridicat mîna slăbănoagă să-i binecuvinteze. În ochii stinşi se deşteptase poate ca dintr-o lume a umbrelor acea după-amiază cînd un băieţel cu uniformă de gimnazist le asculta cu evlavie cuvintele lor, într-o chilie de pustnic al cărţilor cu miros de gutui şi de oţet aromatic.

— Vezi în ce înlănţuire ciudată ne mişcăm noi? întrebă Eminescu în drum, întorcîndu-se să aducă tuturor vestea plină de bucurie. Ţi-am povestit altădată, prietene Slavici, cum, între dascălul meu Arune Pumnul şi Hurmuzăcheşti, se afla o veşnică pricină de dezbinare pe socoteala limbii. Aceasta nu i-a împiedicat însă să trudească îndeolaltă la o singură faptă. Atunci aveau ei dreptate, Hurmuzăcheştii. Acum n-o mai au, şi vine un elev de-al lui Pumnul, cu alt român, din celălalt capăt al ţinuturilor, din Şiria, să-i scuture dintr-o cuminţenie obosită şi prea resemnată, dar nu netrebnică şi laşă... Ca apa rîului care curge la vale, ajunge la mare, se înalţă în nouri şi se întoarce în ploaie binecuvîntată la matca izvoarelor... Nimica nu-i încă pierdut, prietene Slavici!

Treceau cu pasul lor tînăr pe străzile Cernăuţilor, printre neguţătorii cu lungi caftane, printre ofiţerii de ulani şi ţăranii moldoveni cu latele lor opinci dacice.

Departe, la cazărmi, se auzea o goarnă. Putea să tot sune ca şi altădată. O chemare de goarnă nu mai întoarce vremea înapoi.

— Mă cuget că ai multe amintiri aici... vorbi Slavici. La fiecare pas, fiecare zid, îţi spune altceva.

Eminescu zîmbi melancolic:

— Multe cu adevărat şi nu toate vesele, prietene Slavici! Dar acuma n-am suflet pentru amintiri. Sînt ca un posedat de duhuri din evul de mijloc, numai bun pentru rugul pieţilor publice. N-am să-mi găsesc astîmpăr pînă la Putna...

Spre Putna a plecat chiar a doua zi. Şi, într-o căruţă pe un drum ocolit, a purces şi Ioan Slavici cu Pamfil Dan, casierul zgîrcit al comitetului, care număra creiţarii de trei ori la primire şi de treizeci de ori la plată.

Calea cu lung înconjur îşi avea şi ea un rost. Poposeau flăcăii pe la preoţii satelor să răscolească lumea şi să căpătuiască prăznuirea cu şervete, cu velinţi, talere şi cupe. Preotesele şi gospodinele fruntaşe scoteau zestrea păstrată în lăzi pentru zile mari. Dădeau fără numărătoare şi fără zapis la mînă, întru deplina uimire a lui Ieni al Lenii Savului din Şiria, crescut în alte mai strînse chibzuieli gospodăreşti.

La Sirete, Teodor Ştefaniuc i-a întîmpinat cu un mic alai de probă. Nu mai era nevoie de ridicat satele. Se deşteptau singure.

După teama că se vor aduna oaspeţi prea puţini, venea acum îngrijorarea că vor năvăli prea mulţi.

Egumenul Arcadie de la Putna, îi primi cu povaţă să lărgească pregătirile pentru asemenea hram, cum n-au mai pomenit încă zidurile mînăstirii. Preotul Samuel Morariu, părintele lui Vasile de la Viena, mînase înainte seminariştii şi şcolarii celor două gimnazii de la Cernăuţi şi de la Suceava să îndeplinească slujbă de salahori, de cărăuşi şi copii de casă. Cînd a ajuns Eminescu, mînăstirea şi satul din tihnita vale împresurată de codri, se aflau în fierberea tîrgurilor răsărite într-o singură săptămînă în ţinuturile zăcămintelor de aur din America. Vuiau văgăunile de răsunetul securilor, de pocnetul harapnicelor, de răcnetele cărăuşilor şi de geamătul osiilor.

Iar frămîntarea aceasta care nu îngăduia leneşi privitori, l-a cuprins şi pe el de îndată.

Invitatul de la ceaiurile doamnei Frederica Bognar, poetul doamnei Eliz din salonul declaraţiei de dragoste şi de pomină, colaboratorul ***Convorbirilor literare*** şi tăcutul cetitor de foi de la masa cea mai dosită a cafenelei ***Troidl,*** pleca încălecat voiniceşte pe sacii de făină la Crasna, în tovărăşia lui Vasile Morariu să caute gospodine şi cuptoare pentru vestiţii cozonaci moldoveneşti. A doua zi, era căţărat pe schelele portalului

să bată stema României libere, între celelalte steme ale Bucovinei, Transilvaniei şi Maramureşului. Seminariştii şi gimnaziştii, îndestulaţi cu mămăligă goală şi odihniţi în poduri şi clăi cu fîn, îşi îndeplineau datoria cîntînd, chiuind şi vese-lindu-se ca la clăcile de strînsură.

— Asta-i naţia! rosti Eminescu, scuturîndu-şi palmele de cetină, de răşină şi pămînt. Unde-i Ioniţă Bumbac s-o vadă la faptă, nu la vorbă?

Ioniţă Bumbac era departe, supărat ca văcarul pe sat. Departe era şi Vasile Bumbac, altcum om de înţelegere şi de judecată, dar rămas la Viena ca să nu-şi ridice mustrarea bătrînilor asupră-şi. Lipseau şi alţii, duşmanii „cosmopoliţilor", aşteptînd să se încurce treburile şi să poftească atunci vinovaţii la răspundere.

În schimb, s-au ivit sprijine neaşteptate chiar de la ***beamterii*** împărăţiei. Prefectul districtului Rădăuţi, Oreste Renei, după ce şi-a îndeplinit toate formele faţă de stăpînire, ca un român de sînge ce era, a ales jandarmi tot moldoveni şi i-a trimis chip să supravegheze călcătorii de legi şi de porunci; iar jandarmii împărăteşti au pus şi dînşii mîna la lucru, cot la cot cu studenţii de la Viena, cu teologii şi gimnaziştii de la Cernăuţi şi Suceava.

În scîrţîitul carălor cu brazi şi cetini, în bocănitul ciocane-lor şi în larma de glasuri, furnicau toţi, ţărani şi şcolari, jandarmi şi călugări cu anteriile fîlfîind, ninşi de colb şi plini de ţărînă; trecînd socoteli la catastif, luptînd cu neguţătorii care pîndeau bun prilej să-şi treacă marfa pe preţ lacom, umplînd ştiubeile cu răşină şi candelele cu său pentru luminile de noapte, îndopînd săcăluşele cu pulbere de puşcă pentru salvele detunate ale închinătorilor.

Seara, cînd se aprindeau focurile şi cînd clăcaşii istoviţi se încovrigau la hodină cu straiul împăturit sub cap, Eminescu şi Slavici rămîneau pînă tîrziu la cislă între feciorii bucovineni. Îşi

vedeau fapta aproape de capăt după un an şi mai bine de temeri, de îndoieli, de cazne şi viclene vrăjmăşii ale vieţii şi ale oamenilor. Pe toate le-au înfruntat cu tinereţea lor pietroasă, care nu-şi pleacă uşor grumazul răpunerii. Ce vor face oare fraţii aceştia de azi, peste zece ani, peste douăzeci? se întreba Eminescu, petrecîndu-şi ochii de la unul la altul. Ce vor ajunge şi cum îi va îngenunchea viaţa dacă şi pe fraţii Hurmuzăcheşti i-a cuminţit într-atîta?

— Eminescule, unde ţi-e gîndul? se neliniştea Slavici.

— La tine... La alţii; la noi...

— Lăsaţi-l să viseze! glăsuia Pamfil Dan, scoţînd răbojul cu socoteli. I-ajunge cît a salahorit pe ziua de azi... Mai bine să ne întoarcem la oile noastre. Oamenii cer bani şi banii nicăiri. Cîţi au fost s-au isprăvit. Nu-i mai trimiteţi pentru Dumnezeu, la „domnu cassier”!... Ce fel de casier, cu toată vistieria într-un fund de pungă?

Vasile Morariu, se dădea atunci cu părerea să ceară o schimbare a cuvîntului din dicţionar:

— Ce va să zică un cassier? Cassier, va să zică un om care n-are casă... Exemplu: Pamfil Dan, doctorant ***in jure*** şi cassar!

— Ţie îţi vine să rîzi... Dar pofteşte mîne să te răfuieşti cu douăzeci de negustori, cîţi te trag din toate părţile... Ce le răspunzi?

— Le-aş răspunde ca Eminescu... Pur şi simplu! Pur şi simplu, aşteptaţi, fiindcă deocamdată sîntem pur şi simplu sub stăpînire nemţască şi sub călindar nemţăsc, iar banii vin din ţară, unde socoteala se face pur şi simplu după călindarul românesc ortodox, rămas pur şi simplu cu paisprezece zile în urmă. Nu-i pur şi simplu, frate Mihai?

Eminescu zîmbea, poate fără s-audă, încuviinţînd din cap, cu ochii la flacăra albastră de răşină. Para suflată molatec de adiere, trosnetul vreascurilor, cerul nopţii cu stelele umede, îi aminteau popasuri dintr-o altă viaţă a lui. Se îndepărtase de ea la Viena. Se întorcea dintr-o lungă călătorie, într-o lume veche şi lină, de basm, de snoave, de muncă aspră cu palmele şi de odihnă cu tîlcuiri de şezătoare la focuri cărăuşeşti, de stele pe-un cer neîmpîclit de funingini.

Drumul la Ipoteşti răscolise mai viu acele vechi şi neaţipite chemări. Nu venise înapoi, cu mîna deşartă, în ţara veche a copilăriei... Îi aducea

Bucovinei lui, dulci şi romantice, acest al doilea prinos de credinţă. Aici, la Putna, îşi întărea legământul printr-o faptă care dădea alt temei făgăduielii poetice din stihurile tipărite de privatistul de şaisprezece ani, în ***Familia*** de la Pesta. Şi încă o dată se săvîrşea aşa legea nestrămutată a izvoarelor pogorîte pînă la mare, ca să se întoarcă în nouri şi ploaie la matcă. Nimic nu se pierdea din tot ce-a fost adunat ades fără de ştire şi încredinţat la păstrare în sufletul său.

Flacăra se împuţina învălindu-se în spuză mocnită. Scutul lunii se înclina încet dincolo de crestele scăldate în argintoasă lumină. Trecea un foşnet somnoros în cetini. Voroavele se împleticeau toropite.

— La culcare, voinicilor! ridica şezătoarea cel mai biruit de osteneală dintre toţi. Da' unde-i Eminescu? Mihai! Mihaai!...

Valea răspundea din adîncuri cu un vechi ecou cunoscut:

— Hai... hai... Mihai!

Dar Mihai Eminescu nu mai dădea nici acum semn că aude chemarea. Se furişase de mult, pe nesimţite, pe cărăruia codrului. Căuta singuratica tăcere, fiindcă luptau în el din- tr-o dată mai multe şi protivnice destine, celorlalţi tainic închise.

Într-o bună dimineaţă s-au arătat cei dintîi bucureşteni, studenţii Grigore Tocilescu, Ghedem Teodorescu şi Iancu Brătescu. În alta, studentul Alexandru Xenopol de la Berlin. Mai apoi ieşenii, în frunte cu Istrati şi cu Maroneanu, prieten de pribegii al lui Eminescu.

Veneau cu graiuri şi apucături deosebite, după ale lor osebite obîrşii, însă cu una şi aceeaşi tinereţe însetată de vajnice hotărîri. Numai Tocilescu s-a înfundat în pridvoare şi pristoluri, să descîlcească horbota inscripţiilor slavoneşti, măcinate de ploi şi de veac. Ghedem Teodorescu se împărţea între culegeri de cîntări şi între cronicile pentru gazeta ***Românul;*** între grija de subţire parizian pentru îmbrăcăminte şi între ascuţite băgări de seamă la lipsurile întocmirilor. Îndată a ajuns spaima robotaşiilor, fiindcă afla oriunde o sminteală gata să răstoarne toată măreţia prăznuirii. „Ghedem" îşi alesese singur porecla, dar „Piper" îl porecleau prietenii mai vechi şi mai noi.

Singurul care-a pus mîna vîrtos şi spornic la treabă a fost Iancu Brătescu, june cu mare şi

pretimpurie pricepere la băuturi şi ospeţe.

Uzurpînd pe jumătate rostul de vel-cămăraş şi vel-pahar- nic al lui Vasile Morariu, a prins a-şi băga bărbiţa de ţap în cazanele pregătite pentru tocană, a nu slăbi cioplitorii frigăroiului de trei stînjeni în care avea să se răsucească la jar un bou întreg, se apucă de pritocit vinaţurile în balerci şi antale. De la aceste isprăvi se întorcea frecîndu-şi mînele, cu nasul

ardeiat şi cu ochii cam prea sclipitori, stropşindu-şi înadins muntenească mai apăsat, pentru a dovedi că mucalitele harţe filologice cu moldovenii nu l-au convins să-şi schimbe graiul „dupe Podul dă pămînt”:

— Mă, dar ştiţi că-ncepurăţi a fi simpatici, voi moldovenii cap dă bou? Preţuiţi o mîncare... Aia e boierie mare, mă! Nu duceţi la ureche... Aia e semn de suflet şi mai mare, mă!... Acum îl crezui şi eu p-ăla d-al vostru, cum îi spuserăţi din cronică, de-a răpus pă muntean la Milcov cu întrecerea la băutură, el mai cerînd o doniţă dă vin pă deasupra să nu moară dă sete, în vreme ce munteanul nostru închinase steagul, făcîndu-se dă rîs şi dă ocară. Vă dă mîna cu Uricanii şi Cotnarul vostru... Ştiù el ce face Ştefan ăl Mare d-a sădit viţă-n Cotnari. D-aia e Mare mă, nu fiindcă zidi şi înzestră monăstiri ca să aibă Kogălniceanu ce secularizà!... Acum mai şterge-o, Iancule, la Egumen, să-i cazi în genunchi pentru cîteva sticle d-ălea, în cămaşă!...

Pleca la Egumenul Arcadie şi îl îndupleca să-i mai împlinească alt număr de clondire şi ulcioare. Se întorcea cu nasul încă mai ardeiat şi cu ochii mai sclipitori. Şi de fiecare dată se împiedeca de Alexandru Xenopol, tînărul cărturar berlinez, dichisit, netezindu-şi favoritele castanii şi păşind mărunt, gata să-şi pună priceperea şi puterile în slujba comitetului, precum gata se găsea de patru ani să scrie orice, oricît şi oricînd, despre orice şi oricine, în ***Convorbirile literare,*** spre uşurarea lui Iacob Negruzzi în lunile de secătuire a celorlalţi colaboratori.

Iar în seara de sîmbătă 14 august au puhoit oaspeţii din România liberă, din Ardeal şi Banat, cu Mihail Kogălniceanu, cu primarul şi arhimandriţii Iaşilor în cap. Zvonul despre lipsa lui Vasile Alecsandri încreţi frunţile. Poetul trimisese serbării un imn, urmase însă calea mai

departe, la Cernăuţi, să ţină tovărăşie „cuminţilor”.

— Vecinic tînăr şi ferice, dar cam prudent al tău rege al poeziei, Eminescule! luă aminte un cîrcotaş epigon.

— Ce-ţi pasă!... strînse din umeri Mihai Eminescu. Pentru atît n-au să se răsucească oasele lui Ştefan cel Mare în mormînt. Bine că toate întrec închipuirea noastră.

Şi întrecea cu adevărat orice sarbădă închipuire, convoiul înşiruit printre potecile de brazi, sub fîlfîirea stindardelor,

în lumina fantastică de făclii şi în detunarea salvelor de pe culmi. Din acea clipă, cu neastîmpărul deodată potolit. Mihai Eminescu s-a tras în sine ca o apă la ochiuri adînci să-şi trăiască visul.

Erau alţii pentru primiri, pentru cuvîntări şi închinări; alţii pentru nerăbdarea de a ieşi şi a împăca nelipsitele ciocniri dintre deşertăciunile omeneşti, acolo unde fiecare se înverşunează să-şi măsoare cu ceilalţi umflata importanţă, după scaunul mai din frunte al unei mese de praznic.

Aceste urîţenii mărunte le înlăturau ochii săi.

Cu buzele strînse în tremur, luneca dintr-un ungher ferit în alt ungher ferit, înfigîndu-şi unghiile în palme, cînd un freamăt de înfiorare tălăzuia mulţimea ca lanurile învălurate de vînt.

Aşa a fost la sfinţirea odoarelor de pomenire aduse din toate hotarele românimii: urne, prapuri şi epitafe. Aşa, cînd tînărul de la Berlin, Alexandru Xenopol, a preaslăvit rostul prăznuirii în cuvîntare, lămurind că toţi au venit la mormîntul lui Ştefan cel Mare pentru a căuta într-o amintire înfrăţită a tuturora, credinţa într-un viitor înfrăţit al tuturor. Aşa, cînd după masa cu o mie şase sute de talere, s-a încins hora domnăriilor şi a norodului îndevălmăşie, în cîntecul vestitului în toată partea locului, Grigore Vindereu, şi cînd copilandrul Ciprian Porumbescu, alt ucenic al lui Arune Pumnul, a luat vioara să ducă el cîntarea mai departe.

Şi tot aşa i-au tremurat buzele şi i s-au învăluit ochii, cînd maiorul Boteanu, atunci întors de pe frontul Franţei, a descins centironul de aur şi înghenunchind, a aşezat sabia pe mormîntul marelui voievod şi cîrmuitor de lupte, de mult adormit în veac.

Toate s-au depănat fără întreruperi vreme de trei zile, pînă luni, după praznicul întins pentru norod, cu boul întreg răsucit la frigare ca la ospeţele domneşti care încheiau războaiele. Ochii au lepădat zgura desfătărilor de gloată, cu

înghesuieli, călcări în picioare şi colb năbuşind răsuflarea; au păstrat pentru amintire numai priveliştea zmălţuitelor porturi ţărăneşti, evlavia îngenuncherilor în cripte, tînguirea clopo-tului străvechi Buga, smerita ascultare a cazaniilor, linia bol-tită în arc a porţii ghintuită cu ţinte de fier pe sub care in- trau voievozii Moldovei, întorşi din bătălii mîntuitoare să în-

genunche la altar, după ce-au scăpat hotarele de urgia cotropitorilor.

Oaspeţii s-au risipit în a treia seară, ducînd cu dînşii aceste lumini ce nu se sting pînă la sfîrşit de viaţă. Au rămas tinerii învăţăcei ai ţinuturilor româneşti despărţite de atîtea graniţi pe hartă, să-şi dezbată plănuirile în mult aşteptatul congres.

Adunarea cu zumzetul roiului de albine a început în trapeza mînăstirii. Şi cu toată bunecuvîntarea prefectului Renei, care încă o dată se dovedise mai mult moldovean decît ***beamter*** austriecesc, sfatul vînzolit pînă la două din noapte n-a dus la o deplină înţelegere. Bucureştenii şi îndeobşte junii din România liberă, mai uşuratici şi mai grăbiţi din fire, pomeneau despre pregătirea unei uniri politice, după pilda Moldovei şi Munteniei. Ardelenii şi bucovinenii, stăruiau îndeosebi la nevoia de a pregăti mai întîi o temelie sufletească a unirilor, printr-o legătură mai strînsă de carte.

Părerile s-au împărţit.

S-a aruncat Principatului pe jumătate liber de sub suzeranitatea Stambulului, îndeosebi povaţa să-şi tămăduiască mai întîi metehnele molipsite din Fanar şi din lupanarele Parisului, precum un logodnic, înainte de nuntă, se curăţă de păcatele şi de bolile burlăciei. Alt sîmbure de discordie. Alte cuvîntări, alte învinuiri şi apărări, cu iz de procese la judecătoriile de pace.

Dar drumul era deschis.

Întîia oară tinerii ucenici cărturari de pe tot cuprinsul românismului îşi pipăiau cugetele, se cunoşteau, îşi puneau în cumpănă simţirile şi judecăţile.

Din trapeză s-au strămutat în clopotniţă, din clopotniţă în marginea pădurii. Pe urmă, fără a pecetlui o hotărîre, s-au împrăştiat la odihnă. Eminescu şi Ştefaniuc au bătut în deşert la uşa chiliilor să afle şi dînşii un adăpost. De după fiecare uşă răspundea un glas răstit şi somnoros:

„Care-i acolo? Ce vrei bre? Cată-ţi de treabă!”

Stînd ei aşa în poarta cea mare din zidul mînăstirii, au zărit un flăcău coborînd cu o sarcină de fîn în spate.

— Evrica! strigă Eminescu, bucuros ca un vechi muşteriu ce era al podurilor cu fîn. Acolo-i de noi!

Au urcat amîndoi în turn, au cercetat culcuşul luminat de bătaia lunii.

— De minune! Fîn proaspăt şi aer curat. ***Liebchen was willst du noch mehr?***

Ceva tot mai voiau. Îi răzbise foamea. Au mers în ospătăria unde se puneau la cale cîţiva întîrziaţi. Bucureşteni cu mîncări alese, aduse de-acasă ori ochite şi dosite din vreme de vel-cămăraşul Iancu Brătescu.

Ceilalţi cu rămăşiţele hramului: pîne, slănină afumată şi brînză.

— Bun şi atîta! încuviinţă Eminescu, zîmbind. Mai bun şi mai ieftin chiar decît la tata Muriţ.

De la celălalt capăt al mesei, Ghedem Teodorescu, văzîn-du-i că se pregătesc de plecare, îi întrebă unde au aflat culcuş.

— În turnul lui Ştefan cel Mare. Cum se cuvine într-o asemenea noapte! răspunse Eminescu, îngroşîndu-şi vocea cu patos teatral.

— Cum? Sînt paturi în turn?

— Ba poate şi sofale-i fi vrînd, domnule culegător de colinde? Este fîn mănăstiresc. Mai plăcut ca sofaua sul- tanului.

Pe culegătorul de cîntece şi zicale din popor îl ispiti foarte prilejul să doarmă şi el o noapte în fîn. Se acăţă de moldoveni să-i îngăduie acest hatîr:

— Aşteptaţi-mă, vă rog. Merg şi eu.

— Poftim. Turnu-i încăpător pentru zece...

Mergea culegătorul de cîntece şi colinde; dar mergea cu oarecare întîrziere. Avea de adunat şi de ticluit o sumă de preţioase buclucuri. Geamantan, palton, pardesiu, baston, o a doua pălărie, o pereche de ghete de lac care nu intrau în despărţiturile cu straie. După ce le-a izvodit cu bine şi le-a încredinţat unui rîndaş să le care cu el, au pornit să-şi pregătească aşternutul. Pentru Eminescu şi Ştefaniuc era lesnicioasă treabă. Au pus cîte-un braţ de fîn căpătîi şi s-au zvîrlit deasupra îmbrăcaţi.

Pentru Ghedem Teodorescu, folclorist de salon, povestea a fost ceva mai delicată.

Mai întîi, nemulţumit cu lumina lunii, a aprins

un căpe- ţel de feştilă, răsucindu-se cu dînsul în mînă să-i caute locul pe-un prichici de grindă. Pe urmă, şi-a căutat culcuşul. S-a învîrtit, a pipăit, a ales un cotlon, i s-a părut mai bun altul. A strănutat şi strănutul a stins lumînarea. A aprins-o din nou. A durat un soi de pernă învelind un braţ de fîn în par-

desiu. A întins jacheta jos. Şi-a scos gulerul, şi-a pus în cap o tichie de mătase şi îmbrăcîndu-se cu paltonul s-a culcat, în sfîrşit, ca să se foşnească de zece ori pe o parte şi pe alta.

— Du-te şi suflă în lumînare Todiriţă!... şopti Eminescu. Altfel, te pomeneşti că prietenul nostru, domnul folclorist, rămîne cu năpasta că a vrut să dea foc mînăstirii lui Şte- fan-vodă...

— Pardon? ridică tichia de mătase de pe perna improvizată, Ghedem Teodorescu. Aţi spus ceva?

— Nimic. Vorbim de-ale noastre...

Dură un timp de tăcere. Eminescu se ridică într-un cot murmurînd:

— Acum o cafea neagră să mai avem şi ne-am socoti marilogofeţi şi noi, ca prea cinstitul Tăutu, cel care şi-a opărit gîtiţa cu gingirlia fierbinte la Stambul, prietene Toadere... Nu se prinde somnul de mine.

— Nici de mine...

Luna îşi muta lin lumina albă prin obloanele deschise. Se opri asupra lui Eminescu argintindu-i obrazul neclintit, cu bărbia sprijinită în pumn.

Camaradul de la ***K. K. Ober-Gymnasium*** încercă un început de voroavă în şoaptă, întrebîndu-se cîte nu vor fi văzut şi nu vor fi auzit acele ziduri vreme de atîtea veacuri. Eminescu zîmbea privind în lună, fără să răspundă, cu ochii mari şi goi, de statuie.

— De-acuma s-a isprăvit. Nu-i mai scot un cuvînt! îşi vorbi singur Ştefaniuc, lăsîndu-şi capul pe perna de fîn.

Că nu se prindea somnul de el a fost o părere. Îndată a adormit.

Într-un tîrziu, cînd se răsuci pe altă coastă, între vis şi trezie, şi-a zărit prietenul în aceeaşi îngîndurată nemişcare. Acum lumina lunii fugise de la el. În întunerec, cu bărbia în pumn, Eminescu se prefăcuse într-o stană de marmură neagră, egipţiană.

— Ce, nu dormi, frate Mihai? mormăi. Acuşi se

face ziuă...

Ziua o vesti nu peste mult clopotul Buga, apoi alte clopote mai mărunte, pe urmă însuliţările de raze în obloanele tur-nului. Înălţîndu-se în capul oaselor şi greblîndu-şi părul zburlit cu unghiile, Ştefaniuc cercă să afle dacă n-a visat cumva că Eminescu veghease pînă în zori:

— Îmi pare că tu nici n-ai închis ochii, Mihai?

— Ba da... I-am închis la crepetul zilei, cum ar spune Slavici, cînd au început să vie oamenii la fîn. Dară ce-ţi pasă?... Un ceas de somn mi-a fost prea destul pentru cîte-am visat... Alaiuri. Doamnele lui vodă Ştefan; Maria Munteneanca şi Maria de Mangop, cea de la Crîm, din cetatea Trapezundei... Maria lui Rareş şi domniţa Maria, ce se zice Kniajna, fata lui Ştefan... Ai cetit tu pietrele de pe morminte?... E-o întreagă lume îngropată aici şi mult s-ar cădea să fie înviată... Poate într-un ciclu de drame şi de tragedii. Poate într-un poem... Dar cine se-ncumetă?

— Ei, cine! îl dojeni prietenul, întrebi şi tu... Cred că nu Ioniţă Bumbac?

Eminescu îi făcu semn să curme vorba.

Se cioşmolea în aşternut folcloristul din Bucureşti. Le pofti bună-dimineaţa, strănută, tuşi, se scutură de fîn şi începu să repete operaţia de la culcare, dezbrăcînd tacticos fînul de pardesiu şi îmbrăcîndu-se cu jacheta. După ce mîntui de adunat toată zestrea, căzu mai întîi la grijă, pe urmă la mare supărare. Lipseau la izvod ghetele de lac. Au răscolit fînul, au scotocit ungherele. Nici urmă. Se vedea că prea mare fusese ispita pentru vreunul din rîndaşii veniţi în zori după nutreţul vitelor. Eminescu, uitînd cu totul doamnele şi domniţele îngropate sub lespezi, făcea haz cu lacrimi de necazul folcloristului, îmbiindu-l să-şi amîne plecarea pînă duminecă. Atunci, la horă, uşor i-ar fi să afle împreună cu unele inedite chiuituri putnene şi hoţul bătînd chindia cu ghetele de lac şi de pripas.

— Cred că dacă vi se întîmpla şi dumneavoastră aşa ceva, n-aţi mai face haz! se oţărî cel de-al treilea delegat al studenţilor bucureşteano-parizieni.

— Fără îndoială... Numai că nouă nu ni se putea întîmpla aşa ceva! rosti poetul cu tărie.

— De ce? întrebă folcloristul păgubit de

ghetele sale de lac, cumpărate direct de la Paris.

— Să-ţi spună prietenul Ştefaniuc, ca un Stanpăţitul ce este... răspunse poetul.

— De ce nu vi se putea întîmpla aşa ceva, domnule Ştefaniuc? repetă întrebarea cel de-al treilea delegat al studenţilor bucureşteano-parizieni.

Prietenul lui Eminescu îşi drese glasul şi îi lămuri, parodiind un răspuns prea bine cunoscut de el şi toată cafeneaua ***Troidl:***

— Pur şi simplu, pentru că noi avem numai cîte o singură pereche de ghete. Nu, Mihai?

— Adevărat grăieşti.

— Nu sînteţî serioşi! descoperi amărît păgubaşul.

— De! Cum ne-a lăsat Dumnezeu... Prin partea locului este o vorbă bună de pus la carnetul cu zicale: „Nimeni nu-şi poate sări peste umbră”.

— Aia o ştiu.

— Sau alta atunci, ca să te mîngîie de pagubă şi să nu te mai canoneşti căutînd hoţul: „Furul un singur păcat face, dar păgubaşul, ca să-l afle, mai face el altele o sută”...

— Cum adică? Nu-nţeleg... Confuz.

— Ba foarte simplu... Păgubaşul cade la bănuială, năpăstuieşte nevinovaţii, încearcă să-i ispitească folosind viclenia şi ameninţarea, blestemă şi înjură, e gata să plece cu pîra şi nu s-ar da în lături să pună la cazne, de-o pildă, zece rîndaşi ai mînăstirii, pentru o pereche de ghete...

— Ai dreptate... mărturisi folcloristul păgubaş, căutîndu-şi în buzunar carnetul şi creionul. Nici aia nu-i rea... Vezi că-i bazată pe observaţii psihologice destul de subtile.

Teodor Ştefaniuc îşi aminti că-i aşteaptă Slavici pentru a se înfăţişa prefectului, ca să ia cunoştinţă de raportul înaintat excelenţei-sale cavalerul de Myrbach, guvernatorul Bucovinei. Oreste Renei le întinse telegrama zîmbind şi privindu-i pe deasupra ochelarilor, cu voioşia lui simplă de om bun, gras şi chel.

Telegrama suna după cea mai statornică tradiţie a ***beamterilor*** austriaci, cînd venea împrejurarea să ascundă împărăţiei adevărul: „Serbarea bisericească de la Putna se desfăşoară în mod corespunzător. Participarea românilor din Bucovina. Ardeal, România, Ungaria, egal zero. Mai mult în raport. Renney”.

— Şi ce are să spună excelenţa-sa guvernatorul, cînd va afla din gazete ce fel de zero a fost participarea românilor şi ce fel de serbare bisericească „s-a desfăşurat în mod cores-

punzător”? întrebă Slavici, crescut în teama lui Dumnezeu şi în respectul adevărului.

Prefectul îşi netezi mustaţa, ca să-şi ascundă zîmbetul:

— Fii fără grijă, tinereţe! Excelenţa-sa ştie că ziarele mint.

IX

Într-o nămiază de duminecă, după culesul podgoriilor şi după ce s-au adunat vechii tovarăşi la ***Troidl,*** o dată cu toamna, Chibici Rîvneanu aflase o bună şi prea hîtră ase- muire pentru a zugrăvi starea de suflet a celor întorşi de la Putna.

Mai întîi îşi rotise ochii de pasăre turcească la vecinii din dreapta şi din stînga.

Vasile Morariu, într-un cot, număra dungile zugrăvelii de sus în jos şi de jos în sus. Ion Luţia despăturise o gazetă şi se uita la anunţuri, fără să le vadă, trăgînd gînditor din barbă ca dintr-un fuior. Cocinschi dondănea de unul singur, în sur- dină, o arie de operetă pe care n-o nimerea. Pamfil Dan, cassarul, poate dintr-un fel de solidaritate de breaslă, nu slăbea din ochi casieriţa puhavă şi moţăind pe scaunul înalt de după tejghea. Nimeni nu putea iscodi însă ocara că în acea neclintită privire se da pe faţă cine ştie ce mistuitoare şi neîmpărtăşită patimă, căci casieriţa era bătrînă, slută şi alignea de-un picior. Se înţelegea prea bine că Pamlil Dan se uita la ea şi nu aiurea, fiindcă nu afla altceva de făcut şi de privit.

Iar ceilalţi, Samuel Isopescu, Ştefaniuc şi Pitei, tăceau, căscau şi răsuceau ţigările cu o încetineală de moşnegi abia scăpaţi dintr-un atac de dambla.

Chibici din Revna îi cercetă pe toţi cu

sprincenele ridicate, pe urmă zburlindu-şi creasta părului, izbucni într-un rîs atît de neaşteptat, încît făcu să tresară casieriţa cea puhavă şi pe chelnerul Jean să scape şervetul jos.

Numai fîrtaţii de la cele două mese vecine nu arătară semne de mirare, nici de dojană. Morariu ridicase lînced mîna pe jumătate cu gîndul să întrebe: „Ce naiba bre, ai înebu- nit?”

N-a dus însă întrebarea pînă la capăt. Nu merita. Chibici hohotea încă şi mai cumplit, de unul singur.

Cînd şi-a tras răsuflarea, îşi lămuri veselia care-l pălise deodată:

— Măi, acuma m-am dumirit eu ce-i cu voi! După Putna aţi ajuns ca şvabul din povestea mea, căruia i-a luat vîntul pălăria. I-a zvîrlit-o pe gîrlă la vale! El nu-şi crede ochilor, se pipăie pe cap, degetele dau numai peste luciul cheliei şi lui tot nu-i vine să creadă că n-o mai are... Ce fel de cap fără pălărie, cînd ţine bine minte că a pus-o pe cap de-acasă? Aşa şi voi!... Ce fel de viaţă, fără pregătiri şi dezbateri în vederea pomenirilor de la Putna? Ne-am pierdut rostul şi hazul pe lume... Pe deasupra, l-am pierdut şi pe Eminescu. A rărit-o cu noi...

Fapt este că toţi simţeau cu adevărat un deşert.

Vreme de un an jumătate se frămîntaseră cu pregătirile prăznuirii. După ce-a trecut sărbătoarea şi s-au ogoit, nu-şi mai găseau rost. Rătăceau fără căpătîi, ca grenadierii trimişi la vatră, cercînd să se acaţe de altă faptă măcar tot aşa de vrednică pentru voroave, plănuiri şi ascuţiri de arme. Fapta măreaţă nu se ivea. Însufleţirea se istovise.

Mai rămăsese gunoiul de pe urma oricărei festivităţi, cînd a plecat alaiul, au tăcut muzicile, se scutură cetina cununilor, dulgherii desfac stinghiile şi despoaie din ţinte stemele spălăcite de ploaie. Privelişte urîtă şi tristă, la care se adaogă urîta şi trista descurajare a socotelilor.

Societatea lor studenţească, ***România Junǎ,*** se prefăcuse într-un cuibar de asemenea răfuieli. Ioniţă Bumbac căpătase glas. Cerea procese verbale şi rapoarte pentru dosare. Descoperise că naţia a fost împinsă în primejdie, printr-o prăznuire unde au avut cuvînt şi întîietate „cosmopoliţii”; prin cute- zanţa fără de samăn a unui ungurean pripăşit din Şiria Aradului şi a altui principătean pripăşit din Ipoteştii Botăşănilor, care s-au dus în Bucovina să sape prăpastie între bătrîni şi tineri.

Cei doi mari vinovaţi s-au înfăţişat la judecata comite- telor, comiţiilor şi adunărilor. Eminescu, a grăit el de astă-dată în locul căciulei sortită să-i ţină locul în dezbaterile cu Ioniţă Bumbac; iar omul naţiei n-a priceput mai mult decît dacă ar fi purces să-i vorbească prea celebra căciulă.

Mereu smîrcîia din nas, mereu întrerupea, mereu întreba şi începea să dea drumul la rîşniţa lui. Îi apuca noaptea – ori dacă era noapte – îi apuca ziua.

Şedinţa se amîna.

La cea următoare, toate purcedeau de la capăt. Încît de la o vreme, scîrbit de zădărniciile adunărilor cu risipă de vorbă şi de strîmbătatea minţilor care măsluiesc orice inimoasă năzuinţă de bine, „pripăşitul din Ipoteşti" s-a îndreptat spre alte chemări.

In drum spre Viena, se abătuse la Iaşi.

Căpeteniile ***Junimii*** lipseau ca întotdeauna în toi de vară la băi, în străinătăţi, la recoltele moşiilor ori după treburi politice. Se iscase mare dîrdoră în ţară din pricina unui anume contract pentru cele dintîi drumuri de fier. Se amesteca de la Berlin, prinţul cancelar Bismarck cu ameninţări; de la Ţarigrad, Sublima Poartă cu supărări; amintind tuturora că Romă- nia-liberă nu-i chiar atît de liberă cum o socotiseră „băieţii" în focoasele lor cuvîntări de la Putna.

La Iaşi, aceste nădufuri se dovediseră cu un pidosnic răsunet, pentru un tînăr cu sufletul încălzit încă de măreaţa prăznuire.

Unii vedeau un foarte potrivit prilej întru răsturnarea guvernului, poreclit „guvernul de la miezul nopţii" sau „cel la chibrit zămislit", după ceasul şi chipul cum îl alcătuise Lascăr Catargiu în noaptea de pomină a tulburărilor antiprusiace din martie. Alţii, după un vechi năravde baştină, unelteau pentru răsturnarea domnitorului. Împins în mai puţin de un an la două abdicări pe hîrtie, cu tocmeli, cu împăciuiri şi felurite tertipuri, care arvuneau ţara, bancherilor şi oamenilor de afaceri din patria prinţului de Hohenzollern.

Mai marii ***Junimii,*** din ce în ce mai prinşi în năvodul politicei, nu mai aveau deocamdată timp şi poftă de sindrofii literare. De uneltiri şi de răsturnări nu se temeau. Dar aşteptau

primenirile din lăuntrul aceleiaşi ocîrmuiri, unde li se cădeau şi lor drepturi şi ascultări de cuvînt, la centru, la Bucureşti, precum în mîna lor era de şase luni puterea şi gospodăria Iaşilor.

Pe Eminescu l-au întîmpinat cei puţini şi mai mărunţi, caracuda bucuroasă să-l cunoască la chip şi arătînd semne de preţuire pentru poetul cu o nouă strună, cum încă nu sunase în stihurile ***Convorbirilor.*** De la aceştia căpătase încredinţarea că

prin mijlocirea lui Pogor, cel cu inima bună şi săritoare sub infăţişarea-i de om năuc şi gata numai la glumă şi la batjocură, ***Junimea*** va ajutora învăţătura lui Slavici cu un stipendiu, aşa cum mai înlesnise studiile lui Alexandru Xenopol la Berlin. Se întorcea deci la Viena cu o faptă de prietenie, norocos isprăvită. Lăsător cu sine, era dîrz peste fire întotdeauna în apă-rarea altora. De la Iaşi ocolise calea prin Bucureşti, în tovărăşia lui Iorgu, trimis la Berlin cu îndatoriri ostăşeşti de mare cinste.

În cetatea de scaun a ţării, aţîţarea politică molipsise mulţimea uliţilor de-a valma, aproape fără osebire.

N-a mai aflat acolo, nici măcar ostroavele de tihnă de la Iaşi; cei puţini şi cu totul indiferenţi la treburile stăpînirii, care se adună sub un umbrar ori într-o crîşmă tăcută, să cisluiască despre întîmplări din alt veac sau despre gîndiri dintr-o carte, pînă la ziuă.

Acolo gemeau şi detunau cafenelele de clientela gălăgioasă, discutînd cu împărţite păreri procesul tulburărilor din primăvară, din sala Slătineanu, cînd au fost strigăte de „Jos domnitorul! La palat! Trăiască republica!”; dezbătînd ruperea contractului Strussberg şi apropiata deschidere a Camerelor înainte de soroc, semn de alte impasuri şi furtuni.

Pe stradă, printre răcnetele sacagiilor şi ale simigiilor, în miasma de băltoace stătute şi de gunoaie putrede, mişuna acelaşi norod amestecat pe care-l lăsase în vara anului 1869, cînd a plecat spre Viena, cu aceeaşi împestriţare de porturi: ze- ghea ţărănească şi uniformele ofiţerilor, pantaloni creţi de mahalagii şi anterie de neguţători, mîndre cupeuri şi căruţe de poşte cu pocnete de harapnic. Într-un asemenea colţ de uliţă cu duhoare de oloi ars, lîngă un vînzător de gogoşi fierbinţi, s-au întîlnit amîndoi, el şi Iorgu, cu tînărul prieten din anii de pribegie, Iancu Caragiale.

Întîlnire cu o tresăltare de bucurie, repede stingherită.

Prietenul bucureştean îl sfredelea cu o ascuţită privire, greu de îndurat.

Îl fericea, îi fericea pe amîndoi, că pleacă departe de moftangiii Bucureştilor, dar în acelaşi timp îl întrebă ce-a căutat la Putna, unde din gazete aflase că s-au adunat altfel de moftangii.

— Cum poţi spune asta? se mîhnise Eminescu. Ştii tu ce-a fost acolo?

— Brum-brum-brum! făcu din baston Caragiale ca un tambur-major, mînuind măciuca în capul fanfarei. Balangbalang! (imită limba unui clopot.) Tămbălău, muzică, discursuri... Un Tîrgul-Moşilor patriotic, unde-au mai scos cîţiva scamatori jăratec pe gură şi pe nas. Aceasta a fost. Moft!... Ce putea să fie altfel, unde s-au adunat scumpii noştri simpatrioţi?

— Te înşeli... Destul să-ţi spun ce-am aflat după două zile de la sfîrşitul pomenirii... În vreme ce noi dormeam, un fecioraş cu mare dar la muzică, anume Ciprian Porumbescu, la lumina unei feştile, scria cu lacrimi în ochi părintelui său, parohul Iraclie, dintr-un sat al Bucovinei: „Tată, am cîntat României întregi...” L-am căutat să-i sărut fruntea... Ne răsplătea gîndurile noastre cele mai tăinuite şi mai sfinte. Nu zîmbi aşa! Da, cele mai tăinuite şi mai sfinte. Dacă ai fi fost acolo n-ai mai zîmbi în felul acesta, care nu ţi se şade. Atît n-ajunge oare ca să-ţi zugrăvească sufletul de la Putna şi rostul acestei adunări de simpatrioţi cum o numeşti tu?... E o emoţie exprimată de-un copil... Cea mai pură...

— O fi! Hai să zicem. Dar ce căutai tu acolo?

— Nu puteam lipsi.

— Măăă-ăă!... Te ştiam idealist, ca să te potcovesc c-o vorbă de ocară.

— Tocmai! Îmi pare că idealiştii şi filozofii sînt mai mişăi decît hoţii şi cămătarii, dacă se mulţămesc să se tragă la o parte de la faptă şi să filozofeze cu teorii... Ce fel de vorbă? Te mărgineşti să te joci de-a profetul?... Te-apucă jalea de durerea oamenilor. Te revolţi de nedreptăţile lor... Îndemni obijduiţii să-şi adune puterile şi să doboare un jug care-i ţine ca pe vite, cu ochii în pămînt... Pe urmă, după ce-ai filozofat, pleci pur şi simplu acasă de la cafenea, îţi încalţi papucii, te aşezi într-un jîlţ moale şi citeşti ca să mai afli ce mai îndură şi mai pătimesc alţi oameni, pentru a avea a doua zi nutreţ filozofărilor şi idealismului? Te culci, şi

viaţa ta de mîne îţi pare mai plăcută decît cea de ieri, fiindcă ţi-ai îndeplinit datoria cobind şi filozofînd? Aceasta n-o pot face! Aşa nu pot fi!...

Apărîndu-şi astfel cu ardoare credinţa una cu sufletul său, deodată sub ochii scăpărători şi ironici ai prietenului îi păru că rosteşte o mare naivitate. Tăcu, muşcîndu-şi buza.

Caragiale ridică bastonul şi arătă pe rînd, la vînzătorul de gogoşi şi la domnii cu joben din trăsuri:

— Tu pentru altceva eşti făcut, Eminescule!... Nu eşti nici din stofa ăstora; nici a ălora, vînzătorii de gogoşi naţionale! Nu te amesteca printre dînşii... Nici cu dînşii, nici împotriva lor... Au să te dea tava şi unii şi alţii; au să te stoarcă, au să te demoralizeze, au să te bage în treuca lor, sau unii, sau alţii... Am citit ***Convorbirile: „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este”...*** Dacă ţi-aş fi ştiut adresa, îţi scriam. Mi-a crescut inima... Mi-au dat lacrimi de emoţie în ochi; mie, bufonul şi tăticul moftangiilor. Aia e lumea ta! Pe astălaltă, lasă-mi-o mie. O să am de furcă cu dînsa, fiindcă mie mi-e dragă aşa cum este... Cocoşaţi, peltici, încornoraţi, softale, mitocani, lingăi şi paraponisiţi, mi-s dragi drăguţii de ei şi nu-i slăbesc din ochi. Eu nu-s idealist... Stau cu dînşii, mănînc cu dînşii, beau cu dînşii şi cu dînşii mă veselesc. P-ormă, om vedea noi la socoteală, cine şi cum plăteşte!...

S-au despărţit după această scurtă întîlnire. Caragiale a rămas să aleagă o gogoaşă din cazanul cu ulei clocotit, ca unul care dădea cuvenitul lor drept în această lume, gogoşilor naţionale şi celorlalte.

— Cine e domnişorul? întrebase Iorgu, ieşind din tăcerea posomorîtă din totdeauna.

— Un prieten care vrea să pară şi el moftangiu, tocmai fiindcă nu este!... Zeflemiseşte, ca să nu-i ia alţii înainte...

— Nu-mi place soiul ista de oameni! decretă ofiţerul.

— Poate nici mie nu-mi place prea mult. Dar cu el e altceva.

— Ce poate să fie altceva?

— Ştiu eu?... Are un har... Albinele-şi culeg mierea chiar şi din floarea scailor şi-a ciulinilor.

Iorgu strînse din umeri cu dispreţ, închizînd vorba.

Asemenea lămuriri n-aveau trecere la el, cum n-aveau trecere nici ocheadele femeilor răsucite în vîrful călcîielor să-l privească din urmă, fiindcă era chipeş, neguros, enigmatic.

Călcau alături doi fraţi, fără să-şi simtă nici o apropiere. Şi străbătînd bălţata şi vuietoasa mulţime a Bucureştilor, atît de străină de cea a Vienei, Mihai Eminescu îşi făcea socoteală că e mai strîns legat acum de prietenii care-l aşteptau la ***Troidl,*** decît de cei din vremelnica lui trecere prin cetatea

de scaun a ţării şi decît fraţii de sînge, cu excepţia lui Şerban şi a Harietei.

În dorul s-ajungă la dînşii, la fraţii mai fraţi decît cei de sînge cu care pregătise prăznuirea de la Putna, îşi grăbise plecarea. Iar abia coborît în gară, la Viena, dăduse într-o parte peste viesparul răfuielilor, într-alta peste camarazii căzuţi în moleşită nimicnicie.

Glumele lor sunau prea cunoscute. Voroavele prea se cheltuiau pe mărunţişuri. Ziua de mîine, prea pustie.

Toate intrau într-un vad de viaţă studenţească fără zarişte, despărţiţi şi de adevărata viaţă studenţească a Vienei, în izolarea asociaţiei lor, a cafenelii şi ospătăriilor lor. Ţară în ţară. Făgaş prea strîmt.

După o uşoară mîhnire, fiindcă îşi vedea prietenii cu alţi ochi şi fiindcă îi părea aceasta o vinovată trădare, a binecuvîntat potriveala împrejurărilor. Îi îngăduiau o întoarcere pe mai îndelungă vreme la sertarul lui cu stihuri şi la caiete. Scăpase de tovărăşia cîntăreţului Cocinschi şi a zurbagiului Samuel Isopescu, buni şi veseli fîrtaţi, dar aprigi vrăjmaşi ai lucrului din miez de noapte.

Îşi încărcă într-o teleguţă ceasloavele şi tacîmul de cafea, strămutîndu-se într-o chilie dosită, de casă veche, în cartierul Wieden, dintre canalul Dunării şi malul Vienei. Aici se întindeau bătrîne parcuri senioriale, Schwarzenburg şi Belvedere, avuzuri de piatră, biserici şi pieţi de fructe – o viaţă străveche de burg medieval.

Cum deocamdată nu se arăta nevoia piţulelor, ibricul de aramă clocotea fără istov şi foile caietelor se împînzeau iarăşi cu slova subţire, în care fieştece literă a începutului de viers, se rotunjea caligrafic ca într-o drăgăstoasă dezmierdare. Îi părea că aşa îşi cere iertare unei dragoste prea îndelung părăsite. Cînd odaia se imbîcsea de fumul tutunului şi de mirosul drojdiei arse, deschidea fereastra, dezbrăca

rantia de schim-nic, răsucea cheia de dinafara uşii şi cobora pe uliţele tăcute, la birturi de oameni nevoiaşi ori la cafenele pustii, cu pensionari politicoşi şi cu bătrîne care-şi aduceau de-acasă ghemul de lînă şi iglita.

În ureche îi suna neturburată muzica stihurilor. Se îngîna uneori cu o bătaie gravă şi tînguioasă de clopot. Altădată cu amintirea foşnetelor de frunze ale celor doi tei care străjuiau pridvorul casei părinteşti de la Ipoteşti, cu susurul izvoarelor

de-acasă, cu sunetul buciumului de-acolo, seara, pe deal. Singurătatea prielnică lumei de plăsmuiri în care trăia, îi era dulce ca un suflet prietenos şi blajin al Vienei, luîndu-l sub ocrotire.

Cîteva săptămîni aceasta i-a fost viaţa. Adîncită în el. Spornică dăltuirilor din caiete, prielnică gîndirilor urzite în ceasuri de mare tăcere, în afund de noapte, cînd nici paşii trecătorilor nu mai sună pe lespezi de stradă.

Apoi, într-o blestemată dimineaţă ibricul de cafea a rămas deşert.

Se vestea începutul vechilor pătimiri: ziua irosită în căutarea unei piţule, cărţile zălogite la tata Muriţ, nesomnul, grijile, foamea, întoarcerea la animalul de pe pămînt cu hîdele-i trebuinţi care nu iartă.

S-a desprins dureros de la masă închizînd saltarul. A ales o carte din raft şi a îmbrăcat straiul de stradă ros şi lustruit în coate.

Jos, cînd a coborît scările, nu l-a răbdat inima să se des-partă de volum, fără să-şi ia cele din urmă însemnări. A intrat într-o somnoroasă cafenea, ***Goldenes Lamm,*** şi cu preţul singurei piţule din buzunar a cerut un şvarţ scoţînd foile subţiri de hîrtie şi trecîndu-şi notiţele cu pricina pentru ***Fragmentarium.*** Într-o vreme s-a simţit privit stăruitor. A ridicat ochii. Şi nu i-a mai pogorît îndată.

Se aşezaseră pe-o bancă din faţă-i, doi trecători cu totul neobişnuiţi acelui loc singuratec. Îndeosebi tînărul care-l privea.

Încă nu mai întîlnise o atît de desăvîrşită frumuseţe bărbătească. Una din acele făpturi nordice, venite din Scandinavia poate, unde părul e din fir auriu de mătase, ochii de culoarea mării adînci în fiorduri, pieliţa obrazului de albul argintos al ninsorii şi trupul subţire, nalt, mlădios, cu mişcări de-o euritmică armonie.

Tînărul îi zîmbi fără sfială, prietenos, cu o simplitate care răsfira în jurul său ca un nimb de lumină.

Rosti apoi ceva vecinului, bătrîn uscăţiv şi palid-verzui, cu faţa rasă şi cu părul adus de pieptănătură în două ciufuri pe frunte, asemeni corniţelor de ied. Vecinul înălţă dintr-un umăr, pentru a încuviinţa cu indiferenţă spusele tovarăşului. Ţinea o ţigară groasă de foi între degete şi se îndeletnicea cu numărătoarea colacilor de fum zvîrliţi spre tavan.

Mihai Eminescu închise ceaslovul, îşi adună însemnările şi se pregăti de plecare. Nu-i plăcea să se ştie ţinta unor necunoscuţi, chiar dacă nimic din purtarea lor nu îndrituia vreo supărare şi chiar dacă necunoscuţii, după îmbrăcămintea aleasă şi de-o bine calculată delăsare în amănunt, nu arătau a fi nişte muritori de rînd.

Tînărul ţinea un bloc sprijinit pe genunchi şi trăgea linii repezi cu un creion de aur. Cînd l-a văzut ridicîndu-se, pe ovalul obrazului de gingaşă luminozitate i-a trecut o umbră de nor.

A stat în cumpănă. A lepădat apoi creionul şi blocul pe masă; i-a păşit în cale surîzînd. Îşi cerea iertare. Din toată inima, îşi cerea iertare. Nu putea suporta gîndul că din pricina lui, cineva, oricine, un om pe care nu l-a văzut niciodată şi probabil nu-l va mai întîlni niciodată, pleacă nemulţumit, părăsindu-şi un loc unde aflase o poetică linişte pe care şi el o preţuia.

Îşi rosti numele. Un nume englezesc, din care Eminescu n-a reţinut decît un „William”... Îşi explică şi purtarea. Era pictor şi desenator diletant; o! nimic mai mult decît un di-letant, ca în nenumărate altele. N-a rezistat ispitei să scoată carnetul şi să schiţeze o figură şi o atitudine care l-au impresionat de cum călcase pragul cafenelei. El nu poate rezista nici unei ispite. Aceasta era toată vina. Credea că nu va fi observat. Se înşelase. Aştepta verdictul – surîzînd.

Toate acestea spuse într-o vieneză fără accent, fluidă, cu imagini aeriene, cu gesturi line alintînd aceste imagini ca tot atîtea flori culese uşor din văzduh şi oferite convorbitorului.

Eminescu mărturisi că nu are de rostit nici un verdict. Pleca fiindcă trebuia să plece. Era să adauge arătînd cartea de subsuoară: „Fiindcă îl aşteaptă ***Parvus Jupiter tonans!”*** Regreta chiar că a întrerupt aşa, fără să bănuiască, opera şi desfătarea unui desenator diletant.

— Ba de loc!... protestă englezul. N-aţi

întrerupt nimic. Schiţa e terminată. Permiteţi s-o ofer, pentru a avea aşa siguranţa că nu plecaţi cu umbra celei mai mici nemulţumiri...

Surîzînd se întoarse spre masă să desprindă foaia de bloc. Tovarăşul, care numărase pînă atunci rotocoalele de fum slobozite în tavan, puse latul palmei deasupra:

— Pardon! Ai spus că-mi aparţine... Te ştiam un tînăr de cuvînt, William!...

Din nou trecu o înuourare pe obrazul luminos. Ciudată şi parcă lipsită de putere. Lui Eminescu îi aminti joaca fîlfîirilor străvezii de aburi, în dimineţile rourate de primăvară. Tot aşa, înainte de a ajunge în soare, diafan se destramă, plutesc, se topesc. Albastrul e încă mai albastru şi seninul încă mai desăvîrşit.

Omul cu ţigara de foi se îndreptă în capul oaselor pe bancheta de catifea roşie şi hohoti, cuprins de-o veselie fără pricină. Apoi, scuturîndu-şi scrumul şi răsucindu-se spre Eminescu, vorbi cu o politeţe de cea mai curată tradiţie austriacă:

— Domnule poet, n-aş fi permis amicului şi întrucîtva nepotului meu William, să procedeze în acest fel, dacă noi n-am fi cunoştinţe mai vechi, deşi nu ne-a prezentat nimeni niciodată... Am o bună... o prea bună, o obsedantă memorie. Aşa că nu mă înşel...

— De data aceasta, totuşi vă înşelaţi... zîmbi Eminescu, plimbîndu-şi cartea de sub un braţ sub celălalt.

Fusese gata de plecare. Neobişnuita pereche nu putea lăsa însă rece un cititor al lui Hoffmann, Jean Paul, Théophile Gautier şi Novalis, cînd îl osteneau tomurile lui Kant şi ale magistrului din Franckfurt; însuşi el plăsmuitor de fantastice peripeţii în caietele încredinţate sertarului: ***Cezara, Sărmanul Dionis...***

Omul cu ţigara de foi nu luă aminte la întrerupere.

Urmă:

— ...nu mă înşel, cînd afirm că ne-am văzut la ceaiurile ilustrei noastre Frederica Bognar! Fă-ne plăcerea să rămîi cîteva clipe... Să reparăm acum ceea ce-a neglijat amfitrioana noastră la bîlciurile sale de miercuri...

Întinzînd mîna, îşi spuse numele.

Pseudonimul unui temut şi muşcător critic al timpului, cu adaosul adevăratului nume, dintr-o veche tulpină a markgrafilor carintieni.

— Aşadar îl cunoşteai pe domnul şi nu mi-ai spus nimic? întrebă cu glas de dojană tînărul.

— Cunoşteam?... E un fel de-a vorbi, William! Am să te duc odată şi la ceaiurile faimoasei doamne Bognar şi ai să înţelegi ce înseamnă a cunoaşte pe cineva în acest ***Prater*** al vanităţilor... Printre atîtea mutre de cabotini şi filfizoni, de gloabe nărăvaşe şi bătrîne ale tuturor artelor, mi s-au oprit

ochii la domnul... Nu părea de acolo. Am întrebat. Frederica mi-a răspuns că e un tînăr poet moldav... Am dorit să-l cunosc... Cînd Frederica m-a luat de braţ să ne prezinte, domnul poet dispăruse. Dar figura mi-a rămas în această mizerabilă memorie care depozitează, depozitează, depozitează ca ghebul cămilei...

Criticul din obîrşie de markgrafi, îşi strivi ţigara în scrumelniţă şi îndepărtă foaia cu desenul, s-o examineze micşorînd ochii de presbit.

Strîmbă din buzele rase şi uscăţive, rostind:

— Corect. Prea corect!... Exasperant de corect! Fericită mediocritate, iubite William... Şi dulce, dulce!... Tu le aduci toate la tine, suave estet...

— Îngăduie-i şi domnului să-şi spună părerea. E mai în drept...

Omul cu faţa palid-verzuie şi cu părul adus în corniţe de idei, rîse răutăcios:

— Ce laş eşti, Will!... Apelezi la părerea cuiva silit să fie politicos, numai pentru a nu auzi adevărul dintr-o gură care n-are de ce să te cruţe... Desenul tău, vrednic de cofeturile domnişoarelor de pension – ştii? cuibul şi rîndunica de zaharicale pictate pe porţelan! – desenul acesta nu merită nici o discuţie şi nici o opinie. Pentru buna idee a domnului Eminescu despre tine, iată ce fac!...

Rupse hîrtia în două, în patru, în opt.

Vîntură apoi pătrăţelele albe, din palmă, lăsîndu-le să cadă una cîte una în ceaşca deşartă de cafea. Făcu semnul crucii deasupra ca un preot catolic peste ţărna unui mormînt, cu o solemnitate încărcată de umor.

Astfel, Eminescu n-avu parte să-şi vadă chipul zugrăvit de seraficul estet. Urmări în schimb pe obrazul luminos, aceeaşi înnourare îndată risipită.

Stranie pereche! Acum îşi amintea şi figura muşcătorului şi temutului critic, la ceaiurile doamnei Frederica Bognar. Îl întrevăzuse o

singură dată, împresurat de spinări încovoiate care-l astupau vederii depline. I-au rămas în ochi numai corniţele de ied şi în urechi un răsunet aspru de rîs, crîşcîind ca sticla pisată sub talpă. Că îl observase la rîndu-i, pe el, pitulat într-un ungher discret, îi părea de mirare şi era o dovadă că privirea nepăsătoare şi rece în aparenţă, ştia să

iscodească dincolo de linguşitoarele mutre cîte îi dădeau asalt.

Mai ştia această privire să străbată pare-se şi-n gînduri, căci omul vorbi:

— Ce stranie pereche! Nu? Aşa e că această întrebare te munceşte acum, tinere şi timid poet?...

— De ce-aş minţi?... mărturisi Eminescu, fermecat de simplitatea cu care se lega cunoştinţa lor, aidoma cu romanticele întîlniri din plăsmuirile sale închise în saltar, din cărţile lui Hoffmann, Jean Paul, Novalis.

— Dar ce admirabil contrast! Aceasta n-o adaogi?...

— Cam greu!... Firea oamenilor n-o pătrunzi nici după luni şi ani de zile, nici chiar cînd ai stat zilnic în apropierea lor. Ce părere mi-aş putea face oare, fără greş, numai după cîteva clipe de cunoştinţă?... Impresiile sînt amăgitoare... Nu dau crezămînt aşa zişilor fizionomişti, care hotărăsc asupra unui om fără să mai şovăiască, după ce-şi închipuiesc c-au cetit într-o figură ca prezicătorii în drojdia de cafea...

— A, nu! Dă-mi voie să rectific. Eu aş spune: ca pe-o hartă... După ce-au cetit într-o figură ca pe-o hartă, nu ca în drojdia de cafea! În aceşti fizionomişti eu însă cred. Ba chiar mă prenumăr oarecum în tagma lor. Aşa se explică de ce am rupt cu atîta fără de milă desenul acestui fericit amic şi nepot; eram să zic: acestui fericit animal, William... Ţi-a zugrăvit un chip dulce, dulce şi efeminat... N-a luat aminte că figura dumitale e tăiată orizontal, în două părţi distincte... Fruntea, ochii, tîmplele; aparţin unei lumi... Buzele şi bărbia, alteia... Lumea gîndurilor, lumea metafizică, transcendentală – şi lumea terestră, a cărnii... N-a ştiut să deosebească aceasta şi să afle, dacă se poate spune, cheia expresiei dumitale. Poate cheia destinului dumitale! El reduce totul la chipul şi asemănarea sa, de-o

scandaloasă, de-o angelică şi sterilă armonie.

Tînărul estet zîmbi suav, fără a se întrista prea mult de asprele păreri ale criticului.

— E a suta oară cînd mi-o spui într-o lună, uncle Gaspard!

— Fiindcă e a suta oară cînd o constat şi o verific, dragă nepoate Will!…

Apoi, adresîndu-se din nou, lui Eminescu:

— La întrebarea pe care nu ne-ai pus-o, dar pe care am ghicit-o, am rămas datori amîndoi un răspuns. Şi nu e numai o singură întrebare. Două sau trei, derivînd una din alta. Ce stra-

nie pereche! Ce căutăm împreună? Şi ce căutăm împreună aici, într-o cafenea unde la ora aceasta dumneata erai singurul client?...

— N-am curiozităţi de agent poliţienesc... protestă Mihai Eminescu.

Temutul critic îl întrerupse zîmbind:

— De ce curiozitate neapărat de agent poliţienesc? Curiozitatea e în firea omenească, fără nimic suspect. La unii mai discretă, la alţii mai făţişă şi nestăpînită. Atît şi nimic mai mult! Eu cred că atunci cînd încetează curiozitatea, încetează şi viaţa, interesul pentru tot ce ne înconjoară. Permite-mi deci să-ţi satisfac această curiozitate pe care n-aş numi-o de agent poliţienesc. O lămurire ne serveşte pe tustrei, pentru a ne cunoaşte mai bine şi pentru a prefaţa o conversaţie care o presimt că nu va fi banală... Amicul şi aproximativ nepotul meu Will, vienez după mamă şi englez după tată, estet englez după aspiraţii, mi-a căzut pe cap de-o lună aci, să-i fiu călăuză în Viena, unde a venit întîia oară... adus de vocea sîngelui matern, precum are pretenţia s-o spună... Ca atare, în calitate de îndepărtat, dar binevoitor unchi, caut să mă achit cît mai onorabil de această misiune. Am luat Viena orizontal, pe cartiere. Şi vertical, pe categorii sociale... Astăzi expediţia noastră are ţintă spre Döbling, să vadă casa lui Beethoven, din Pfarrplatz şi mizeria de bust în care Fernkorn a vulgarizat una din cele mai tragice figuri ale tuturor timpurilor. Popasul la această cafenea era deci pentru atmosferă... Dacă admitem că un om atît de fericit ca ăst animal de Will, poate fi permeabil la vreo atmosferă...

— Sînt. Vreau să fiu! afirmă estetul de neam anglo- austriac.

Criticul hohoti înveselit:

— Că vrei să fii, te cred! A şi izbuti însă să fii cu adevărat e cu totul altceva... Natura te-a făcut prea fericit şi armonic, ca să mai fii şi sensibil la o atmosferă, să scoţi un accent de adîncime. Cînd

va muşca viaţa din tine, poate atunci da!... Dar nu văd cum va izbuti... De unde să te înceapă?...

— Îmi pare ciudat! rosti Eminescu. Îmi pare ciudat că dumneata îi găseşti domnului ca o vină, în faptul că natura l-a privilegiat cu o fire armonică... ba chiar fericită.

— Nu „ba chiar fericită”... Ci chiar foarte fericită! Ce-i lipseşte? Un animal superb!... Tinereţe! Nume! Avere! Sănă-

tate de fier sub acest aspect de fragilitate... Inteligenţă! Educaţie în cele ale artei şi gust instinctiv pentru artă. Mult! Tot! Prea mult!... Te plîngi de ceva, Will?

Tînărul zîmbi în aura lui luminoasă:

— De ceva mă plîng, uncle Gaspard. Mă plîng de mine. Mă tem că prea desăvîrşita mea fericire să nu asmuţă împotrivă-mi mînia zeilor şi să mă pedepsească, ştiu eu? cu o ispăşire cumplită... Poate moartea... Poate viaţa...

— Poate viaţa!... repetă enigmatic criticul cu părul răsucit în corniţe de ied. Poate viaţa. Fiindcă moartea cea mai teribilă, nu-ţi poate rezerva un infern şi o ispăşire mai teribilă decît viaţa. Acolo te aşteaptă ispăşirea cea mai cumplită şi infernul cel mai odios, pe lîngă care infernul lui Dante e o prăvălioară de cofeturi leşinate la gust şi culoare, ca unele cofetărioare vieneze. Ţi-am mai spus-o de atîtea ori, dragul meu Will!...

Rosti cuvintele, se întoarse spre dînsul şi apoi a întrebat după o pauză:

— Şi încolo, nimic?

— Nimic.

— Atunci am dreptate să consider fericirea ta ca un stig-mat. Un stigmat al sterilităţii. Lăuntric nu te munceşte nimic... Cînţi la clavir fără nici un cusur. Versurile tale sînt mai bune decît ale multor poeţi cu renume din Anglia ta. Desenezi şi pictezi cu o indiscutabilă fineţe, lăsînd la o parte mica neplăcere pe care ţi-am făcut-o astăzi, exagerînd cu premeditare, fiindcă-ţi pot spune acum că desenul nu era chiar atît de mediocru... Nu era chiar de diletant... Şi totuşi ceva lipseşte... La toate mai este nevoie de o singură picătură amară. Pică- tura vieţii trăită cum o trăim toţi... Aceasta nu se prinde de tine. Nici mîhnirea ta n-are durată... O umbră! A trecut!... Revii la scandaloasa seninătate, fiindcă nimic nu-ţi rezistă... Dragul meu estet, creaţia cere suferinţă! Nu-i o joacă!... Nu-i o perfecţie în vid,

fiindcă se rezumă la aplicarea în vid a unor anumite reguli învăţate sau instinctiv însuşite... Nu, domnule Eminescu?

Poetul privi visător, în gol.

Îi plăcea această tovărăşie în care el avusese atît de puţin cuvînt pînă acum. Îi plăcea, fiindcă era altceva, decît voroavele cu fîrtaţii din totdeauna. Şi încă o dată se simţea în aceeaşi vreme vinovat faţă de dînşii, ca pentru o neloială trădare, lepădîndu-se aşa de grabnic de toţi, fie şi numai pentru un ceas.

— Nu? stărui criticul, aprinzînd altă ţigară groasă şi neslăbindu-l din ochi, ca şi cum răspunsul unui tinerel poet moldav ar fi avut o deosebită însemnătate în judecata unui atît de mare şi de temut personagiu.

Eminescu scoase din buzunar pachetul de tutun pe drojdie, să-şi răsucească şi el o ţigăruică subţire. William se grăbi să-i ofere port-ţigaretul de baga deschis, cu ţigări aurite la capăt.

După întîiul fum, Eminescu răspunse încet, cumpănindu-şi cuvintele, căutîndu-le:

— Cred că, înainte de toate, o operă de artă, oricare ar fi ea, tablou, statuie, poem, simfonie, cere în afară de geniu ori măcar de talent, cere şi multă răbdare... Trudă şi timp. Ca perla care se naşte şi creşte pe încetul...

— Just! încuviinţă criticul. Numai că ai omis ceva. Perla ia naştere dintr-o mică rană, o mică suferinţă, o portiţă deschisă în carapacea scoicii... Firul de nisip care s-a infiltrat şi a zgîriat o parte sensibilă de sub sideful carapacei. Cel puţin aşa pretinde ştiinţa pînă la proba contrarie. Şi chiar dacă proba contrară ar dovedi altceva, eu aş respinge-o. Ţin la versiunea care răspunde ideii mele.

— Cam arbitrar!... observă estetul cu haine albastre şi cu păr de aur moale, purtînd ochii de la unul la altul. Dumitale nu ţi se pare, domnule Eminescu? De ce neapărat o suferinţă, un dezechilibru organic, o tară la temelia unei creaţii?... Arta nu trebuieşte să rămînă mereu în înălţimile pure şi reci?...

Eminescu rosti zîmbind:

— Unde sînt înălţimi, se află întotdeauna pe aproape şi prăpăstii!... E vorba deci de o cale pe marginea prăpăstiilor în care să privească şi la care să ia aminte.

Criticul cu răsucite corniţe de ied, întări cu o deplină satisfacţie:

— Bine spus! Sîntem de perfect acord, domnule şi tinere poet. Ai pus degetul pe rană...

— Atunci olimpicul Goethe?... întrebă William.

— Lasă-l pe olimpicul Goethe! Un om care se închină dimineaţa înaintea unei statui a lui Jupiter, care se leapădă de creştinism pentru această monstruoasă şi ridicolă idolatrie, se cuvine judecat cu mai multă severitate de cum o facem cu toţii. Un om care şi-a permis această stupidă mărturisire, stupidă şi plină de ifose: „Sînt patru lucruri pe lume pe care nu pot să le sufăr îndeopotrivă măsură: tutunul, clopotele, ploşniţele şi

creştinismul”. Creştinism şi ploşniţe?... Clopote şi tutun?... Nu-i semn acesta că i se urcase spre bătrîneţe Olimpul la cap?... Sau mai degrabă o afectare? Un greoi şi pedant paradox, lipsit de haz, fiindcă, din păcate, Goethe nu ştia şi nu putea să rîdă; s-a născut lipsit de-o strună!... Acesta a fost omul. Această lipsă de sensibilitate, aceste profesii de credinţă rigide, pedante, opace, pot să-ţi explice de ce a rămas insensibil la geniul şi soarta lui Hölderlin, a cărui poezie era melodie de privighetoare într-o noapte fără nădejdea zorilor; de ce a rămas nesimţitor la geniul şi soarta lui Beethoven, fiindcă tocmai spre casa înfiorătoarei lui singurătăţi plecaserăm amîndoi... A înţelege, înseamnă a egala – a spus Rafael. Pe Beethoven n-a fost capabil să-l înţeleagă excelenţa-sa consilierul intim, Iohann Wolfgang von Goethe, pentru simplul motiv că nu-l putea egala în patetica sa luptă cu stihiile... Îl privea şi-l asculta prea din Olimp... Dintr-un Olimp de altfel destul de ridicol, de la Weimar: de curte şi curteni pe calapodul vanităţii sale...

— Şi totuşi a scris ***Faust...***

Întreruperea au rostit-o într-un singur glas, atît Eminescu precum şi seraficul estet.

— Şi totuşi a scris ***Faust!...*** recunoscu vorbitorul cu un fel de regret parcă: aceasta n-o pot nega, deşi mă contrariază... Dar e locul să vă întreb: îl iubiţi, îl admiraţi, atît de mult pe acest ***Faust?***

Ochii vineţi, din hrubele orbitelor, se îndreptaseră asupra lui Eminescu.

Se vădea că de la el aşteptau un răspuns, nu de la fericitul muritor copleşit de zei cu o serafică armonie, cu avere, cu nume şi o prea scandaloasă seninătate. Eminescu vorbi cu aceeaşi cumpănită căutare a cuvintelor.

— Îl admir şi îl iubesc, mai întîi fiindcă răspunde la înclinările mele pentru filozofia budistă.

— Curios! înălţă sprincenile ascuţite criticul, la

auzul acestei paradoxale afirmaţii.

Ucenicul lui Schopenhauer rosti cu tărie, însufleţindu-se:

— Curios, dar nu din cale afară!... Cel puţin aşa găseşte mintea mea de student şi încă de ***ausserordentlicher Hörer,*** adică de student neisprăvit... îmi adun spicuirile lecturilor în-tr-un ***Fragmentarium.*** Nu-s acolo gînduri prea cutezătoare şi nici numai ale mele... Păreri de ale unora şi ale altora, cîntărite, strecurate prin ciurul judecăţii mele de june. Şi am acolo o

însemnare, pe marginea unui foileton dintr-o gazetă franţuzească. Mă împacă îndestul cu mine însumi şi cu germanii de după Sedan, care nu mai sînt aceiaşi ai lui Goethe, ai lui Schiller sau Wieland...

— Aprobat! Însă să ne întoarcem la ***Faust*** şi la budismul dumitale...

— Să ne întoarcem la ***Faust...*** Întreg destinul lui Faust îl împinge spre abis şi el merge spre abis – nu ca Oreste, fiindcă aşa ordonă fatalitatea, nu ca Hamlet, fiindcă aşa-i place hazardului – ci fiindcă nu-i chip să meargă altfel şi fiindcă mai este ***ceva*** dincolo de acest abis. Un ***ceva,*** care e însăşi raţiunea lui Faust... O căutare, un ţel, o explicare... Iar de cealaltă parte, cu totul de cealaltă parte stă drama Indiei. În această dramă, solitarul Buda e singurul personagiu. Nirvana e singurul deznodămînt. În ochii Indiei, conflictul forţelor din univers este un mers către neant. Toată literatura şi filozofia indiană cată spre acelaşi neant. Limanul indian este un strigăt de regret aspirînd către neant... Buda şi Faust îşi dau mîna în Germania. Ceea ce e vag şi latent în India, îmbracă în Germania un strai al ştiinţei şi un limbaj al raţiunei. Buda se culcă sub un arbore şi aşteaptă neantul. Faust nu-şi găseşte odihnă, scormonind şi căutînd, fiindcă aparţine unei lumi care e stăpînită de patima cercetării, a muncii, de-un neastîmpăr al veacului, al unor alte culturi şi civilizaţii. Dar sfîrşitul, deznodămîntul e pentru moment şi poate numai în aparenţă acelaşi...

— Pesimist deznodămînt!

— Nu ştiu dacă e pesimist sau nu. Pentru moment însă îmi pare logic! De neînlăturat. De neînlocuit... Aceasta o pot spune cu încăpăţînarea mea de neofit, cît nu se răceşte încă şi nu mi-am verificat-o...

Criticul muşcător şi temut, consimţi, cu rîsul scrîşnind printre dinţi ca sticla pisată sub talpă:

— Ha-ha! Scrşşş-scrşşş!... Să mai spui că n-am

drept să cred într-o artă, într-o ştiinţă, într-un instinct de fizionomist!... Nici nu mă aşteptam la altceva, cînd mi-am oprit ochii la dumneata şi am dorit să te cunosc... deşi toate acestea au să treacă fără îndoială cu anii, domnule poet. E o criză a vîrstei, a tinereţii, altoită pe o criză a epocii. (Pe urmă, întorcîndu-se spre nepot:) iată, iubite Will, ce poţi întîlni într-o somnoroasă ca-fenea din Viena noastră! Ziua de astăzi n-ai pierdut-o...

— Nu înseamnă aceasta însă că renunţăm la casa lui Beethoven?

— Fireşte că nu!... Dacă domnul poet şi budist Eminescu se îndură să-şi părăsească pentru cîteva ceasuri cursurile de filozofie şi versurile, îl rog să primească invitaţia noastră... Ne va face plăcerea, să ne însoţească. Vom prînzi pe undeva, pe aproape... Sînt oarecare mici şi încîntătoare restaurante de cartier, aici sau la Dobling. Vom rămîne toţi cu o amintire rară, dintr-o Vienă pe care n-o cunosc obişnuiţii invitaţi de la ceaiurile doamnei Bognar... Căci trebuie să-ţi mărturisesc acum, domnule Eminescu, o slăbiciune a mea... În genere fug de această lume uscată şi sfîrşită. Caut tinereţea cu un nesaţiu de vampir, pentru sîngele ei cald şi proaspăt... Nu te speria... N-o caut pentru demonice scopuri... Nimic mai simplu. Îmi prime-neşte şi mie un creier bătrîn, o inimă de iască... Mă întoarce la o tinereţe pe care de mult am pierdut-o... ***Nirvana*** budică, ***Faust,*** conflictul orient şi occident, problema geniului, drama geniului pe pămînt, m-au pasionat şi pe mine cîndva, la anii pe care-i aveţi acum.

— Şi dumneata le-ai rezolvat pe toate? întrebă poetul moldav.

— O nu! Le-am lăsat pe toate în suspensie să aştepte. Mereu le amîn. Le rezolvă viaţa plină de contradicţii. Le rezolvă cînd într-un fel, cînd în altul, de la caz la caz... ***Nirvana?*** M-a ademenit şi pe mine cîndva ***Nirvana*** budică şi ***Nirvana*** lui Schopenhauer... Pe urmă m-am lămurit. Opium, haşiş importat din Orient de pesimistul Schopenhauer pentru a adormi conştiinţa noastră neliniştită, activă, torturată. Dar această conştiinţă neliniştită, activă, torturată, nu se zbuciumă în vid. E cauză şi efect a unei crize de creştere, de creaţie. Făureşte o lume nouă în toate durerile facerii. Progres tehnic. Adaptare la progresul tehnic. Capitalism, contradicţiile capitalismului, proletariat. Luptă, care abia

începe... Ce să caute ***Nirvana*** în această luptă? Opiul, haşişul? consolarea sclavilor? paralizarea sclavilor?... Judecat sub unghiul acesta istoric, Schopenhauer cu toată filozofia şi ***Nirvana*** sa e un mare vinovat şi complice, un otrăvitor de cugete. Istoria n-are să-l ierte.

Tînărul poet moldav a vrut să-şi apere magistrul; dar bătrînul critic vienez ceru plata, zîmbind:

— Avem timp destul! Deocamdată să ne strămutăm sediul tribunalului istoric aiurea, unde cunosc eu un vin care ne dispensează de ***Nirvana*** lui Schopenhauer, fie la el, acolo!

Strămutîndu-se într-un tihnit birt, la, Döbling, tustrei au întîrziat astfel, furaţi de încîntarea unor discuţii unde întîia oară Mihai Eminescu îşi dădea în deplin vileag fructul lecturilor din atîtea nopţi.

Nu erau nici prietenii de la ***Troidl*** cu cetaniile lor puţine şi cu judecăţile lor dibuielnice; nici Slavici cu mintea înceată de fecior al unei chibzuite gospodine, orînduindu-şi ideile ca ulcelele într-o poliţă de cămară; nici Iacob Negruzzi oaspele trecător al Vienei, cu năravul de a pospăi fluşturatec cugetările mai adînci, trecînd repede la stihuri glumeţe şi adeseori de-un haz îndoielnic.

Cunoscuţii de la ***Goldenes Lamm*** păreau desprinşi din lumea altui tărîm.

Poetul îi asemuia cu personagiile născocirilor sale, înrudite de aproape şi de mirare că-şi au locul în viaţa de aievea. Frumuseţea aeriană a tînărului cu ochii albaştri şi cu părul moale, bălai, temîndu-se de atîta fericire, îl atrăgeau ca o altă pereche a sa, ca un frate părelnic, în care firea s-a desfătat punînd cu dărnicie tot ce-a uitat să-i sortească. O mare împăcare şi armonie, îndestulări apărîndu-l de grija goanei după o piţulă, seninul din ochi... Iar criticul cu răsucite ciufuri de păr ca secerea corniţelor de ied, îl aţîţa cu vorbirea-i ciudată, cînd înălţîndu-se şi plutind în zările limpezi ale abstracţiilor, cînd lunecînd afund în negre şi urîte peşteri ale sufletului omenesc cutreierat de stihii, pentru ca îndată să se înduioşeze de-un destin şi să-l pecetluiască, neaşteptat, cu surîsul său în scrîşnet de sticlă pisată.

— Ascultaţi!... cuvîntă într-o vreme, depărtînd paharul şi privind pe rînd la Eminescu şi la

nepotul estet, William. Am să vă istorisesc o mică întîmplare, cu morala respectivă, cetită de curînd într-un uvragiu al unui francez. Ţi-o recomand s-o comentezi în al dumitale ***Fragmentarium,*** domnule ***ausserordentlicher Hörer...*** Preţuieşte măcar tot atît cît un curs de morală şi o să vă lămurească de ce încă nu ne înţelegem... Spune istorioara mea că într-o zi de început de an, cu precizare, la 1 ianuarie 1815, era mare recepţie la palatul Tuilleries... Pe pereţii sălii de recepţie se aflau atîrnate capodoperele lui

Michel-Angelo, Angelico şi Rafael. Măreţi, superbi şi îmblînziţi pentru o zi, treceau, veneau şi vorbeau acei mareşali cu chi-puri de bronz care au biruit Europa... Printre dînşii strălucea de-o sumbră lumină figura cezariană şi teribilă a lui Napoleon. Se discuta; iar aceea ce se discuta între aceşti oameni era în-săşi soarta lumii. Pe-un covor, un minunat covor ţesut cu mînele delicate ale Artei, înconjurat de minunăţiile din care-şi făcea jucării, copilul împăratului stătea pe jumătate culcat... Femei ale căror rubine şi nestimate scînteiau ca stelele, re- gine aşezate în nouri de dantele, fecioare de-o graţie copilă-rească, ascultau ori se desfătau alintînd creştetul micului principe – acel pe care toţi îl numeau „regele Romei”... Printr-un mizerabil contrast, cu aceste splendori, se zărea pe fereastră, afară, un grup mizerabil de oropsiţi. Erau copiii rufoşi şi nespălaţi ai glotimii care se jucau şi ei în felul lor şi în lumea lor, tăvălindu-se în noroiul străzii, oribilul noroi al Parisului. Regele Romei era trist, îngîndurat, nemulţumit... Se apăra de orice dezmierdare şi părea mistuit de-un rău ascuns. Împăratul se apropie, întrebînd:

— Ce ai tu. Copile?

— Toate acestea mă plictisesc! spuse copilul, arătînd cu un gest statuile, tablourile, capodoperele care împodobeau salonul.

— Toate acestea reprezintă Arta!... rosti Napoleon.

— Toţi aceştia mă plictisesc! repetă copilul, arătînd oamenii de stat şi generalii, făcînd fără îndoială aluzie la discuţiile prea grave pentru el. La măreţele lor planuri de bătălii, la ideile lor de care atîrna soarta lumii.

— Toate acestea înseamnă Geniul şi Gloria! spuse împăratul.

— Toate acestea mă plictisesc... repetă a treia oară copilul, arătînd încîntătorul cerc al femeilor care-l înconjurau.

— Toate acestea înfăţişează Frumuseţea... Ce

vrei tu, nesăţiosule ambiţios? făcu atunci atotputernicul împărat, plecîndu-se spre chipul bălai şi chinuit de-o necunoscută dorinţă.

— Tată. Spuse copilul întinzînd mînuşiţa către fereastră, tată, aş vrea şi eu să mă duc şi să mă tăvălesc în frumuseţea asta de glod! — Ha-ha! Scrşşş-scr...! hohoti omul cu răsucite ciufuri de păr, asemenea corniţelor de ied. Aţi înţeles-o aceasta? ***„Je voudrais, moi aussi, aller me rouler dans cette***

belle boue!” Iată secretul mizeriei şi totuşi al veşnicei noastre firi omeneşti. În mijlocul splendorilor, vine o clipă cînd ne plictisesc toate, ne cheamă noroiul... Nostalgia tinei... Şi după ce ai trecut pe acolo, după ce te-ai tăvălit, vine mustrarea de cu-get sau ispăşirea... Aceasta-ţi scoate accente, dacă ţi-a mai rămas sunet şi strune în gîtlej precum accentele patetice. Cîţi mari poeţi nu datoresc oare cele mai sfîşietoare accente ale creaţiei lor, tocmai remuşcărilor sau cel puţin răscumpărărilor faţă de ei înşişi, după ce s-au tăvălit în tină? Lăsînd anticii la o parte... numai recapitulează puţin! Francois Villon... Lac-kiştii voştri în cea mai mare parte: sclavul opiului Coleridge şi celălalt opioman Thomas de Quincey... Treci mai departe, la alţii cu nostaigia altor noroaie... Sclavul vinului, Hoffmann, şi sclavul alcoolului, Edgar Allan Poe... Byron, sclavul vanităţii donjuaneşti, tîrît pînă la incest... Baudelaire... alţii, care sînt contemporani cu noi şi nu şi-au găsit încă accentul menit să-i imortalizeze. Cine-i mai ştie încă pe toţi? Încă... Astăzi îi ignorăm; mîine vor figura în antologii, după ce prezentul deocamdată le rezervă numai ipocrita sancţiune a oprobriului public şi bulele de excomunicare. Pe lîngă multele vămi pe care ţi le cere să le plăteşti arta, gloria şi imortalitatea, nu o dată se întîmplă a se prenumăra şi aceasta – vama tinei, care te uma-nizează printr-o dramă personală – tinere şi suav estet! Ia aminte! Nu justific. Constat!

— Odios! protestă tînărul cu ochi albaştri şi senini, cutremurîndu-se ca de-o spurcată atingere. Vama tinei! Nostalgia tinei!... Odios!...

— Hi-hi! Scrşşş-scrşşş! Odios, dar fatal, seraficule estet, în această lume aşa de strîmb construită, cu victime de atîtea soiuri. Hi-hi! Scrşşş-scrşşş!... Care din noi n-am spus-o, ori nu vom spune-o o dată?... ***„Je voudrais, moi aussi, aller me rouler dans cette belle boue!”***

După ce-a isprăvit rîsul scrîşnit, şi-a plimbat

privirea stăruitor de la chipul lui Eminescu, la chipul seraficului estet; mai întîi la frunte şi ochi, mai apoi la cealaltă jumătate a figurii, de la nări în jos, păstrîndu-şi pentru sine, un gînd, o cetire, o descifrare. Fără voie, Eminescu a dus palma la gură, acoperind buzele cu o pavăză prea tîrzie.

Se simţi nemulţămit de această fereală străină de firea sa. Îşi coborî repede mîna, apucînd paharul şi golindu-l pînă la fund.

— Ciudat şi crunt mai judeci dumneata omenirea! spuse. Ca să mă mai învinuieşti tot pe mine de pesimism...

— N-o judec... O văd! Trist şi cu milă, îi văd aşa cum sînt, pe sărmanii oameni în strîmba alcătuire a lumii, de oa- meni făcută. De-o fi să ne mai întîlnim peste zece ani, nu mai mult, atunci vom vorbi altfel. Şi altfel ne vom înţelege... Acum m-am luat cu povestea paradisurilor şi infernelor artificiale, a ispăşirilor şi a perlelor din scoică; iar povestea aceasta mi-a falsificat gîndul. Am scăpat din vedere tocmai ceea ce era mai însemnat. Ţărînă, huma, lutul, tina erau una. Erau pentru tine, William, care trăieşti într-o atmosferă prea eterată de seră sau de laborator! Uitam drama cea mare a geniului adevărat, suferinţa creaţiei...

— Tocmai! încuviinţă Mihai Eminescu. Îl mistuie ca o osîndă propriul său geniu. Nu poate fi fericit; nici nu poate ferici pe cei din jurul său.

Răsucind paharul gol între degete, criticul vienez a rostit îngîndurat:

— Nu e o concluzie nouă, dacă se poate numi o conclu- zie. A afirmat-o şi Balzac, el după o amară suferinţă perso- nală şi a formulat-o în ***La Recherche de l'Absolu,*** cam cu aceste cuvinte: „Un om mare nu are drept nici la femeie, nici la copii. Mergi singur pe căile mizeriei tale de creator! Căile nu-s cele ale tuturora. Aparţii lumii; nu eşti capabil să aparţii nici unei femei, nici unei familii. Pustieşti totul în jurul tău, cum nu se încălzeşte nimic să crească la rădăcina şi la umbra arborilor uriaşi." Nu garantez fidelitatea textului. Ideea însă e aceasta. Geniul e singuratec şi nefericit în singurătatea lui... Dar se poate generaliza? Poftim! De acord, pînă la un punct. Geniul creator e devorat de propria sa creaţie. E atît de absorbit, încît nu mai are răgaz

şi disponibil sufletesc să mai mediteze la o altfel de fericire pământească, nici pentru sine, nici pentru cei din jur: iubită, soţie, copii... Îi ajunge suprema fericire a creaţiei. Dar ceva lipseşte totuşi în această idee, chiar dacă ar conţine un sîmbure de adevăr.

— Şi nu conţine? întrebă Mihai Eminescu.

— Un sîmbure. Orice om, angajat într-o luptă, aparţine în primul rînd luptei, fie geniu, fie nu. Iar creaţia este şi ea o luptă. Ba încă, ce luptă! Deci, pînă aici să admitem că un creator, mai ales un mare creator, nu se poate bucura de fericirea muritorilor de rînd, fiindcă suprema lui fericire i-o dă creaţia. Însă aici se ascunde şi un sofism al lumii în care trăim. Un sofism ipocrit... geniu, ce să-i faci? Cine-i de vină dacă nu se poate împărtăşi din fericirile tuturora? Îl va răsplăti posteritatea!... Pentru un poem merge. Pentru realitatea de toată ziua, faptele se prezintă sub altă lumină, cu un mic dar decisiv amănunt, pe care ipocrizia lumii noastre se preface a-l uita.

Mihai Eminescu, stărui:

— Anume?

— Anume, acest mic dar decisiv amănunt! ***Altfel va scrie un geniu flămînd şi chinuit de problemele existenţei de toată ziua! Altfel, unul care nu cunoaşte ce-i foamea şi ce-s aceste griji!*** Altfel va scrie, va picta, va sculpta, va compune o simfonie unul; altfel, celălalt, cu altă pecete în însăşi opera creată. Altfel a scris un Cervantes, un Shakespeare, un Balzac, altfel scrie acum un Dostoievski – şi altfel, cu totul altfel un Goethe, un Byron, un Victor Hugo. Aici e deosebirea cea mare, fundamentală. Soarta geniului şi a creaţiei sale nu depinde oare şi de condiţia umană a creatorului? Nu depinde de vitregia societăţii contemporane lui? Nu depinde şi de chirie, şi de restaurant, şi de pîinea cea de toate zilele? Din această pricină, multe opere nu rămîn oare pentru totdeauna pierdute, şi multe genii nu sucombă oare înainte de a da lumii, patriei lor, tot ce făgăduiau? Toate nu lasă răni necicatrizate, care trec şi în operă pe vecie? Dumneavoastră nu aveţi poeţi fericiţi şi optimişti în creaţie, care n-au nevoie de consolarea şi de opiul, de haşişul ***Nirvanei?*** M-ar mira!...

Tînărul poet moldav se gîndi la compatriotul său, Vasile Alecsandri, acel rege al poeziei, veşnic tînăr şi ferice, din ***Epigonii*** tipăriţi în cealaltă vară. Dar n-a răspuns la întrebare.

Era prea încîlcit firul, ca să-l poată desrăsuci pentru ochii şi judecăţile unor străini.

Zîmbind. Criticul vienez a clătinat din cap, semn că înţelese:

— Mi-ai răspuns şi fără cuvinte. Nu te mai osteni!... Să umplem ultimul rînd de pahare, să le deşertăm şi să plecăm în micul nostru pelerinaj...

Pe străzile tăcute, după ce s-au oprit la casa sumbră unde s-a mistuit geniul lui Beethoven într-o singurătate mai înfricoşătoare ca în mijlocul unui pustiu, călăuza celor doi tineri cu frunţile atît de îngemănate şi totuşi cu înfăţişarea atît de deosebită, a păşit multă vreme înaintea lor, cu ochii în pămînt, fără să vorbească.

Apoi s-a întors, privind cu duşmănie clădirile vinete, blajinii burghezi de pe uliţă, bătrînii în rocuri aduşi de spinare şi sprijiniţi în baston cu o mînă la spate, bătrînele cu coşniţe sub braţ, copiii hîrjonindu-se în mijlocul străzii.

— Înţelegeţi acum, de ce nu putea coborî pînă aici, olimpicul Goethe? Ce banal şi trivial decor pentru înălţimea-sa! Şi de altfel, cum s-ar fi putut apropia să întindă mîna unui om cum era Beethoven în ultimii ani, el, care n-a găsit de cuviinţă să calce pînă în casa unde Hölderlin, cu mintea rătăcită, a fost adăpostit de-un milostiv dulgher, vreme de patruzeci de ani, la Tübingen. Cît îşi semna fumegoasele versuri de nebun, cu numele misterios, ***Scardanelli?*** Nu era mare deosebire între acest Scardanelli, care îşi uitase numele, şi între Beethoven din ultimii ani... Îi cunoaşteţi traiul? Îi bănuiţi cumva înfăţişarea şi tragedia de la sfîrşitul vieţii? Mă uit cu spaimă la zidurile de aici şi de aici... Cu ură mă uit la moşnegii şi la babele acestea, care pe atunci erau copii. Căci fără îndoială făceau parte din alaiul ce-l întovărăşea pe Beethoven cînd ieşea din casă, să-l zburătăcească din urmă cu pietre şi să-i strige: ***Der Narr!*** Nebunul!... Se ştie că aşa i-au fost anii lui de la sfîrşi- tul vieţii... Trecea pe aceste uliţi mormăind singur, cîntînd, bătînd măsura unei simfonii care se desfăşura în el... Fără pălărie în bătaia ploii, cu părul vîlvoi.

Cu obrazul înverzit al beţivilor fără leac, cu straiele zdrenţuite şi îmbîcsite de colb... Deodată se oprea... Mîzgălea ceva pe-un carneţel de buzunar... Un semn numai de el ştiut şi numai de el înţeles... Băga carnetul în buzunar şi se depărta cu paşi răşchiraţi, gesticulînd, ca

un halucinat, urmărit de strigătele haimanalelor. ***Der Narr!*** Nebunul!... Iar cînd nebunul, la 1823, cu patru ani înainte de moarte, îi scria lui Goethe ca să-i obţină de la marele duce de Weimar o subscripţie de cincizeci de florini pentru tipărirea ***Liturghiei Solemne,*** olimpicul poet şi ministru, nici nu găsea de cuviinţă să răspundă... Să răspundă celui despre care marele şi omenosul său contemporan, Schubert, spunea atît de frumos şi just: „Mozart începe să fie înţeles, dar nimeni pînă acum, nu l-a înţeles bine pe Beethoven. Ar trebui pentru aceasta să ai multă inimă. Ar trebui de asemeni să fi cunoscut mai întîi ce înseamnă o mare nefericire”... Aceasta poţi s-o pricepi dumneata mai bine, domnule Eminescu... Acum sau în orice caz, nu prea tîrziu. Tu mai puţin, William.

— De ce, eu mai puţin?

— Simplă impresie de fizionomist!

Coborîse amurgul. O înserare rece, cutreierată de vînt, cu foşnet de crengi uscate, cu zbor fîlfîit de păsări crepusculare.

Treceau pe lîngă o împrejmuire înaltă de zid, peste care se iveau numai vîrfurile unor negri şi desfrunziţi arbori, bătrîni ca arborii din vechile cimitire.

Călăuza lor, omul cu două ciufuri pe frunte ca două corniţe de ţap al satanei şi al vrăjilor rele, se opri locului. Măsură zidul de-a lungul, pînă la capătul străzii. Îl măsură de-a înaltul, pînă la crengile cu sunet de oseminte.

Şi deodată vîntul a stat.

A stat şi legănarea ramurilor.

O nefirească neclintire; parcă la un semn s-ar fi tras toată suflarea vieţii sorbită de-o pîlnie a vidului. Iar în această moartă tăcere, un strigăt spăimos, neomenesc, gemăt de fiară şi rîset de huhurez a spintecat văzduhul. Pe urmă iarăşi s-a lăţit liniştea grea.

A fost ca trecerea printre dînşii a unei iazme fără de nume, fără contur şi culoare; un duh al

întunericului de care se înfricoşează copiii noaptea şi nu are fiinţă decît în nălucirea lor.

— Urlet de cîne! a spus estetul cu ochi de limpeziciunea fiordurilor. Ce minunat situat în această atmosferă, ca într-o tragedie elisabetiană!

— Ţipăt de buhă! a spus Eminescu. Ca într-un basm cu strigoi, de-ale noastre româneşti... Cum îmi vine în minte şi-un stih:

În numele sfîntului
Taci, s-auzi cum latră
Căţelul pămîntului
Sub crucea de piatră.

— Urlet de cîne! Ţipăt de buhă?... De-ar fi numai atît, ce fericire! a rostit enigmatic călăuza lor.

— E-o casă pustie... îşi dădu părerea William.

— Poate un cimitir părăsit... crezu Eminescu.

— Există pe lume, naivii mei tineri, există locuri mai sinistre decît o casă pustie şi decît un cimitir părăsit!

— Dar la urma urmelor, ce este aici, uncle Gaspard? Pe unde-i intrarea?

Omul strînse dintr-un singur umăr, cu un tic de bătrîn uzat şi fără nimic diabolic:

— Ce curiozitate şi ce nerăbdare cu totul deplasate pentru un estet!... O locuinţă împrejmuită cu ziduri înalte şi cu intrare pe altă stradă... Nici un mister…

— O cunoşti deci această locuinţă fără mister? stărui William.

— Poate că da... Ţi-am spus că am avut odată un prieten al tinereţelor mele. Un trist şi nefericit prieten... Un poet din cei pe care istoria literară îi pomeneşte la o rubrică de a doua mînă: – poeţi minori. Poeţi pe care eu îi preţuiesc cîte o dată mai mult decît versificatorii cu amăgitoare şi clocotinde spumegări de ocean... Căci spuma nu înseamnă oceanul! Oceanul e în repaosul adîncimilor. Aşa era el... Cu acest, prieten melancolic şi profund, mi-am petrecut eu anii cei mai frumoşi ai tinereţii mele... Cînd nu eram şi mai ales cînd nu credeam că am s-ajung un moşneag răutăcios, cu rînjet în loc de rîs, cu părul adus în corniţe demonice, ca să parodiez

un Mefisto de operetă vieneză... Poate în dorul lui... În dorul acelor zile şi seri, vă caut eu pe voi, tinerii... Mă caut, îi caut pe noi cei doi de atunci, în voi... Aşa era el... Cu o voce caldă, potolită, adîncă... Şi pe urmă... Dar ce naiba mai voiesc eu cu aceste amintiri care nu vă pot spune nimic? Să ne vedem de drum.. Ne-apucă noaptea...

S-a scuturat de frig, îndepărtînd cu mîna o amintire nu- mai a lui. Se împliniseră doar ceva mai mult de douăzeci de ani, de cînd nu mai călcase această stradă. Ce puţin s-au schimbat toate! Îl cutremura drumul la întoarcere, cînd se închidea poarta de fier după el şi cînd rămînea în urmă zi- dul negru, cum îl înfiorase adineaori sinistrul strigăt, care nu era nici urlet de cîine, nici ţipăt de buhă. Altceva, încă mai plin de spaimă... El o ştia.

Pe lîngă dînşii, atingînd zidul, trecu o femeie în strai roşu, subţire, şi legănată, jucăuşă văpaie lunecînd în amurg. A întors capul. A privit peste umăr. A încetinit pasul.

— Mă duc să văd... vorbi William. Iertaţi-mă!... Vă ajung într-o clipă...

Într-o clipă a fost lîngă ea. Mergeau alături, pas în pas. Ea flacără subţire, săltîndă, ca pîlpîirile de pe blestemate comori care rătăcesc mintea căutătorilor; el zvelt, cu mersul aerian, ca un privilegiat muritor scutit de legile de plumb ale gravitaţiei. Îndată, la colţul zidului, nu s-au mai văzut.

Criticul muşcător şi bătrîn, spuse încet, cu tristeţe, fără nici o rămăşiţă din rîsul scrîşnit:

— Ceea ce era de demonstrat şi a fost demonstrat mai repede decît credeam, tinere poet şi budist!... Se putea oare să nu se tăvălească şi el, celesta făptură, puţin, măcar puţin, ***„dans cette belle boue"?...*** Sărmanii oameni!

— Nu-l aşteptăm? întrebă Eminescu... Poate l-a mînat numai o simplă curiozitate... Un alt fel de a cunoaşte Viena.

— De prisos! Nu-i rezistă nimic. Dar nici el nu rezistă la nimic... Mîine are să-mi vie acasă cu puţin noroi pe haine... De-ar fi numai pe haine, cum sper!

Apoi îi prinse braţul:

— Dă-mi voie să mă sprijin, tinere! Şi spune-mi adresa dumitale. Vreau să-ţi trimit volumul unui

poet mort demult: ***Niembsch von Strehnlenau... Nicolaus Lenau...*** Nefericitul Lenau!... Nu ştiu de ce? Poate iluzie de fizionomist... Fără să cunosc nici un vers de-al dumitale şi fără putinţa să cunosc unul vreodată, mi-am închipuit, de la început, că ai să te găseşti înrudit cu Nicolaus... Cu nefericitul meu Lenau!...

În urma lor a rămas zidul negru, cu neclintitele crengi de cărbune zburlite spre cer. Şi iarăşi strigătul neomenesc, spăi-

mos, nu ţipăt de buhă, nu urlet de cîne, spintecă scurt balta liniştii.

Bătrînul a strîns mai încleştat braţul tînăr, grăbind paşii lui tremuraţi.

X

— Mă recomand Mihai Eminescu.

— Doamna Micle... Veronica Micle…

Întinzîndu-i înalt mîna şi lăsîndu-şi-o înfiorată de atingerea buzelor, femeia izbucnise în murmur tresăltat de rîs.

A fost vibraţia unui gingaş clopoţel de cleştar. Alintare poate. Poate numai iluzia că astfel ascunde neastîmpărul unei lungi şi arzătoare aşteptări.

Pe sub gene, privirea-i fugea de ochii lui noptoşi. Tot aşa! Alintare poate. Poate numai teama să privească în două genune atît de adînci.

Îşi înclinase pe-un umăr capul mic, ovalul feciorelnic, gîtul rotund şi plin, dar încă prea delicat pentru povara pieptănăturii involte: întreită, înspicată cunună bălaie. Vîrful botinei abia mijit din potirul rochiei albastre, frămînta mărunt covorul albastru. Cu foşnet de atlas înaintase pînă la clavir. S-a rezemat cu o mînă de capacul luciu (mîna s-a oglindit îndată, crin alb răsfrînt într-un lac negru); cealaltă mînă a dus-o la sînul palpitînd viu, apăsîndu-şi zvîcnirile inimii sub corsetul elastic. Rochia albastră cu jocuri de apă a fost înadins aleasă după seninul ochilor mari, puţin cam depărtaţi, puţin cam oblici, dar ce încîntător irizaţi cu fire aurii ca ochii de pisică! Atît a gîndit el! Şi nu s-a mai întrebat de unde atunci tapetul acela al salonului străin, de unde covorul albastru, de unde catifeaua albastră a scundelor fotolii, care desăvîrşeau o armonie aşa de deplină. Şi nu s-a mai întrebat de ce rîde?

Îi ajungea melodica dezmierdare a zurgălăului de cleştar în auz.

I-a vorbit ea, privindu-l, în sfîrşit, drept, serioasă de- odată:

— Mai era nevoie de-un nume? De-o banală recomandaţie?... Te-aş fi recunoscut dintr-o mie, domnule Mihai Eminescu. Nu era greu pentru o cetitoare care poartă nedespărţită cu dînsa, pînă aici, fascicolele din ***Convorbiri literare,*** cu versurile şi cu proza domnului Mihai Eminescu... Ştiu! O femeie nu s-ar cuveni s-o spună aceasta. E permis însă unei cetitoare...

El a întors ochii stînjenit spre fereastră.

Afară ningea. Feerică legănare de fulgi. O zi ca pentru asemenea întîlnire, scăldată în argintie lumină de nea.

— Doamna Micle... Veronica Micle...

Cinci săptămîni sînt de-atunci. Au fost asupra Vienei, în cinci săptămîni, cîte nopţi de viscol? cîte seri cu mîzgă urîtă? Cîte dimineţi înecate în neguri vîscoase? Pentru el dalba lumină a rămas aceeaşi. Nimica n-o stinge.

Într-o magie dalbă s-a transfigurat oraşul, s-au transfi- gurat acoperişurile de ţiglă afumate, casele sure, străzile unde pe nimeni şi nimic alt nu mai cunoaşte. Venise zgribulit, cu gînduri mocnite, înciudat împotriva acelei necunoscute doamne Lövenbach, care îl poftea cu un bilet din partea altei necunoscute doamne din ţară. Ce-aşteptau de la el?... Nin- gea; iar umezeala îi pătrundea mucedă în oase, iar frigul îi amintea soba răcită de-acasă, iar strada cu voioase trecă-toare, cu domni înfăşuraţi în blăni, cu gălăgioşi copii bucurîndu-se de întîia zăpadă, îl făceau să simtă mai amar ca niciodată sărăcia de student şi de poet silit să cutreiere cafenelele şi să se încălzească în odăiţele prietenilor mai norocoşi. Ce voiau de la el? Căutînd numărul din adresă, gîndul îl îndemnase să se întoarcă din drum şi să trimită un răspuns scurt, sec, necuviincios,

pentru a tăia pofta unor necunoscute de a mai scoate din peştera lui îngheţată un biet ***ausserordentlicher Hörer,*** pe care l-a apucat a treia iarnă cu acelaşi palton şi care zadarnic bate depeşi de o lună acasă, aşteptînd banii mizerelor trebuinţi animale.

O doamnă Lövenbach, cine putea fi? O vieneză bătrînă şi roşcovană, puhavă de cafele cu lapte, întîmpinîndu-l asu-dată de la bucătărie, ştergîndu-şi mîinile cu şorţul şi socotind că nenorocirea cea mai cumplită dintr-o viaţă de om e cînd s-a dogorit prea mult tava cu Mehlspeise în rolă. O doamnă necunoscută din ţară, cine putea fi? Vreo aspidă zbîrcită şi aprigă de plisc, din coconeturile de la Botoşani, venită să-şi doftoricească reumatismele ori podagra şi amintindu-şi că pe

la Viena se află rătăcit unul din feciorii Ralucăi Eminovici, numai bun de tîlmaci la sanatorii şi la şpiţării.

Altcineva, cine? altfel, cum putea fi?

Chiar fără scrisoarea lipsită de cuviinţă se va descotorosi repede de asemenea plocoane. Are un leac învăţat din anii de pribegie cu şatrele trupelor de comedianţi. Leacul de ***disperados*** al lui Iorgu Caragiale, cînd îl strîmtorau creditorii. Le va tăia o mutră smintită, pomenindu-le despre protocolul curţilor împărăteşti, reîncarnarea lui Buda ori alte năzdrăvane născociri, cum şi-a mai înspăimîntat cîndva nişte rubedenii cicălitoare adunate la maica Fevronia Iuraşcu să-l descoase, ba chiar poate să-l starostească. Şi îndată amîndouă vor fi bucuroase, prea bucuroase să-l vadă plecat...

Aşa, rîzîndu-şi oţărît în sine, a urcat el atunci scările. Aşa a agăţat paltonul pirpiriu în cuier şi a păşit pragul salonului deschis de slujnica stropită cu tărîţa roşcatelor pistrui.

Iar înainte de a prinde să-şi croiască mutra prefăcut zăludă, în locul hîrcei încotroşmată în şaluri şi înzăuată în pelerinuţă cu mărgele de sticlă neagră, a intrat dulcea făptură cu rochia din albastru de cer, cu ochii din albastru de cer:

— Doamna Micle... Veronica Micle...

Printr-o vrajă s-a mistuit tot ce-adusese cu el: iarna cu frigul umed pătrunzînd în măduva oaselor, hîdele îngrijorări şi tristeţi de student fără chirie plătită, netrebnica înjosire a omului întors la robiile vieţii de vită: nutreţ, adăpost, staulul rece şi gol.

Ninsoarea de-atunci s-a prefăcut în dalbă magie.

Altă înfăţişare au toate acum, într-o Vienă de basm. Mai sînt oare oameni posomorîţi şi sluţi, case cu vinete ziduri, uliţi de-un lugubru pustiu? Mai sînt glasuri şi vuiete care pot zgîria timpanul?

Se întrezăresc toate într-un scapăr luminos de

cleştar; toate larmele unui oraş se îngemănează într-o vibraţie melodică de cleştar.

Mihai Eminescu păşi în stradă, de la un geam la alt geam.

Ridică ochii la orologiul catedralei. Un sfert de oră a tre- cut de la ceasul hotărît de ea. Altă jumătate de oră de cînd a venit el, înainte de vreme. Dar ce dulce aşteptare în dimi- neaţa geroasă! Şi ce plăcut, ce divin, scîrţîitul zăpezii sub talpă!...

Priveşte prietenos la trecătorii străzii. Prietenoase îi răspund privirile lor. O bătrînică încărcată cu prea multe pachete, temîndu-se să nu lunece. Duce poate daruri la nepoţei. El o ajută cu mîna de braţ, pînă ce-a ocolit lunecuşul. Clătinînd din cap i-a mulţumit bunicuţa blajină. Ce tînăr de ispravă! Şi ce adumbrire nemaivăzută în ochii lui mari şi ferici! Ochi negri şi totuşi cu o lumină de luceferi în străfund... El nu i-a ascultat mai departe cuvintele. Din nou cată cu ochii aceştia negri, străfunzi, la uşa pe unde trebuia să apară, la geamurile unde nu s-a clintit nici o perdea.

Oare nu s-a întîmplat ceva, neaşteptat şi rău? E atîta hohotire de bucurie în dimineaţa aceasta cu soare sclipitor şi rece de iarnă! Gălăgios rîd copiii cu nasul violet de ger şi cu mîinile înfundate în mănuşele groase de lînă, sfîrşite într-un singur deget.

— Ce-i cu voi ţîncilor? Unde fugiţi?...

Copiii au răspuns prietenos domnului tînăr cu glasul prietenos. Aleargă, se ghiontesc, încearcă să-ntocmească un nou gheţuş pe strada înclinată. Mai spun ceva, de departe.

Dar domnul cel tînăr şi prietenos nu-i aude. A înălţat ia- răşi ochii lui negri, străfunzi, la cele două geamuri. Nu se clatină nici o perdea. Uşa a rămas închisă. Noroc că nimic neaşteptat şi rău nu poate să se întîmple. Niciodată nu şi-a în-chipuit că e atît de dumnezeiască o aşteptare sub două fe- restre astupate de promoroacă şi într-o lumină geroasă de soare dinţat. Acum nimeni nu mai este pe lume, în afară de ***ea...*** De cînd ţine să-i povestească visul din cea dintîi noapte şi tot nu se-ncumetă! E un vis din povestea lui, ***Făt-Frumos din lacrimă;*** un vis cu alt tîlc, pentru o viaţă; ca a lui... Toate pentru totdeauna s-au dus, s-au şters în lumea altui tărîm: copila din pădure care încreţea în tremur cu vîrful picio-rului oglinda unui izvor împresurat cu tufe de mintă, Efro- sis, Baudius, Eliz... Toate s-au

risipit într-o altă lume, cum s-au depărtat în acel vis din cea dintîi noapte – vis chemat din plăzmuirea-i scrisă în viaţa de-aievea, poate ca să-i limpezească o simţire încă nelămurită cînd a ajuns acasă şi a aşternut mantaua de iarnă pentru somnul din cămăruia îngheţată. A adormit tîrziu de tot şi-i părea că nu adormise. Pe lumina ochiului pleoapele s-au înroşit ca focul şi prin ele pă-rea că vede cum luna se coboară încet, mărindu-se spre pă-mînt pînă ce-a fost o cetate de basm, magică şi argintie, des-

chisă în cer, ce tremura strălucită cu palatele sale nalte şi albe, cu mii de ferestre trandafirii; şi din lună se cobora la pămînt un drum împărătesc acoperit cu prunci de argint şi bătut cu pulbere de raze. Iar din întinsele pustii de jur-împre-jur se răscoleau din nisip schelete înalte... cu capete seci de oase... învăluite în lungi mantale albe, ţesute rar din fire de argint, încît prin mantale se zăreau oasele albite de secăciune.

Pe frunţile lor purtau coroane împletite din fire de raze şi din spini auriţi şi lungi... şi încălecaţi pe schelete de cai, mergeau încet-încet... în lungi şiruri... dungi mişcătoare de umbre argintii... şi urcau drumul lunei şi se pierdeau în palatele înmărmurite ale cetăţii din lună, prin ale căror ferestre se auzea o muzică lunatecă... o muzică de vis. Era el, cel culcat pe mantaua aşternută în pustiul de sub lună, el era cel plecat să fure pe fata Genarului care vina departe, la cale de şapte zile. Şi lîngă el, pe manta, dormea fata din pădure, din basm şi din pădure, din casa cu muşcate la fereastră. Şi atunci i s-a părut că fata de lîngă el se ridica încet... că trupul ei se risipea în aer, de nu-i rămîneau decît oasele, că, inundată de-o manta argintie, apuca şi ea calea luminoasă ce ducea în lună. Se ducea în turburea împărăţie a umbrelor de unde venise pe pămînt... ca în basme toate. Ca în basmul pe care-l scrisese el...

Cînd a deschis ochii, soarele bătea de sus în fereastră. S-a minunat cu un soi de neîncredere că-i singur, în odaia lui din Viena; că fata de-alături de el, din căsuţa pădurii, nu-i încă pe manta, înălţată într-un cot, surîzînd: „Ce-ai zice tu dacă... dacă...” S-a frecat la ochi. Îi mai suna glasul de-atunci: „Mi-e frig... înţelegi, tu? Aşa-i că n-ai să uiţi niciodată sara asta?” Era glasul ei, încet, aşa de încet şi totuşi aşa de clar... „Niciodată n-ai s-o uiţi seara aceasta? Nu-i aşa? Nici atunci cînd eu n-am să mai fiu pe lume?”...

Atunci?

Un ***„atunci”*** nu mai are fiinţă.

Ea e acum în dungile mişcătoare de umbre argintii, în lungile şiruri plecate încet, încet şi departe, departe, pe drumul lunii cu prund de argint... Ea, şi toate cîte au fost... Efrosis, Baudius, Eliz...

Aşa i s-a urzit visul din cea dintîi noapte, desprins dintr-o plăzmuire de basm şi adus în viaţa din somn, poate ca să le vadă încă o dată, Efrosis, Baudius, Eliz, topite pe veşnicie

în mişcătoarele şiruri de umbre... Cum să-i povestească acum visul, celei unice pe lume, pe care-o aşteaptă cu ochii la geam? Cum să-i spovăduiască tălmăcirea în de-aievea? Toate s-au dus; a rămas numai ea.

I s-a părut că-l priveşte de pe celălalt trotuar un prieten cu fruntea afundată în ţurcă valahă. Ce repede s-a lipit de zid! Ce îngrijorat şi-a tras cuşma pe ochi! Fuge acum de prieteni, a uitat cursurile cu dascălii mîncaţi de molii care dezmormîntează regii din sarcofagiile Egiptului, limbile moarte din colbăite ceasloave, cuminţeniile veacurilor cîte nu-i mai trebuiesc... Viaţa şi gîndul şi sufletul lui aici s-au adunat, sub două ferestre, în soarele cu suliţi sticloase de gheaţă... La picioarele sale se gudură un căţel cu păr alb mătăsos, cu un zurgălău de alamă la catarama gîtului. Îl cunoaşte acum... Căţelul de la casa vecină. „Ce faci tu, mă urîtule? Ţi-e frig; nu ţi-a îngheţat botul?... Fugi, că te cheamă stăpîna!” Îl cunoaşte şi stăpîna; o doamnă uriaşă şi cărnoasă, ca matroanele alegorice de pe soclul monumentelor: Abundenţa, Ceres, Austria-Felix. ...Abundenţa, Ceres, planturoasa Austria-Felix îi surîde cu un fel de complicitate. A înţeles, ştie pe cine aşteaptă... Ce-i pasă lui dacă înţeleg şi ştiu toţi!... I-au amorţit degetele; nici nu mai poate răsuci o ţigară... Ah! A izbutit, în sfîrşit; un ciot noduros din care iese fumul ca dintr-un hogeag... Parcă s-a mişcat, în sfîrşit, şi perdeaua... Nimic! Amăgire şi alt nimic... Cunoaşte pe de rost fiecare floare a dantelei din geam... De unde i-a venit în minte versul Iui Lenau, al nefericitului Nicolaus Lenau?

Durch’s Fenster kommt ein dürres Blatt,
Vom Wind hereingetrieben;
Dies’leichte, off’ne Brieflein hat
Der Tod an mich geschriben...

E singura părere de rău din cinci săptămîni. Prietenii aceia ciudaţi nu i-a mai văzut... A primit de la dînşii o chemare. Nici nu s-a învrednicit să răspundă. O chemare, o dată cu volumul lui Lenau. Versurile i-au sunat prea melancolic. De ce atîta deznădejde?... Viaţa-i mai blîndă şi mai luminoasă, cînd ai pe cine aştepta sub ferestre, într-o dimineaţă cu sclipet de raze în omăt... ***„Vîntu-o foaie veştejită, mi-a adus mişcînd fereastra”...*** Încolo, cu foile veştede! E-o dimineaţă de albeaţa clară a gheţurilor polare... „Ce faceţi, copii? Vă întoarceţi acasă? V-au degerat urechile?... Aşteptaţi-l şi pe cestălalt, mic şi necăjit... Nu plînge, piciule! Nu-i şade bine să se sclifosească unui voinic cu-aşa căciulă!”... ***„Wie er sein Blatt im Fluge”...*** A ajuns să-l prigonească stihurile nefericitului Lenau... Îi spunea şi el „nefericitul Lenau”, ca bătrînul straniu, cu părul răsucit în corniţe de ied... Nefericit, de ce? Fiecare îşi poartă fericirea şi nefericirea în el... Poate că bătrînul ştie mai multe... Bătrînul care găsea că suavul estet este prea fericit, ca să scoată din el un accent adînc... Estetul care se neliniştea de prea multă fericire... „Mă tem să nu ridic mînia zeilor şi să nu mă pedepsească, ştiu eu? cu o ispăşire cumplită. Poate moartea... Poate viaţa”... Poate viaţa! — a repetat enigmatic moşneagul cu faţa verzuie şi cu rîsul scrîşnit... Sînt dimineţi cînd păcătuieşti împotriva dumnezeirii, dacă de viaţă te-ai îndoi, dacă te-ai teme de ea... Sînt dimineţi…

— Bună dimineaţa şi iartă-mă, domnule Eminescu!...

S-a răsucit cu o tresărire străpunsă pînă în gratiile pieptului.

O aştepta s-apară de după perdele, să răsară în uşa care a rămas închisă.

Ea venea, sprintenă şi îmbujorată, din celălalt capăt al străzii.

A vrut să-i sărute mîna.

— A, nu! Dă-mi voie... Nu mănuşa!

Dezveli din mănuşă degetele albe şi reci, le-a lăsat înălţate la buze, cu acelaşi murmur uşor de rîs ca vibraţia unui clopoţel de cleştar, cu aceeaşi alintată privire din ziua dintîi lunecîndu-i sub gene.

— Te-am rugat să mă ierţi... Sînt însă de neiertat!... Recunosc... Am plecat în oraş pentru nimicuri de-ale noastre, femeieşti... Credeam că am să mă pot întoarce la timp şi... şi aştept acum pedeapsa!...

Înclinînd capul pe-un umăr, cu mînele adîncite în manşonul negru, aştepta cu răsfăţ rostirea pedepsei. Ştia el o anume osîndă, dar n-o putea spune! Ce încîntător e trandafirul obrazului uşor învăpăiat de ger. Şi buzele roşii, ce umede şi ispititoare – fructul oprit!

— E aşa de grea pedeapsa?... stărui ea, plecînd ochii smeriţi şi scriind pe zăpadă cu vîrful ascuţit al botinei o literă. E aşa de înfricoşată, încît n-ai tăria de suflet s-o pronunţi?...

Litera din omăt era poate un M. Dar un M e şi-o iniţială din numele ei: Micle. Numele necunoscutului dascăl bătrîn, soţul, pe care şi-l închipuia ca un gîde hain, urît şi împăroşat,

păzindu-şi cu zuliară neîndurare captiva. Altfel, de ce nu i-a povestit niciodată, nimic, despre el?

Femeia a şters litera cu talpa uşoară. Iniţiala lui? Iniţiala ei? Iniţiala călăului de departe?

Le-a şters pe toate în una singură şi a înălţat ochii albaştri, cu luminoase fire de aur:

— Cum înţeleg, e ceva încă mai rău! Nu merit nici măcar o pedeapsă?

— N-am de rostit nici o pedeapsă, fiindcă nici n-aş avea de ce... vorbi el încet. Pentru mine a fost... este o nesupusă fericire s-aştept... Să am pe cine aştepta...

— Ce generos! clincheti rîsul ei cristalin. Aş fi preferat pedeapsa. E mai uşoară orice pedeapsă, pentru umerii slabi ai unei femei, decît o generozitate copleşitoare. Ştii? O pedeapsă îţi dă dreptul să te crezi nedreptăţită... Noi, femeile, mai scoatem uneori unghii de pisică, ne mai apărăm, mai avem iluzia unei lupte inegale şi injuste, care, fiindcă e inegală şi injustă, îşi permite orice mijloace... Iertarea însă ne micşorează!... Ne reduce la ceea ce sîntem cu adevărat... Dumneata, domnule poet, încă nu cunoşti oare de ce este capabilă femeia, acest ***enfant malade,*** acest ***compagnon dont le coeur n'est pas sur?*** Nu cunoşti oare care-i deznodămîntul veşnicei lupte:

Entre la bonté d'Homme et la ruse de Femme.

Car la femme est un être impur de corps et d'âme?

Ea rîdea. A zîmbit şi el.

Deodată, înăbuşindu-şi trilul rîsului, ca o pasăre cu viersul răpus de-o neagră hrăpitoare a pădurilor, femeia a tăcut privind înainte. O mică dungă i s-a adîncit între sprincene. A şoptit ca o taină:

— M-ai învăţat prea răsfăţată, domnule

Eminescu!... Are să-mi fie greu cînd voi ajunge acasă, în tristul meu Iaşi... La tristele mele îndeletniciri burgheze...

De ce îi vorbea despre Iaşi? Plecarea era încă atît de îndepărtată! O lună încă; poate mai mult. Şi de ce îi amintea tristele ei îndeletniciri de gospodină şi de doamnă a unei case? Cînd va pleca, are să fie mai singur, de două ori mai singur decît a fost el vreodată aici în Viena şi în nenumăratele-i pribegii.

Gîndul îi înnegură ochii. Femeia ghici de unde a coborît această umbră de aripă cernită. Era un semn pe care îl aştepta şi-i zorea fierbinte bătăile inimii; dovada unui sentiment de mult presimţit.

Rosti, voioasă:

— Dar nu mai am nici o scuză, domnule Eminescu! După ce te-am silit să aştepţi în frig aproape o oră, de-un sfert de ceas stăm nemişcaţi aici... Să mergem!

Ridică ochii spre cele două geamuri. Acolo, astăzi, nu mai puteau merge. El încă nu trebuia să cunoască toate pregătirile unei plecări înainte de vreme: geamantanele desfăcute, pachetele răvăşite, alte nimicuri pentru care pornise în oraş de cum s-au deschis magazinele.

Hotărî cu bucurie că-i poate da lui, – că-şi poate dărui lor, o zi întreagă:

— Să mergem... Oriunde! Pe străzi, în grădini... la marginea oraşului... Oriunde!... Am o poftă copilărească, nebună, de viaţă, de prostii, de rîs... Ah!

Ah! Cum i-ar fi prins braţul, să treacă strînşi unul lîngă altul, cald încleştaţi în oraşul acesta mare şi străin, unde nu sînt ochi iscoditori să-i afle cine-s şi să-i urmărească încotro merg!

Dar au plecat amîndoi, cuminţi, la o cuviincioasă depărtare, printre mulţimea din ce în ce mai împînzită a bulevardelor din miezul Vienei. Vorbeau şi mai ales tăceau, fericiţi că se ştiu alături.

Ea, fără să-şi dea seama, se oprea la vitrinele

cu rochii, cu blănuri şi odoare. O femeiască şi nebiruită, o instinctivă pornire, n-o putea împiedeca de la acest desfăt al tuturor Evelor de pe lume, chiar cînd altceva se petrecea în sufletul său.

Iar el o întovărăşea fermecat în aceste popasuri, răspunzînd cu o ignoranţă absurdă şi încîntătoare la întrebările ei, pentru a izbucni de îndată amîndoi în rîs. Ce dulce amestec într-o femeie! Acum îi recită un stih din Lamartine; acum se opreşte să admire o brăţară; peste o clipă intră în prăvălie deşi nu vor cumpăra nimic, încearcă brăţara pe mînă, cere alta, răscoleşte în cutii căptuşite cu pluş, îşi atîrnă o pereche de cercei în urechi, se cercetează în oglindă, născoceşte un basm: „Vor trece mîine, neapărat mîine!... Şi rîde, şi în stradă rîd amîndoi. Şi răsuflările calde îi învăluie în două nouraşe străvezii care se împletesc, se amestecă, se topesc într-o singură aureolă irizată de soare. Se topesc ca într-o imaterială şi subtilă îmbrăţişare.

Pe urmă, păşesc iarăşi cuminţi. Se simt priviţi cu pizmă, cu aprobare şi cu dragoste de trecătorii fără nume. Sînt o rară şi potrivită şi tînără şi fericită pereche. O fericită pereche din Viena valsurilor şi operetelor.

Ea, mlădie în blana scurtă şi lucioasă de lutră, cu rochia lungă în falduri bogate, cu şuviţele aurii jucînd luminoase ca un snop de raze sub cuşmuliţa neagră, ca buclele unui paj din Renaştere, ale unui paj zugrăvit de Rafael.

El, cu ochii adînci şi negri, subţire şi puternic, în straiul de iarnă pentru care şi-a zălogit la cămătar cărţile cele mai scumpe, chiar nedespărţitele tomuri cu legătura roşie de marochin a părintelui său sufletesc din Frankfurt. E o ispaşă pe care o merită singuratecul şi misoginul filozof! Cum de şi-a rătăcit mintea, el, înţeleptul înţelepţilor, pomenind cu atîta nedreaptă vrăjmăşie despre vraja fără seamăn a unei femei, a unui amor?

Se vede prea bine că, sărmanul Schopenhauer, slut la chip şi mereu cu buzele crispate într-un rîs răutăcios de craniu, el n-a mers niciodată în pas care n-atinge pămîntul, alături de-o asemenea femeie, într-o asemenea dimineaţă de iarnă cu soarele de-o rece feerie şi cu văzduhul sonor. Se cunoaşte că el n-a trecut niciodată, îngemănată pereche, pe aleile ninse ale unei grădini, de unde arborii îşi desfac dintr-un arc de ram omătul greu şi alb, să-l mai ningă a doua oară pe obrazul lor, pe genele lor... Atunci n-ar mai fi scris aşa, posomorîtul, singuratecul, posacul bătrîn!...

— Crezi că merită o iubire să-ţi dai viaţa pentru ea? a întrebat femeia.

— E poate singura fericire adevărată, la care poate năzui un om!

— Şi dacă fiinţa iubită, nu-i chiar atît de ideală cum ne-o închipuim noi?

— Ce însemnătate poate să aibă aceasta? Iubim în altul ceea ce avem mai bun şi mai sfînt

în noi...

— Adică o iluzie. Iubim o iluzie...

— O iluzie, fie! Dar ce dulce iluzie!

Amîndoi s-au privit adînc, pînă la tremur.

Ochii albaştri cu fire de aur, adînciţi în ochii negri, noptoşi. Cerul căutîndu-se în fund de genuni.

S-au privit, opriţi în loc, faţă în faţă, aşteptînd să treacă un convoi de şcolăriţe în uniformele întunecate, albastre, că-

lăuzite de două călugăriţe cu late gulere albe, cu late aripi albe, la tîmple. Şcolăriţele cele mai mari s-au întors să-i cerceteze cu ochii din urmă. Ea, cu degetul înmănuşat îi culegea de pe piept o floare de promoroacă, scuturată din grădinile iernii. Gestul avea ceva blînd, delicat, ocrotitor, ca o mărturie de castă intimitate între dînşii.

Femeia s-a înroşit.

Urmărind şiragul de şcolăriţe, s-a înduioşat de soarta sa, cu un suspin:

— Aş vrea... Cît aş vrea să fiu iarăşi în locul uneia, oricare din aceste copile! Să nu ştiu nimic din viaţă, să nu mă tem de nimic...

— Înţeleg! încuviinţă el, cu gîndul la gîdele împăroşat şi zuliar, aşa cum şi-l închipuia.

Gîndul ei însă, altfel, altul fusese:

— Să fiu o şcolăriţă!... Ţi-aş arunca în joacă bulgări de omăt... Ai fugi după mine să mă prinzi. Ţi-am spus ori nu că am fost o fată foarte nebunatecă?... Şi sprintenă, sprintenă!... Nu m-ajungea nimeni. Dar poate că acum m-aş da prinsă... Ce prostii mai vorbesc! îşi luă seama. Ce vei fi crezînd oare despre mine?

Nu-l lăsă să răspundă. Poate se temea de-un răspuns, deşi îl aştepta cu toată fiinţa vibrînd ca o strună încordată.

— Haidem! Încă... mai... mai... mai departe... Ne oprim să prînzim la una din acele delicioase mici cafenele despre care mi-ai vorbit... Ai cetit că pe Vigny nu l-a văzut nimeni, niciodată mîncînd?... Cu noi, n-o să fie chiar aşa... Noi nu sîntem atît de aerieni, coborîţi din cer pe-o rază de lună.

Aşa spunea. Aşa era încredinţată.

Dar la cafeneaua mică şi caldă, cu pereţi viorii, au ciugulit în neştire amîndoi, căutîndu-şi în ochi, fără să-şi dea seamă ce-aduce şi ce ia dinaintea lor chelnerul cu barbetele albe, serviabil şi zîmbitor, parcă protector, complice parcă. Au rămas la fructiera cu portocale şi mandarine: bulgări de soare, italic parfum.

Povestirile lor s-au îndreptat spre acel cer însorit al Itali- ei, cunoscut de amîndoi numai din stihurile poeţilor şi din lecturi. El se gîndea la Goethe, aşa cum îl înfăţişau gravurile, privind de pe-o colină ruinele Romei... Ea, la alţi oameni, alte locuri, alte peripeţii, ca o fostă şcolăriţă ieşană ce era; cres-cută cu lecturile şi suspinele şi în cultul scriitorilor francezi,

italieni sau englezi, nu de predilecţie al celor germani, ca fostul gimnazist şi privatist de la Cernăuţi. Sonoritatea numirilor italice ei îi evoca de îndată terţinele lui Dante şi sonetele lui Petrarca... Aventurile amoroase ale lordului Byron, cam prea spectaculoase şi gălăgioase... Veneţia lui Musset şi George Sand... Ţărmul unde marea a zvîrlit după furtună trupul lui Shelley... Amîndoi iubeau poeţii mari ai timpurilor, dar nu aceiaşi... Şi amîndoi vorbeau cu însufleţire, cu durere, cu milă, cu patos, despre viaţa şi suferinţele lor. El deplîngînd singurătatea poetului, pe care mulţimea nu-l îmbrăţişează decît ca să-l împuţineze. Ea slăvind iubirile care-au înveşnicit un nume de femeie: Laura de Novi, Beatrice Portinari, Elvira, Julie, Graziella...

Îi căzuse blana de lutru pe spata scaunului. În straiul de catifea neagră, cu sînii strînşi în pieptar, cu pieliţa albă, diafană, fără nici o podoabă în afară de bumbii mici şi rotunzi de argint ai mînecilor bufante, cu şuviţele bălai răsucite de sub cuşmuliţa cărbunie şi mată; aşa cum o vedea numai pe jumătate în faţa lui, de cealaltă parte a mesei care îi ascundea rochia, o asemuia mai deplin cu un paj al Renaşterii zugrăvit de Rafael. Un paj, vorbind în stihurile lui Lamartine:

Elle se tut: nos coeurs, nos jeux, se reneontrèrent.

Des mots entrecoupés se perdaient dans les airs;

Et, dans un long transport, nos âmes s'envolèrent

Dans un autre univers...

. . . . . .

Comme on meurt de douleur il meurt de souvenir.

Je me repens de tout, hors de l'avoir

aimé...

El o asculta zîmbind.

— Văd! se tîngui ea. Nu-ţi place Lamartine! E prea pentru domnişoare romantice de pension... Sau mai bine şi mai direct zis pentru foste eleve ca mine...

El se apără:

— Mai pot spune aceasta?

— A! Mai?... izbucni dînsa în rîs. Acest ***mai,*** îmi ajunge!... Îi faci graţia să-l prenumeri şi pe el, pe Lamartine, de hatîrul meu. Şi de ce, spune-mi, te rog, de ce îl preţuieşti altfel pe Vigny? Pesimismul lui e aşa de negru! Şi aşa de solemn!

— Pesimismul lui îi apăra visul... Îl despărţea de lumea cea hîd reală, ca s-o exprime mai puternic pe cea lăuntrică, a lui, numai a lui...

— Atunci era un egoist!

— Cine îşi apără un vis, nu poate fi decît egoist. Dacă se mai potriveşte cuvîntul...

— Nu pot suferi egoiştii!

— Nici eu...

— Te-am prins cu o contradicţie. Nu poţi suferi egoiştii şi îl iubeşti pe Vigny!

— Îl iubesc fiindcă egoismul lui avea nobleţea creaţiei, o scuză. Fiindcă el singur între toţi, a izbutit să arate cît de neîndurată e soarta poetului în acest veac. Într-o lume de farisei şi de vameşi, ahtiată numai după profituri şi bunuri pămînteşti, ameţită de trufia tuturor parvenirilor, poetul nu are ce căuta. E condamnat să se zvîrcolească îndurînd toata înjosirile; trebuie să piară!... Iar dacă l-a blestemat destinul şi cu geniu, soarta lui e încă mai nemilostivă... Gilbert moare de foame din vina despotismului. Chatterton se otrăveşte din vina aristocraţiei. Pe Chenier îl ghilotinează revoluţia...

Femeia aşează încet, cuminte, portocala din mîna subţire şi albă printre celelalte fructe. Se pregătise să-i cureţe şi să-i întindă o jumătate. I

se părea însă nepotrivit, o profanare, să mai muşte din miezul mustos şi aromat al unui fruct, să-l îmbie şi pe el, în vreme ce rostea atît de amare cuvinte despre soarta scrisă a poeţilor, a tuturor, deci şi a lui, deci şi a ei, dacă şi-ar mărturisi încercările tăinuite.

Se dezvinovăţi:

— Am judecat uşuratic, ca totdeauna! Îl cunosc prea pu- ţin pe Vigny. Am cetit numai două sau trei cărţi... Cum ajung acasă, am să repar această greşeală. Dar din puţinul cît l-am cetit, mi-a rămas atît: ***„Peut-être faut-il perdre sa vie pour la gagner...”*** Acum înţeleg cuvintele acestea în altă lumină!...

A venit rîndui lui să-şi spovedească lecturile poeţilor francezi prea răzleţe. El e îndrăgostit îndeobşte de poeţii ger- mani, de cei latini. Şi-a modelat cugetul şi simţirea la altă şcoală.

— Dacă ne-ar despărţi numai atît!

— Altceva, ce? întrebă el.

Şi se posomorî, gîndindu-se la gîdele care îşi aştepta victima.

Pe dînsa nu asemenea gînduri o mîhneau:

— Altele ne despart... Atîtea şi atîtea! Ce sînt eu? Ce însemn eu?... O femeie dintr-o casă, dintr-un tîrg... O femeie oarecare, ca din toate casele tuturor tîrgurilor de pe lume...

El începu să rîdă, alegînd fructul pe care-l lăsase adineauri femeia şi jucîndu-l în palmă:

— Ce păcat că femeile n-au drept să se facă avocaţi! E o pagubă imensă că se pierde darul acesta de-a tălmăci şi de-a răstălmăci spusele unui om...

— Dar şi ce păcat că studiezi numai filozofia! S-ar fi cuvenit să te înscrii numaidecît la facultatea de iure! Ce mai neînduplecat judecător, să osîndească pe capete, ne-ar fi venit la Iaşi...

— La Iaşi?

— La Iaşi, făiă îndoială! Căci, nu e aşa? La Iaşi iar nu aiurea... la Iaşi ai să vii cînd te vei întoarce în ţară... Mi-ai făgăduit...

— Eu?

— Nu chiar cu mîna pe cruce... Dar aşa! Mi-ai lăsat să înţeleg... să cred... să sper.

Rîdeau amîndoi. Judecătorul cel neînduplecat şi femeia cu darul avocăţesc de răstălmăcire.

El a despoiat portocala de coajă, tăind-o în raze de stea şi oferind feliile fructului ca o floare cărnoasă, roşie-aurie.

— Ce bine îmi pare că a fost roşie! bătu ea din palme. Îmi pusesem ceva în gînd.

— Anume?

— Ssst! duse degetul uşor la buze. Nu se poate spune. E deocamdată secretul meu... Mai tîrziu...

El ridică ochii la pendul, zîmbind:

— Peste cinci minute?... Peste un sfert de oră?

— O, nu! Mult... mult mai tîrziu... Cînd vei veni la Iaşi.

Îi surprinse clătinarea sceptică din cap. Şi se împotrivi cu tărie acestei neiertate lipse de

încredere în viitor:

— Da, da!... Cînd vei veni la Iaşi! Atunci o să ne amintim cu înduioşare o zi ca aceasta... Cafeneaua mică de aici... Pendulul acesta, zugrăveala viorie a pereţilor, chelnerul cu favoriţii albi... şi pisica gri, dormind pe scaunul de la sobă... Are să fie secretul nostru... Mai mult al meu! Fiindcă pe un bărbat, pe

un bărbat cînd mai este şi poet, îl mai aşteaptă atîtea secrete şi atîtea alte amintiri!... O femeie, cînd e condamnată la viaţa mediocră pe care o duc eu, se agaţă de-o prietenie, de suveniruri, ca iedera de ruini, ca lianele, ca vîscul...

El se uita duios, drăgăstos, pierdut, învăluind-o cu privirea ca într-o mantie neagră, s-o răpească altora şi s-o fure numai pentru el. Ca vîscul? Cum se putea asemui atît de nedrept şi de urît, cu o plantă care-şi suge viaţa din vlaga altora mai puternice? Ca o iederă, da! Ca o liană, da!...

— De s-ar opri timpul! spuse femeia.

— Da!... De s-ar opri timpul!...

Tic-tacul pendulului ronţăia însă timpul mereu, mereu, în recea-i indiferenţă mecanică.

Pentru femeie, fiecare clipă trecută era încă mai dureroasă. El n-o bănuia aceasta.

Zîmbea zilelor cîte vor veni: mîine şi poimîine, o lună... O lună a lor, împreună.

— Şi plimbarea noastră la cîmp, în pădure?

— Adevărat! se scutură ea de gîndurile ceţoase. Plimbarea noastră la cîmp...

Spusese că are o poftă copilărească, nebunească, de viaţă, de prostii, de rîs...

Şi cu îndoita nestatornicie, a femeii şi a tinereţii, după ce a alungat negurile uşoare de gîndiri şi de presimţiri; afară, pe potecile şerpuite în zăpadă spre Wienerwald, a fost cu adevărat de-o copilărească, de-o nebunească înveselire.

Se ameţea singură ca o şcolăriţă scăpată din colivia internatului. Nu arunca în el cu bulgări de zăpadă, cum ar fi dorit; nu alerga să se lase prinsă şi să zvîcnească lunecat din prinsoare în ultima clipă. Acestea nu mai erau cu putinţă. Dar scutura ninsoarea crengilor peste ei. Dar întreba trecătorii într-o nemţească pocită, de neştiutoare, despre un sat ori despre un hotel de departe. Dar le pufnea de rîs în obraz, fiindcă nu pricepea nimic din răspunsuri.

Rîdeau şi ei, rîdeau şi trecătorii: vînători cu pălăriuţă verde şi cu genţile roşcate din piele de căprioară la şold, ţărani cu încărcături de lemne, o bătrînă cu toiegel lustruit ca sfînta Vineri, mergînd la căsulia ei albă din pădure.

Au întîlnit şi-un pitic, grav şi păşind voinicos.

— Acesta-i Statu-Palmă-Barbă-Cot! Mă duc să-l întreb.

L-a întrebat cu seriozitatea cea mai desăvîrşită, iar piticul s-a căit amarnic că nu cunoaşte limba în care-i vorbeşte o străină atît de frumoasă ca o zînă a codrilor.

— Ce spunea? Rogu-te ce spunea? întrebă, cînd gnomul s-a depărtat.

— Îţi făcea complimente!... zîmbi el. Destul de isteţe şi de poetice.

— Păcat că nu l-am înţeles.

— Te-ar fi interesat?

— O femeie nu rămîne indiferentă nici la complimentele unui Statu-Palmă-Barbă-Cot! Ca să fiu sinceră.

El se întristă. Fireşte! O femeie care este tovarăşa de viaţă a unui gîde bătrîn, bărbos şi zuliar, aşa cum şi-l zugrăvea el pe necunoscutul dascăl de universitate, Ştefan Micle. Ea bănui că l-a împuns un ghimpe înveninat. Veni alături de dînsul, alintată:

— Vezi?... Cîteodată îmi pare rău... Am impresia că nu ne mai înţelegem!... Te supără că sînt veselă?... La Iaşi mă aşteaptă atîtea zile şi nopţi mocnite!... Parcă n-am fi de aceeaşi vîrstă...

Şi-au făcut socoteală... Erau născuţi în acelaşi an. Un semn. O predestinare.

— Dar mai tîrziu, n-are să mai fie tot aşa!... surîse ea viclean. Să nu mă trădezi! Cînd vom fi prieteni vechi şi bătrîni, peste douăzeci, treizeci de ani, atunci să mă laşi la socotelile mele... O femeie are datoria să-şi ascundă de la o vreme actul de naştere. Acum sînt sinceră... Mai tîrziu...

— Cu mine nădăjduiesc că ai să fii întotdeauna sinceră.

— Cît poate fi o femeie... ***„cu inima stearpă, rece şi cu suflet de venin!”*** Iată! Ţi-am răspuns cu versurile poetului Mihai Eminescu...

— Versurile poetului Mihai Eminescu sfîrşesc dacă nu mă înşel cu două strofe care nu mai sună tot aşa.

— Ştiu. Suspină ea... Dar nu sînt pentru mine.

Simţind că a rostit cuvinte care nu trebuiau

spuse, s-a oprit şi s-a întors, privind oraşul desfăşurat la picioarele lor, linia curbă şi vînătă a Dunării îngheţate, sclipirea turlelor în soarele înclinat spre apus.

Au urmat calea pe-o potecă îngustă, şerpuită, pustie.

El citea pe coala albă a zăpezii urmele albastre ale sălbăticiunilor. Păsări şi fiare cu iscusinţa unui vechi hoinar în cîm-

purile şi codrii de la Ipoteşti: urmă de iepure, de cerb, de veveriţă, de lup, de ieruncă...

Ea, din nou pomenea romantic iubirile mari, celebre, rămase în elegiile poeţilor. Numele unei femei păstrat ca o gîză fragilă în boaba de chihlimbar a unui vers ştiut de toate elevele de pension din lume.

Odată, o singură dată şi-a sprijinit mîna de braţul lui, ca să sară o şuviţă de apă zimţată cu pojghiţe străvezii de gheaţă. Iar atingerea şi-a desprins-o repede, fugind ca de-o vinovată ispitire.

A alergat spre un mic meterez de troian prins în sloi. Ca să urce, îşi adună cutele rochiei în mînă. El a întrevăzut o dungă albă: fusta de dedesubt, cu tiv de dantelă. Şi-a dus mîna la frunte, alungîndu-şi altă, mai ameţitoare ispită.

— Ce ai? Eşti obosit? a întrebat ea fără a bănui.

— O! Nu... M-a ameţit... M-a. Orbit albul acesta.

Putea minţi fără vină. Albă era şi zăpada. Albe şi toate întinderile.

— Într-adevăr! mărturisi ea... Îmi joacă şi mie înaintea ochilor atîta lumină... Aşa erau visurile mele din copilărie. Visam că alerg, că m-am rătăcit într-o cîmpie albă de omăt, fără margini, o cîmpie în care totul era alb, alb... pomii... drumurile... păsările... urşi albi... vulpi albe... Mă rătăcisem, dar nu-mi era frică nici de pustietatea albă, nici că eram singură... nici de fiarele care veneau la mine, îmblînzite... Le întindeam mîna şi se apropiau să le dezmierd pe blana albă. Dimineaţa, cînd mă trezeam, îi spuneam mamei că mă dor ochii de atîta alb şi de atîta lumină... „Ce lumină? Că doar ai dormit ca o leneşă pînă la amiază, cu storurile trase”... Lumina, omătul din vis! — răspundeam. Mama strîngea din umeri. Încă nu mai auzise de-o copilă cu visuri atît de prosteşti... Spune, te rog, spune, cînd viaţa e atît de urîtă şi de tristă, nu-i o fericire ca să ai numai

visuri albe?... Dar visurile acestea nu le mai am! Nici măcar visurile acestea!...

Făcu un gest de sărmană eu mîinile în lături. Toţi îi luaseră tot. Cum ar fi îmbrăţişat-o!...

Pe urmă, tot ea clincheti în rîs:

— O săracă îmbrăcată cu blană de lutră, cu manşon prins în şnur după gît, cu trei toalete de seară făcute la Viena!... Spune drept, dacă nu te gîndeşti la aceasta?

— Spun drept! Nu m-am gmdit la aceasta...

— Atunci nici nu observi cu ce sînt îmbrăcată? se miră ea, indignată oarecum, după încîntătoarele legi ale logicei femeieşti.

— Te înşeli...

Şi ca să-i dovedească, i-a descris fiecare rochie, încurcîn-du-se în denumirea croiului şi a garniturilor, în nuanţele culorilor botezate adhoc cu o barbară ignoranţă. Ea îl îndrepta rîzînd bucuroasă, fiindcă atîta nepricepere însemna că trăieşte departe de fuste. Se temea mai puţin acum să-l lase în această Vienă, singur, fără dînsa.

Trecînd pe sub ramuri, o nuieluşă subţire a atins-o pe obraz. El s-a înspăimîntat ca de-o mare catastrofă. Ea şi-a stăpînit lacrimile de durere, mulţumindu-se să-şi mîngîie obrazul cu dosul palmei scoasă din mănuşă.

A spus, strîngînd din umeri:

— Prea gingaşă mă crezi! E adevărat că mama m-a crescut foarte alintată, deşi eram oameni săraci... „Alintata" îmi spuneau vecinii... „Alintata" mi-a mers numele şi la şcoală. Dar Alintata se căţăra în pomi, se zgîria în spini, nu se dădea în lături de la isprăvi foarte puţin demne pentru o elevă de clasa a patra primară... Uite, un semn de-atunci, păstrat aici... Aşa e că se mai cunoaşte?

Se oprise apropiindu-şi obrazul înălţat. În pielea de satin, netedă şi de-un roz pal ca floarea măcieşului, abia se desluşea o mică dungă mai albă şi lucie; cicatricea fină a unei zgîrieturi. Iar semnul acela unic făcea parcă puritatea obrazului întreg încă mai miraculoasă. Şi el, parcă pătrundea astfel într-o tainică lume a copilăriei ei, care i se dădea aşa, neatinsă, în candoarea dintîi a jocurilor de şcolăriţă cu urme atît de nevinovate; zgîrieturi de spini, de pisici, de porţelanul cioburilor de păpuşi.

Ochii femeii erau foarte aproape de ochii lui. Obrazul cu mica, cu abia zărelnica albă cicatrice, foarte aproape de buzele lui. Se vedeau unul în

ochii celuilalt. Cît de irezistibil se atrăgeau imaginile lor nepămîntene, fantastic micşorate în lentilele albastre şi negre! Cît de irezistibil se chemau una din ochii celuilalt! Chiar răsuflările lor în nouraşi transparenţi şi calzi, se amestecau, se uneau, şi le sorbeau unul altuia din văzduhul rece, ca o parte din fiinţa unuia străbătînd în pieptul celuilalt.

Dar buzele lor nu s-au atins.

Numai un nebunatic fir de păr auriu şi moale, a dezmierdat tîmpla cu şuviţe negre. S-au depărtat cu aceeaşi mişcare, smulgîndu-se vrajei viclene. Au zîmbit stingheriţi, fără să-şi privească în ochi.

— Mi-e frig!... făcu scuturată ea acum de-un fior şi ducînd ea acum mîna la frunte. Mi-e frig şi-i tîrziu...

Discul roşu al soarelui se înfigea pe-o culme cu pădurea albă, cuprinsă de văpăi. Se scufunda clipă cu clipă, uriaş, apropiat, mitologic.

— Să mergem... stărui ea. Ne prinde noaptea...

Au întors spatele asfinţitului.

Îşi călcau pe umbrele lor, prelungi şi albastre în zăpada albă-trandafirie. Iar umbrele acestea nu erau tot aşa de caste şi cuminţi. Se apropiau, se atingeau, se îmbrăţişau; după cum rămînea unul în urma celuilalt, cînd drumul se îngusta. „Îşi fac de cap! — gîndea el cu şăgalnică invidie, zîmbindu-şi. Poate-s mai înţelepte ca noi”.

Pe urmă, umbrele s-au risipit neaşteptat. Le-au fugit de sub picioare, absorbite de alte umbre, de-o singură mare umbră. Soarele stins nu mai avea nici o putere; lumina nu mai stărui ca în alte amurguri cu razele însuliţate îndelung. Cerul a rămas deşert, vînăt, posomorît, încă fără licărul aştrilor. Un cer de cenuşă.

Noaptea îi împresura tîrîndu-şi din văi întunecimile duşmănoase, prelinse, furişe, moi, materiale, ca tentaculele unei caracatiţe. Cîmpurile, potecile pe unde au venit aveau ceva străin, de nerecunoscut, încărcat de nelămurite ameninţări. Poate ne-am rătăcit! a gîndit ea. Dar nu şi-a mărturisit teama, ca să nu-i pară atît de copilăroasă.

Şi îndată, în faţa lor, cînd au ridicat un dîmb, sclipiră pe rînd luminile oraşului; nenumăratele constelaţii, arcuitele coliere ale Ringului, faţadele edificiilor, semnalele din gară, un tren plecînd cu ferestrele vagoanelor într-o sîrmă liniară de focuri mărunte.

A fost o scurtă paradă nocturnă, curmată de-un duh al beznei.

Ceaţa, înaintînd în tîrîtă cortină, a vătuit luminile. Apoi le-a înecat deplin, lăsînd numai un nimb alburiu şi tulbure, deasupra Vienei.

Mai rămîneau, sus, stelele cerului, aprinse una cîte una. Tot aşa se împîcleau însă pe rînd, abia răsărite la locul lor

scris pe harta firmamentului şi înăbuşite înainte de a fi trăit. Un nor a şters luceafărul cu un burete. S-a întins noaptea pustie, spăimos de tăcută şi neagră, ca după focurile care au mistuit totul în ruini şi tăciune.

Acum păşeau mai repede, fără să-şi dea seama, schimbînd cuvinte răzleţe, înfăşuraţi în scama umedă şi opacă, încordîndu-şi ochii şi atenţia numai la drumul lunecos, desfundat, presărat de gropi şi de povîrnişuri nedesluşite vederii. Treceau pe lîngă dînşii arătări închegate din negură şi înghiţite de negură. În străzile lăturalnice cînd au ajuns, felinarele oarbe, zidurile scunde, maidanele negre au apărat mai lugubre. Se înmulţeau vedeniile din ceaţă. Oamenii cu straie zdrenţoase ieşiţi de sub felinare să le caute în faţă, femei desprinzîndu-se din ziduri ca monstruoşi lilieci să-i atingă cu rochiile lor lipicioase asemeni aripilor de gumă.

S-ar fi spus că întunericul şi ceaţa au slobozit dintr-o hrubă, anume făpturi ale întunericului şi ceţei, tîrîtoare, vîscoase, cu paşi neauziţi, cu hîde priviri piezişe, cu o duşmănoasă por- nire împotriva celor care veneau de la lumină şi de la bucu- ria zilei, ca să pîngărească, să întristeze, să stingă, sîmburul de căldură şi soare, adus de departe, dintr-un pur paradis cu dînşii.

— Ar fi fost mai cuminte, să ne fi întors mai devreme... Păcat de o zi atît de frumoasă!...

A vorbit ea. El a gîndit: „Ar fi mai cuminte sămi dai braţul... Te-ai simţi altfel, strîns încleştată lîngă mine”. Dar cum putea s-o rostească aceasta? Au mers deci aşa înainte printre făpturile beznei, sinistre, fantomatice şi ameninţătoare.

Răsăreau din perdeaua de pîslă. Mereu altele şi altele, de sub felinare abia clipocind pe moarte, din unghere de păcură, din uşi de cîrciumi, din pieţe mărginaşe, necunoscute şi neliniştitoare, ca tot atîtea cimitire vechi din care se ridică strigoii.

Au respirat, întorşi dimtr-un vis rău, cînd au ajuns la bulevardele cu altfel de lume şi cu alte lumini.

— Tot timpul, ştii la ce m-am gîndit? a întrebat ea. La teama să nu fie aceasta un semn. Ca un avertisment: „Luaţi seama! Zilele care încep frumos, nu sfîrşesc tot aşa...”

— Dar ce s-a sfîrşit rău sau urît? Am trecut pur şi simplu printr-un cartier sărac... Mizeria n-are niciodată o înfăţişare plăcută. E urîtă şi tristă! Mai ales în oraşele mari, unde suferinţa omenească şi viţiul duc casă îndeolaltă: cauză şi efecte.

Ea a răsucit capul pe jumătate, ca să-l privească a mus-trare:

— Atît de elevă ignorantă şi naivă de pension mă so- coţi?... Acestea le înţeleg şi eu prea bine!... E altceva... Am simţit tot timpul ca nişte întrupări ale răutăţii şi urîţeniei omeneşti, care voiau parcă să ne împresoare, să ne tragă cu ghearele spre întunericul şi urîţenia lor... Nu erau dînşii de vină... Nenorociţi, nenorocite, căutîndu-şi de drumul lor... Toate au luat proporţii în închipuirea mea... Aşa cum mă temeam, cînd eram mică, de sperietoarea de păsări din grădina vecinului. Ştiam că-i sperietoare. M-a dus mama s-o văd de aproape, s-o pipăi... Cînd se făcea seară, nu îndrăzneam însă să întorc ochii... O vedeam îndată mişcînd... Acum rîzi de mine?

— Nu rîd de fel! Sînt şi eu poate uneori superstiţios, ca un fost copil care-am crescut la ţară cu poveştile babelor, cu vrăjile solomonarilor. Dar nu chiar într-atîta!...

Vorbea din nou înviorat cu totul. Se apropiau de casă. Aştepta cuvînt pentru întîlnirea de-a doua zi, ca să colinde un muzeu deschis numai joia.

Ea mergea alături, gînditoare, cu mîinile adîncite în manşon. Cu privirea în pămînt.

Lumina estompată a vitrinelor îi învăluia într-o aureolă de visare profilul delicat, trist deodată, poate numai ostenit. Venea o brazdă de umbră. Pe urmă iarăşi cernerea fină a luminii, muind-o în molatecă palpitare de aur, din creştet pînă în vîrful picioarelor cu mersul istovit şi lin. O sorbea din ochi. Sfîntă, dulce, iubită făptură!... Cum vor uita vreodată ziua aceasta cu orbitoare hohotire de soare în zăpezile albe-albas-tre, cu trecerea prin labirintul de umbre şi de spăimoase ară-tări ca o scurtă călătorie în infern, pentru a ajunge din nou la blînde limanuri cu altfel de mai tainică şi duioasă lumină de lămpi? Aici şi acum, era alta şi totuşi veşnic aceeaşi. Tot ea a rîs? tot

ea a scuturat cununa zăpezilor reci din ramuri? tot ea a alergat cu pas sprinten de căprior pe-un vîrf înghe- ţat de troian? tot ea, care mergea acum cu ochii plecaţi, gînditoare, misterioasă, lîngă el? E o atît de dulce şi ne nestrăbătută taină într-una şi aceeaşi femeie! Mîine, are să-i spună, în sfîrşit, mîine! Nu mai poate păstra o veşnicie tăcerea buzelor arse de sete, chinu-i adînc. Ea ştie, presimte, aşteaptă... Melancolica-i privire nu-i oare o mustrare că atîta vreme a tăcut? Dar mai au încă zile prea îndestule înainte. O lună... Poate

mai mult... Iată ferestrele, cele două, întunecate acum, cald luminate acuşi, unde cunoaşte fiecare floare a dantelei din perdea. Dacă n-au hotărît încă nimic pentru mîine, e fără îndoială fiindcă are să-l cheme înlăuntru ca şi în alte dăţi. Să-şi simtă frunţile apropiate sub aceeaşi prietenă lumină de lampă, la masa unde el rămîne pierdut cu ochii la mîinele albe, subţiri, jucînd lenevos între degetele prelunge, o panglică, mînerul unui cuţit de fildeş pentru tăiat foile, cheotoarea unui album.

Ea a tras de mînerul clopotului. Şi cînd s-a mişcat uşa cu scrîşnet de fier în ţîţîni, acolo, înaintea slujnicei, a spus fără să ridice fruntea de la pămînt:

— Mă ierţi!... Poate nu trebuia să-ţi ascund. Dar plec... Mîine plec!... Trebuie. Nu se mai poate... Te aştept la Iaşi. Oricît de mult; oricît de tîrziu... Iartă-mă. Nu mă urî!... La revedere.

I-a întins mîna scoasă din mănuşă. A sărutat oare mîna întinsă? Nu?... N-are să ştie niciodată. Ea a fugit ascunzîndu-şi obrazul, ochii, sub cotundoit.

El a rămas stană de întunerec în ceaţă.

Uşa neagră s-a închis grea, încet, cu scrîşnet de fier, lăsîndu-l afară, singur, stană de întunerec în ceaţă, în noaptea deşartă.

XI

— Mai aşteptăm?

— De prisos... Eu simt că mi-a crescut barba lui Daniil Sihastru de cînd tot aşteptăm!... făcu hîtru Chibici, pipăindu-şi bărbia cu vîrful degetelor.

— Măcar să-i lăsăm un semn de trecere.

— Ce semn mai este nevoie? Aţi lăsat amîndoi destule: mucuri de ţigări şi lemnuşe! luă aminte Slavici, privind cu mustrare şi cu un fel de

suferinţă, la gunoiul proaspăt adăugat gunoiului vechi.

Chibici, pasărea turcească, îşi clătină creasta părului, în- tr-un început de rîs:

— Ba că chiar! Se cunoaşte, cum s-ar băga de seamă c-ai mai zvîrlit un pumn de rogoz într-un medean cu bălării.

— Atunci să-i semnăm tustrei un răvaş! se dădu cu gîndul Todiriţă Ştefaniuc.

— Mai bine aşează-te tu la masă şi întocmeşte o carte domnească, poftindu-l de sîrg la obştească obişnuită adunare; poate l-om îndupleca şi l-om înveseli!

Teodor Ştefaniuc căută o foaie de hîrtie în lipsa cuveni- tului pergament şi curăţi un colţişor de masă, împingînd teancurile de ceasloave şi caiete de însemnări, ibricul coclit de cafea şi felegeanul cu drojdia uscată. Trase scaunul şi înălţă ochii în tavanul cu pînze de păianjen, căutînd inspiraţia cuvintelor de duh, în limbă cronicărească, aşa cum altădată au izbutit să atragă la adunările lor o bucată de vreme, răzleţitul prieten.

Erau trei: Slavici, Chibici din Revna şi Todiriţă Ştefa- niuc, fostul camarad de la ***K. K. Ober-Gymnasium,*** în odaia lui Mihai Eminescu. Se căzneau de o săptămînă să-i dea de urmă. Fără izbîndă. Intrase în pămînt. Măcar că ştiau ce amarnică spolocanie îi aşteaptă, se încumetaseră să-l calce în bîrlog. Nu se îndoiau că-l vor afla în rantia de schimnic, nebărbierit, ursuz şi încîlţoşat, adîncit în cetanii şi scripte. Dar nu-l mai puteau lăsa aşa. Datoria de prieteni îi îndemna să încerce o întoarcere a lui pe pămînt. La sfîrşitul iernii şi la începutul primăverii, zăcuse de două ori în primejdie de moarte. Se ivise printre dînşii palid-verzui ca o stafie, cu ochii adînciţi în găvane, cu priviri care nu văd. Pe urmă, iarăşi s-a mistuit.

Se isprăvea primăvara, se apropia sfîrşitul prelecţiilor la Universitate şi examenele; el nu s-

arăta nicăieri. În uşă bătuseră cu îndoială. Se pregăteau să-ndure cu spăşite mutre urgia cuvintelor de ocară pentru această nelegiuită tulburare de linişte, după care aveau să ridice glas pe rînd, dovedindu-i că numai o dragoste şi o grijă prietenească îi aduce.

Au bătut, au aşteptat în darn un răspuns, au intrat în peştera schimnicului. Şi s-au cutremurat de părăsirea, de răscoala şi de răceala din această chilie, unde nu mai străbatea nimic din căldura şi din lumina soarelui de la sfîrşitul lui mai.

Pînzele de paianjen, mindirul muced de paie, lumînarea înfiptă într-un gît de garafă pîntecoasă, maldărul de hîrtii clădit pe masă, cărţile brăcuite pe duşumea de-a lungul pereţilor, mirosul rece de tutun, capetele ţigărilor strivite în talere şi mai cu seamă zvîrlite pe jos de n-aveai unde pune piciorul; toate arătau o înfricoşată lepădare şi neştire de sine, care li s-a părut

mai dureroasă încă, faţă de înfloritâ, de luminoasa, şi voioasa primăvară de-afară, de unde veneau.

Dacă într-adevăr o încăpere capătă cu vremea asemuirea sufletului ce-o locuieşte, atunci bîntuit şi pustiu mai era sufletul stăpînului lipsă! Slavici a suta oară se minuna că acelaşi om, nevrednicit să-şi rînduiască preţuitele cărţi pe-o poliţă, aşterne atît de curată şi subţire slovă pe hîrtie, cum i-a transcris şi i-a îndreptat lui cu răbdare, în limpede şi citeaţă limbă românească, toate încercările de începător trimise ***Convorbirilor literare.***

În vreme ce Ştefaniuc întocmea cartea domnească, prietenul Chibici, răscolind prin hîrtii, se minuna la rîndul său de alte descoperiri greu de înţeles pentru o pricepere de doctorant ***in iure,*** dedat altor învăţături şi cu deosebire unor mai vesele iscodiri de şăgalnic Pepelea.

Bîgîndu-şi nasul subţire în foiţele cu însemnări, citi astfel de cimilituri, după sine fără dezlegare:

„Upanishadele = îtman; ***Pluton*** = to ontoos on; ***Kant =*** Ding an sich; ***Spinoza =*** substanţia... ***Element primordial pentru fil. Thales =*** apa; ***pentru Heraclit =*** focul. De cugetat asupra învăţăturilor din ***Samyutta-Nikîya: Toate suferinţele şi plmgerile, toate durerile acestei lumi, sub toate înfăţişările, purced din ceea ce omul îndrăgeşte. Cînd n-ai îndrăgit nimic, nu sînt nici dureri. Bogaţi în bucurii, cruţaţi de mîhniri, sînt numai cei ce n-au nimica scump în lumea aceasta. De aceea, ce bine ar fi ca oricine aspiră către starea unde nu este nici necaz, nici necurăţenie, să facă aşa, încît să nu îndrăgească nimic din lumea de aici!...”***

Alexandru Chibici se scărpină în creasta de pupăză, întinzînd hîrtia lui Slavici:

— Frate Ieni, ia vezi tu, poate pricepi ceva de

aici!... Eu, să mă bată Dumnezeu, mă uit ca mîţa-n călindar!...

Slavici luă foaia tacticos, o ceti pe îndelete, se rosti:

— E rău!... Ceea ce este, rău se-arată! Prietenul nostru se înstrăinează din ce în ce de bucuriile şi fericirile omeneşti. Îşi caută ca atare reazem teoretic pentru această înstrăinare. Şi trist e că-l află în învăţăturile Asiei. Merge de-a dreptul, ca un sătul de viaţă, la fîntîna morţii...

— Dec! făcu mucalit, Chibici. M-ai lămurit de m-ai pri-

pit... Ai început să vorbeşti şi tu în cimilituri?... Domnul să vă mai înţeleagă!... Şi asta, asta ce mai este?

Înfăţişase altă foaie, începutul mai multora prea frumos caligrafiate:

„... şi tot astfel, dacă închid un ochi, văd mîna mea mai mică decît cu amîndoi. De aş avea trei ochi aş vedea-o şi mai mare, şi cu cît mai mulţi ochi aş avea, cu atît lucrurile toate dinprejurul meu ar părea mai mari. Cu toate astea...”

Slavici nu duse lectura mai departe. Tipări cu îngrijire foile şi le căută un loc adăpostit pe masă, spunînd:

— Acestea le ştiu!... În parte mi le-a citit. Îmi pare bine că le-a încheiat pînă la capăt... Dacă nu mă orbeşte prietenia, cred că Mihai al nostru a aşternut aici ceva cum nu s-a mai prea scris în limba românească.

— Aferim lui! se bucură din toată inima, Chibici. Numai că eu, cum oi da ochii cu el, n-am să preget a-i spune: Frate Mihai, închide un ochi... Deschide-i pe amîndoi... Fă cum te taie capul, pentru scrisele tale! Eu îţi urez însă, să-ţi dea Domnul trei şi cîţi mai mulţi ochi, să-i deschizi pe toţi, doar-doar de-i vedea atunci în ce hal ţi-a ajuns paragina de odaie... Domnul fiind mare şi bun se va milostivi, întru deplina linişte a prietenilor care s-au îngrozit de cele văzute numai cu singurele lor perechi de ochi...” Asta, ori ceva cam pe aproape, am să i-o spun, la cea dintîi întîlnire... Acum să ne călătorim. Zi-i, Toadere, fiule!

Toader Ştefaniuc se ridică de la masă şi, dregîndu-şi glasul, dădu citire cărţii domneşti de poftire în obştească obişnuita adunare, cu încheierea:

— „... Iar de-ar fi să fie şi cartea noastră să nu o cinsteşti, şi în samă să n-o ţii, şi rîs şi

batjocură de ea să faci, atunci să fii proclet şi anaftimă şi afurisit de 335 sfinţi părinţi din Nicheia, şi buricul iadului înghită-te, şi setea Gheenei muncească-te, şi focul dragostei ardă-te, şi vinul în oţet să ţi se prefacă, şi berea în apă să ţi se schimbe şi să ai parte de iad ca Arie ereticul...”

— Amin! încuviinţă Chibici. Să punem parafa!

Au semnat tustrei şi au aşezat cartea la vedere, sprijinită în teancul bucoavnelor de pe masă.

Săvîrşeau toate fără nici o tragere de inimă. Îşi dădeau socoteală că pentru prietenul lor a trecut timpul voroavelor de la ***Troidl*** şi de la tata Wihl, de la ***România Jună*** şi obştească obişnuita adunare, unde se împărţeau închipuite boierii şi năzdrăvane judeţuri, bune numai pentru mărginita-le tinereţe studenţească.

Mihai Eminescu se îndepărta de dînşii. Treptat, viclean, o altă lume li-l fura, înstrăinîndu-l.

— Fraţilor, cuvîntă Chibici trecînd pragul, ştiţi cum vine povestea cu Mihai?... Am pus noi odată, cînd eram nişte draci împeliţaţi la Revna, un ou de cocoară la o gîscă să-l clocească laolaltă cu ouăle ei. Şi cînd au ciocnit puii, mult s-a minunat gîsca de aşa odraslă, care nu semăna nici cu domnia-sa, nici cu domnul gîscan. Ne-am ţinut să apărăm puiul de cocoară, să nu-i facă oarecum capătul, fiindcă mult se mai stropşea jupînul gînsac la el, fiindcă urît şi mirat se mai uita maică-sa vitregă la dînsul... L-am hrănit cum ne-a ajutat mintea şi l-am dus cu bine pînă ce-a prins puteri. Pe urmă, cînd ne era bucuria mai mare, numai ce-l vedem într-o dimineaţă cu soare că-şi face vînt, bate din aripi, s-aridică lin în văzduh şi dusu-s-a dus în lumea lui, a cocoarelor! Am rămas şi noi cu gura căscată, aşişderea a rămas şi gîsca şi fraţii săi de clocitoare, dacă aţi văzut voi vreodată un cîrd de gîşte căscînd gura la cer... Cam aşa se întîmplă

cu prietenul nostru şi cam aşa ne vedem noi... Noi la poiată, la baltă şi la codină; el cine ştie unde-l duce zborul!...

Aştepta un rîs de veselă încuviinţare.

N-a surîs însă nici unul.

După ce au coborît scările, s-au despărţit. Nici ei înde ei, nu se mai simţeau atît de legaţi. Se destrăma un fir de urzeală, lipsea cel care-i apropiase doi ani pe al treilea, într-o singură viaţă, împărtăşindu-le planurile, bucuriile şi necazurile cu un zîmbet ce plutea senin peste toate. Chibici apucă pe altă stradă, fără ţintă. Şi n-a făcut trei paşi. S-a oprit.

Îl zărise pe Eminescu venind.

Călca pe lîngă ziduri, cu privirea în jos, cu o carte neagră subsuoară.

Mergea adus de spate, cu o povară nevăzută pe umeri, ca într-o păşire prin somn. Cînd şi-a auzit numele strigat, a înălţat ochii lîncezi, fără mirare, fără bucurie. N-a rostit nici „Trăiască naţia!” nici „Sus cu ea!” – bineţele lor olahe de aproape trei ani în cetatea străină.

A întrebat cu nepăsare:

— Tu erai? Ce mai faci?

Prost început. Ca doi conţopişti de la cancelariile împărăţiei, cînd se întîlnesc la uşa cafenelei şi îşi pun de zece ani, în fiecare zi, la acelaşi ceas, aceeaşi întrebare la care n-aşteaptă răspuns.

— Ce să fac? a urmat deci prietenul, cam într-acelaşi ison. Am fost pe la tine...

— Nu eram acasă...

Chibici se strîmbă de rîs, împingîndu-şi pălăria pe ceafă.

— De ce rîzi?

— Te cred şi eu că nu erai acasă, de vreme ce ne întîlnim pe stradă...

— A! Da...

Eminescu păru că abia acum îşi dă seama de acest adevăr. Deşteptat din depărtată înstrăinare, repetă:

— A, da! Vroiam să spun că am plecat des-de-dimineaţă.

— Şi unde, dacă nu-i întrebare cu banat?

Poetul făcu un semn cu mîna dincolo de ziduri şi străzi, spre înălţimile verzi şi însorite, spre întregul Wienerwald:

— Încolo, pe dealuri...

Nu putea mărturisi că drumul acela îl străbate acum măcar de trei ori pe săptămînă, căutînd urmele unor paşi care s-au şters o dată cu o zăpadă pentru totdeauna topită; căutînd crengile încărcate altădată cu sclipitoare flori de promoroacă şi omăt, care scuturau atunci o a doua ninsoare asupra lor, iar acum au înverzit într-o primăvară zădarnică. Nici nu putea mărturisi că se opreşte pe-o mică movilă unde era atunci un troian; unde acum susură gîzele în iarbă, se soresc şopîrlele şi a îmbobocit măceşul; unde rămîne ceasuri şi ceasuri cu fruntea în palmă, cerşind cugetului amintiri ori citind stihurile din cartea de subsuoară, poeziile lui Lenau, ale nefericitului, tristului Nicolaus Lenau.

Acestea le păstra zăvorîte în el. Acestea, şi nesfîrşitul, şi durerosul pelerinaj; pretutindeni unde au trecut împreună – străzi şi pieţe şi catedrale şi săli de muzee, unde-i pare că simte un pas uşure alăturîndu-se de el, umbră de fum.

A spus numai atît:

— Încolo!... Am fost încolo, pe dealuri.

Chibici s-a bucurat cu nevinovăţie:

— Aşa da! Bravo!... Bine-ai făcut, fiindcă ai nevoie de aer şi soare după boala ta...

Eminescu a zîmbit cuprins de milă pentru atîta lipsă de presimţire a prietenului. De-ar şti vreun suflet de pe lume ce sfîrşire înseamnă fiecare drum pe sub crengile unde-a sunat un clinchet de rîs ca murmurul unui clopoţel de cleştar şi unde acum chiar cîntul ciocîrliei îi pare mai lugubru decît o cobe de cucuvea!

Dar fiindcă acestea nu se pot spovedi nimănui, a încuviinţat:

— Da... Caut aer, soare... Mi-a recomandat şi doctorul.

Prietenul numără pe degete:

— Martie... april... mai... aproape trei luni de cînd te-ai ridicat din pat. Şi prea puţină schimbare văd... Merge greu, dragă Mihai!... Poate lipseşte şi asta? Hm?

Înălţă arătătorul în vechiul lor semn: o piţulă! Mihai clătină din cap... Dînşii credeau că a zăcut numai de gălbinare, o dată; de tifos, a doua oară. Nu bănuiau că de suflet e bolnav; că inima i s-a deşertat de sînge. Ei credeau că o tămăduire e în puterea banului şi a soarelui.

Ca niciodată, din april, au curs gropurile de acasă pe trei luni. Dar nu s-a învrednicit să cumpere o singură carte. Îi ajung suspinurile lui Lenau, ale nefericitului, tristului Nicolaus Lenau...

— Îmi dai voie să te întovărăşesc? a întrebat Chibici

— Cum vrei...

— Încotro să mergem?

— Unde vrei...

Era atîta părăsire a oricărei voinţe în strîngerea diu umeri, atîta negură în istovita privire, încît Alexandru Chibici n-a mai aflat de cuviinţă să-şi rostească hîtrele întrebări şi poveţe, pe care cu vitejie le vestise celor doi tovarăşi în odaia cu mucuri de ţigări, cu mindir

de paie şi mucedă răceală de peşteră. L-a îmbiat să se aşeze la o masă de cafenea, afară, în soare, pe trotuarul cu gărduţ verde şi viu de oleandri.

Mihai a consimţit, căzînd moale pe scaun, cu volumul în scoarţele negre pe genunchi, cu mîinele împreunate deasupra. Îi bătea lumina lină în obraz, lină şi caldă.

El n-o simţea.

Treceau femei zvelte, în haine uşoare de primăvară.

El nu le vedea.

A împins cutremurat ceaşca de cafea, după ce abia a atins-o de buze ca o cupă de otravă.

L-a rugat:

— Nu scîrţîi!

Chibici nu scîrţîise.

Mai tîrziu:

— De ce fluieră?... Nu se mai poate trăi în această Vienă...

Fluiera un băieţandru pe stradă, ducînd pe umăr un coş cu aurite pîiniţe. Fluiera sprinten, cu simţ muzical, ca un vrednic copil al Vienei, o melodie care făcea parte din sufletul Vienei exprimat pe atunci de valsurile lui Iohann Strauss, al doilea în ordine dinastică: ***Pe frumoasa Dunăre albastră,*** freneticul ***Acceleraţiune*** închinat studenţilor de politehnică, ***Sînge vienez*** sau ***Ecourile din Wienerwald.*** Altădată le fredona şi el. Le fredona şi ea. Acum îi zgîrie timpanul şi par cele mai stupide şi plicticoase melodii. Nu se mai poate trăi în această Vienă de răul lor!

— Ce-s florile acestea? Nu le vezi ce veştede, nu vezi ce urît miroase?

Vînzătoarea de flori, o fetiţă cu fustă albă şi cu împletite coade bălăi pe spate, s-a depărtat mîhnită. Erau veştezi, miroseau urît trandafirii ei? Aceasta întîia oară o auzea.

Iar apăsata, întunecoasă privire a domnului posomorît, a alungat-o atît de poruncitor încît a uitat să-şi mai ia îndărăt trandafirul pus pe masă. Mihai Eminescu l-a ridicat între degetele străvezii, de bolnav, poate s-o cheme, poate să-l zvîrle...

A izbucnit apoi deodată în rîs crud şi amar:

— Priveşte!... Prietene Alexandre, priveşte... Ha-ha!

În miezul trandafirului, în mijlocul umed al

foilor roşii, se cuibărise încolăcit un vierme păros, vînăt, scîrbavnic.

— Priveşte şi tu... Ha-ha!

Fără a mai aştepta răspuns, vorbi de unul singur, cu tristeţe ca despre un străin:

— Acum rîd şi eu scrîşnit, ca marele, ca temutul critic, moşneagul cu două corniţe de ţap...

— Ce critic? Care moşneag?

— Ce-ţi pasă! Să mergem de-aici...

— Unde?

— Ce-ţi pasă!... Viena e destul de mare... Aflat-ai tu că oamenii au drept să se teamă de prea multă fericire?... Chiar acei pentru care fericirea nu-i lotul lor de toată viaţa!... Chiar acei pentru care fericirea e numai un ostrov singuratic, într-un ocean de amar! Chiar aceştia trebuie să se teamă de mînia zeilor, de-o cruntă ispaşă... Poate moartea... Poate viaţa... Avea dreptate suavul estet...

— Care suav estet?

— Ce-ţi pasă!

Prietenul încercă să-l ademenească spre casă, cu binişorul, ca pe-un bolnav ce era:

— Mihai!... Eşti obosit. Poate că ar fi bine să te odihneşti, să te culci... Unde vrei tu să mai mergem?

— Dacă n-ai poftă, du-te! Lasă-mă! Nu mă tot iscodi cu întrebările. Lasă-mă, te rog, lasă-mă!...

Cum să-l lase? Unde să-l lase?

Au mers deci împreună, în Viena cea mare; mai apoi dincolo de bariera Vienei celei mari.

Au mers mai întîi pe străzi largi cu trecători fericiţi în acea zi blîndă de primăvară, pe urmă printre parcuri singuratece, printre vile cu grilajuri de fier şi poteci unde se jucau copile în rochiţe de culori vii ca florile din grădini. Şi au dat iarăşi în uliţi mai înguste, printre case mai scunde, sărace şi triste. Soarele apunea. Asfinţit lung, luminos, de mai, cînd florile se închid pe încetul şi cînd rîndunelele zboară înalt, înainte de-a se aduna la cuiburi.

— N-am mai fost niciodată pe aici... a spus Chibici, răsucindu-şi capul să ia cunoştinţă amănunţită de acele locuri pe care nu le mai văzuse.

— Eu am mai fost, o singură dată!

— Şi ce cartier e, Mihai? Cum se cheamă?

— Döbling... Ce-ţi pasă!

Din străzile strîmte, au ocolit spre alte grădini şi alte vile singuratice. În luminişurile pomilor luceau pete aprinse de cer, apusul de mai, cu lungi şi tîrzii plutiri de raze, cu molatice adieri parfumate din parcuri, cu foşnetul lin de frunze şi ciripit somnoros de mierle, de sturzi, de grauri.

— Frumoase locuri... Liniştite grădini... Acum nu-mi pare rău că am venit...

Vorbise Chibici. Eminescu n-a ridicat ochii şi n-a răspuns.

Treceau pe lîngă un zid înalt şi negru, cu crengi de plop şi de tei revărsate asupra străzii. Pe lîngă dînşii, între dînşii şi zid s-a prelins o femeie. O femeie în rochie roşie, jucînd uşoară pe trup ca o văpaie. Aceeaşi ori poate alta. Femeia a încetinit pasul. A privit peste umăr... Lui Chibici i s-a părut că privise spre dînşii o ţeastă albă, seacă, de mort, cu găvanele negre. O amăgire a ochilor, fireşte! Privea numai o femeie cu obrazul spoit alb, o femeie îmbrăcată în rochie roşie.

Eminescu a rîs ciudat, băgîndu-şi cartea în buzunar.

— Mă ierţi!... Nu m-aştepta... Mă cheamă şi pe mine tina, mă duc să mă bălăcesc şi eu o ţîră în acest prea frumos noroi.

Din cîţiva paşi a fost lîngă femeia roşie. Mergeau acum alături în acelaşi ritm. La colţul zidului s-au făcut nevăzuţi.

Chibici din Revna a rămas fluierînd, împingîndu-şi pălăria pe ceafă şi scărpinîndu-se în creasta părului a mirare:

— Şi asta-i încă una! Pot spune că nu m-aşteptam...

Cercetă nedumerit locurile, căutînd calea întoarcerii.

De după zidul înalt şi negru, s-a ridicat deodată un strigăt neomenesc, spăimos, nu ţipăt de buhă, nu urlet de cîne; un vaier scurt, îndată curmat.

— Asta ce drăcie o mai fi? se întrebă el cu îndreptăţită uimire.

Dar cum sufletul lui nu era bîntuit de nelinişti şi de arătări cu stafii, cum nu era atins de aripa presimţirilor, şi nici n-avea de ce fi, cu pas chibzuit, fără grabă, înconjură zidul pe o stradă şi pe cealaltă, pînă ce-a dat la poarta intrării.

O poartă ca oricare alta.

În dosul gratiilor de fier, în fund o clădire galbenă, lungă, cu două rînduri, cu şase stîlpi la faţadă şi cu terasă lată. Un parc cu arbori seculari; cu ronduri de flori şi alei de trandafiri, ce mulţi şi splendizi trandafiri! Dar toate ferestrele zăbrelite şi o tainică tăcere de loc părăsit.

La un asemenea geam s-a ivit o pată albă îndată smulsă îndărăt şi iarăşi strigătul neomenesc, nu ţipăt de buhă, nu urlet de cîne, a spintecat scurt, ireala tăcere.

Tînărul jurist din stradă, s-a înălţat în vîrful picioarelor să Citească inscripţia plăcii de marmură, ţintuită prea sus în stîlpul porţii:

PRIVAT HEILANSTALT

VOM

PROF. LEIDESDORF U. PROF OBERSTEINER

XII

— Mamă, e Mihai!... Pot jura că-i Mihai!

Harieta se frămînta pe pătucul ei de oloagă din pridvor, să rupă lanţurile nevăzute care-o ţineau locului, să sară ca altădată în capul scărilor şi să-l cheme rotunjind palma corn la buze:

— Mihai, Mihaai!

Iar glasurile tainice din vîlcele, s-o îngîne încă o dată, ca atunci:

— ... hai-hai... Mihaai... hai-haaai!

Dar nu se putea mişca. N-avea nici cîrjele de sprijin lîngă dînsa. A rămas cu un picior moale, mort, spînzurat pe marginea patului; cu neastîmpărul şi bucuria adunate numai în ochi.

— E Mihai, mamă! Mihai! Ţi-o spun ***eu...***

Raluca Eminovici îşi adumbrise privirea cu degetele subţiate de boală. Ei nu-i venea să creadă, cu toate că inima i-o spunea mai neşovăielnic decît văzul.

Străinul în straie negre, mergea împleticit pe drumul colbos, cu ochii în pămînt, cu umerii gîrboviţi, ca pribeagul cel mai gîrbovit şi mai răpus de pe lume.

L-a lătrat un căţel care nu-l cunoştea. El n-a

clintit mîna, nu l-a chemat prietenos, cum ştia să îmblînzească şi jivinele

cele mai sperioase ale codrului. Nici nu roteşte privirea de jur-împrejur, răsuflînd din adîncul plămînilor, cum făcea rătăcitorul din totdeauna ajuns la capăt de drum.

A împins poarta. E atît de grea pentru un braţ puternic şi tînăr? Abia a mişcat-o, ca o poartă de fier şi de plumb. Iar pasul nu l-a grăbit; ochii tot nu i-a înălţat.

— Aş spune şi eu că nu-i Mihai, dacă... a murmurat Harieta un gînd neisprăvit.

Drumeţul nu s-a uitat la teiul umbros. Teiul lui. Nu l-au bucurat florile de sora-soarelui, cu feţele întoarse spre soare, întoarse spre el, aşteptîndu-l, primindu-l.

Au scîrţîit trepte sub paşi de plumb. Ce lîncedă şi înnegurată privire, cînd în sfîrşit le-a zărit pe-amîndouă! Cu ce smuncită mişcare îşi fereşte fruntea de atingerea buzelor, cînd Raluca Eminovici s-a ridicat să-i cuprindă grumazul cu mîna ei slăbănoagă!

— Nu mamă, nu v-atingeţi de mine!

Şi tot aşa s-a ferit de buzele Harietei, împingînd-o atît de vrăjmaş, încît sora paralitică a căzut cu tîmpla prăvălată pe perne:

— Nu te-apropia! Sînt putred Harieto, sînt putred!

CARTEA A DOUA

I

Un ciung de război în uniformă zdrenţuită şi vînătă, cu medalii pe piept, răsuceşte cu stînga mînerul caterincei-fanfară, Din cutia de lemn izbucneşte o muzică sprintenă, cadenţată. Un marş de război.

Mîneca goală se zvîrcoleşte înviată, ameninţă, cade, iar se înalţă smuncit. Soldatul a pierdut şi un ochi, undeva, pe-un cîmp de victorie, într-un asediu, la Metz, la Soissons ori la Sedan. S-ar spune că a uitat, poate fiindcă toţi l-au uitat. Rîde. Ce rîs milog! Rîde, salută, bate cu talpa un tact de asalt, dar nimeni nu se opreşte să-i azvîrle un ban în capela slinoasă, cu gura deschisă pe capacul bătut în bumbi de alamă.

S-au revărsat studenţii – roi dintr-un stup – pe scările late ale Universităţii.

Se risipesc sub tei desfrunziţi, îşi cer un chibrit să aprindă pipa, se-ndeamnă spre vreo strimtă ***Konditorei,*** pitulată după statuiele albe de regi, de mareşali şi mari-electori.

Trec ofiţeri ţapeni în gulere nalte, răsucind mustăţi înfipte ca vîrfuri de sîrmă sub nas. Rotind priviri gheţoase prin sticlele rotunde din arcada sprincenelor. Zvîcnesc din bolte de crengi călăreţi, împroşcînd nori de nisip în trapul săltat. Pe aleea din mijloc se încrucişează berline lăsate

pe arcuri pînă la pămînt, tîrîndu-se trîndav, ca uriaşe lectice pe roţi pentru buhavi bătrîni doborîţi de podagră şi generali scoşi la pensie de răni şi reumatisme. Prea tinere fete de stradă pistuiesc bărbaţii în plină zi pe lîngă soclul statutelor glorioase, aţin calea, îşi leagănă şoldurile cu deşănţare şi se gîlcevesc în de ele cu ascuţite cuvinte de ocară. Au mînile roşii, călcîiele botinelor strîmbe, un spoi grosolan pe obraz; împrăştie străpezită duhneală de parfumuri de-o ocă la thaler. Un copil muşcă dintr-un cîrnat, şi un cîine sur, jigărit, îl priveşte cu jind clătinînd coada şi aşteptînd fărîmătura care nu cade.

Viaţa Berlinului curge astfel pe ***Unter den Linden*** cu toate nesaţiurile şi hîzăniile unei capitale parvenite de proaspăt imperiu.

Numai ciungii, şi şchiopii, şi orbii războiului zădarnic cerşesc mila de-un ban, cu ale lor caterince de bîlci, la umbră de măreţe statui. De fiecare soclu, un cerşetor cu medalii şi o femeie spoită de vînzare.

Mihai Eminescu a scotocit doi groşi în adînc de buzunar. I-a lepădat în capela întoarsă cu gura în sus. Invalidul a stat din cîntare, să mulţumească şi să întrebe ceva. I s-a părut că-i recunoaşte obîrşia după accent:

— Vienez?

— Vienez... răspunde Eminescu, pentru a nu întrista cu o dezamăgire inima unui ciopîrţit de război, care l-a socotit vienez.

Veteranul suspină cu singurul ochi la trecătorii de-o împestriţare fără frumuseţe şi de-o sumeţire de slugi neîndemînatice încă în straiul stăpînitor:

— ***Es gibt nur eine Kaiserstadt, est gibt nur ein Wien!***

A cîtea oară, în două săptămîni, de cînd a coborît în ***Görlitzer-Bahnhof,*** a auzit el oare acelaşi şi acelaşi suspin? Chiar ciuntiţii bătăliilor biruitoare, chiar studenţii cu insignele falnicelor societăţi borusiene şi cu obrajii brăzdaţi de

dueluri, nu pregetă a mărturisi, de la cele dintîi vorbe, că oraşul lor e greoi, e posac, e urîcios, lipsit de căldură, şi că nu se află decît o singură capitală împărătească pe lume, o singură Vienă.

Ca întotdeauna, la o nouă strămutare în alt tîrg cu alte rînduieli de viaţă, două săptămîni Mihai Eminescu a cutreierat străzile şi pieţele, a poposit aici într-o ***Bierhalle,*** dincolo într-o ***Weinstube,*** mai departe într-o ***Konditorei,*** în catedrale şi muzee, în biblioteci, cimitire şi grădini pustiite de toamnă. Dar în fiecare sară s-a întors acasă cu o mai deznădăjduită jale după Viena pierdută.

A crezut la început că de vină e numai surparea lui din trup şi din suflet, singurătatea despărţită de camarazii celor trei ani de trai zilnic – fîrtaţii bucovineni şi ardeleni de la ***Troidl*** şi

tata Wihl – neogoitul lui dor de-o umbră, ai cărei paşi îi mai regăsea pe străzile Vienei, unde-au fost doi, parcă în altă viaţă, parcă în altă planetă.

Acum e deplin lămurit.

Capitala Prusiei nu-i vînătă fiindcă printr-o perdea vînătă dînsul o vede; nu-i rece fiindcă o cenuşă răcită poartă în el.

Aşa o găsesc toţi, chiar cei aicea născuţi şi crescuţi.

La ***Bremer-Hof,*** în căsoiul sur şi posomorît ca o cazarmă din Albrechtstrasse, unde şi-a aflat gazdă şi masă, unde scă-rile izesc a bucătărie şi coridoarele a leşie, portăreasa îi dă cheia cu acelaşi gemăt: ***„Gott, was ist diese Stadt des hohen Intelligenz doch so lanweilig!”*** A întrebat-o dacă-i de aiurea. Nu! Aici s-a născut. Dar nu se îndoieşte că oriunde aiurea, viaţa-i într-altfel: la Dresda, la Hamburg, Nürnberg, München, Breslau ori Leipzig.

— Şi ce-i lipseşte Berlinului? a întrebat, fără nădejdea unui răspuns prea isteţ.

— Ce-i lipseşte pisicii acesteia pentru a fi şi dînsa frumoasă ca pisica baronesei de peste drum? i-a întors ea întrebarea, arătînd mîţa slută şi năpîrlită din poale, cu ochii roşii şi bot ţuguiat, dar gata să fete, fiindcă aşa cum era, găsise ea un motan s-o îndrăgească.

Într-adevăr ce-i lipseşte?

Întrebarea lui întoarsă de portăreasă în altă întrebare fără de răspuns, se dovedise astfel mai iscusită decît orice răspuns.

De atunci colindă Berlinul să descopere taina unei sluţenii şi plictiseli lipsită de leac.

În locul stufoşilor codri din Wienerwald; dune de nisip, smîrcuri, pădurici de pini ofticoşi, cu rădăcinile noduroase şi încîlcite ca şerpii. În locul Dunării cu poduri arcuite de piatră şi albe vapoare; Spreea sleită, cu ochiuri uleioase prelingîn- du-se alene sub poduri de lemn. Se află şi un cîntec nou: „Spreea, Spreea, ai intrat

curată ca lebăda în Berlin, şi ieşi scîrnavă ca o purcea...”

Străzi mari, pustii, triste, aliniate din ordinul regelui-caporal.

Statui de ostaşi şi de regi în aceeaşi aliniere, ameninţînd trecătorii de pe piedestale, călcînd biruiţii sub tălpi, asmuţind tinerii borusieni la alte isprăvi cumplite de arme.

Pentru filozofi şi poeţi n-a fost loc. Ba da! La statuia lui Frederich cel Mare, cu profilul de spectru şi surîsul oţelit, după

generalii şi oamenii de stat, acolo au încăput filozofii şi poeţii timpului, dosiţi la urmă, sub coada calului! Că a existat un Goethe, un Kant ori un Schopenhauer, într-o altă Germanie apusă, nimeni acum n-o mai ştie. Fala Berlinului e arsenalul, muzeul cu tunuri, cu baionete, cu săbii şi stindarde; toate trofeiele războaielor vechi şi ale celui din urmă. Dar soldatul fără o mînă şi fără un ochi cerşeşte un ***groschen*** în marş răguşit de caterincă!

Tot ce supravieţuieşte dintr-un Berlin mai bătrîn e pocit, aspru, în ruină. Tot ce-i proaspăt durat, în intenţie după chipul şi asemănarea Parisului şi Vienei, e însă mai bătător la ochi, mai agresiv, mai fără gust şi măsură, cu adaos de poleială, de ghirlănzi, de mozaicuri şi marmură verzuie, de respingătoarea răceală a căzărmilor, a sediilor de bancă, a palatelor de generali cutropitori şi victorioşi.

Gazetele pomenesc cu mîndrie despre un oraş care creşte văzînd cu ochii după înfrîngerea Franţei, după umilirea Parisului şi după mana celor cinci miliarde de tribut plătit de învins, mai grabnic decît în visul lui Bismarck. Aseară, în ***National Zeitung*** a cetit catagrafia arcurilor de triumf, a palatelor şi coloanelor cu victorii înaripate, numărătoarea trecătorilor dintr-o zi pe ***Kaizer-Galerie*** şi a muşteriilor dintr-o noapte perindaţi la ***Orpheum.***

Într-un pătrar de veac, nici o capitală a Europei nu va ţine piept Berlinului, încheia îngîmfatul contabil al monumentelor, al trecătorilor de pe bulevarde şi al muşteriilor din imensele berării şi cafenele lipsite de orice caldă intimitate. Ce oraş a crescut vreodată atît de uluitor? Pe vremea marelui-elector, abia douăzeci de mii de suflete. Pe vremea Revoluţiei franceze, cînd în Paris mişunau opt sute de mii de localnici, reşedinţa regilor Prusiei se ridicase numai la o sută douăzeci de mii. Acum a depăşit mii opt sute; peste zece ani va fi depăşit de mult

milionul şi peste treizeci de ani, trei milioane. Ce frumoasă şi nouă ştiinţă, statistica!

Dar la bariere, în nisipuri şi în păpurişul mocirlelor, tot ieri, el a cunoscut că adevărata creştere a falnicei capitale, se măsoară în forfota calicimii din ***Barakia,*** tăbărîtă în stol de lăcuste din toate cîmpurile sterpe ale Prusiei, adăpostită în şoproane de scînduri, în colibe de papură şi în vagoane stricate, dînd tîrcoale într-amurg străzilor luminoase ca barbarii neînvoiţi să pătrundă în cetatea Atenei. În două săptămîni le-a cu-

noscut toate. Şi tot le mai cercetează ca să citească mai îndeaproape alte semne ascunse.

Nu-i o viaţă şi nu-i o lume ca pentru el.

Cînd a plecat din Viena, încă se mai înălţau acolo palate în grabă, pe Ringul croit de-a lungul vechilor temelii de forturi, din vechea cetate a Beciului. Atunci le ura. Aceste palate, sub care gem suflete, fiindcă-i înfăţişau împilarea unei împărăţii durînd doar prin vicleşug şi trădare. Acum, de departe, în amintire, le îndrăgeşte şi îi sînt scumpe. Au o frumuseţe, o nobleţe artistică, un stil; deşi stilul e baroc şi cam rococo. Fac parte însă toate împreună dintr-o lume duioasă, cu valsuri înfiorate pe strune de vioară, cu zîmbete prietenoase de trecători, cu chelneri care dau tutun şi cafea pe datorie, înveselin-du-se ca nişte mai bătrîni camarazi de isprăvile muşteriilor mai muit ori mai puţin doctori. Aici tinereţea-i pare pentru totdeauna sfîrşită. Îl apasă o singurătate de moarte; pe el, care o căuta, singurătatea aceasta.

A ridicat ochii.

Nu băgase de seamă că a trecut de şoseaua cu tei, cînd a străbătut ***Pariser-Platz*** şi cînd a ajuns în ***Wielhelmstrasse.*** Aici sînt zidurile cu santinele la poartă. Ministerele şi cancelariile împărăţiei, cvartirul încruntatului Bismarck, un căsoi de piatră în colţuri tari, fără podoabe: departamentul tre- burilor din afară.

Poate că nu l-au adus paşii din întîmplare. Într-un geam de librărie văzuse acum cîteva ceasuri o caricatură în culori strigătoare; cancelarul cu stufoasele-i mustăţi, în faţa ministrului său. Arătînd spre cele două clădiri vecine şi plîngîndu-se: „Mă aflu întocmai ca Isus pe cruce, între doi tîlhari”. Recunoaşte unul din palatele caricaturii. Ferestre înalte, balcoane sculptate, pretutindeni marmură, aur şi bronz. Întrebă un trecător să afle ce Ali-Baba se lăfăieşte în asemenea palat de basm.

Trecătorul îi zvîrli grăbit un nume, într-un nor

de fum cătrănit, fără să scoată pipa din dinţi:

— Strussberg! Faimosul Strussberg... Ce dracu? Toată lumea o ştie!

Aşadar aici stă cheia dihoniilor din ţara sa de departe, taina schimbărilor de guverne şi a încăierărilor din Camera României? Acesta este unul din cei doi tîlhari ai lui Bis-marck?

Oprit locului, în puhoirea de femei cu pachetele şnuruite pe deget, şi de bărbaţi cu ţigări de foi în colţul gurii, feciorul căminarului din Ipoteşti lasă frîu slobod gîndului să facă alte legături între lumea rămasă în urmă şi lumea aceasta unde sosise. Miron, moşneagul prisăcar dintr-o margine de dumbravă, vorbea cu înfricoşarea celui din urmă get, despre diavoleasca născocire a „neamţului", drumul de ***hier,*** de merge pe şine fără cai şi-i spune ***ţug.*** Era întrucîtva neîntemeiată nelinişte, de bătrîn cu mintea închisă la semnele timpului. Foloasele n-au fost ele oare înşirate cu prisosinţă de prospectele concesiunii, în pomelnicul tuturor binecuvîntărilor cîte vor ploua asupra României barbare, cînd drumul de ***hier,*** de-i zice ***ţug,*** va spinteca pustii bărăgane şi codri încă neştirbiţi de secure?

Nu le-a slăvit Vasile Alecsandri, poetul poeţilor români, în pastelul din ***Convorbiri literare,*** închinat măriei-sale domnitorului?

Mult vesel va fi cîmpul cînd vecinica-i tăcere
Va dispărea d-odată la glasul de-nviere
Ce scoate zmeul falnic din gura lui de fer,
Vestind noua răpire a focului din cer.

Dar pînă la aceste foloase, ascunse deocamdată după perdeaua viitorului, s-au grăbit alţii să linchească smîntîna oalelor puse la prins – cum se spune în graiul gospodine- lor de la Ipoteşti. Şi-au durat palate cu balcoane sculptate, cu lespezi de marmură şi grilaj poleit. Pentru a mijloci un astfel de belşug, s-a tocmit slugă Pătru Toader Gînj, lepă- dînd ţundra şi cuşma de pădurar, ca să le schimbe cu uni- forma neagră şi şleapca pocită, tot aşa cum şi-a schimbat un stăpîn pe altul.

Este şi acesta un altfel de tîlc, al primenirilor

nerăbdă- toare din ţară. Un palat se ridică la sute de poşte cu aurăria plătită din munca şi avutul sălbaticilor, care s-au deşteptat să-şi schimbe peste noapte felul de trai din vremea străbu- nilor geţi, a păstorilor de turme şi a vînătorilor de bouri. Prinţul Bismarck, la el acasă, în capitala lui, se simte stîn- jenit de vecinătatea unui tîlhar. Ci pentru a apăra prada tîlharului, cînd ajunge treaba pînă acolo, trimite însă de îndată ameninţări şi mustrări ţărişoarei de la Dunăre, închizînd

ochii şi simţindu-se solidar cu tîlharii. Cîte fire de păianjen se întind din balconul sculptat al acestui palat nou şi trufaş, pînă în codrii Moldovei, şi ce sărmane gîzulii fără putere se zbat în asemenea plasă de-a valma, miniştrii de la Bucureşti ca şi Pătru Toader Gînj, slugă cu simbrie a progresului!

Pe scările de marmură a coborît o doamnă bălaie, înfăşurată în blănuri.

Un lacheu în livrea stătea împietrit la uşă, altul jos grăbea să ridice treapta berlinei. Vizitiul a dat sfîrc de cravaşa cailor şi echipagiul s-a depărtat în gloata pestriţă de pe Wilhelmstrasse. Lacheul se uită de sus la tînărul cu strai sărac, îşi scuturâ mănuşile albe de un colb nevăzut, păşi cu mers răşchirat de cocostîrc şi închise uşa grea, de stejar, în urmă.

N-a fost nimic.

Şi totuşi tînărul cu strai sărac din stradă, a lămurit încă o taină a acestui Berlin cu palate de bancheri şi cu al său nesaţ de stăpînire a Europei. A mai înregistrat încă o luareaminte asupra legilor strîmbe, care poruncesc de departe stările şi schimbările din ţara lui înapoiată şi mică. „Mi se pare că ar trebui să mă înscriu la prelecţiile de economie politică!” – a gîndit surîzînd cu ironie de sine, în sine.

Dar cu obidă a alungat de îndată surîsul şi gîndul. El nu se putea înscrie nici măcar la prelecţiile pentru care a venit, de istorie şi de filozofie, ale lui Dühring, Zeller, Lepsius şi Droysen. Încă o dată se încurcau de la început treburile sale băneşti care mergeau mai puţin strălucit decît cele ale lui Strussberg; cu deosebirea că aştepta acum pînă i se lun-geau urechile taleri şi groşi în locul florinilor şi creiţarilor, cu deosebirea că aici nu mai era nimeni să înţeleagă şi să răspundă la semnul lor francmasonic, cu degetul ridicat: hm! o piţulă.

Amintirea i-a strecurat iarăşi pe buze un slab, un înduioşat zîmbet.

Pe urmă, zîmbetul s-a retras ca lumina pe-o apă din nou plumburie şi moartă. A pornit mai departe pe străzi drepte şi lungi, printre case-cazărmi, cu ochii la pămînt. Încrede- rea în el pîlpîia scurt, se stingea într-un tăciune mistuit fără flăcări.

Fugise cît mai departe de-o umbră şi acum o căuta me- reu şi pretutindeni. Se pomenea scriindu-i numele în neştire de o sută de ori, cu o sută de fantastice anagrame: Verona,

Vreona, Voerna, Vnoera, Vanoer, Anvero... Se pomenea tresărind cu amăgirea c-o recunoaşte de departe, într-o trecă- toare de aceeaşi statură, cu acelaşi mers, cu aceeaşi rochie. Grăbea pasul. Necunoscuta întorcea capul mirată. Oricine-ar fi fost, oricît de frumoasă, cu ochii oricît de galeşi şi buze oricît de ispititoare, nu era ea. Nu mai putea fi ea. Iar el mai poartă şi o putreziciune în sînge. Osînda fără scăpare, îmbărbătările lui Şerban, acolo, acasă, la Ipoteşti, cu doftoricească lui ştiinţă, i-au risipit pentru o vreme cutremurarea. L-au adus ca pe-un înecat la lumina apei.

Acum, îndoiala, îl trage din nou afund. Ce-i foloseşte unei minţi însetarea să descifreze armonia sferelor, cînd în sînge pîndeşte un invizibil, dar ireductibil morb al putreziciunii, care năruie cuget şi trup? A fost un blestem care l-a mînat oare într-acea amăgire de mai, cu văzduhul străpuns de strigătul neomenesc, nu ţipăt de buhă, nu urlet de cîne? Fost-a oare o vicleană întrupare a pierzaniei, femeia cu ro- chia roşie, jucînd uşoară pe trup ca o văpaie a tăurilor mu-cede? Cînd s-a ridicat de lîngă ea, în zori, şi a lăsat-o dor-mind, capul pe pernă părea o ţeastă albă, seacă, de moartă, cu găvanele ochilor goale. S-a înfiorat încă de-atunci, în lumina verzuie a dimineţii, în singurătatea odăii străine, cutremurat pînă în măduva oaselor de-o presimţire. Ce căuta acolo? Cum de-a ajuns acolo? Îi era sufletul plin de amin- tirea sfîşietoare a altei femei, cu ochi limpezi şi cu surîsul dalb. Cum de-o schimbase pe-aceasta? Nu l-a adus numai o chemare a tinei, să se tăvălească şi el după spusa temutului critic cu răsucite corniţe de ţap. Altceva; parcă o putere rea a nopţii şi a beznelor îi purtase paşii lunatec.

A stătut privind-o cum doarme.

Se gîndea la rîsul ei crud, cînd a întrebat-o cine-i şi cum o cheamă. Se gîndea la uitătura-i ciudată, cînd îi măsurase trupul vînjos; la

dezmierdarea degetelor uscate, prefirate pe luciul frunţii, pe ovalul obrazului. „Ce frumos şi tînăr eşti tu! – spunea, fără să-l piardă din ochi. Nu te temi de ceasul cînd muşchii aceştia puternici au să se desprindă de pe oase, nu te temi că sub fruntea aceasta creierul are să se terciuiască?”

Spunea şi rîdea şi îl trăgea către dînsa, cu o lăcomie, parcă avea de plătit ceva rău lumii, vieţii, oamenilor. Poate

că a şi avut de plătit ceva rău, lumii, vieţii, oamenilor, într-o crîncenă răzbunare.

Atunci, în zori, în odaia străină, în tăcerea neliniştitoare, în faţa patului unde femeia întinsă părea un cadavru, l-a cutremurat numai presimţirea fără vreun temei precis. Mai tîrziu, abia mai tîrziu a ştiut cu spaimă, că într-adevăr fe- meia a avut ceva rău de plătit lumii, şi vieţii, şi oamenilor: că prin el plătise. A înţeles de ce- i pipăia fruntea sub care creierul putea de-acum să se terciuiască, putred de boală; muşchii vînjoşi care puteau de-acum să cadă de pe oase. Şerban l-a mîngîiat de-o înfricoşare exagerată de neştiutor. Din cărţile lui de învăţătură doftoricească, i-a înşirat măr- turii de tămăduiri fără urmă. Nu una, ori zece! Cu miile. Toate aveau să treacă, precum au şi trecut poate, nemai- lăsînd nici un semn.

Dar noaptea tresare din somn. Simte prin vis, degetele subţiri şi reci de schelet, netezindu-i fruntea. Aude glasul şi rîsul dogit: „Nu te temi că sub frunlea aceasta creierul are să se terciuiască?”

Şi dincolo de glasul şi de rîsul dogit al femeii cu rochia roşie, mai aude acel strigăt neomenesc, nu ţipăt de buhă, nu urlet de cîne. Vaierul de după zidul lung, cu vîrfuri de crengi plecate deasupra.

Aşa i-au fost nopţile lui de la Ipoteşti. Aşa îi sînt nopţile de aici, din casa sură, cu miazme de leşie, pe coridoare.

Nimic nu-i mai surîde senin. Nirvana! Cine n- ar năzui la Nirvana să-l consoleze, în asemenea ameninţări şi surpări?

La Iaşi, înainte de plecare, cărturarii ***Junimii*** l-au înfiat numaidecît; i-au mijlocit galbenii pentru a duce învăţătura la capăt; în seara de una septembrie, Maiorescu, Pogor, fraţii Negruzzi, caracuda măruntă, i-au ascultat ***Egipetul*** şi ***Sărmanul Dionis;*** după o săptămînă ***Înger şi Demon, Floare albastră,***

hotărînd tipărirea în paginile de frunte ale ***Convorbirilor literare.***

Ce drum lung şi înalt străbătuse începătorul de-acum doi ani, pe care îl căuta Iacob Negruzzi la cafeneaua ***Troidl*** ca să-l cunoască! Şi în loc de neţărmurită încredere în el şi în viitor; acum toate le simte atinse de aripa morţii.

A fost destul o femeie cu rochie roşie, într-amurg, jucînd ca văpaia pe apele mucede. A fost destul, ca să se pună

între el şi viaţă, între el şi tovarăşa lui din rătăcirile pe străzile Vienei: Verona, Vreona, Vnoera, Vanover...

O caterincă de invalid, oftează hodorogit un cîntec. De astă-dată nu-i marş cadenţat, un marş de război. E un cîntec de jale, cu un singur refren: ***„Aş vrea să fiu mort”...***

— Aş vrea să fiu mort! a repetat murmurînd tînărul cu faţa pală şi cu ochii neguroşi, ca într-un înăbuşit şi sfîşietor suspin. „Aş vrea să fiu mort”...

II

Mult iubită Harieta,

Am cetit scrisoarea din urmă, de acasă. Eram eu singur bolnav şi lipsit de cugetare – de aceea nu ţi-am scris îndată. Dacă-mi făgăduieşti că te-i însănătoşa, se poate că de Paşti voi veni acasă, să te văd. Altfel, acuma sînt bine... Ascultă, pentru că am să-ţi spun ceva, dar să fie-n taină. Am auzit că tu doreşti ceva şi că nu spui nimănui ceea ce doreşti. Acum te-ntreb: nici mie nu?

Te rog să-mi scrii ca să ştiu cel puţin eu – închide scrisoarea frumuşel şi mi-o trimite mie fără să ştie nimenea – vom vedea atunci ce mare lucru e. Te sărut Haritiţă de o mie de ori, te rog să-mi răspunzi la ce te întreb şi rămîn al tău frate,

Mihai

Stătu în cumpănă, zîmbindu-şi singur înainte de a în- chide plicul. Nu-i era în fire să trimită asemenea răvaşe dulci acasă. Se abătea de la rînduială numai de dragul Harietei. Ce-o fi dorind? ce poate să mai dorească o fată ţintuită în pat, la vîrsta celor dintîi chemări şi nelinişti, în

acest început de primăvară, cînd dau mugurii luncilor şi prind a se zbengui mieii pe pajiştile de la Ipoteşti?

După o iarnă de geruri şi viscole, în ţară străină şi tîrg neprietenos, el se întorcea dezmorţit la viaţă.

Nu-l mai munceau visuri spăimoase, nu se mai trezea cu gura coclită.

Sîrguincios ca un şcolar îndîrjit să cîştige anii pierduţi, urca în fiecare zi scările Universităţii regale, nelipsit la cursurile lui Dühring şi Lepsius, Zeller şi Droysen. Din cazarma hîdă de pe Albrechtstrasse s-a stămutat în acest patriarhal Charlottenburg, într-o casă bătrînească împresurată cu livezi – o aşezare ca un conac de ţară ori ca o curte la o margine de tîrg botoşănean, cu văduve care cresc hulubi şi cu moşnegi pensionari care citesc o după-amiază întreagă gazeta pe faţă şi pe dos.

Stăpînul locului, vechi sculptor cu idei nepotrivite ambiţiilor prusace, îl opreşte cu o mare plăcere să dezbată păreri despre meşteşugul său şi despre soarta artei într-o ţară unde toate se primenesc în ritmul zuruitului de pinteni. La sti-pendiul de departe şi nestatornic al ***Junimii,*** la stipendiul încă mai nestatornic trimis de căminar, se adăogea slujba la ***Agenţia diplomatică*** a României, încredinţată de Teodor Rosetti, om politicos şi blajin, rubedenie şi prieten cu Negruzzi, cu P. P. Carp, Maiorescu, Pogor şi toată cărturărimea subţire a Iaşilor. O altfel de slujbă, mai înaintată în cin, a fostului conţopist de la isprăvnicia de Botăşăni.

În multe se asemuise iarna de aici şi de acum, cu iarna de acolo şi de-atunci. Tot aşa găzduia la o bătrînă ursuză ca sulgereasa Catinca. Tot aşa a trecut printr-o amorţire, fără să deschidă trei luni sertarul caietelor cu stihuri.

Dar primăvara, sîngele tînăr, învăţătura dascălilor cu alte întrebări deschise minţii, alungau fumegoasele stafii cîte l-au chinuit o toamnă şi o iarnă. Se îndepărtase de el şi umbra uşoară, cu paşi mărunţi, pe care numai arar o simţea alăturîndu-se mută, să-l mustre fiindcă-i părăseşte amintirea pentru o carte, pentru un stih, pentru o prelecţie de gîrbovit cronicar al veacurilor cu bumbac în urechi. Poate că şi teama de lăuntrică năruire a fost o nălucă fără temei. Viaţa mai merita să fie trăită. Îl

aşteptau atîtea! Plănuiri şi caiete începute, un destin trecînd peste capu-i. Avea simţămîntul că nu mai este întreg al său. Că împlineşte o poruncă – e robul unei puteri învăluitoare, mînîndu-l cum merge-un lunatec pe piscuri înalte, fără să-i pese de-adîncul şi bezna de-alături. Acestea le înţelegea toate şi pe toate şi le ierta, îngăduitor deodată cu el. Dar cum să priceapă, măcar să ghicească, să bănuiască măcar, cam ce-ar putea să aştepte de la viaţă o fată osîndită de zece ani patului, sărmana, buna, credincioasa

lui Harietă? Cu peniţa de fier şterse un rînd din răvaş: „Dacă-mi făgăduieşti că te-i însănătoşa”... Îi părea prea nepotrivită şi crudă cerinţa. Era în puterea ei să făgăduiască? A închis plicul. A dezbrăcat rantia schimnicească de şiac negru, acum roasă în coate pînă la urzeală. Şi după ce-a pus oarecare rînduială pe masa de lucru şi în rafturile de cărţi, a pornit să ducă scrisoarea la poştă.

Afară, în uşa atelierului cu geamlîc, l-a întîmpinat sculptorul bătrîn, Wolgast, ridicînd mîna la tichia de catifea.

— Te-a scos vîntul primăverii din casă? l-a întrebat, mutîndu-şi pipa lungă dintr-un colţ al gurii în celălalt. Ehei! Primăvara! Primăvara!

Eminescu a arătat răvaşul, apărîndu-se parcă:

— M-au scos alte îndatorinţi mai puţin poetice! O scrisoare de încredinţat poştei şi pe urmă slujba...

Bătrînul clipi din coada ochiului, netezindu-şi barba de patriarh revărsată pe halatul alb, de atelier:

— Şi vrei să spui că o scrisoare nu-i tot semn că bate vînt de primăvară?... O scrisoare pentru vreo vieneză, în dorul primăverii de anul trecut...

— Te înşeli! O scrisoare acasă, în ţară.

— Scuze! se întristă sculptorul. Se cunoaşte că am pierdut legătura cu tineretul acestor vremuri. Vă văd mereu făcînd şi simţind cele ce am simţit şi am făcut noi acum patruzeci-cincizeci de ani. Uit că s-au schimbat şi tinerii, nu numai vremurile...

— Nu peste tot!

— Să nădăjduim că nu peste tot, că în această Prusie unde nu mai au ce căuta bătrînii înapoiaţi ca mine, dar nici tineri romantici ca dumneata... Pofteşte o clipă să-ţi arăt cea mai proaspătă neghiobie a moşneagului.

Se lipi de uşă să-i facă loc.

Eminescu intră în sala înaltă, cu miros de pămînt jilav şi cu prăfuite statui de ipsos. Îi ştia

slăbiciunea şi tînguirile. Măcar că nu-l preţuia ca pe-un meşter înzestrat de fire, lua parte la mîhnirile lui.

Bătrînul modela capete de cugetători cu fruntea convenţional împovărată de gînduri, mai ales trupuri mlădii de fe- mei, copile ale Rinului şi ale pădurilor vechi, aşa cum le cîntase o generaţie romantică a unei Germanii sfîrşite. Timpul cerea aici, în Berlinul cel nou, altfel de plăsmuiri în lut: că-

pitani şi ostaşi, cavaleri cu sprincene încruntate sprijiniţi în grelele spade, generali întinzînd braţul în gesturi de cuceritori ai lumii.

Cu mîna scuturată de tremur, unchiaşul desfăcu scutecul ud. Se ivi ochilor o femeie înaltă, cam prea lată în şolduri, pieptănîndu-şi părul cu o gingăşie artificială pe-un vîrf de stîncă, zîmbind luntraşului nevăzut din baladă,

— ***Lorelei?*** întrebă poetul.

— ***Lorelei!*** încuviinţă sculptorul, bucuros că i-a fost recunoscut gîndul fără să-l spună.

Apoi păşi la fereastră, prefăcîndu-se prins de priveliştea de afară. Aşa. Lăsa mosafirul să-i admire nestingherit făptura de lut. Eminescu ştia cîtă nevoie avea bătrînul de blîndeţea unei minunări străine, de făţarnice şi consolatoare laude.

Ca atare, se depărtă, se apropie, cercetă un loc prielnic luminii. O comedie de mai multe ori repetată.

Era şi acesta un biet chip cioplit, fără însufleţire, ca atîtea altele din atelierul-cavou.

La şaptezeci de ani, Wolgast nu depăşise copilăroasele alegorii din cea dintîi tinereţe. Oarecare dulceaţă în linii, o gingăşie molatecă a mişcării; încolo nici o adîncime să oprească ochiul, cugetul, simţirea, să săgeteze prin inimă sîrma de foc a unei neuitate emoţii.

Dar patima şi credinţa nestrămutată în nobilul său meşteşug, răscumpărau cu prisos puţinătatea mijloacelor. Eminescu îşi spuse că poate ar fi destul o jumătate de ceas pentru o mînă purtată de harul creaţiei adevărate, ca să dea viaţă lucrului de migală, răbduriu, cinstit, însă mort din născare.

Cu totul altfel i-a rămas amintirea cioplitorului de mar-mură, dintr-un amurg de noiemvrie, pe Podul Mogoşoaiei. Nu rîvnise acel cioplitor de marmură la o izbîndă atît de înaltă – să întrupeze o zînă, o legendă, o lume... Italianul cu pălăria cît roata de car şi cu bărbiţa ninsă de

pulberea albă se mulţămise să scoată din blocul grunzuros cîteva fraze şi flori, dăltuite pentru un capitel de casă, ca meşterii fără nume ai catedralelor gotice. Dar el le înviase cu adevărat şi avea drept să-şi fluiere romanţa melodioasă din patria sa, în încîntarea faptei de-o zi încheiată cu spor. Nemăsurată deosebire, neştearsă învăţătură pentru băieţandrul rătăcitor de-atunci cu micul caiet de stihuri în desagă! Poate de aceea, fără îndoială că de aceea, cioplitorul de

marmură nici nu rîvnea la încuviinţarea altora, n-o aştepta, n-o milogea.

O afla în sine! A şters atunci cu podul palmei piatra caldă încă de scînteierile daltei şi ale ciocanului, s-a depărtat să privească şi n-a cerşit mila unei făţarnice laude. Şi-a dă- ruit-o singur, în sudalma voioasă, pomenind numele Madonei după năravul unui neam slobod la gură, tot atît de sonoră şi patetică la necaz cît şi la bucurie. Unei asemenea femeiuşte de lut, lată în şolduri şi fără nici o expresie în trăsăturile fe- ţei, ce merite i-ar putea oare născoci cineva? Lut, lut neînsufleţit.

Zadarnic îşi căznea mintea. El n-o avea dată pe minciu- niri, chiar cînd minciuna ar fi înseninat acum o faptă mai bună ca milostenia ultimului ban de doi ***groşi*** zvîrliţi în capela unui ciung de război.

Rosti deci fără nici o convingere:

— Minunat!... Minunat subiect!

Bătrînul se întoarse de la fereastră, surîzînd amar.

Îi urmărise prin luciul geamului fiecare mişcare, îi citise osînda în privire. Acoperi femeia de lut cu scutecul ud, ca pe-o moartă în giulgiu. Se sili să pară nepăsător:

— De altfel, cred că te-ar interesa mai mult modelul. E viu... Acela e viu... E tot ce poate să fie mai viu şi mai simpatic. N-o cunoşti încă pe Milly?... De cîteva ori am sur- prins-o de pe soclul ei, petrecîndu-te cu ochii pe geam, cînd soseşti şi cînd pleci... Hehei! Tinereţe-tinereţe! Primăvarăprimăvară!

Eminescu înălţă sprincenele mirat. Zărise într-adevăr modelul cel nou al sculptorului; fată vioaie, plinuţă, cu ochi albaştri şi buze roşii. Nu-şi închipuise că l-a băgat şi ea în seamă.

Era o preţioasă descoperire pentru un tînăr singuratic, în- tr-un început de primăvară ca acesta, cînd seva caişilor colcăie în muguri de frunze şi boboci de floare după o iarnă de

mocnită amorţeală.

Tăcerea dura stînjenită.

Mosafirul sculptorului se simţea de două ori vinovat. O dată, fiindcă nu aflase cuvintele bune de care avea nevoie un moşneag de ispravă; a doua oară, fiindcă acum, în faţa lui şi a statuiei înfăşurată în giulgiu, îi juca gîndul la Milly.

Ce amestec ciudat într-o singură plămadă de om! Bătrînul gîndea tot aşa.

Oferindu-i cafeaua din ibricul în veşnic clocot, îşi aminti altă obidă a lui veche, mai uşor de mărturisit:

— M-a vizitat iarăşi odorul de nepotu-meu, Hans, salba dracului! Şi iarăşi a întrebat de dumneata. Mă uimeşte...

— De ce? Ne-am făcut foarte buni prieteni.

— Tocmai! aceasta mă uimeşte.

— Dar e un tînăr cum nu se poate mai inimos! Plin de viaţă şi de planuri măreţe.

— Chiar prea multă viaţă şi prea multe planuri măreţe! rosti bătrînul, scoţînd pipa din gură şi iscodindu-l cu ochi încordaţi. Nu găseşti?... E atîta deosebire între lumea dumitale şi între lumea lui! Între planurile dumitale şi planurile lui măreţe!... Mă întreb ce puteţi vorbi împreună? El o odraslă a acestei Germanii, cu care nici dumneata nu te împaci, după cum şi eu o urăsc. Acum doi şi trei ani, nu-l puteam scoate dintr-un singur subiect de vorbă: tunuri, fortăreţe, obuze, prizonieri, asedii, capitulări... Acum nu-l scoţi din construcţii, uzini, cifre, maşini, bursă...

Eminescu zîmbi:

— Totuşi, nu vorbim despre construcţii, uzini, cifre, maşini şi bursă... Cînd ne întîlnim, îşi uită de breasla inginerească; tot aşa uită că a fost locotenent de artilerie, la Sedan... Discutăm viitorul Germaniei.

— Viitorul Germaniei lui! apăsă sculptorul pe cuvinte, strîngînd din umeri. Nu al Germaniei pe care ai venit dumneata s-o cauţi... Cînd intră pe aci val-vîrtej ca într-o moară, îl urmăresc cu ochii. Îi cunosc gîndul... Se întreabă de ce mă încăpăţînez oare să mai întîrzii în viaţă, cu momîile mele, cu atelierul acesta care ocupă atîta spaţiu?... Cu atîtea vechituri de cocioabe, închiriate la babe şi la moşnegi... Măsoară locul, să vadă cam ce fel de casă ar dura, cu etaje cît mai încăpătoare. Şi cu locatari cît mai mulţi,

pentru un venit cît mai bănos. Sau poate ar vrea să dărîme tot la pămînt şi să croiască o fabrică. Aşa înţelege viaţa, un vrednic antreprenor şi speculator al Germaniei de astăzi.

— Eşti nedrept!... îşi apără Eminescu, prietenul celor cîteva întîlniri.

Dar rostea cuvintele tot fără convingerea de adineaori, cînd se silise să admire zîna de lut neînsufleţit şi nu izbutea.

Hans, tînăr spătos, bine hrănit, roşcovan şi purtînd în straiul civil sumeţirea fostului ofiţer de la asediul Sedanului, înfăţişa cu adevărat hoarda de antreprenori şi de speculatori din această Germanie nouă, zămislită sub semnul forţei şi al nesaţiului, după încoronarea lui Wilhelm I la Versailles.

Bătrînul bombăni:

— Nedrept! Nedrept! Întreabă-i dumneata pe aceştia dacă sînt nedrept. Pe acesta... şi pe acesta... şi pe acesta... prietenii dumitale...

Cu prelunga coadă a pipei, arătă de jur împrejurul pere- ţilor busturile lui Kant, Schopenhauer, Schiller, Goethe, Novalis, în inexpresivele copii după busturile şi statuile celebre.

Chipurile împietrite, cu ochi goi. N-aveau glas să răspundă.

Cuvîntă în numele lor, tot Wolgast, epigon cu venerabilă barbă de patriarh:

— Întreabă-i şi au să răspundă că eu, moşneagul care mozolesc lutul cu degete neputincioase, eu am dreptate, nu trufaşii şi nesăţioşii „eroi" ai Germaniei de ultimă oră, care şi-au vîndut sufletul diavolului, pentru treizeci de taleri... Ştiu! Tot ce săvîrşesc eu aici îţi stîrneşte şi dumitale milă; le-ar stîrni şi celor de acolo: Schiller, Goethe, Novalis... Sufletul n-ajunge, dorinţa n-ajunge!... Simt cum ar trebui să prindă viaţă; am în minte volumul, dispoziţia de planuri, aş putea urmări linia cu ochi închişi. Pe urmă, cînd rămîn faţă în faţă cu materia, materia mă înşeală, îmi fuge de sub degete. Nu-s nici măcar un bun caligraf, un bun copist... Dar ce însemnătate are? Fără să pricinuiesc nici un rău nimănui, cred în ceea ce-au crezut ei, oamenii mari ai celeilalte Germanii. Aceasta ajunge ca să-mi facă iertată mediocritatea!...

Se opri.

Întoarse vorba în glumă silită, împingmdu-şi scufa de catifea neagră pe ceafă:

— Dar toate rămîn între noi, bineînţeles, domnule stu- dent şi poet! Să nu mă pîrăşti lui Hans. E în stare să mă pună sub epitropie ca pe-un moşneag cu mintea slăbită din bălămăli, să intre el mai repede în stăpînirea puţinului meu avut, moştenit din părinţi, şi să-l administreze după chibzuiala sa inginerească... Atunci, adio cu stupii mei din fundul grădinii, cu straturile de lalele şi de mixandre!... Adio cu sărmanele mele mogîldeţe de pămînt!...

Nici nu se depărtase Eminescu trei paşi de la uşă şi, în urmă-i, bătrînul a mers de-a dreptul la femeia de lut, înfăşurată în giulgiu.

Fără s-o despoaie de pînza udă, i-a strivit formele în mîini. A prefăcut-o într-o movilă de pămînt turtită pe soclul care gemea în scripete.

Pe urmă, a rămas cu braţele încrucişate, cu pipa stinsă în gură, singur şi de prisos în atelierul unde soarele primăverii împungea cu suliţi de aur ochii goi ai statuilor de ghips.

Aceasta, domnul student şi poet n-avea s-o ştie niciodată. El păşea uşor în văzduhul dimineţii de martie, cu şovăiri jilave dinspre cîmpuri şi lacuri.

A poposit la halta tramvaiului cu cai. A răsucit o ţigară şi, după cel dintîi fum, a simţit din nou că întreaga lume e a sa.

În cutia pe roate, de lemn şi de tablă galbenă, a sărit sprinten, a căutat loc cu ochii şi a întîlnit privirea domnişoarei Milly. Privirea albastră, furişată pe sub gene, îl îmbia: „Ţi-ai găsi loc aici, pe colţul băncii, dacă mă strîng puţintel!... Ce zici? Ce aştepţi?...”

El a zvîrlit ţigara, a dus mîna la pălărie, zîmbind:

— Îmi dai voie, domnişoară Milly?

Pe la începutul lui mai, la cafeneaua ***Troidl*** fîrtaţii bucovineni dezbăteau cu mare aprindere pospaiul şi ocara pavilionului românesc de la ***Expoziţia din Viena,*** a tuturor neamurilor şi tuturor ţărilor.

Chibici din Revna istorisea năzdrăvan cea din urmă a sa ispravă. Aflînd el că principatul României e înfăţişat de cîţiva juni sclivisiţi, de cîteva oale sparte şi de cele puţine porturi naţionale, agăţate fără nici o pricepere pe sperietori de lemn, a îmbrăcat rocul de sărbătoare şi a mers să vadă batjocura. Prefăcîndu-se deci a fi gazetar străin, cu un arătos carnet în mînă, a cerut desluşiri pe care nimeni nu i le putea da.

Un domnişor cu sticlă în ochi, îşi alinta mustecioara uitîndu-se după un stol de fete. Pe altul îl strîngeau ghetele de lac, de călca opărit fără să vadă şi s-audă nimic. Al treilea i-a răspuns plictisit:

— Nu-i nici o grabă! Treceţi în altă zi, cînd ne-or veni cataloagele. Expoziţia durează doar toată vara.

— Aş dori măcar cîteva relaţiuni despre România.

— România e-o ţară de viitor, domnul meu! Aceasta poţi s-o scrii la ziar, pe garanţia mea.

— Dar aceasta, aceasta ce reprezintă? întrebase cu nevinovăţie, arătînd un costum femeiesc, cu ie, fotă, maramă şi salbă.

Domnişorul strîmbă din nas, împingînd manechinul mai la umbră, cu vîrful bastonului:

— Curiozităţi locale! Un port vechi, din regiunile primitive ale ţării. Aşteptaţi catalogul!

— Şi populaţia din patria dumneavoastră, aşa se îmbracă? stărui prepusul gazetar străin.

— O! Numai o parte... Gloata încă neconvertită la binefacerile civilizaţiei. Clasele superioare, intelectualitatea, precum constataţi şi dumneata, poartă vestminte ca toată lumea...

Chibici imitase pe rînd mutra domnişorului cu sticla în ochi, strîmbătura şi glasul celuilalt domnişor bucureştean, care aştepta un catalog şi, după portul spilcuit, se dovedea convertit cu totul la binefacerile civilizaţiei pariziene.

Apoi, zburlindu-şi creasta de pupăză, a încheiat:

— Atunci, măi fraţilor, i-am dat-o şi eu pe românească lui Eminescu. Neamul nevoii! Făcea toate paralele să-i fi văzut cum au sărit fripţi tustrei şi cum au holbat ochii la mine. Domnişorul cu sticla, cel cu ghetele de lac şi cel cu catalogul... Neamul nevoii! le-am spus, am salutat şi-n adînc m-am scufundat!

După ce s-au potolit hohotele, amintirea lui Eminescu a trecut printre dînşii ca o umbră.

Mai ales, acum, de cînd le lipsea, măsurau cît loc cuprin-dea el pînă la plecare în obşteştile lor adunări, în şedinţele ***României June,*** la taclalele de la ***Troidl*** şi nopţile lor lungi de la tata Wihl.

Ştefaniuc îşi îndreptă privirea mohorîtă de jale şi suspin, spre masa din ungherul cel mai dosit, unde de atîtea ori îi aştepta el plecat peste vraful de gazete şi re- viste. Acum, acolo, stătea un străin roşcat, cu pistrui, pripăşit de cîteva zile, ca atîta lume adusă de faima

expoziţiei. Îl ocoleau toţi ca pe-un venetic şi spion; întîrzia şi Jean să-l servească.

Dar străinul departe de a bănui simţămintele vrăjmaşe ale muşteriilor cu datorii flotante în catastiful lui Jean, surîdea prietenos, în dreapta şi în stînga, căutînd nadă de vorbă.

— Poftim! suspină Ştefaniuc. Cine s-a instalat în locul lui!... De altfel o merită. Nu mai dă nici un semn de viaţă. Ne-a uitat Mihai al nostru, parcă nici n-am fost...

Chibici zîmbi cu o mirare vicleană, ducînd mîna la buzunarul hainei:

— Cum să nu ne uite, dacă are atîtea alte îndeletniciri mai grave?

— Am auzit! S-a înscris cică student regulat la cursuri... s-o fi căznind cu examenele.

— Taman aşa! Să vă citesc eu ce examen a trecut cu succes. Am primit aseară epistolă de la el, precum urmează...

Prietenul şi spovăduitorul lui Eminescu despături foaia din buzunar, tuşi, ceru tăcere şi dădu cetanie răvaşului în stihuri:

Din Berlin, la Potsdam merge
Drum de fier, precum se ştie
Dară nu se ştie însă
C-am luat bilet de-a treia.

C-am plecat de dimineaţă
Cu un taler şi doi groşi
Şi de gît cu blînda Milly
C-ochi albaştri, buze roşi.

Zice Brahma, tata Brahma
Cum că lumea asta nu e
Decît arderea-unei jertfe
Într-o vecinică căţuie.

Am aprins şi eu luleaua
Să jertfesc lui tata Brahma
Lîngă mine-un şip de Kümel
Ş-o bucată de pastramă.

Zice Darwin, tata Darwin,
Cum că omul e-o maimuţă,
Am nume de maimuţoi
Milly-nsă de pisicuţă.

Şi mă urc în tren cu grabă
Cu o foame de balaur
Între dinţi o pipă lungă
Subsuori pe Schopenhauer.
Ş-acum şuieră maşina
Fumul pipei lin miroasă
Sticla Kümel mă invită
Milly-mi rîde. Ce-mi mai pasă!

III

Milly-i rîde? Ce-i mai pasă?

Blînda Milly cu ochi albaştri şi cu buze roşii, a fost numai o amăgitoare mijire de lumină în viaţa posacă a surghiunitului de la Berlin.

Îndată, chiar din acea lună a lui mai, cînd trimetea şăgalnic răvaş prietenilor vienezi, l-au împresurat iarăşi negurile.

Se vestea o primăvară dulce, cu alinări şi uitări, cu sîrguinţi studenţeşti răsplătite de-o voioasă hoinăreală în doi la ***Tiergarten,*** în ***Spreewald*** ori în parcul ***Sans-Souci*** a lui Friederich cel Mare, cu cele şase terase în caturi şi cu moara neagră de vînt ameninţînd văzduhul ca o apocaliptică dihanie într-aripată. Au cules flori. Au ascultat cîntecul de ocarină al cucului. I-a prins înserarea pe-un lac de plumb, lăsînd vîslele în voie şi aşteptînd să se aprindă stelele în apă, una cîte una.

S-au sfîrşit însă toate, repede, prea repede.

Mihai Eminescu a înţeles că fără s-o ştie, dintr-o pornire ascunsă de apărare a sufletului bolnav. Încerca în van să se înşele. Fugise de singurătate, cum se agaţă copiii noaptea de-o mînă străină, cînd trec pe lîngă un cimitir şi vorbesc tare, orice, cu oricine; vorbesc, cîntă şi fluieră, ca să nu privească înapoi şi să n-audă foşnetul fantomelor. Tot aşa trecînd la braţ cu Milly pe aleile nisipoase, nu lăsa vreme altor paşi

să se alăture uşor lîngă el – alţi paşi, o chemare şoptită, o dojană, o fantomă de fum.

Rîsul, cîntul, voioşia se istoveau toate înainte de vreme. Rămînea îngîndurat, tăcut, străin lîngă o străină. Milly îl necăjea cu întrebări din cea din urmă a lui poezie tipărită în ***Convorbiri: „Iar te-ai cufundant în stele?...***

Rîdea, îi gîdila nările, buzele, părul, cu o crenguţă de liliac, cu o floare de zambilă, cu un bănuţ de păpădie.

Era încîntătoare rostind cuvintele româneşti cu accent berlinez şi pocindu-le, înălţînd de sub pălăria lată de pai o mutrişoară de bălaie Lorelei fără nici un mister şi fără primejdia s-atragă luntrea niciunui îndrăgostit în vultori.

Dar prea semăna aidoma modelul cu banala făptură de lut a sculptorului moşneag Wolgast! Prea îi lipsea oglinda fîntînilor adînci, unde priveşti plecat peste cununa de piatră, îţi vezi chipul părelnic dintr-o altă lume, cu alţi sori.

Pe el o asemenea dragoste cu chemări de genune îl chi- nuia. Pe dînsa alte griji şi prea binevoitoare îndatorinţe. Îi cerea învoire să-i coase nasturii, să-i numere albiturile de la spălătoreasă şi să-i facă ordine în chilia ***„Sărmanului Tionis”***. Aşa-i spunea. Era ***„Sărmanul Tionis”***. Ţinuse să atle ce scrie el, poetul cu plete, în graiul său de-acasă. O slăbiciune de-o seară, l-a împins să-i tălmăcească povestea sărmanului Dio-nis, sărind peste părţile prea nelămurite pentru o minte de fetişcană care citeşte romane de fascicolă şi plînge la melo-dramele din matineul teatrelor.

N-a priceput deci mai nimic din această ceţoasă povestire.

A priceput însă că numai el poate fi ***„Sărmanul Tionis”***... Şi de atunci se înverşunează să-l coboare la altă viaţă, pe pămînt, purtînd război cu pînzele de paianjen, cu colbul cărţilor şi cu şoarecii cuibăriţi în cotloane. Îi aducea turtiţe cu nuci în hîrtie albă cu pete

grase de unt şi îi lua cravatele destrămate acasă, să le întoarcă pe dos.

Sărmana Milly era prea blîndă şi bună, mînca prea multe turtiţe cu nuci şi se vestea de pe acuma a fi, în sîmbure, o respectabilă berlineză, durdulie, gospodăroasă şi cu o jumătate duzină de prunci, după ce se va stinge scurta pîlpîire a unei aventuroase juneţi de model, cu întîlniri de dragoste şi matineuri la galeria ***Teatrului Regal.***

— Eu nu ştiu ce vrei tu?... Ce ţi-am făcut?... Cu ce sînt vinovată, sărmane Tionis?...

Întreba, răsucind între degete umbrela trandafirie, înfigînd vîrful în nisip, trăgînd linii încîlcite, cum încîlcite o munceau şi întrebările.

Se aflau, într-o dimineaţă de duminică, pe-o bancă ascunsă la umbră, în cea din urmă alee pe ***Unter den Linden.*** De dragul lui, a plimbării lor, îmbrăcase rochia nouă trandafirie, cu umbrelă trandafirie şi pălărie de pai cu panglică trandafirie. Trandafiriu îi era obrazul şi trandafirii buzele umede.

Numai în ochii albaştri, plutea pîcla mîhnirii.

— Eu nu ştiu ce vrei tu, Tionis, sărmane Tionis?... Ce ţi-am făcut? Cu ce sînt vinovată?

El nu găsea un răspuns. Nu era vinovată cu nimic şi era vinovată de toate.

Cu fruntea plecată în pămînt şi coatele sprijinite pe genunchi ***„Sărmanul Tionis”*** privea semnele trase pe nisip de vîrful umbrelei, iar ghemul acela de linii fără început şi sfîrşit îi părea tras din sufletul lui, din viaţa lui, în care nici el nu putea să citească deplin lămurit. Mai sunaseră odată asemenea întrebări, demult, în urechea rătăcitorului de la Ipoteşti. Pe-un jîlţ de stîncă, în poiana de codru, deasupra unui izvor cu tufe de mintă şi-o feregă zimţată... „Ce ţi-am făcut?... Nu ştiu ce vrei tu... Cum ai vrea tu să fiu?...” Răspunsul nu l-a găsit nici băieţandrul de-atunci; nu l-a învăţat nici tînărul de-acum, după atîţia ani de zădărnicie în iubiri care l-au chinuit, le-a chinuit şi-au murit. Nici nu se află poate vreun răspuns la asemenea întrebări pe lumea aceasta.

E lîngă ea, lîngă buna şi blînda Milly, dar gîndul îi fuge aiurea risipit.

Ziarele de aseară au adus vestea despre stingerea principelui în exil, Alexandru Ioan Cuza, răpus de moarte la Heidelberg. Îi vede încă o dată chipul pal, statura înaltă şi dreaptă, aşa cum i-a primit cînd au mers o mînă de tineri cărturari români şi pribegi să-şi arate credinţa nestrămutată în cel care a temeinicit Unirea şi a dat iobagilor măcar puţintel pămînt pe vecie în ciuda şi duşmănia marilor stăpînitori. Era atît de aproape de moarte şi lor nu le-o spunea!... I-a povăţuit numai să păstreze credinţă ţării, nu oamenilor cu misiunea încheiată. Să nu dea ascultare la uneltiri şi la ispitele politicienilor cătrăniţi în rele. Să ajute la desăvîrşirea împroprietăririi ţăranilor care a fost numai un început, luptînd pentru ieşirea din beznele neştiinţei de carte, pentru şcoală, pentru învăţămînt. Fără acestea, împroprietărirea

rămîne o amăgire şi o minciună, cum n-a fost nici în gîndul său, nici al sfetnicului său cărturar, Kogălniceanu. Le-a strîns palma puternic, privindu-i cu ochi focoşi, pe rînd, întrebîndu-i de ţinuturile de naştere... „Moldova!... Eşti din Moldova?... Pămîntul Moldovei n-am să-l mai calc, dară sufletul meu e acolo...” Glasul nu-i tremura, nici mîna. Cu o stoică linişte, le-a dat o învăţătură de viaţă, el care intrase de pe atunci în moarte... Într-amurgul de ieri, vor fi jelit clopotele bisericuţelor de lemn în ţara lui de departe, se

vor fi oprit plugarii pe brazdă, cu faţa la răsărit, să facă semnul crucii, pentru odihna unui mare ocrotitor adormit. Gîndul, închipuirea, amintirile de ieri se întreţes în urzeala amintirilor mai vechi: nopţi la un han de poştă cu tabere de cărăuşi, o altă noapte în poiana de la Baisa, unde cisluiau oamenii acelor locuri şi timpuri — baciul Trofim, pădurarul Pătru Toader Gînj, prisăcarul Miron, un călugăr pornit cu iscoade vrăjmaşe de la mînăstirea Secului. Unii au rămas; puţini şi singuri, să-i plîngă moartea. Alţii au plecat înainte să-l aştepte într-o lume mai blîndă. Sînt mulţi însă, fără îndoială, care răsuflă uşuraţi de-o primejdie care mai ameninţă de departe. Morţii nu mai ies din gropile lor să tulbure somnul nimănui. S-au schimbat atîtea de-atunci, oameni şi stări! S-a schimbat atîta şi el!... Atunci băieţandrul rătăcitor, pitit la întuneric, urmărea tăcut pe pînza albastră a nopţii o pată albă mişcîndu-se între căsulia pădurarului şi între şoprul de nuiele împletite. „Tu eşti?” întrebase Pătru, cel cu pletele şi cuşma de-atunci. „Eu!”... a răspuns glasul dezmierdat al fetei, iar rătăcitorul ştia că dezmierdarea era pentru dînsul... Acum, în cetate străină, stă pe bancă lîngă o străină, care îl cercetează aproape cu aceleaşi cuvinte dureroase, numai în alt grai rostite: „Ce ţi-am făcut? Cu ce sînt vinovată?”

Milly a şters cu vîrful umbrelei încîlcitele semne din nisip.

— Cum văd, nu mai mergem! Poate că-i mai bine...

— Da! Poate că-i mai bine, Milly.

Ea s-a ridică de pe bancă. A deschis umbrela. O răsuceşte morişcă pe umăr. Vrea să zîmbească şi ochii îi joacă în lacrimi. Pentru plimbarea lor a cusut pînă noaptea tîrziu rochia trandafirie, s-a deşteptat în zori să-şi meşteruiască panglica pălăriei. Se bucura de atîta lumină, de cerul senin pentru dînşii; i-a adus şi garoafa albă din glastră să i-o prindă în piept. Toate s-au năruit

fără pricină. Peste toate a nins scrum...

Floarea e jos, pe nisip, veştedă, moale. Se întinde o duminecă deşartă înainte. Ce om neînţeles! Poate ce tînăr nefericit, sărmanul Tionis!

Ea i-a prins mîna:

— La revedere, Michael!

El s-a scuturat de atingerea mîinii:

— Adio, Milly!

Dar o priveşte din urmă cu o strîngere de inimă, cum se depărtează.

Călca zorită la început, mărunt, cu o avîntare tinerească susţinută de ciudă, de mîndrie jignită, de-o durere pe care nu voia s-o arate. După al patrulea tei, îşi tîrîie pasul cu avîntarea moleşită. Şovăie fără ţintă. Umbrela îi alunecă de pe umăr. S-a întors un trecător s-o mai vadă o dată. Poate că plînge. O fată în rochie nouă, primăvăratecă, plîngînd sub teii înfloriţi într-o asemenea dimineaţă de sărbătoare!... Oare e dat lui să nu facă pe nimeni fericit, într-o astfel de lume unde nimica nu-l fericeşte?

După un răstimp de alte asemenea întrebări fără răspuns, a pornit şi el spre celălalt capăt al şoselei cu tei. Îl întîmpină ciungii şi orbii războiului, cu ale lor caterinci răguşite, lîngă soclul statuilor de regi, de mareşali şi mari-electori. Se îmbulzeşte spre ***Tiergarten*** mulţimea în straie de duminecă: familii cu numeroşi copii ţinîndu-se de mînă şi ronţăind cofeturi, matroane cu pîntecul rotunjit de-o apropiată naştere, bărbaţi cu mustăţi stufoase şi cu ceafa roşie, în rocuri care au rămas strîmte şi miroase a naftalină. Se zbenguiesc căţei cu bîrligate cozi. Guvernante şi doici împing cărucioarele pruncilor cu ochi apoşi, care rîd cerului şi păsărilor din crengi cu gingii de gumă şi întind mîinile grăsune să prindă soarele în pumn. Gimnazişti, studenţi cu şepci şi insigne, vînzători de ziare răcnind ultima ştire.

Printre dînşii îşi taie drum cu sfîrc de cravaşă ofiţeri cu pieptul bombat, cu bărbile rase şi albe de pudră.

La Viena ofiţerii făceau parte din puhoiul străzii, se amestecau cu norodul, treceau la braţ cu o fetişcană care îi aşteptase în faţa unui afiş de pe Ring. Aici se cască un gol în jurul lor. E prea îngust trotuarul pentru atîţia eroi cu săbii, cu pinteni, cu decoraţii, cu agresive cravaşe şi toracele atît de bombat în tunici.

Asemui sumeţirea aceasta cu posomorîtul port al fratelui ofiţer, Iorgu. Şi asemuirea îi duse

gîndul la boala-i despre care nu mai avea nici o veste. Îl ştia zăcînd la Ipoteşti. Dar la Ipoteşti se înfundau scrisorile fără răspuns. Nici Harieta nu i-a mai mărturisit ce doreşte. Nici Iorgu n-a mai dat semne. O tăcere plină de temeri şi de ameninţări.

Acum îşi găsise o ţintă paşilor.

Se îndrepta spre Şerban, celălalt frate aşezat în Berlin cu treburi doftoriceşti, mai înstrăinat însă de ei ca un străin.

Nu era o întîlnire să-l ispitească. Ros de boală, scuipîndu-şi plămînii, stăpînit de gînduri întunecoase şi parcă de-o ură împotriva vieţii, Şerban nu mai păstra nimic din căldura tînărului student din Erlangen, venit într-o iarnă cu sclipiri în zăpezi, să-şi izbăvească fratele aproape copil, din ţintirimul isprăvniciei de Botăşăni. Se vedeau rar. N-aveau nimic să-şi spună.

După un ceas de tăcere mocnită se despărţeau mai străini, ca să trăiască în acelaşi oraş, frate departe de frate, ca urşii în deosebite singuratece vizunii ale unui şi aceluiaşi pustiu codru.

Şi totuşi simţea astăzi nevoie de el, în dorul şi în neliniştea veştilor de-acasă.

— Loc! La-o-parte! Loc!

Călăreţi cu steguleţe fluturînd sprinten, festiv, în vîrf de lănci, despicau la trap gloata uliţei.

Au încremenit pe loc echipagiile. Au stat tramvaiele galbene. S-au înşirat la marginea trotuarului trecătorii cu pălăriile ridicate.

Izbucnesc strigăte din sute de piepturi, apropiindu-se dinspre ***Alexander-Platz,*** trecînd din om în om, cutremurînd geamurile.

Carîta împărătească înaintează greoaie şi largă, ca un alcov pe înaltele roţi aurite. Şase cai albi. Surugii cu fierturi. Escortă de urieşi ulani pomeranieni încleştaţi în şea, de o parte şi de alta; sclipiri de săbii, de ledunce şi epoleţi; fîlfîiri de penajii. Împăratul bătrîn, învingătorul războaielor, cu barbetele de var şi cu ochii reci sub casca de lac negru, răspunde uralelor cu mîna obosită.

Alături, principele-cancelar Bismarck, nici atîta osteneală nu dăruieşte mulţimii. E o plebe pe care n-o iubeşte. O plebe a cărei iubire n-o caută. Braţul nu-i pentru saluturi teatrale de idol popular. Sprijinită în sabia, latră, mîna în mănuşă albă e pentru a tăia firul războaielor şi pentru a ocîrmui nevolnicia gloatelor cu o dispreţuitoare tărie neînduplecată, de fier. Norodul salută,

strigă, aclamă. Carîta aurită se depărtează în tropotul greu de copite şi în voioase fluturări de steguleţe, purtînd spre vreo inaugurare ori cine ştie ce serviciu divin cei doi stăpîni ai împărăţiei, cu ochii lor bătrîni şi reci care nu văd oameni, ci numai numere de supuşi.

Pe marginea trotuarului, lîngă Eminescu, doar încă un singur alt om n-a salutat şi n-a strigat cu servil entuziasm din străfundul pieptului.

Un lucrător cu şapca albastră pe-o sprinceană, mozolind un capăt de ţigară stins în colţul buzelor. A privit duşmănos la cei doi stăpîni ai împărăţiei şi la mulţimea slugarnică, a scuipat, îşi face loc împingînd coatele, strînge în pumn gazeta ***Volkstaat*** ca un stindard vînturat peste capete, glăsuieşte prea tîrziu şi parcă într-o deznădejde de înecat:

— Trăiască proletariatul german! Trăiască Bebel şi Liebknecht! E un strigăt fără răsunet.

Un strigăt în lărmuirea străzii. Numai două femei s-au tras repede în lături, ferindu-se ca de atingerea unui ciumat. Şi un domn cu mustăţile albe afumate de pipă, s-a uitat cu dojană, cum nu aprobă un bunic prostiile mai mult fără haz, decît primejdioase, ale unui nepot nebunatec.

Dar studentul moldav, cititor şi el al gazetei socialiste ***Volkstaat*** ca al atîtor alte foi de toate părerile şi din toate partidele, a aflat alte potriviri în acest episod. Încă o umbră pe pînza vremii. Strămutată în timp şi loc, întîmplarea îi luminează o plăzmuire a stihurilor mai veche, nedesăvîrşită, altfel întrevăzută:

Pe malurile Senei, în faeton de gală
Cezarul trece palid, în gînduri adîncit...

Păşeşte cadenţînd versul în minte, dînd paşilor cadenţa din vers, desprins o clipă de vînzoleaja mulţimii prin care trece.

Tot ce întîlneşte, tot ce i se întîmplă, se prelucrează în el după anume legi ciudate şi despotice. Toate au sau nu vreo însemnătate, după cum răspund ori nu unui gînd turnat într-un vers, într-o pagină ori o strofă din caietele sale de stihuri; singura-i avuţie de care nu se desparte oriunde, în orice pribegie. Lucrătorul

scofîlcit, cu ochii duşmănoşi şi chiostecul de ţigară stins în colţul gurii nu s-a mistuit pentru dînsul în gloata fără de nume. Nu s-a şters. Cum nu s-a şters nici cadenţa fanfarelor care mai sună în el, ca să-i ritmeze paşii tot în stihurile plăzmuite, dar încă neînchegate de la Viena:

Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă
Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!

Silabele, rimele, versurile îl prigonesc fără încetare. Le poartă cu el oriunde, oricînd, pretutindeni. ***„Umbre pe pînza vremii”,*** îşi intitulase el pe acele caiete de stihuri, feluritele versiuni în aşteptarea dăltuirii definitive. Şi revin, mereu revin, cerîndu-şi acea ultimă dăltuire.

Pe bănci de lemn în scunda tavernă mohorîtă
Unde pătrunde ziua printre fereşti murdare,
Pe lîngă mese lunge...

„Pe lîngă mese lunge...” Aşa a citit el cîndva că Leonardo da Vinci, mergînd să vadă cum a fost spînzurat atentatorul unui duce, generos ocrotitor al său, în loc să blesteme ucigaşul ori să se înfioare de groaznica privelişte, a scos liniştit carnetul de schiţe şi a desenat cadavrul atîrnat în ştreang. Apoi a de-scris amănunţit pe margine culorile veştmintelor, fiindcă îmbinarea lor, părea pentru un pictor mai preţioasă decît viaţa unui darnic protector şi decît destinul unui ucigaş care şi-a ispăşii crima...

Unde o pornise şi unde îl duc paşii? A, da! Şerban, Iorgu, Harieta... O lume parcă nu din această lume... E mai aievea oare lumea aceasta de pe stradă decît cea purtată într-un cuget? Mai aievea e sculptorul moşneag Wolgast, decît altul înfiripîndu-se încă nelămurit în închipuirea sa?... Ce poate să-i scrie Euthanasius lui Ieronim? Unde a rămas povestea lor din sertar?... ***„Ştii că în tinereţea mea am fost la un sculptor. De aceea, după ce am netezit granitul peşterii mele, am umplut suprafaţa păreţilor cu ornamente şi basoreliefuri, cum le umpli tu cu schiţe. Deosebirea... Deosebirea-i că sculptura e goală, prin urmare chipurile ce le sculptez eu, asemenea. Pe-un părete e Adam şi Eva... Am încercat a prinde în aceste forme inocenţa primitivă. Nici unul din ei,***

nu ştie încă ce înseamnă iubirea... Ei se iubesc fără s-o ştie”... Cezara şi Ieronim o ştiu. Verona**.** Vreona, Vanover, o ştie ***„Adesea cînd mă sui pe-o piatră înaltă, îmi pare că în creţii mantalei aruncate peste umăr, am încremenit şi am devenit o statuă de bronz, pe lîngă care trece o lume, ce ştie că acest bronz nu are nici o simţire comună cu ea”...*** Aceasta are să i-o scrie Ieronim, Cezarei. Aceasta ar putea s-o scrie şi el Veronei, Vreonei... Dacă nu se vor îngălbeni cumva amîndouă scrisorile neisprăvite în sertar, pînă cine ştie cînd... Peter! Peter! — strigă o doamnă vînătă şi sugrumată în corset unui copil care a fugit de cîrd să caşte gura în faţa unei vitrine de ***Konditorei.*** Peter!... El şi-a vîndut sufletul diavolului, ca Peter Schlemihl din povestirea lui Adalbert de Chamisso, umbra. Bucuria, tristeţea şi durerea, iubirea n-apucă să le trăiască deplin – se prefac în pagini, se desfac de el ca să trăiască o altă viaţă a lor, mai vie, proprie, tiranică. El notează îmbinarea de culori din hainele spînzuratului. A iubit-o Leonardo da Vinci pe Monna Lisa del Giocondo, ori a pierdut iubirea, fiindcă îi era mai scump modelul decît iubita? „Dragoste, dragostea mea!” şopteşte şuierător un tînăr unei copile strînse la braţ; o copilă în rochie trandafirie ca rochia blîndei Milly... El s-a oprit să-i vadă cum se duc, braţ la braţ, pe lîngă zidurile sure, pas în pas... Milly a rămas singură, într-o asemenea zi pe care o aşteptau amîndoi de-o săptămînă... De ce s-a îndrăgostit de-un „Sărman Tionis”, de-un Ieronim, sărmana de dînsa copilă? Pentru nevoia ei de dragoste era de o mie de ori mai potrivit un tînăr simplu, voios, ca junele de la braţul fetei cu rochia roză... Orice faur de artă e adeseori într-un fel egoistul cel mai cumplit de pe lume. Sărman egoist: în acelaşi timp victimă! În febra mistuitoare a creaţiei, nu vede, nu gîndeşte şi nu simte decît în subjugarea devorantă a misiunei de-a plăsmui,

care îl stăpîneşte. Şi vai de el, vai de sărmanele vietăţi ce-i stau atunci în cale!... O ediţie nouă, ilustrată, a lui ***Werther,*** în vitrina librăriei... A poposit să admire gravurile răvăşite în jurul cărţii. E singurul privitor. Cine alt se mai opreşte la o vitrină de librărie în acest Berlin de duminecă? Gravurile sînt foarte fine: gravuri pe aramă. Charlotta cu umerii goi, la clavir, Charlotta cu părul desprins pe spate, ţinînd mîna deznădăjduitului Werther, cerîndu-i să nu plece spre nebunia pe care o presimte... Şi un portret al lui Goethe, prins în ramă de stejar, în mijlocul geamului. Goethe la Weimar, către sfîrşitul vieţii, olimpic şi încărcat de glorie... Sînt o sută, s-au împlinit o sută de ani de cînd a cunoscut-o şi a iubit-o el pe Charlotta Buff. Ce-au fost însă Lili, Lotti, madam von Stein, pentru acest Goethe hieratic, etern? Pînă la optzeci de ani, ele i-au dat substanţa poemelor. Nu şi-a spus cu premeditare, de la început: „Iată o suferinţă, o iubire, iată o femeie vrednică de pus într-o carte!” Mai înfricoşător! A fost sincer, de fiecare dată sincer. A iubit şi s-a lăsat iubit. Dar alături de el, dincolo de el, alt Goethe, împietrit, rece, lucid, cel al statuilor şi gravurilor, stătea la pîndă să însemneze tot ce vedea, tot ce simţea, tot ce suferea, tot ce fericea ori îndurera

pe celălalt Goethe, plămădit din biată humă omenească: nervi, sînge şi carne. Şi pe măsură ce suferea mai chinuitor unul, se îndestula celălalt, aşteptîndu-şi rîndul. Tînărul practicant de judecătorie din Wetzlar, cu frac albastru, cu vestă galbenă şi cizme înalte, s-a îndrăgostit de Charlotta Buff, logodnica lui Johann Cristian Kestner. Iar fiindcă iubirea era fără speranţă, a rătăcit cîteva săptămîni cu pistolul în buzunar, tot alegîndu-şi locul unde să-şi zboare creierii... N-a ajuns pînă acolo. Nu-l lăsa celălalt Goethe, lucid, etern, predestinat, de la pîndă. Acela avea de zugrăvit suferinţele tînărului Werther, în care numele iubitei nici n-a fost măcar schimbat, în care glonţul pistolului, purtat două săptămîni în buzunarul pantalonilor cenuşii, a fost descărcat în ochiul drept al lui Werther... Tot aşa vrăjitoarele de la Ipoteşti înfig un ac în pieptul unui omuşor de ceară, ca să omoare făptura cea de carne şi oase, închipuită în asemenea efigii ale omului viu. Goethe cel de la Weimar l-a omorît pe Goethe cel de la Wetzlar, trăgînd cu pistolul în fruntea lui Werther eroul de carte. L-a îmbrăcat în hainele lui, i-a dat chipul şi asemănarea lui, iubirea şi suferinţa lui, un alt nume de împrumut, Werther – pe urmă l-a scos din viaţă îmbălsămîndu-l în file de carte, ca să facă loc altuia şi altuia, care iarăşi să sufere, să iubească, să cadă şi să se ridice: Faust, Egmond, Wilhelm Meister, Hermann. Toţi eroii din cărţi, născuţi şi trăind însă din viaţa unui singur om, sugîndu-i ca lipitorile sîngele cald. Iată şi o foaie scrisă de mîna lui Goethe în vitrina librăriei! Ce foaie galbenă şi veche! Dar ce scris limpede, fără tremur, aşa cum nu vor fi fost şi răvaşele adresate Charlottei Buff, de practicantul judecătoresc din Wetzlar! ***„Nu ajunge unei opere să fie plăsmuită din imaginaţie. Mai trebuie să cuprindă şi adevărul desăvîrşit pe care îl dă numai experienţa. N-am scris nici un rînd care să nu fi fost trăit. Poeziile mele***

sînt fragmentele unei mari spovedanii”... Frumos şi crud! Suferinţa ta dată pradă cetitorilor. „Experienţă” prefăcută în cîntec, în roman, în piesă de teatru; pagini devorînd omul; amintiri scoase din scrisul lor tăinuit şi aduse în văzul tuturor, într-o vitrină. Mai este şi o carte veche, alături de volumul nou cu gravuri: ***A. Kestner, Goethe und Werther,*** Stuttgart, 1855. Ce-a rămas din iu- birea micei burgheze Charlotta Buff? Un material de cercetări şi de comentarii. Se adună tomuri după tomuri. Sărmanele îndrăgostite ale poeţilor!... Ce-a devenit o copilă

dintr-o poiană cu un izvor şi tufe de mintă? Efrosis? Eliz? A înmormîntat-o pe una cu o făclie de veghe; pe alta a dăltuit-o într-o marmură caldă; cealaltă e acum fiică de rege, blondă-n diadem de stele... Şi Milly a rămas singură lăcrămînd pe stradă, într-o zi de sărbătoare şi de desfăt... Veronica a luat chipul Mariei, se preschimbă treptat într-o Cezara nedesluşită încă, destinată marchizului Castelmare, gîde cu faţa şi cu rolul lui Ştefan Micle... Ce mai prostii! Era să-l calce o droşcă. Ar fi meritat... Se pomenea cu gîndul pe-o piatră înaltă, îmbrăcat în mantaua lui Ieronim aruncată pe umeri încremenit şi devenit o statuă de bronz – şi era cît pe ce să-l calce o birjă cu o gloabă schiloadă! O merita, ca să-l aducă la realitate. Birjarul cu ţilindrul de muşama şi placă de alamă numerotată s-a răsucit pe capră, înjurînd pe jumătate mînios, pe jumătate glumeţ: „Hei! Mergi prin stele, domnule?!" Ce curios! Aproape cuvintele rostite de Milly. Aproape cuvintele din poezia lui: ***„Iar te-ai cufundat în stele şi în nori şi-n ceruri nalte?"...*** Trec doi soldaţi în permisie bălăbănindu-şi mîinile. Unul a spus: „Scrie mama că a fătat vaca noastră de-acasă. E o vacă grozavă, de Olanda... Dă zece litri pe zi..." Celălalt, cu gîtul subţire în guler prea larg, nu se lăsă prostit: „Eşti un mincinos fără pereche, Fritz. Cum zece litri? Ce fel de vorbă"... Iată ce-auzi, dacă te cobori din stele! Într-altfel gîndind însă, e totuşi vrednică de luare-aminte şi această realitate de pe pămînt. Cîtă lume, cu atît de deosebite griji, cu atîtea bucurii şi discuţii, pe uliţele unui oraş de aproape un milion de suflete ca Berlinul! Soldaţii de adineaori s-au oprit neştiind ce să facă cu libertatea. Fritz îşi şterse praful cizmelor cu o cîrpă. Pe chipul lor e zugrăvită plictiseala de moarte. Sînt şi ei nişte pribegi, nişte străini, feciori de la ţară, în tîrgul cu statui de regi, de mareşali şi de mari-electori, tînjind după vaca de-acasă, care a fătat şi dă zece

litri de lapte pe zi; dacă Fritz n-o fi fiind într-adevăr un mincinos fără pereche... Fiecare oraş îşi are o gloată de nefericiţi ca Pătru Toader Gînj, desprinşi de la matcă într-o lume unde totul îi urgiseşte. În cartierul acesta mărginaş, mai mult asemenea oameni se văd. Au rămas în urmă doamnele cu umbrelă, rochie cu turnură, pălărie de pai, domnii cu rocuri; ofiţerii cu pinteni şi cu pieptul sumeţ. Aici e-o mulţime săracă, femei cu broboadă, muncitori cu şăpci înegrite de funingine, soldaţi în permisie căutînd să adulmece îndepărtatele adieri ale plaiurilor natale. Încă puţin şi a ajuns. Numai de nu l-ar aştepta o veste rea, de-

acasă; fiindcă tăcerile de-acolo nu făgăduiau niciodată nimic bun. O învăţase aceasta prea îndestul în anii lui de pribegie!...

A tras mînerul clopotului cu o strîngere de inimă. Portarul i-a deschis, ţinînd o gazetă în mînă, ***Volkstaat,*** foaia lui Liebknecht. I-a făcut semn că poate intra; domnul doctor Şerban Eminowicz e sus! Mihai Eminescu a bătut în uşă. A răspuns glasul cunoscut, hărţăgos:

— ***Herein!***

Şerban nu era singur. A ridicat urechea de la pieptul unui bolnav dezbrăcat de haină: un tînăr cu faţa osoasă şi lividă, cu părul lipit de năduşeală, cu pieptul scorojit.

— Tu erai? se miră fratele mai mare, fără bucurie, în graiul lor, al Moldovei. Treci dincolo...

Primirea din totdeauna.

A trecut în cealaltă odaie. Nimic schimbat nici aici. Ace-laşi crivat de fier, de cazarmă ori de spital. Acelaşi raft de cărţi. Covoraşul sărăcăcios, decolorat şi ros pe podelele de scîndură nevăpsită. Un pahar, cu urme de lapte, pe-o farfu- rie ştirbită. O sticlă cu medicamente; un tratat voluminos, deschis, cu sublinieri de creion albastru... Plămîni, plămîni şi caverne...

Nu-şi găsea loc. Aşteptă la fereastră, în picioare, aprinzînd o ţigară pe furiş, ca un şcolar în recreaţie. Prin uşa întredeschisă se auzea vocea lui Şerban:

— Răsuflă! Tuşeşte!... Răsuflă...

Vocea lui Şerban şi tusea seacă a bolnavului. Un bolnav osîndit, căutînd leac altui bolnav.

Acestea erau îndeletnicirile doftoriceşti de acum ale fostu-lui student de la Erlangen. Se aşezase într-un cartier sărac, în singura casă mai arătoasă, răzleţită printre cocioabe şi locuinţe de oropsiţi lucrători. Se îndestula cu două cămărui modeste, dădea consultaţii la nevoiaşi care plăteau în bani munciţi cu sudoare ori nu puteau plăti de fel; nu voia să se întoarcă în ţară şi nici nu împărtăşea vreun plan mai ambiţios cuiva.

Preţuit în lumea de aceeaşi breaslă, membru al diverselor societăţi ştiinţifico-medicale, părea a da prea puţină însemnătate unor asemenea începuturi pline de mari făgăduinţe.

Poate că le socotea de prisos, ştiind ce sfîrşit îl aşteaptă...

— Tuşeşte... Răsuflă... Ajunge!... Îmbracă-te.

Mihai a auzit peniţa scîrţîind pe hîrtie. Pe urmă, paşii conducînd bolnavul la uşă. Pe urmă glasul, chemîndu-l:

— Mihai!

A zvîrlit ţigara, turtind-o sub talpă.

Abia acum şi-au strîns mînele. Mîna lui Şerban era descărnată, umedă, rece.

— Ia loc... Ce veste?

Fratele mai mare se aşezase în dosul biroului, împreunîn-du-şi degetele ciolănoase şi aşteptînd cu înfăţişarea unui om care primeşte în silă vizita unui mosafir nepoftit.

Mihai observă că i-au răsărit fire albe la tîmplă şi în barba lucioasă; observă că din gulerul larg despicat se ivea nodul beregatei urît, ascuţit, cartilaginos, ca la moşnegi. La treizeci şi doi ani, fratele-i mai mare o încheiase cu tinereţea, cu viaţa, cu toate nebuneştile planuri cîte susţin fiinţa omenească, chiar atunci cînd nu le este dat a se împlini vreodată.

— Ce veste-poveste? stărui Şerban.

Mihai vorbi cu blîndeţe:

— Nici o veste, Şerban. Am venit să aflu veşti de la tine... Veşti despre Iorgu...

Şerban potrivi pe birou călimara care imita în ipsos un cap de mort cu orbitele goale.

Rosti, fără să-şi despartă ochii de la acest craniu în miniatură:

— N-am primit nimic. Nu mai ştiu nimic. Dar veştile nu pot să fie decît de un singur fel... Pentru Iorgu nu există vindecare... există o amînare... cîteva luni. Nici într-un caz, mai mult de patru ori cinci luni...

— Cu ce răceală vorbeşti tu, Şerbane!

— Răceala nu e a mea! E a învăţăturii mele... Pe un bol-nav, ca acel de adineauri, îl pot minţi. Îi mai dau o iluzie... Am datoria să-i mai dau o iluzie... Pe noi nu ne putem minţi. La ce-ar folosi?

— Biata mama! suspină Mihai.

Şerban ridică ochii – ochii neguroşi, care semănau cu ai Ralucăi Eminovici şi cu ai lui

Mihai:

— Da, biata mama…

Făcu o mişcare neisprăvită cu mîna osoasă, în manşeta rotundă şi tare. Dacă firea închisă i-ar fi îngăduit să urmeze, ar fi spus: „La dînsa mă gîndesc şi eu… De aceea o cruţ. Nu mă duc să mor la Ipoteşti, ca să nu-mi fie martoră la agonie.

Va primi o telegramă şi atît". În locul acestor cuvinte de-o duioşie ascunsă, glăsui cu un rîs răutăcios:

— Tata începe să culeagă ce-a semănat! Să-şi pregătească gropniţile în ţintirim pentru recoltă...

— Nu spune asta... îl rugă Mihai.

— O spun ori n-o spun, aceasta nu schimbă nimic! Cum văd, ai rămas la superstiţiile babelor de la Ipoteşti... Vrei să-ţi fac o socoteală bună pentru condicile tatii?

Apucînd în scheletul degetelor condeiul de pe masă, a muiat peniţa în călimara-cap de mort şi a înşirat o listă pe foaia de reţetă:

Raluca Em.
Iorgu Em.
Şerban Em.
Mihai Em.
Harieta Em.

La fiecare nume a adăugat o cruce:

Raluca Em. †
Iorgu Em. †
Şerban Em. †
Mihai Em. †
Harieta Em. †

A privit pomelnicul depărtînd foaia cît îi îngăduia lungimea braţului, apoi o întinse lui Mihai, rînjind şi trosnindu-şi încheieturile degetelor.

— Ce zici? O minunată recoltă!... Se apropie cei şapte ani din visul faraonului, pentru conul Gheorghieş, arhoncăminarul!

Mihai îşi şterse broboanele reci de pe frunte. Mototoli hîrtia, lepădînd-o pe masă. Nu-l răbda scaunul.

Se ridică:

— Nu ştiu ce-ţi trece prin minte, Şerbane, să te dedai la asemenea joacă? E o joacă prostească şi

rea!

Beregata cartilaginoasă a lui Şerban îşi săltă nodul într-un spasm de rîs, ca o făptură vie, ascunsă înlăuntru şi zvîrcolin-du-se să scape la libertate. Un demon mic, un spiriduş, cum se scălămbăie unul de celuloid într-o experienţă clasică a manualelor de fizică. După ce rîsul s-a potolit, Şerban desfăcu hîrtia mototolită, o netezi pe masă cu latul palmei şi, cu o încăpăţînate metodică, ţinu să dovedească fratelui mai tînăr şi profan că nu-i vorba de-o joacă prostească. El examina profesional o realitate şi alt nimic.

— Te înfricoşează adevărul, Mihai? Atunci nu veni la mine să afli veşti.

— Acestea nu sînt veşti...

— Ba da!... Eu ţi le dau pe cîţiva ani înainte. Sînt veşti doar ceva cam anticipate. Tu n-ai învăţat de la filozofii tăi cît de şubred e hotarul între trecut, prezent şi viitor?... Îţi ofer o imagine a viitorului, ca un trecut care s-a încheiat. Să cercetăm pomelnicul pe rînd... Mama?

— Taci, te rog...

— De ce? Fii bărbat! Priveşte realitatea în faţă. Nu-ţi ascunde ochii în nisip, ca struţul... Mama suferă de-o boală care nu iartă. Cancerul nu iartă! Nici măcar nu-ţi îngăduieşte un pronostic... Cît va dura? Cîteva luni?... Cîţiva ani?... Aici sîntem mai dezarmaţi decît baba Chiva Lefteroaia cu ştiinţele ei băbeşti... Iorgu? De data aceasta ştiinţa noastră poate preciza. Nu se mai codeşte. Cîteva luni... Eu? Doar ceva mai mult decît Iorgu. Să tot fie încă un an... Treacă!... Tu?... S-o ştii prea bine!... Nu-i vorba de-o vindecare de- plină. Ţi-am lăsat iluzia aceasta la început, an-vară, dintr-un fel de milă. Adevărul să-l ştii acum... E o boală pe care o poţi ţine în frîu... Pe care o ţine în frîu mai mult rezistenţa animalului decît medicamentele noastre. Cel puţin deocamdată. O ghicitoare pe care o porţi cu tine... Da! Aceea pot spune că e o joacă proastă şi rea... Nu ştii cînd îţi face pocinogul.

Peste un an, peste zece, peste douăzeci?... Şi nu ştii cum răspunde, nici unde răspunde... Aici, la cap? La şira spinării? La măruntaie?... La ochi? Iată cu adevărat o joacă de-a v-aţi-ascunsele, plină de surprizele cele mai prosteşti... Mai rămîne Harieta! Harieta e pe jumătate moartă de zece ani... Unde-mi găseşti aşadar în pomelnicul meu o intenţie de joacă prostească şi rea?

Zvîrli hîrtia pe masă. Pomelnicul de cruci şi de nume, impersonal, ca o listă încheiată de-un străin, era mai macabru în această inventariere anticipată a morţilor: Raluca Em. Iorgu Em. Şerban Em... Nici nu scrisese cuvîntul mamă. Raluca Em. O pacientă. Un caz. O condamnată la moarte.

Mihai se întoarse la scaunul său îşi rezemă coatele de bi-rou, întinzînd amîndouă mînele peste masă, cu gîndul să cu-

prindă în palme mînele fratelui mai mare şi încă mai ne- fericit:

— Şerban... Şerban, de ce nu vrei tu să...?

Şerban îşi trase mînele îndărăt.

Dădu drumul omuleţului din gîtlej să se zvîrcolească în rîsul său sinistru şi neîndurat:

— Haide, Mihai!... Ştii că nu-mi plac mofturile muiereşti, sentimentale... Ce să vreau eu?... Ce pot să mai vreau?

— Să ne vedem mai des, Şerban! Eşti bolnav, eşti sin- gur... Împreună ne-am mai îndemna în jug, să nu cazi în această mizantropie...

— Dai consultaţii acum? Poftim! Ia-mi locul, domnule doctor!

Spiriduşul din gîtlej icnea gata să spargă beregata. Rîsul lui Şerban sfîrşi în spasmuri de tusă. Bolnavul scoase ba- tista, scuipa, împături bănuţul de sînge în pînză, băgă ba- tista la loc în buzunarul redingotei negre şi solemne de doctor.

Obrazul invadat de barbă se învioră amăgitor cu două pete roşii în pometii scofîlciţi şi pali. Dar sub ochi, cearcă- nele vinete s-au adîncit. Şi sub buzele cu mustaţă rară, de mort, au lucit dinţi albi, tot de mort.

— Iată! făcu în chip de concluzie, deschizînd braţul cu manşeta rotundă şi tare. Singura realitate e aceasta... Pentru fiecare, în felul său... Unul tuşeşte, altul zace în pat, altul se tîrîie în cîrjă, celălalt se ascunde în cămări să geamă ne-auzit de nimeni... Deasupra fiecărui cap, aşteaptă asta! Scadenţa!...

Mîna cu degetele lungi, subţiri, de schelet, s-a ridicat mai întîi răşchirată, s-a strîns apoi treptat cu o încetineală de cleşte articulat mecanic, trosnind o ţeastă nevăzută.

Ca să fugă de această privelişte, Mihai îşi purtă ochii la zugrăveala coclită, la ligheanul din colţ cu robinetul căzănelului de apă, la dulapul cu instrumente şi sticle de doctorii. Pe urmă la cerul senin de-afară.

Pe albastrul de mătase săgetau rîndunele. Unde şi-or fi avînd oare cuib rîndunelele într-un asemenea tîrg? La Ipo- teşti sînt două cuiburi cenuşii, chiar sub straşina pridvoru- lui. De-acolo le priveşte Harieta ceasuri şi ceasuri, în singurătatea ei de bolnavă. Numai cele două perechi de păsări îi mai ţin tovărăşie. Vor fi venit oare şi în această primă-

vară?... Astă-toamnă, ea a plîns cînd au plecat... Fără îndoială că s-au întors. Rîndunelele sînt credincioase cuibului...

Dar cum se uită? Acum mai este şi Iorgu să-i ţie tovă- răşie Harietei. Îi vor fi întins şi lui un pat alături... Se află trei bolnavi în casă; trei condamnaţi, fiecare cu mica lor cruce în pomelnicul lui Şerban: Raluca Em. †, Iorgu Em. †, Harieta Em. †...

— M-asculţi? întrebă cu asprime Şerban.

Fratele mai mic răspunse supus:

— Da... Măcar că n-am venit să ascult numai negre cobiri, dragă Şerbane!... Mai nădăjduiam şi altceva.

— Te plîngi că tac şi că nu-mi spun gîndurile. Acum le-ai aflat. Te-am servit cu prisosinţă pentru mai multă vreme. Eşti mulţămit?

— Ar fi mai nimerit să le scrii tatei, aceste gînduri ale tale. El ne-a adus unde sîntem.

Şerban încuviinţă, plecîndu-se peste masă şi slobozindu-i în obraz răsuflarea dogoritoare:

— În sfîrşit te-aud şi pe tine spunînd ceva mai cuminte. Cu adevărat! El ne-a adus unde sîntem. Acum plătesc nopţile de la Erlangen şi de la Viena, cînd citeam cursurile sub felinarul din stradă, fiindcă nu primeam de-acasă banii cu lunile.

Mihai clătină clin cap:

— Nu la aceasta m-am gîndit, Şerbane! Adică nu nu- mai la aceasta... A păcătuit într-altfel, mai greu... Că nu s-a învrednicit să ne trimită banii la vreme şi că ne-a lăsat, că ne lasă să ne zbatem flămînzi şi goi printre străini, mai are o explicare, o scuză... N-o face cu voie... Îl prind alte necazuri... Dar de ce ne-a risipit în lume? De ce nu ne-a ţinut acasă, la treburi gospodăreşti? Măcar pe unii, fiecare după puterile lor... Ambiţiile lui a vrut să le împlinească prin noi. Ne-a împrăştiat în patru vînturi... Nu i-a fost destul cel dintîi semn: moartea lui Ilie, un copil încă, îngropat printre străini... I-am căutat mormîntul

la Bucureşti... Nimeni nu ştie unde a fost îngropat. Nimeni! Groapa comună... Acum nu mai ştie nimeni, nimic despre Neculai... De doi ani nici o veste. A murit? Trăieşte?... Unde trăieşte?... A vrut să ne facă pe toţi doctori, profesori, ofiţeri, avocaţi... Nu ne-a întrebat însă ce doream şi noi. Iar cînd i-am spus-o fără să ne fi întrebat, ne-a oprit vorbele cu căluşul la gură. Noi n-aveam cuvînt!...

Poate tu singur ţi-ai ales cariera după îndemnul tău...

— Şi tu? Tu de ce te-ai plînge?

— Filozofia nu-i o carieră. Nu-i un titlu academic. E o învăţătură potrivită unei înclinări fireşti, recunosc, dar fără nici o perspectivă practică. Nu urmăresc nimic! Îi cer filozofiei să mă împace cu propriul meu cuget. Caut. Dibuiesc. Mă împleticesc ca în beznele dintr-o hrubă, cum caută şi se împleticeşte poate şi filozofia de astăzi, în sine. Ba Kant, ba Spinoza, ba Schopenhauer, ba Nirvana budică. Acesta e adevărul! Pînă la o lămurire, se cere o întreagă viaţă de om. Eu abia sînt la vîrsta silabisirii... Celelalte, rămîn domnilor care vînează doctorate, patalamale şi niscai slujbe de filozofi oficiali.

— Foarte prost! îl întrerupse Şerban. Cum văd, calci şi tu pe urmele mele. Nu-ţi pasă de titluri. Crezi că te poţi lipsi de ele. Ia aminte, însă! Există o deosebire. Pentru mine îmi este tot una ceea ce se va întîmpla mîne şi poimîne. E un mîne şi un poimîne bine hotărnicit. Un an; un an jumă- tate! Înaintea ta se întinde un necunoscut. Dacă te păsuieşte boala, dacă te cruţă – totul e cu putinţă! — ai înainte de tîrît sania pe uscat un sfert de veac, o jumătate... Cum ai să trăieşti? Din ce-ai să trăieşti?

Mihai strînse din umeri:

— Nevoile mele sînt atît de mici şi dorinţele mele atît de puţine!

— Poezie, aşadar? Literatura aşadar?

— Poate... Poezia nu-i o crimă. Asta înţeleg să mi-o spună tata...

Spiriduşul din gîtlejul lui Şerban se zbatea în gîlgîiri de rîs, gata să-l înăbuşe.

— Poezia în Ţara Românească? Dă-mi voie să rîd... Şi pe urmă să-ţi amintesc cele cîteva rînduri tăiate din ziar acum doi ani, păstrate pentru tine. Le am aici...

A scuturat un tratat medical legat în scoarţe de pînză. Dintre foi s-a desprins legănîndu-se

tăietura gazetei. A prins-o din zbor ca pe-un fluture galben şi răsucind-o pe faţa însemnată într-un chenar de cerneală, a cetit cu o vădită satisfacţie:

— „Am anunţat la timp, că în cursul lunii aprilie a.c., poetul Bolintineanu a fost internat la ospiciul Pantelimon.

Astăzi ne aflăm în măsură să reproducem şi menţiunea din registrul de intrare al bolnavilor. Ea sună: ***Dimitrie Bolintineanu, poet şi scriitor, fost ministru de culte, intrat fără haine...”*** Asculţi, Mihai? Intrat fără haine... Te mai ispiteşte destinul poetului român?

— Ei, şi? Să nădăjduiesc că soarta va fi mai blîndă cu mine. Dacă mă va trimite la balamuc, nu mi-o lua şi hai-nele!... De altfel, cînd intri acolo, nu mai are nici o însem-nătate că ai fost predat cu sau fără de haine... Ţi-ajunge mantia din tort de paiug, pe care în halucinările nebuniei tu o crezi de bronz...

Sfîrşi cuvintele, zvîrlind cu un gest larg, actoricesc, o manta nevăzută să-i înfăşoare umerii, ca Mişu Pascali la primele repetiţii fără costume, cînd dintr-o coadă de măturoi făcea spadă, şi dintr-o faţă de masă, pelerină de cavaler andaluz.

În beregata lui Şerban spiriduşul chicoti amarnic de înveselit.

Fratele cel mai mare al Eminovicilor, întunecat în singurătatea-i ursuză, numărînd cu un rînjet de cioclu morţii şi nebunii ce vor să vină, afla întîia dată în această primăvară o glumă pe măsura şi pe pofta sa.

IV

Domnul secretar particular Mihai Eminescu transcria din condică numărul şi adresa plicurilor late, cu sigiliul ***Agenţiei Române*** din Berlin.

Lîngă masă, în picioare, Martin uşierul, lua respectuos parte la desfăşurarea acestei operaţiuni din fiecare dimineaţă.

— Şase, onorabile Martin...

— Şase, domnule secretar.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, şapte...

— Şapte, domnule secretar.

Martin primea plicul nou isprăvit şi aşternea uşurel foaia de sugativă pe cerneala udă, cu o ceremonie de smerit slujitor la o solemnă oficiere religioasă.

Apoi, în aşteptarea răvaşului următor, lungea gîtul în livreaua albastră, veche şi spălăcită, cu fireturile mucede; clipind mărunt din pleoapele fără gene chinuindu-şi obrazul spîn în spasmuri de cumplite cazne; incruntîndu-şi fruntea pleşuvă într-o încordare cu totul primejdioasă pentru un astmatic ca el. Orice martor străin şi neprevenit, înşelat de asemenea zvîrcoliri mute pe-un chip omenesc, s-ar afla în drept a crede că uşierul ***Agenţiei Române*** e lovit pe nevestite de-o molimă care sfîşie măruntaiele, holeră ori ciumă, şi că nu- mai datoria îl line pe loc, pînă ce se va prăbuşi fulgerat la pămînt.

Dar martori străini n-ajungeau niciodată în încăperea scundă, dosnică şi întunecoasă, unde domnul secretar îşi aciuase biroul, înadins ferit din calea mărimilor şi străinilor. Şi adevărul era altul, mai puţin eroic. Martin nu ţinea de fel să cadă la post, ca santinelele din gravurile războiului împrăştiate acum în toate casele din Germania. Se trudea nu- mai să ghicească din începutul cuvîntului scris, o altă adresă de minister, de bancă ori de consulat. Iar pe măsură ce se lămurea adresa în prea frumoasa caligrafie gotică, suspina surd, ducînd palma dreaptă la falcă şi înălţînd ochii în tavan, copleşit de-o nouă urgie.

— Şi cu asta, basta! se bucură domnul secretar, după ce-a tras ultima parafă, care ar fi stîrnit admiraţia unui anume vechi slujbaş de cancelarie, dintr-un tîrg moldove- nesc, la o isprăvnicie din Ţara de sus. Acum, iubite Martine, ia-ţi sacul tău şi umblă!

Uşierul rînduia plicurile în taşca de piele, după altă socoteală, a sa, potrivită străzilor de pe planul Berlinului. Clă-tina din cap păgubos. Fosăia pe nări ca locomotiva ţugului îngust

pentru Potsdam, cînd se opinteşte dumineca în halte, cu prea multă încărcătură de plimbăreţi, bulucită la ferestre.

— Ce-i cu tine? luă în sfîrşit aminte domnul secretar la aceste semne de obidă, cercetîndu-l cu prietenoasă şi ocrotitoare voie bună. Iar ţi s-au înecat corăbiile?

Fiindcă domnul doctor Eminescu ştergea cu asemenea întrebări prăpastia dintre un înalt secretar particular şi un umil uşier, omul în livrea jerpelită se pregăti să-şi împărtăşească păsul, schimbînd ţinuta smirnă de supus serv, în una mai slobodă, de repaos pe loc.

Prinse a se jălui, cu vorba întretăiată în dese răstimpuri de răsuflarea-i prea scurtă.

Din pricina astmului, bătrînul fluiera printre buze ca un fel de mirare de propriile sale spuse: Uliuliu! Aşa că în mahalaua berlineză, unde cu puţina-i simbrie îşi hrănea o fa- milie împovărată de puzderia nepoţilor orfani de război, era cunoscut mai mult pe numele ***Martin Dudelsackpfeifer,*** adică Martin Cimpoierul, ori încă pe unul, onomatopeic, Martin Uliuliu, decît pe cel adevărat, Martin Groth, înscris în condica de prezenţă a ***Agenţiei Române.***

Această meteahnă fluierătoare, pentru alţii prilej de ocară şi de rîs, îi răpea şi acum tot patosul amărîtei sale spovedanii:

— Uşor vă este a spune dumneavoastră, domnule secretar!... Uliuliu! Ia-ţi sacul tău şi umblă... Martin, uliuliu, umblă, că n-are încotro!... Numai că eu m-am tocmit de opt ani uşier şi opt ani am fost uşier credincios la serviciu... Văd c-am ajuns acuma din senin şi curier. Uliuliu!... Cum am ajuns? Nici eu nu ştiu. Nimeni nu m-a întrebat... Într-o bună zi mi-au dat un teanc de plicuri: Martin, uliuliu! du-te şi le împarte! Martin s-a dus. A crezut că-i glumă. A doua zi la fel. Şi de-atunci, toată ziua: Uliuliu! Martin du-te! Uliuliu, Martin vino!... Nu mai pot domnule secretar... Toţi îmi spun aicea: Du-te! Mergi! Fugi! Medicul mi-a spus altfel: Uliuliu! Martin Groth, Martin Groth! Eşti bolnav de astm! Cruţă-te, că nu te văd bine, uliuliu!... Cum să mă cruţ? Toată ziua Martin Groth fuge, uliuliu... ca un ogar!... Eu nu-nţeleg de unde mi-a ieşit mie pedeapsa să fug? De ce să fug, cînd eu am avut o slujbă de stat pe loc?

Domnul secretar surîdea, scoţînd din sertar pachetul de tutun şi cărţulia cu foiţă de ţigară:

— De ce?... Economia pur şi simplu, Martine! Econo- mia... N-ai citit ordinul? Reducere de personal. Reducere de salarii...

— Economie cu picioarele sărmanului Martin? Uliuliu, de aşa economie! Am ce cutreiera pînă diseară... Vai de astmul meu şi... uliuliu! mai

ales, vai şi amar de încălţările mele!

— Eşti un om cam sucit, Martine!

— Porunciţi?

— Eşti cam sucit. Ieri te-am pus pe goană să împărţi treizeci de plicuri şi nici n-ai gîndit să te plîngi.

— Ieri am scăpat în două ceasuri, domnule secretar. Nu v-aţi uitat la adrese? Erau multe... Uliuliu! Treizeci de bucăţi!... Dar tot una lîngă alta, tot pe Wilhelmstrasse! Azi?... Uliuliu!... Parcă le-a ales cineva anapoda... Nu se nimeresc două pe două străzi vecine... Cum să nu mă plîng?... Spu- neţi şi dumneavoastră acuma, cine-i sucit? Uliuliu, cine? Martin ori slujba?

— M-ai convins. Slujba-i sucită, Martine! zîmbi domnul secretar, căutînd cu ochii cutia de chibrituri.

Uşierul-curier a scotocit grabnic în buzunarul livrelei, a aprins chibrit şi a întins foc, încovoindu-şi spinarea în arc şi lipind călcîile cu un ţăcănit scurt, cazon.

Pe urmă, luînd iarăşi ţinuta slobodă de repaos pe loc, a răsuflat adînc de s-au clătinat foile de hîrtie de pe birou gata să zboare:

— Uliuliu!... Mulţămesc lui Dumnezeu că măcar în dumneavoastră am găsit un suflet să mă asculte şi să mă înţe-leagă... Păcat că n-aveţi puteri mai mari şi trecere pe lîngă excelenţa-sa... Uliuliu! Ce-ar mai scăpa atunci Martin la huzur! Spuneţi, vă rog, ce-i de făcut? că eu nu mai pot!... În şase luni, două perechi de ghete... Uliuliu! Două, şi iarna bate la uşă!

Domnul secretar îşi aruncă ochii la calendarul din perete. Într-adevăr, cea din urmă zi a lui septemvrie. Îşi aruncă ochii afară. O bură măruntă, trecătoare, amintea ploile tomnatece de acasă.

Aceasta-i aduse în gînd o povaţă hîtră, după obiceiurile pămîntului din Moldo-Valahia:

— Ţi-aş da un sfat, Martine... Numai că nu se cam potriveşte cu lumea de aici... La noi, în ţară, pe vremuri, oa- menii obijduiţi se aşezau în calea domnitorului şi îşi aprin-deau o rogojină pe cap... Vodă înţelegea că omul a ajuns la aman şi că strigă dreptate... Oprea alaiul, îi făcea semn să se ridice din genunchi şi să-şi povestească amarul... Nu spun că întotdeauna; dar destul de

des, se alegea din toate acestea cu o milostivire. Cu un petec de dreptate, dacă nu cu drep- tatea întreagă – minuni prea rare şi în ţara noastră, ca şi aici, în împărăţia cancelarului Bismarck. Ce-ar fi să încerci aşa ceva, într-o zi, pe scările ***Agenţiei,*** cînd intră exce- lenţa-sa?

Martin se scărpină în creştetul chel şi luciu ca oul de struţ din policandrele bisericilor de răsărit. Zîmbea şi el înţelegea gluma. Înţelegea mai cu seamă că domnul secretar, blajin şi răbdător din fire cu cei mărunţi, dar veşnic îngîndurat şi mohorît, se află într-o zi rară de voioşie. Abatere de la regulă, care îl minună şi îl bucură foarte:

— Uliuliu! Dumneavoastră vă veseliţi, cunosc eu, fără răutate... Am să vă istorisesc una să vă veselească mai mult... Eu, chiar azi-dimineaţă, m-am chibzuit să supun plîngerea excelenţei-sale... Uliuliu! Mai bine îmi aprindeam o rogojină în cap după cele ce-am pătimit...

— Anume? întrebă domnul secretar, rezemîndu-se de speteaza scaunului şi pregătindu-se să afle un plăcut episod, vrednic de pomină, cu noua excelenţă poreclită ***„pergament”*** *şi* ***„delă şnuruită”.***

— După cum staţi gata a rîde, înseamnă că bănuiţi... uliuliu! ce-l aştepta pe Martin...

— Te-a ocărit? A ţipat la tine?

— Uliuliu! Mai rău...

— Te-a amendat?

— Asta nu. Că de om drept, e om drept, uliuliu! ce să zic?

— Ţi-a cerut atunci să faci un raport scris şi să aştepţi aprobarea de la Bucureşti pentru o pereche de ghete?

— Măcar de-ar fi fost asta!... Că... uliuliu!... aşteptam eu, domnule secretar, să vină răspuns şi aprobare... N-a fost însă asta... A ascultat, cum ştiţi că ascultă excelenţa-sa. Fără să ridice ochii din hîrtii. Fără să dea semn dacă trebuie ori nu să merg mai departe cu vorba... Pe urmă... Uliuliu!... Cînd am isprăvit, numai ce-a ridicat degetul şi mi-a arătat uşa... N-a spus un singur cuvintel. Nici n-a mişcat mîna... Numai degetul... şi uliuliu... gata!

Domnul secretar izbucni în hohot pînă la lacrimi, ca gimnazistul de la Cernăuţi, cînd

apărea pe scena de la ***Hotel de Moldavie*** Comino, cel de veselă memorie. Îşi trecea prin închipuire episodul mut. Şi de ce-l vedea mai viu, de ce îi părea mai vrednic de-un Comino ori de Pascali ori de Iorgu Caragiale.

Zgîrcita lor excelenţă făcea acum economie şi de la cuvinţele.

Martin urmă:

— Peste un sfert de ceas mă cheamă înapoi…

— Opreşte, Martine! Nu strica tot hazul! încercă să-l întrerupă domnul secretar cu vechea lui patimă pentru lumea şi legile teatrului, temîndu-se că excelenţa-sa se va fi răzgîndit cumva şi că a sfărîmat unitatea clasică a personagiului. În numele lui Dumnezeu şi al lui Molière, opreşte-te!

Uşierul-curier, era însă de altă părere:

— Vă rog să aveţi puţintică răbdare şi să ascultaţi pînă la sfîrşit... Că meritä... Uliuliu!... Meritä... Cînd m-a chemat, mă bucuram în sinea mea. Zic: Uliuliu! Tot are noroc Martin Groth! Cum excelenţa-sa e om drept, numai că şi-a făcut socoteală... Sărmanul Martin!... A fost tocmit pentru o slujbă şi împlineşte două, cu o singură leafă... Roade patru perechi de încălţări pe an... Uliuliu!... Creşte patru nepoţi orfani de război, care rod tot cîte patru perechi de încălţări... Uliuliu!... Ce mai rod! Hai să las economia la o parte pe ziua de azi şi să-i fac lui o dreptate... Aşa gîndea un prost ca Martin Groth... Intru. Uliuliu!... Cum am păşit pra- gul, gata!... Am ştiut de îndată că-mi durasem nişte planuri mai neghioabe decît cel mai mare nătărău al Berlinului. Excelenţa-sa, întreabă: „Ce faceţi cu plicurile cele vechi, de la scrisorile pe care le primeşte ***Agenţia?***...” Am răspuns adevărul. „Uliuliu! Ce să facem, excelenţă? Le aruncăm la gunoi!” Uliuliu, porunceşte: „Apropie-te!” Păşesc... În- tinde excelenţa-sa un plic... „Uită-te bine la el!...” porun- ceşte. Mă uit, îl răsucesc, îl deschid... Uliuliu!... Ce credeţi că era?... Un plic vechi, întors pe dos şi lipit din nou cu clei chiar de excelenţa-sa. „Ai înţeles?” întreabă. „Uliuliu! Înţeles! Să trăiţi!...” Mi-arată uşa cu degetul... Şi cu asta, basta! cum ziceţi dumneavoastră... Aşa că de azi înainte, ordin de sus să nu mai meargă nimic la gunoi şi să întoar- cem plicurile vechi pe dos. Sforile le strîngem. Mărcile le strîngem... În cerneală

turnăm apă, ca s-o lungim... Uliu- liu! Dacă toate excelenţele din ţara dumneavoastră păzesc tot aşa de amarnic banul statului, ferice de principatul României şi uliuliu! vai şi amar de sărmanii simbriaşi ca noi!

Domnul secretar nu părea de fel supărat că uşierul-curier în livreaua ponosită a regimului de crunte economii, îl coborîse din cin, într-o devălmăşie a simbriaşilor.

Zîmbea mai departe, aprinzînd altă ţigară de la cea redusă la un inform chiostec.

— Fii pe pace, Martine! Excelenţa noastră e numai o fericită excepţie pentru Ţara Românească şi una mai puţin fericită pentru noi. Ne-am proslăvit pe vremea domnului Rosetti... Acum ispăşim cu post, cu reducere de salarii, cu ore suplimentare şi plicuri întoarse pe dos...

Uşierul oftă răpus de jale, după un paradis pe vecie pierdut:

— Nu mai apucă Martin, vremuri ferice, ca sub domnul Teodor Rosetti!... Uliuliu! Se cunoştea sînge de adevărat nobil... Cînd întindea mîna... uliuliu!... curgea aurul şi argintul printre degete... N-aştepta să fac raport scris şi să aprind o rogojină pe scările ***Agenţiei...*** Numai ce spunea: „Uliuliu! Martine, ce-i cu livreaua ta? Aceasta-i livrea de uşier la o ***Agenţie*** diplomatică?... Uliuliu! Ce-i cu rupturile acestea din picioare?... Sîntem cerşitori? Sîntem negri din Kame- rum să umblăm desculţi?...” „Nu, excelenţă!” răspundeam. „Dacă nu, să te prezinţi imediat cu un bon, să-l semnez!...” Şi Martin, uliuliu, venea cu bonul în dinţi... Atunci mergea treaba strună la Agenţie şi nu mai sfîrşeam cu primirile... Ba o masă, ba un ceai... Care cum venea, zvîrlea bacşiş lui Martin!... Acuma? Uliuliu!... Parcă sîntem o casă de dricuri şi înmormîntări...

Pe chipul spîn şi smochinit, jalea uşierului se zugrăvea într-o mimică de cel mai năstruşnic şi comic efect. Avea şi Martin o dramă a existenţei sale mai neîndurată chiar decît astmul care-i tăia răsuflarea: pacostea încălţărilor fără talpă de oţel, mistuindu-i jumătate din leafă. Iar dintre toţi sluj- başii mai mari şi mai mici ai ***Agenţiei Române,*** numai dom-nul secretar particular Eminescu pleca urechea să-i asculte asemenea păsuri. Dacă se întîmpla să glumească pe socoteala lor, o făcea cu nevinovăţie.

O dovedi încă o dată, spunîndu-i:

— Diseară să pofteşti la mine, jupîn Martine... M-am pomenit, nici eu nu ştiu cum şi de unde, cu

două perechi de ghete... Aşa ceva nu se prea potriveşte cu obiceiurile mele... Îmi complică existenţa... Vino şi mă scapă de o pereche, pînă ce nu le ronţăiesc guzganii.

— Uliuliu!

— Nici un uliuliu! Să mi te înfăţişezi la opt, cel mai tîrziu la nouă... Te scutesc de bon.

— Lăsaţi, că nu de la dumneavoastră...

— Ei, neamul nevoii! se burzului domnul secretar. Mi te-ai pus să-mi faci nazuri? Întorc foaia! Ordinul superiorului! Te execuţi pur şi simplu, fără să crîcneşti... Şi pînă una-alta, ţine cîţiva groşi pentru tramvai!

Martin nu se mai codi. Culese gologanii de aramă de pe colţul mesei, înşfăcă subsuoară ghiozdanul cu plicuri ca un adevărat cimpoi umflat, iar în semn de recunoştinţă strecură veste bună, păstrată dinadins pînă la urmă:

— Pot să vă încunoştiinţez că dumneavoastră aţi scăpat pe trei zile... Excelenţa-sa, uliuliu!... pleacă la Hanovra cu trenul de unsprezece... Trei zile facem şi noi economie... Dumneavoastră la coatele hainei, Martin, uliuliu!... la încălţări. Cu respect! Să trăiţi!

— Mergi cu bine şi Dumnezeu să-ţi ocrotească pinge- lile! îl binecuvîntă şăgalnic domnul secretar, înălţînd mîna cu degetele împreunate arhiereşte în norii fumului de tutun, ca în fumul smirnei şi tămîiei din cădelniţa vlădicilor. Mila Domnului asupra încălţărilor tale, Martin Uliuliu, robul lui Dumnezeu!

Zîmbea. Îi venea şi lui să fluiere un vesel refren. Vestea nu era atît de nouă cum o credea Martin. O aflase de cu dimineaţă, din izvor nemijlocit, chiar de la excelenţa-sa Neculai Kreţulescu.

Iar din această pricină şi încă din altele, se simţea cu sufletul uşor, cuprins de neastîmpărul vacanţelor şcolăreşti, cu poftă de glumă şi de taifas. Şi cum nimic nu-l apropia de slujbaşii ***Agenţiei,*** juni principăteni înfumuraţi din protipendada diplomatică şi cîţiva cinovnici cătrăniţi în uneltiri şi felurite săpări reciproce de la înaintările în leafă şi în grad după năravul îmbîcsitelor birouri – îşi amăgise singurătatea ascultînd cu răbdare de duhovnic, jalbele şi pîrele lui Martin, uşierul. Bătrînul spîn, chel şi astmatic, nemîngîiat de prea scurta durată a încălţărilor şi de crîncenele economii ale ex-

celenţei-sale, îi amintea alt moşnegel, de la altă cancelarie, unde feciorul căminarului din Ipoteşti începuse cu zece ani în urmă ucenicia de scriitor în condici. Nu se potrivea la fire, nici la chip, Martin Groth, slugă berlineză a ***Agenţiei Române,*** cu Leonte Hudici, pisăr de modă şi de slovă veche a isprăvniciei din Botăşăni. Dar peste ţări, şi ape, şi munţi, peste timp, se înrudeau amîndoi într-un destin umil. Nu-şi bănuiau fiinţa, închipuirea lui Leonte Hudici, mărginită la universul reşedin-

ţei de isprăvnicie din Ţara de Sus, n-ar fi putut presimţi sub nici un cuvînt existenţa unui seamăn al său la alt capăt de lume. Martin Groth, numit ***Dudelsackpfeifer,*** numit Martin Uliuliu, n-ar fi înţeles o vorbă din slova chirilică a lui Leonte Hudici, nici din graiul moldovenesc al moşneagului cu bot- fori pînă la genunchi şi cu vărguţă de corn lustruit înfiptă în tureatcă.

Dacă însă printr-o minune, li s-ar dezlega încurcătura babilonică a limbilor şi dacă un covor vrăjit din poveste i-ar aduce prin văzduhuri să-i pună faţă în faţă, îndată s-ar recunoaşte, parcă s-ar fi ştiut de cînd lumea. Martin Groth ar pipăi cu mare admiraţie botforii dintr-o vacă ai lui Leonte Hudici şi ar întreba cît costă şi cît durează. Leonte Hudici l-ar pofti la o cafea straşnică, să-i împărtăşească necazurile de pisăr isprăvnicesc prigonit de-un şef tot atît de neînduple-cat ca excelenţa ***Agenţiei Române*** din Berlin. Şi amîndoi ar descoperi cu uimire, cît de amăgitoare e depărtarea tîrgurilor lor pe hartă şi cît de apropiată le e slujba, cu aceleaşi păti- miri, asupriri şi pricini de jalobe, cerînd dreptatea cu rogojina aprinsă pe cap.

Poate că amîndoi s-ar uni în cuvînt, aducînd mulţumită cerului că, în amarul vieţii lor care le-a fost întîmpinat de către toţi numai cu strîngere de umeri şi cu batjocură, au aflat un singur om să-i asculte cu blîndeţe, Mihai Eminovici, fostul conţopist al isprăvniciei de Botăşăni, domnul „doctor” Mihai Eminescu, secretarul particular al ***Agenţiei Române*** din capitala imperiului german. Căci spre aceste suflete simple mergea de-a dreptul dragostea şi înţelegerea prietenoasă a feciorului de căminar, adăogînd de-a lungul tuturor pribegiilor încă un moş sfătos şi obidit la pomelnicul celor din Ipoteşti: după prisăcariul Miron şi baciul Trofim, odăiaşul Onufri de la ***K. K. Ober-Gymnasium;*** pe urmă Leonte Hudici; mai apoi Nicolae Mihu Ghenderi, măgărarul seminarului din Blaj; după acesta chelnerii Jean

şi Andreas de la Viena; acum un sărman uşier năpăstuit de soartă ca Martin Groth. Gloata pestriţă a tîrgurilor, cu deşertăciunea diplomelor neisprăvite care-au strîmbat minţile, cu pospaiul a toate ştiinţelor ciu- gulit din lectura gazetelor, cu uri şi pizme clocite în cuibar de hîrtie tipărită; această lume nu-l ademenea cu nici un preţ. Îi rămînea străină. O simţea pentru firea lui rece şi vrăjmaşă. O ocolea, precum îşi căutase aici cămăruia cea mai

dosnică, în afară de vadul trecerilor, mai degrabă depozit pentru vechituri desperecheate, pentru scaune şchioape şi dulapuri hîite, decît biroul unui secretar particular de agent diplomatic.

Cercetă ornicul. Abia zece fără un sfert.

Un ceas pînă la plecarea excelenţei. Două, pînă la întîl- nirea care-i înfierbînta lui sîngele arterelor cu un nou neastîmpăr.

De unde ştiuse că e la Berlin şi de unde-i aflase adresa temutul critic vienez cu răsucite ciufuri de păr ca două cor- niţe de ied; fostul prieten al lui Nicolaus Lenau?... Cum de nu-l uitase încă?...

În singurătatea lipsită de prietenii din acest Berlin unde într-un an nu-şi mai primenise cugetul cu ascuţite dezbateri, nu o dată a gîndit la ciudatele cunoştinţi de la ***Goldenes Lamm.*** Şi cînd se aştepta mai puţin, astăzi-dimineaţă, a găsit mesagiul pe masă, răsărit ca într-o plăsmuire fantastică, tot aşa cum întîlnirea lor cea dintîi în tihnita cafenea vieneză s-a petrecut în afară de legile vieţii de-aievea.

Încă două ceasuri... Încearcă să amăgească trîndava scurgere a timpului, deschizînd una din cărţile pitulate sub tean- cul de coduri şi de anuare diplomatice. Fireşte, un volum asupra înţelepciunii în viaţă, de Arthur Schopenhauer. Foile s-au desfăcut la capitolul ***Despre ceea ce are cineva:*** iar domnul secretar particular Eminescu a început să citească:

„Nu cred că fac ceva nevrednic de pana mea, dacă sfătuiesc pe toţi să se îngrijească de păstrarea averii moştenite sau agonisite. Căci este mare lucru să ai din capul locului atîta, încît măcar pentru persoana ta şi fără familie să poţi trăi în adevărată neatîrnare, adică fără a munci...”

Neamul nevoii! fluieră Eminescu, aproape pe aceeaşi notă a lui Martin Cimpoieru. Se vede treaba că un demon mehenghi a înlocuit pana

măiestrului din Frankfurt, cu una de contabil! Ia uită-te la dînsul ce nimicnicii de rob al chiverniselilor e în stare să aştearnă pe hîrtie! Parcă le-a scris, să capete şi el bineeuvîntarea tatei, arhon-căminarul.

„... Din aceeaşi cauză este fără discuţie mai mică deosebire între cel ce are un venit de patru mii de franci şi cel ce are un venit de patruzeci de mii, decît între cel dintîi şi cel ce n-are nimic.

Din ce în ce mai frumos!

„...Cu totul altfel se înfăţişează întrebarea, dacă este vorba să înainteze cineva în funcţiile statului unde are trebuinţă de amici, de favoare, de relaţii, pentru a se folosi de ele în cariera sa din treaptă în treaptă pînă la posturile cele mai înalte. În asemenea caz este poate mai bine să fie aruncat în lume fără nici o avere. Mai ales celui ce nu e de neam, însă are talent, îi slujeşte de puternică recomandaţie, să fie sărac lipit...”

Cu părere de rău pentru maestrul său coborît de la ***Die Welt als Wille und Vorstellung,*** la asemenea poveţe pe înţelesul lui Martin Groth şi a oricăror mărunţi simbriaşi ai ***Agenţiei Române,*** domnul secretar particular închise tratatul cu jalnicile aforisme asupra înţelepciunii şi a deschis ***Viaţa lui Budha,*** unde ştia că nu-l aşteaptă niciodată deziluzii de acest soi. Iar trecerea prea trîndavă a timpului, nu i-a mai fost o povară:

„... Vă voi spune, o, schimnicilor, adevărul asupra durerii. Durere e naşterea, durere bătrîneţea, durere boala, durere moartea. Sînteţi legaţi de ceea ce nu iubiţi: durere; sînteţi despărţiţi de ceea ce vă e drag: durere; nu ajungeţi la ceea ce aţi dorit: durere. A te lega de trup, de senzaţii, de forme, de impresii, de cunoaştere: durere, durere, durere... Vă voi spune, o, schimnicilor, adevărul asupra izvoarelor durerii. Setea de a fiinţa mînă din renaştere în renaştere, din reîncarnare în reîncarnare. Plăcerea şi nesaţiul o întovărăşesc. Nesaţiul nu se îndestulează decît prin putere. Setea de putere, setea de plăcere, setea de a fi; iată, o, schimnicilor, izvorul durerii. Şi vă spun vouă, o, schimnicilor, adevărul asupra chipului de a înlătura durerea. Stingeţi-vă setea de a fi prin nimicirea dorinţei. Izgoniţi dorinţa. Lepădaţi-vă de dorinţă. Eliberaţi-vă

de dorinţă. Ignoraţi dorinţa! Vă spun vouă, o, schimnicilor, adevărul asupra căilor care duc la nimicirea durerii. E calea sfîntă cu opt crengături...”

Tropot de paşi şi vuiet de uşi trîntite au dat de veste că excelenţa-sa a coborît scările ***Agenţiei Române,*** şi că lefegiii cu mic şi mare au intrat în vacanţă de trei zile.

Larma aceasta şcolărească l-a smuls din „calea sfîntă cu opt crengături”. Nu mai afla răsunet în el predica lui Budha.

Îl furnica nerăbdarea gimnazistului de la Cernăuţi să se rupă din bancă; iar după aceste semne prea bine ştiute, mă- sură cît îl înăbuşeau pereţii cancelariei, slujba de scriitor în

condici, viaţa de surghiun. Toată ziua a gîndit în amintiri. Tînguirile lui Martin Groth i-au amintit tovarăşul de la isprăvnicia de Botăşăni. Episodul cu excelenţa-sa pergament l-au întors la rîsul din teatrul ***Hotelului de Moldavie,*** cînd se ivea Comino pe scenă. Acum zarva coridoarelor l-a strămutat deodată în altă vînzolire, pe sălile ***K. K. Ober-Gymnasiului,*** la un sfîrşit de clasă. Parcă ajung la el glasuri şi chemări cunos- cute, nu de-acum, de-atunci. Parcă simte şi mirosul de leşie al pardoselelor în nări; chiar cerul vînăt, bura măruntă de-afară, lumina tomnatecă – sînt de la Cernăuţi.

Cunoaşte tîlcul unor asemenea năluciri de simţiri şi de cuget. Durere, durere, durere... Sînt semne că iarăşi nu mai poate răbda gratiile, că o putere lăuntrică îl alungă să pornească aiurea, spre limanuri afunde în zare şi timp, ca pasărea cu guşa verzuie slobozită într-o toamnă cu o astfel de bură, de-un copil înfrigurat şi mîhnit, să pornească după soaţele sale spre pustiile de nisip de la apa Nilului.

Dar el era mai zăvorît ca o pasăre în cuşcă; nu nădăjduia în nici o mînă să desfacă uşa nevăzutelor gratii. Îl ţineau legăminte neînduplecate la Berlin. Prelecţiile dascălilor la Universitate, condicile ***Agenţiei,*** datorniţa de a se înfăţişa pînă într-un an-doi filotimilor subscriitori de la ***Junimea*** cu o diplomă în preţul nestatornicelor stipendii: Pogor un galben, Maiorescu un galben, Culianu un galben, Carp un galben... Durere, durere, durere! Îi era îngăduită amăgirea unei li-bertăţi, atît doar cît se mişca de la ***Agenţie*** la Charlottenburg, de acasă la Universitate, de-acolo pe uliţele dintre barierele oraşului; la un muzeu, la o cafenea, la un teatru. Tot aşa pă-sării din cuşcă i se lasă un scrînciob de sîrmă ori o scăldătoare în găvan de ceaşcă, pentru joaca menită să-i înşele captivi-tatea. Însă joaca şi viaţa îi rămîn înţărcuite, mereu şi mereu.

El a pierdut acum pînă şi minunata neînfricare a copilului rătăcitor de odinioară, care se subţia ca fumul să scape printre gratii, cînd îl cuprindea neastîmpărul: purtat de vînturi ajungea de la Cernăuţi la Ipoteşti, de la Botăşăni la Cernăuţi, de-acolo la Blaj, la Bucureşti, la Giurgiu, ospătînd la focuri de tabere şi dormind în poduri cu fîn. Acum e un domn secretar particular de ***Agenţie*** diplomatică. Semnează în fiecare dimineaţă într-o condică. Neastîmpărul şi-l cheltuieşte aici între un uşier-curier astmatic şi o excelenţă zgîrcită chiar la cuvinte, pînă ce se mistuie şi se stinge, ca ziua de mîne să în-

ceapă iarăşi mocnită, fără zarişte; legat de ceea ce nu iubeşte: durere! despărţit de ceea ce îi este drag: durere! osîndit să n-ajungă la ţinta dorinţelor: durere!... Şi totuşi nerăbdarea îi furnică plăcut fiinţa, ca în aşteptarea unei întîlniri de amor. Atît de rar se mai ivea prilej să vadă alte chipuri, să schimbe alte gînduri. Cercetă încă o dată ornicul. Patruzeci de minute pînă la ceasul hotărît de criticul vienez cu răsucite corniţe de ied, fostul prieten al nefericitului Nicolaus Lenau. Va merge încet. Va ocoli pe drumul cel mai lung.

A orînduit în sertar cărţile care n-aveau ce căuta pe masa unui secretar de Agenţie diplomatică, a răsucit cheia, a îmbrăcat mantaua de toamnă şi a ridicat gulerul.

Coridoarele se deşertaseră într-adevăr ca o şcoală pustie în zi de vacanţă. O nefirească tăcere. Numai un geam deschis, uitat, scîrţîind undeva în bălămăli, după răsufletul vîntului.

Din prag, domnul secretar s-a întors. Uitase şi el ceva.

S-a îndreptat la calendarul din perete şi a rupt foaia mototolind-o între degete. Mai scăpa de-o zi!

Zvîrli mingea de hîrtie în coşul unde se amestecau şire neisprăvite de stihuri, cu plicuri vechi, încă neîntoarse pe dos, după cea din urmă poruncă a excelenţei-sale pergament.

V

— Cunosc citatul. E din ***Divanul*** lui Goethe.

— Întocmai! încuviinţă Eminescu. Am încercat şi o tălmăcire în româneşte. Cam şchioapătă şi cam scîrţîie, însă păstrează gîndul întreg…

Era nevoie s-o probeze unui om care nu pricepea nici o iotă din graiul moldo-valah. Se mărgini să rostească stihul german, confruntîndu-l fără voie, în minte, cu rîndurile

tra-duse undeva cu slova lui măruntă, în vreun caiet, din vreun sertar;

Spun popoare, sclavii, regii,
Că din cîte-n lume-avem
Numai personalitatea
Este binele suprem.

Îi păru că sunau grozav de prozaic. Dar cum nu era vorba despre o frumuseţe meşteşugită a versului, ci despre un ade-văr, tînărui faur întotdeauna atît de aspru cu sine găsi mă- car o virtute stihurilor: tălmăceau adevărul fără să-l răstălmăcească.

Pe urmă, îşi aminti, adăogind ca încă mai temeinic argument în sprijinul „binelui suprem”:

— De altfel, de acelaşi citat se foloseşte şi Schopenhauer în capitolul de împărţire fundamentală a ***Aforismelor*****,** tot spre a dovedi că pentru plăcerea şi fericirea noastră elementul subiectiv este mult, mult mai covîrşitor decît cel obiectiv...

Criticul vienez îl întrerupse, ridicînd sprincenile ascuţite într-un rîs sardonic:

— A dovedi? Dă-mi voie! A susţine, poate vrei să spui... Căci a dovedi e ceva mai greu. Îndeobşte, nimeni nu prea dovedeşte nimic, nimănui. Fiecare crede mai ales în ceea ce are nevoie să creadă... Dovezile le primim sau nu, după cum ne-au găsit pregătiţi să le primim ori nu. Unora le apar mulţumitoare fiindcă răspund unui teren pregătit; pentru alţii nu preţuiesc doi cruceri.

— Doi groşi adică, după mărunţişul Berlinului... zîmbi Eminescu.

— Doi groşi, două centime, două copeici, doi penny, după mărunţişul de oriunde. Atîta parvin să preţuiască la un mo-ment dat, dovezile cele mai netăgăduite de la alt moment dat. Depinde de ţară, de timp şi de capete, de experienţe, de-un stadiu istoric, de-o aspiraţie a epocii. Ceea ce e în afară de orice discuţie pentru un cap de la

Viena; aici nu mişcă şi nu convinge pe nimeni. Ceea ce era în afară de orice discuţie în Germania lui Kant, cade în urechi de surzi, în Germania lui Bismarck. Te-ai dumirit, cred, într-un an, de cînd te afli la Berlin?

Poetul suspină:

— Cu prisosinţă! Numai că eu îi spun Germania lui Geibel şi Redwitz, mai mult decît a lui Bismarck.

— Tot una-i. Se completează. Unii se explică prin cei-lalţi... Pentru toţi aceştia: pentru Bismarck, Geibel, Redwitz ***e tutti quanti,*** ar*g*umentele lui Goethe nu mai preţuiesc doi bănuţi de aramă... A susţine deci, nu a dovedi, tinere prieten.

— A susţine. Fie!... Mie îmi sînt paginile lui Schopen- hauer încă proaspete în cuget, fiindcă am trecut prin ele din nou astăzi dimineaţă.

— Şi te-au mulţămit?

Eminescu a surîs, recunoscînd fără şovăială:

— Mai puţin ca altădată... M-au găsit se vede într-o zi cînd nu preţuiau nici pentru mine două parale, doi cruceri, doi groşi... Am zvîrlit cartea şi m-am întors la predicile lui Budha... Însă acum îmi dau socoteala că numai celelalte dovezi, ale lui Schopenhauer, zdrîngăneau a tablă goală. Versul lui Goethe îmi pare că a rotunjit pe vecie un adevăr neştirbit, limpede, ca o sferă de cleştar, plină şi grea... Tot personalita-tea rămîne singurul nostru bun, al nostru, care năzuim la o creaţie artistică. Singura noastră putere, singura armă şi ra-ţiune de a fi; cîteodată, singura consolare...

— Mai ales! He-he! Mai ales, consolare.

— ...şi singura însuşire a unui seamăn al tău. Singura, care te poate atrage irezistibil spre el.

— Pînă la cea dintîi dezamăgire...

— Un om cu o personalitate întreagă, fie ea chiar ne-strujită, necultivată, n-are cum să te dezamăgească. Ţi-l apropii sau ţi-l îndepărtezi de suflet, de la început. Aşa rămîne... Poate de aceea mai lesne mă simt eu legat de oameni simpli, de ţărani, moşnegi, pădurari, chiar de slugi netrebnice după categorisirea socială... Vor fi fiind netrebnice faţă de rangul unui prinţ sau al unui prea înalt consilier aulic. Dar nu şi-au pierdut rudimentul lor de personalitate. Gîndesc şi simţesc pe socoteală proprie... Trăiesc o viaţă a lor, vie şi nemăsluită... Şi poate de aceea fug de tovărăşia semicivilizaţilor, care simt şi gîndesc după umbrele de gînduri şi de simţiri ale altora; se îmbracă şi vorbesc maimuţărind vecinul de pe-o treaptă socială mai cocoţată: rîvnesc la ceea ce sînt alţii, nu la ceea ce ar putea să fie ei. N-au alt vis decît să-şi iasă din piele şi să împrumute pielea altora! Pentru acest soi de oameni personalitatea a încetat a mai fi un bun propriu şi un bine suprem. E o coraslă, cum s-ar numi pe româneşte. Nemţescul ***Sauermilch*** e prea puţin şi inexpresiv, faţă de înţelesul

românesc al cuvîntului... Un ceas petrecut cu un unchiaş neştiutor de carte din satul meu, care şi-a păstrat personalitatea nevătă-mată, mă încîntă şi mă fericeşte... Tînjesc după el. Nu-l dau pe toate cursurile fostului meu dascăl de filozofie de la Viena, Zimmermann, corăslite, după chipul şi asemănarea unui cuget strîmbat de cugetele altora...

— Aşadar, dragul meu tînăr, apologia personalităţii, nici mai mult, nici mai puţin?

— Precum se vede...

— Precum se vede şi precum mă uimeşte! Înţeleg s-o facă un om care se consideră occidental absolut, un individualist, un vitalist... Goethe. Fiindcă oricît mi-ar sta cîteodată pe suflet olimpicul de la Weimar, ca unei moşnegării cu toane ce sînt, nu tăgăduiesc că reprezintă o strălucită expresie a occidentului... O culme! Cum împaci dumneata însă, tînărul meu budist, ***Maya*** şi ***Nirvana,*** cu această apologie a personalităţii?

— Ştiu eu? Poate că nici nu o împac. Numai caut s-o împac... Mai am timp. La douăzeci de ani abia împliniţi, n-am cutezanţă să cred că ţin în mînă cheia şi lăcata înţelepciunii. Chiar marele Goethe, ce însemna şi ce era la anii mei? Se căuta pe sine... Mă întorc mereu la dînsul, fiindcă am impre- sia că-s croit din aceeaşi urzeală, care se formează pe încetul, cu timpul, şi nici nu se poate dispensa de timp. Ca un vin de-al nostru, din Moldova, pe nume Cotnar, care nu face nici două parale în primul an. Îşi dă adevărata măsură pe soroace mai lungi...

Criticul vienez observă că tînărul budist avea deocamdată sub mînă un pahar gol.

Făcu semn chelnerului să-l umple cu vin auriu de ***Johannisberg.*** El încălzea în palmele împreunate o cupă largă de coniac, clătinînd lichidul pe fund şi apropiind cristalul de nări să soarbă aroma străveche, într-o voluptate de adînc preţuitor al plăcerilor rare şi scumpe.

Nu pierdea din privire chipul invitatului său la masă, pal, puţin slăbit şi osos, cu ochii somnoşi cînd se potolea focul dezbaterii; dar cît de tînăr chip! cu fruntea cît de înalt boltită! cît de neatinsă de nici o cută!

— Douăzeci şi ceva de ani, abia împliniţi... murmură. Ce vîrstă scandaloasă! Îţi dă dreptul la toate contradicţiile şi la toate ambiţiile...

Poetul a strîns uşor din umeri:

— Ambiţii? Contradicţii, recunosc... Dar

ambiţii? Nu am nici una.

— Dorinţi, atunci?

— Nici dorinţi... clătină din cap, invocînd predica lui Budha: „Stingeţi-vă setea de a fi, prin nimicirea dorinţei. Izgoniţi dorinţa. Lepădaţi-vă de dorinţă. Eliberaţi-vă de dorinţă. Ignoraţi dorinţa...”

Apoi îşi luă seama şi mărturisi cu o învăluire de mîhnire în glasul adînc:

— Mi se pare însă că mint. Că mă minciunesc pe mine însumi... M-am surprins cu o contradicţie... Îucă una... Nu m-am pătruns deplin de înţelepciunea lui Budha Sackya Muni... Ceva tot doresc... Doresc să fiu undeva departe de acest Ber-lin, de Universitate, de cancelaria unde fac slujbă de copist... Să am libertate şi timp; timp fără drămăluire înaintea mea, pentru a trăi numai cu hîrtiile mele din sertar... Numai pen- tru ele...

— Are să vină şi aceasta.

— Dacă va veni vreodată sau dacă nu va veni prea tîr- ziu... replică tînărul budist, cu un surîs sceptic.

Criticul cu părul adus în ciufuri ca răsucitele corniţe de ied, îl scormoni clipind mărunt şi micşorînd ochii cenuşii, întrebă, depărtînd de la nări cupa cu licoare aromată:

— Descurajare?

— Nu. Teamă...

— Teamă, de ce?... Ai atîta timp înainte!... La douăzeci şi ceva de ani, eşti abia la început de viaţă. Iar pentru scrisul din sertarul dumitale, nici nu este nevoie de-o viaţă de Matusalem... Gîndeşte ce puţină vreme le-a lăsat viaţa atîtor scrii-tori şi muzicanţi de la începutul veacului nostru romantic. Treizeci şi nouă de ani lui Leopardi, Chopin şi Puşkin. Treizeci şi şase lui Byron. Treizeci şi patru lui Bellini. Treizeci lui Shelley. Şi altora încă mai puţin. Douăzeci şi nouă lui Nova-lis; douăzeci şi şapte lui Lermontov; douăzeci şi şase lui Keats şi lui Petöfi; douăzeci şi cinci lui Hauff. Şi cîţi? Şi cîţi?... Vorbesc numai despre cei pe care în mare parte i-am cunoscut în tinereţea mea ori numai i-am văzut cînd eram copil... Atîţia ani – treizeci şi ceva, treizeci, douăzeci şi şapte, douăzeci şi şase – le-au ajuns totuşi, ca să nu treacă în van prin veac... Sînt unii, pe care nici nu mi-i imaginez

păşind peste scadenţa fixată de soartă. Ce-ar fi făcut, ce-ar fi scris oare Byron la cincizeci de ani? Sau Shelley? sau Keats? sau Petöfi? Ce-ar mai fi avut oare de spus şi cum ar mai fi spus oare? Îi aştepta poate destinul lui Musset: supravieţuire... Al lui Leopardi: la treizeci şi nouă de ani, supravieţuire... O moarte din viaţă... Sleirea, tocirea, scleroza...

Eminescu vorbi încet:

— De ce mă asemuieşti pe mine, atît de neînsemnat, cu dînşii, atît de mari?

— Mi-e foarte comod! He-he!... se veseli criticul, înfundîndu-şi iarăşi nările în pahar şi sorbind pe urmă, picătură cu picătură, băutura parfumată. În primul rînd, n-am citit şi nu voi putea să citesc niciodată o pagină de-a dumitale, nici un vers... Cunosc cinci-şase limbi europene. Pînă ce vei ajunge la celebritate, să fii tălmăcit în vreuna din ele, mă tem că eu mă voi fi risipit de mult în ***Nirvana*** dumitale... Doar într-o altă încarnare ar mai exista oarecare sorţi să se întîmple aceasta. Pînă atunci, am toată libertatea să te aşez alături de ceilalţi, care faţă de dumneata ţi se par „atît de mari”... Nu-mi poate proba nimeni că m-am înşelat... În al doilea rînd, dacă îţi mai aminteşti, am o încredere oarbă în instinctul meu de fizionomist. Nu mă înşel cu una, cu două. La şaptezeci de ani, mi-a fost dat să cunosc, mai mult sau mai puţin de aproape, mă- car şaptezeci de celebrităţi autentice şi de vreo trei ori pe atîtea mincinoase, care n-au durat mai mult de-un anotimp. Mi-am făcut ochiul. Nu mă mai minte...

Temutul critic vienez aprinse o ţigară groasă de foi, se sprijini într-un cot şi roti privirea cenuşie asupra sălii de restaurant cu un fel de milă dispreţuitoare.

Îşi întîrzie ochii cu deosebire la o singură masă, de unde îl salutase stingherit la intrare un domn rotofei şi stacojiu, cu voioşia din obrazul de lună plină stinsă deodată.

Acum domnul îşi schimbase scaunul. Le arăta numai ceafa revărsată peste guler.

— Ha-ha! Şcrşşş-scrşşş! hohoti crîşcătul de sticlă pisată. L-ai văzut pe acel domn? Sînt sigur că acum înghite cu noduri... E una din fostele celebrităţi mincinoase pe care odinioară le-am cam scuturat puţin, au rămas definitiv scuturate şi acum se socot victime ale mele... Ai pomenit o mai stupidă situaţie? Mi s-a creat faima că dărîm

cu sadism oameni şi glorii. Uită-te la mîna mea, la umerii mei... Cum ar izbuti oare o stîrpitură slăbănoagă ca mine să săvîrşească atîtea isprăvi vrednice de-un Samson, de Heracles, de Hercule?... A fost ceva mai simplu, întotdeauna! M-a ajutat numai ochiul. Am văzut ceea ce încă nu vedeau alţii – şi am v ăzut cu un an ori cu cinci, ori cu zece, mai devreme... Pe urmă, celebrităţile de-un anotimp s-au năruit de la sine. Proştii au rămas cu iluzia că am jucat şi eu un rol de executor, de călău, acolo

unde de fapt nu fusesem decît un cioclu... Ai observat cum cioclii adulmecă mirosul de cadavru, chiar înaintea medicilor? Doctorii mai speră, muribundul n-a început încă să horcăie, moştenitorii n-au purces încă să se încaiere de la cheia lăzii cu bani, văduva nu şi-a comandat încă rochia şi vălul cernit — însă cioclii au şi prins a da tîrcoale casei... Ei nu se înşeală... Aceasta e tot! Acum cincisprezece ani, ceafa de acolo era o ceafă ilustră. Pe ea se sprijinea, dragă doamne, nădejdea literaturii germane. O dramă de mare succes; clacă abil condusă în sală; şaizeci de reprezentaţii neîntrerupte aici, la Berlin; critica în extaz; publicul strivindu-şi bătăturile de ghişeul teatrului. Turneu la Viena... Cînd am scris atunci ceea ce cred şi ce ştiu, uluială generală. S-a tîmpit hodorogul! I s-a înfundat!... După un an, o a doua dramă în versuri... La pămînt! A treia la fel, la pămînt, în anul următor... Şi ciudat, la pămînt s-a tuflit şi prima piesă, la cea dintîi reluare!... He-he! Scrşşş-scrşşş! Ceafa de acolo s-a întors în marele anonimat. Speranţa literaturii germane s-a apucat probabil de altă industrie... Prea era voios şi ferice cînd am intrat noi, în faţa talerului cu friptură de gîscă şi a cănii cu bere. Cel mai ne-îndoielnic semn că s-a consolat, că uitase o scurtă aventură a juneţii... Prezenţa mea l-a împuns cu un ghimpe în inimă. I-am deşteptat un trecut... Îşi închipuieşte imbecilul, că eu, numai eu, i-am sfărîmat un viitor care se anunţa atît de glo- rios! Fără mine, fără execuţia de acum cincisprezece ani, he-he! unde era?... Ai auzit despre von Aue? Ulrich von Aue?

— Nimic...

— Ai auzit ceva despre ***Cavalerul cu armura de lut?***

— Nici...

— Ar fi şi de mirare. Aveai atunci opt sau nouă ani cînd se vorbea despre Ulrich von Aue şi ***Cavalerul*** său, ***cu armura de lut...*** După trei

ani n-a mai pomenit nimeni... Acum, chiar cei care au făcut băşici la palme aplaudînd ***Cavalerul de lut,*** ar strînge din umeri, întrebîndu-se de unde li se pare vag cunoscut acest nume, vag cunoscut acest titlu de piesă... Domnul de colo, cu ceafa ca un rac fiert, e Ulrich von Aue, spe-ranţa dramaturgiei germane de acum cincisprezece ani... Concurentul de atunci al lui Geibel şi Redwitz... Succesorul lui Goethe, al lui Lessing, al lui Schiller... Şi domnul de colo, victima mea, n-ar vrea să consimtă în ruptul capului la o explicaţie mai simplă şi singura adevărată, a pătăraniei sale... N-am

jucat nici un rol. N-am dărîmat nimic. He-he! Scrşşş-scrşşş! Nu poţi neantiza neantul!... Am văzut numai cu un anotimp mai devreme, ceea ce nu văzuseră încă alţii... Nici el! Mai ales el!... Chiar înainte de a se juca piesa la Viena, chiar în dimineaţa cînd s-a înfăţişat la mine să mă cunoască, purtînd subsuoară un adevărat dosar cu tăieturi din gazete şi foile-toane – în zece minute am fost luminat. Puteam să jur că scumpii confraţi de aici, cu ale lor cronici incandescente, au dat în gropi, ceea ce de altfel nu li se întîmpla întîia dată... După primul act, pentru mine totul era demonstrat, verificat, confirmat. Cum să nu cred deci în intuiţia mea de fizionomist?... Iar această intuiţie de fizionomist, ca să nu-i caut alt nume, care în zece minute a hotărît asupra lui von Ane şi altor Geibeli şi Redwitzi de aceeaşi teapă: acest instinct mă face dimpotrivă să cred în dumneata, adică în sertarul dumitale, tinere poet şi budist, pe necercetate, fără să cunosc o iotă din ceea ce ai scris, din ceea ce scrii... Poate că... Nu poate... He-he! Scrşşş-scrşşş! Sigur, nu poate; sigur că în ascunzişul cel mai tăinuit al cugetului dumitale, nu te-i fi socotind chiar atît de neînsemnat cum mi-o spui cu o... orgolioasă modestie. Altfel, de ce ai călcat povaţa lui Budha, să te laşi robul unei dorinţe, în loc s-o nimiceşti?... De ce doreşti să fii departe de Berlin, pentru a avea libertate şi timp nedrămăluit, ca să trăieşti numai pentru hîrtiile din sertar? Ti-am disociat încă o contradicţie... A treia la număr. Ha-ha! Scrşşş-scrşşş! Mai am altele, în rezervă.

Chelnerul umplu din nou paharul cu vin auriu de ***Johannisberg.*** Poetul îl aşteptă să se depărteze. Apoi cuprins de nevoia singuratecilor de a-şi elibera gîndurile păstrate în sine pînă la asfixie, mărturisi:

— Recunosc şi această contradicţie, a treia la număr... Doresc cu însetare răgaz şi linişte pentru caietele din sertar, fiindcă am

simţământul că m-am născut pe lume pentru acele hîrtii şi caiete... Orice-aş face altceva, orice-aş năzui altceva, ar fi ca o lepădare... Aş trăi în minciună... Cred în steaua mea... într-un destin...

— Iar pecetea destinului o porţi pe degete!... He-he! Scrşşş-scrşşş! hohoti criticul cu părul răsucit în corniţe de ied, îndreptînd ţigara ca un arătător spre petele de cerneală violetă de pe mînele poetului.

Eminescu nu simţi nevoia să le ascundă. Erau într-adevăr ca un stigmat al destinului său... Dar din păcate, stigmatul altui destin.

Spuse:

— Aceasta e cerneala cancelariei!... Pete pe degetele copistului!... Mă ierţi că am fost atît de nesimţit să intru cu asemenea mîni într-un restaurant aşa de boieresc. Acum observ şi acum înţeleg de ce se uita chelnerul cu un fel de dojană la degetele mele...

— Nu e o crimă... Am mai văzut eu acum cîţiva ani mîni ca ale dumitale, pătate de cerneală violetă, tot într-o sală strălucită ca aceasta. La Baden-Baden, la Cazino. La o masă de joc... Mînele unui scriitor rus, încă aproape necunoscut în Europa, poate prea puţin cunoscut încă şi în Rusia lui, deşi am mai pomenit numele său la întîlnirea de la Viena: Fiodor Dostoievski... Nu erau la locul lor, bietele degete cu pete de cerneală, într-o sală de joc, la o masă de joc... Dar te asigur că nu aveau nimic grotesc, cu tot tremurul, cu toate unghiile negre, cu toate petele de cerneală şi peceţile unui destin.

Poetul zîmbea cercetîndu-şi, pe o parte şi pe alta, peceţile destinului său, de pe degete şi unghii. Noroc că după porunca excelenţei de la ***Agenţia Română,*** Martin lungea cerneala cu apă. Petele se duc la cea dintîi clătire.

Rosti fără să ridice ochii şi fără să-şi părăsească zîmbetul nepăsător:

— Aşadar mai sînt şi alţii? Mă consolează aceasta. Cu toate că n-am avut încă prilej să aflu prea multe despre rusul dumitale.

— Răbdare. Vei afla... Am mijlocit la Lipsca o traducere a romanului ***Crimă şi pedeapsă.*** După ce se va tipări, vei auzi vorbindu-se despre rusul tuturor Rusiilor, nu al meu... Căci al tuturor Rusiilor este şi va fi ca Turgheniev, ca Lev Tolstoi.

— Mi-ai pomenit însă alte nume, deocamdată mie mai cunoscute... Byron, Shelley, Puşkin,

Leopardi, Novalis, Lermontov... Şi ascultîndu-le, eu mă gîndeam la altceva... Nu mă pot asemui sub nici un cuvînt cu dînşii...

— Oh! modestia orgolioşilor!

— Nu! Nu e vorba de modestie sau de mîndrie. Ori de făţărnicia modestiei... Altceva mai... cum să spun?... altceva mai simplu şi totuşi mai adînc. Aceştia au fost flăcări puter-

nice. Vîlvătăi... Au izbucnit şi s-au mistuit. S-ar zice că nici n-aveau ceva de învăţat de la viaţă, nici de la înaintaşi... Se puteau lipsi de timp... Douăzeci şi şase de ani, douăzeci şi opt, treizeci... Destul... pentru dînşii destul!... Eu nu mă pot mă-sura cu sclipirea lor de meteori... Eu sînt o minte înceată; un sărman faur ticăit, cum am mai spus; un faur ticăit care nu se poate dispensa de timp. De zece ori întorc şi răsucesc un cuvînt. De zece şi de o sută de ori o strofă... Mă învăţ singur să citesc în mine, să cînt ceea ce cîntă în mine. Şi înaintez greu... Orbecăiesc... Pipăi ziduri negre, pînă ce mi se luminează o deschidere, ca o gură de hrubă... Poate că abia voi începe, de acolo unde cei pomeniţi de dumneata au sfîrşit... Mă înfricoşează cîte o dată planurile mele aşternute pe hîr- tie ca o adevărată contabilitate a viitorului, în caietele din sertar... Piese de teatru – vreo zece, numai dintr-un ciclu. Poeme... O dioramă, din alt ciclu... Istoria lumii şi a veacuri-lor, cu stingerea civilizaţiilor în nimicnicie... Pentru ele cîţi ani, cîţi ani de migală îi trebuiesc unui faur cu mîna în- ceată?... În ţara noastră fructele se coc pe îndelete, se pîr-guiesc la soarele toamnelor lungi... Aşa sînt merele noastre domneşti. Lîngă mine, la Charlottenburg, am văzut, pe la începutul verii, un grădinar răsucind cozile cireşilor ca să se coacă mai de timpuriu. Spunea că au preţ înzecit. Dar sîmburele rămîne crud. Nu mai dă colţ. Fruct sterp... Pentru grădinar bună afacere; pentru fructul în sine, pentru rostul pe care l-a dat natura unui fruct şi unui sîmbure, proastă treabă!... Şi atunci mi-am adus aminte că la noi, în Moldova, ase- menea fructe pîrguite din crud, se numesc fulgerate... Po-porul de jos, mai ales femeile au un fel de fereală de ele, o teamă superstiţioasă. Nu muşcă dintr-un fruct fulgerat, ca femeia să nu rămînă stearpă, cumva, îndrăgostitul să nu-şi piardă vlaga... Cine mai ştie ce drojdie a unor eresuri

păgîne? Dar care cuprind fără îndoială o experienţă veche, o învăţătură pierdută...

Criticul vienez se rezemase pe bancheta de catifea roşie, cu braţele încrucişate pe piept, cu gîtul slăbănog tras între umeri, cu bărbia scufundată în guler.

Părea mai împuţinat, mai bătrîn, o mumie uscată de cînd lumea.

Numai privirea rămînea trează, neliniştitor de ascuţită şi vie, scormonind faţa vorbitorului prin aţele albastre de fum.

Mozolind ţigara de foi în colţul buzelor, rosti aproape în şoaptă, aproape ca o destăinuire:

— Acum mi-ai amintit iarăşi de prietenul meu, Nicolaus Lenau... Nefericitul meu Lenau! Şi el se temea să nu muşte din fructe fulgerate. Să nu-l ajungă blestemul de fruct ful-gerat.

Ar fi voit parcă să mai spună ceva. Îşi înăbuşi însă vorba şi gîndul.

Purtă ochii la mesele vecine, la ferestrele aburite de bura tomnatecă de afară, apoi din nou la fruntea şi gura tînărului său invitat, la figura tăiată în două, orizontal, de-o linie numai de dînsul ştiută şi descifrată: fruntea gîndurilor, gura pămînteştelor dorinţi, pe care şi le făgăduia, fiindcă nici el singur nu şi le cunoaşte deplin.

Prin oglindă, poetul privea şi el sala desfăşurată în spa- tele lui, uriaşă şi mărită la nesfîrşit de jocul altei oglinzi paralele; alinierea coloanelor de marmoră vînătă şi a meselor cu greoaie glastre de tufănele. Întîia oară călcase în cel mai ves- tit şi strălucitor lăcaş de ospăţ al Berlinului. Şi în orgia aceasta de cristale, de oglinzi, de marmoră, de poleială şi argintă- rie, în uniformele ofiţerilor sugrumaţi în gulere prea înalte, în redingotele şi jachetele civililor plesnind pe trupuri prea bine hrănite, în tidvele tunse pînă la piele şi în rochiile, în pălăriile şi podoabele femeilor, desluşea încă o dată şi aici, o sumeţie grosolană, stîngace, supărătoare, neprietenoasă, de capitală parvenită a unui imperiu parvenit prin sabie, puşcă şi tun. Unde era armonioasa Vienă cu micile ei restaurante? Cu încîntătoarele cafenele de-o poetică tihnă?

Aici mesele aşezate în front, chelneri făcînd front, stîlpii în front: totul rece, geometric, înţepenit.

Totul prea nou şi prea agresiv.

Se aude zîngăt de tacîmuri ori zuruit de pinteni? Ce neprietenos oraş. Unde totul e orînduit pe căprării, ca într-o uriaşă cazarmă!

Poate că numai dînşii, la masa lor, au fost în decursul prînzului singurii muşterii care au vorbit despre Byron şi Goethe, Novalis şi Schopenhauer, în loc de cai şi de grajduri, de cursa bursei şi şedinţa de ieri a Reichstagului unde cancelarul Bismarck s-a năpustit încă o dată ca un zăvod de stînă în repezentanţii Bavariei. Poate că numai dînşii, un vienez şi un moldo-valah, trecători oaspeţi ai Berlinului, mai

pomenesc despre o altă Germanie de ieri, mică şi fărîmiţată pe hartă, dar cu alt suflu ce-a îngheţat.

Criticul bătrîn îşi desfăcu braţele încrucişate pe piept, înălţă sprincenele sure şi dădu glas altei mirări, fiindcă altfel îi lucra cugetul:

— În rezumat, dumneata tinere budist, tot mai suspini după ***Nirvana?...*** Şi în acelaşi timp, ceri vieţii îndestul răgaz, pentru a duce la capăt caietele începute din sertar?... Ciudat! Un budist cam ciudat!... Ai numărat a cîtea contradicţie?

— Să spunem că le-am pierdut numărul. Ce însemnătate ar avea? Poate că după ***Nirvana*** suspină orientalul din mine. La Viena prietenii mă porecleau cîte o dată „turcul”!... Unul mi-a şi mărturisit că înainte de a mă cunoaşte, după înfăţişare, m-a crezut persan dacă nu cumva indian de pe ţărmul Gangelui... Poate că o picătură de sînge oriental, venită cine ştie de unde, rămasă cine ştie cum, tînjeşte după ***Nirvana...***

— Şi te simţi în exil aici? He-he?... Într-un cumplit exil?

— Destul de adesea!

Romantică explicaţie, de poet! Şubredă argumentare, de filozof!... După cîteva generaţii, sîngele nu-mi pare însă că precumpăneşte prea mult... Omul e un mizerabil animal care se aclimatizează. Lumea în care trăieşti, mediul în care respiri: acestea hotărăsc... Rasa se împămînteneşte, e absor-bită după cîteva generaţii... Altfel, cum ţi-ai explica germanismul, atît de înfocat din timpul războiului, al rectorului dumitale de la universitate, Du Bois-Reymond, comentatorul lui Leibnitz? Francez de sînge, n-a fost un renegat... S-a încorporat însă Germaniei... Adică mai exact, l-au încorporat părinţii şi bunicii săi... El s-a trezit aici. E de aici... Cum dumneata eşti din România dumitale, din Moldova dumitale, din satul dumitale. Crezi că te cheamă vreo picătură

de sînge oriental spre Nirvana? Mai întîi, spune-mi dacă ai fost vreodată în Orient?

— Nu, n-am avut nici mijloacele, nici vremea s-o fac... Dar cît aş dori să plec!... Poate cît aş dori să plec şi să rămîn...

— He-he! Serşşş-scrşşş! Fii fără grijă, tinere prieten. Dacă prin cine ştie ce întîmplare ţi-ar fi dat să-ţi îndeplineşti vi- sul, te asigur că după cîteva luni vei avea nostalgia ţării dumitale, a lumii dumitale, cum o simţi şi în acest Berlin. Aşa i s-a

întîmplat lui Lenau. E adevărat că pe el l-a ademenit nu Orientul, ci America, Atala, René, Niagara, Missisippi. Şi ştii ce l-a adus repede-repede, îndărăt, în Europa?... Îmi scria: „Mă întorc. Nu mai pot sta într-o lume unde nu e vin şi nu sînt privighetori...” Căci imaginează-ţi, tinere poet, America e un continent stupid, fără privighetori... Ce să caute un poet, într-o lume fără privighetori?

— Nădăjduiesc că în India sînt... surîse Emineseu, ră-sucind o ţigăruie modestă cu degetele lui pătate de cerneala ***Agenţiei Române.***

— Poate! N-am luat aminte. Fiindcă eu mi-am purtat oasele şi pe acolo... N-am luat aminte dacă se află ori nu privighetori în junglă, în Ceylon, în India, la Madura, la Delhi, la Benares... Mi-am dat însă socoteală, la faţa locului, de altceva... Şi am notat faptul, fiindcă mi s-a părut că, înainte de toate, confirma un adevăr pe care îl presimţeam. Numai un indian care s-a născut, care trăieşte şi va muri în India lui, poate fi budist, rămîne budist. Europenii se hrănesc cu un ***erzatz*** al budismului, cu o schismă... Nu clătina din cap!... Pentru mine sau pentru dumneata, nordici, occidentali orice s-ar spune şi oricum te-ai crede altfel; pentru noi mistuiţi de dorinţa de a exista, individualişti, raţionalişti, vitalişti, ***Nir-vana*** poate fi cel mult o soluţie tragică. O evadare dictată de disperare... Pentru budistul de la el de-acasă, din codrii şi jungla lui, e fericirea ultimă căci nu poate dori altceva decît să scape de existenţa sub o formă determinată. El n-are de isprăvit în nici o încarnare prezentă ori viitoare, caietele din sertar, ca dumneata... N-are de iscălit actul de deces al unui Ulrich von Aue, ca mine...

— Renunţ bucuros la caiete... se lepădă pentru o clipă poetul de raţiunea fiinţei sale, deşertînd paharul de ***Johannisberg*** pînă la fund ca o dulce şi izbăvitoare otravă. Pentru ***Nirvana*** renunţ...

Criticul îşi scutură corniţele ciufurilor cărunte de păr, strivi rămăşiţa ţigării în scrumieră şi se împotrivi cu tărie unei asemenea amăgiri:

— Te înşeli. Nu renunţi!... Adineaori găseai un preţ vie- ţii, numai fiindcă îţi va da răgaz să-ţi împlineşti un destin circumscris în aceste caiete, o vocaţie, o misiune... Şi, chiar dacă ai renunţa, ai săvîrşi un act de disperare. Act de occidental, adică de individ dintr-o zonă şi un climat unde omul e identi-

ficat cu gîndirea, cu voinţa sau cu acţiunea... Vezi şi la scumpul dumitale Schopenhauer!... Alt om al contradicţiilor. Ridică în slavă filozofia Indiei. La el acasă scrie ***Die Welt als Wille und Vorstellung;*** îl găseşti alături de Schleiermacher, apă- rînd cu toate sofismele o concepţie răspicat individuală a vieţii. Voinţa universală ori altceva: facem corp cu această voinţă universală, sîntem instrumentele acestei oarbe voinţe de a exista... Ce vrei? Şi ce putem face?... Sîntem împinşi din urmă, cu iluzia că mergem spre o ţintă aleasă de noi. Iubim, cu iluzia că noi ne-am ales iubita; de fapt sîntem numai un instrument pentru perpetuarea speciei... În fond, viaţa e o poveste din care n-ai nimic de cîştigat. Numai durerea e pozitivă... Cam aceasta stă la temelia pesimismului schopenhauerian. Nu?

— Aproximativ...

— Aproximativ... Cît se pot dezbate la o masă de restaurant, nu la o prelegere... Dar spune-le toate unui budist şi adaogă-i concluziile lui Schopenhauer, să-ţi rîdă cu milă în obraz... Durere, absenţa durerii, forţe pozitive şi negative... Renunţare? ***Nirvana*** şi renunţare? Un indian, adică un tropical, nici nu are noţiunea renunţării. La ce să renunţe? El trăieşte vegetativ. Vrea să scape, nu să renunţe! Copleşit de viaţa vegetală care îl înconjoară, a adoptat fenomenologia lui Budha, tocmai fiindcă este cea mai exactă teorie a vegetaţiei. Sub tropice, a vegeta devine unica formă de viaţă, chiar intelectuală; fenomen, fapt speculat de regimul feudal al Indiei, de caste. Lumea reprezentărilor nu mai poate fi înţeleasă astfel decît prin botanică. Tot ce se petrece în indi-vid este efectul unei dezvoltări independente de individ, la fel cu ceea ce se petrece la plante, în afară de ele. Nu individul gîndeşte, ci este ceva care gîndeşte în individ; nu individul voieşte, ci este o voinţă care se manifestă în individ...

Aceasta e concepţia budistă, foarte convenabilă pentru castele superioare, care-i oferă pe cele inferioare cu braţele legate. S-ar părea deci că ne apropiem de voinţa universală a lui Schopenhauer şi de concluziile lui pesimiste... He-he! Numai superficială aparenţă, tinere prieten!... Puţină răbdare... Pentru budistul răsăritean, din India şi Ceilon, doctrina ***Maya,*** irealitatea lumii, lanţul fără sfîrşit al naşterilor şi renaşterilor, ***Nir-vana*** cu risipirea în marele nimic; toate înfăţişează o tendinţă de a se elibera de natură, un ideal de disoluţiune desăvîrşită,

nădejdea de a scăpa de mecanismul, de tirania fenomenelor de transformare... Ceea ce la Schopenhauer e o deznădejde, la budistul autentic, indian, e o aspiraţie a nefericirii lui sociale... Budistul doreşte cu toată fiinţa lui un ***dincolo*** fără ***nimic...*** Nici rai, nici iad, nici pur*g*atoriu... Nici judecată vii-toare. Nici răsplată viitoare... Mai ales topirea în nimic a mizerabilului individ, nimicirea acelei personalităţi care ţi s-a părut şi dumitale, ca şi lui Goethe, ca şi lui Schopen- hauer, ca şi mie, că e binele nostru suprem. Al nostru, al Europei. Iată unde am voit să te aduc!

— Noroc că nimeni nu dovedeşte nimic, nimănui, într-o măsură aşa de puternică încît să-l scoată ori măcar să-l clatine din convingerile sale, pînă ce n-a sosit momentul să se lămurească singur! îi întoarse poetul rîzînd, cuvintele rostite mai adineauri de criticul cu ciufuri ca nişte diabolice corniţe de ied. Fiecare crede deocamdată în ceea ce e predispus să creadă. Eu rămîn pentru moment la ***Nirvana*** lui Budha. În copilărie eram optimist, prin fire, prin temperament, prin bucuria de a trăi. Toate erau ale mele, ca în poeziile noastre populare. Cerul şi cu soarele, luna şi cu stelele, primăvara şi cu florile poienilor, lacul şi izvoarele!... Pe urmă, treptat, peste toate s-a lăsat ca o cenuşă. Cerul si cu soarele, luna şi cu stelele au început a se împîcli. Florile primăverii şi poienilor a se vesteji. Lacul şi izvoarele a se învineţi ca plumbul. De ce? Cum s-a petrecut asta? Ce pot să ştiu? Poate că au pus mînă de la mînă mai multe împrejurări ca să-mi întunece acest ferice optimism. Da!... Ştiu eu? Poate atmosfera de familie, nenorociri, lipsuri, morţi, ameninţările viitorului fără dezlegări pentru viaţa de toată ziua, nefaste condiţii istorice şi sociale... Mă gîndesc că nu vor fi fost streine nici realităţile patriei mele. Realităţile poporului nostru împărţit şi despărţit de vitregia hotarelor geografice şi

politice; îngenuncheat sub juguri străine, îngenuncheat de rămăşiţele feudalismului, de-o protipendadă putredă şi coruptă... Am învăţat să deschid ochii la toate – iar toate, dacă mă gîndesc bine, nu erau, nu sînt de natură să întreţină un optimism prea luminos, o bucurie de a trăi prea dionisiacă. Ceva s-a alterat în mine, şi cred că asta s-a măcinat treptat, pe măsură ce realitatea sumbră şi con-ştiinţa au dat asalt pornirilor mele iniţiale din anii fericiţi ai copilăriei. Mai apoi, la Viena şi aici am căutat justificarea principială a unei asemenea schimbări. Şi mi s-a părut a găsi

justificarea, de-a gata, în filozofia lui Kant şi a lui Schopenhauer, în ***Nirvana...*** Mărturisesc că m-a satisfăcut. Mă satisface. Dar oare, mă satisface într-adevăr? Poate e numai o înşelare vremelnică, o criză, o boală a tinereţii, cînd te laşi amăgit şi consolat de cărţi. Cine poate pretinde că a scăpat de acest tribut? Vrem, nu vrem, respirăm aerul epocii...

— Şi al bibliotecilor, din păcate.

— Şi al bibliotecilor, din păcate. Exact.

— Ai văzut ce-a adus acest aer al epocii şi al bibliotecilor, în Germania de aici? întrebă criticul vienez. A redus, cu ***Nirvana*** budică, toată intelectualitatea la un fel de piftie neconsistentă, amorfă, dezarmată, peste care s-a cocoţat militarismul, peste care calcă în picioare totul acum ofiţerii victorioşi ai lui Bismarck, fără să întîmpine nici o rezistenţă. În orice caz nu o rezistenţă prea dîrză. Nu una serioasă, metodică, organizată, consecventă. Aici e pericolul cel mare! Aş spune o lege mecanică. Un delir şi o vanitate a forţei agresive. Ia aminte! Păziţi-vă! E consecinţa cea mai puţin prevăzută, dar inevitabilă, funestă, a aşa numitei ***Nirvane*** budice...

— Ştiu eu? vorbi îngîndurat tînărul poet moldav. Cu anii, poate, cînd va veni vremea, mă voi desprinde şi eu de ***Nirvana*** ori se va desprinde ***Nirvana*** de mine. Se întîmplă. Ca în iubiri... Deschizi ochii... Pleci tu, sau pleacă iubita...

— Dar nu părăseşti caietele? He-he! De aceasta sînt sigur.

— Îmi pare şi mie.

— Atunci nu e nici o pagubă! Să ne aducă altă sticlă de vin şi mie alt pahar de coniac. Să închinăm pentru Budha, pentru personalitate şi toate contradicţiile din noi, ştiute şi neştiute, pentru cele din univers, din hîrţoagele filozofilor... Rămînem singuri. Ne părăsesc fariseii şi vameşii, filistinii.

Într-adevăr restaurantul se golea. În ferestre

lumina tul- bure de toamnă se împuţina, dînd întîrziaţilor înfăţişări nehotărîte de umbre.

Chelnerul destupă altă sticlă de vin.

Criticul vienez povesti peripeţiile călătoriei la München şi la Bayreuth, unde un rege romantic şi exaltat, înălţa un teatru pentru prietenul său, Wagner.

De acolo se întorcea cu încredinţarea întărită că Germania vechilor însufleţiri n-a murit. Nu se mărginea la acest Berlin al pintenilor şi statuielor de mari-electori. Se afla undeva un Wag-

ner deşi cu un Wagner nu se face deocamdată primăvară, nici un al doilea ***„Sturm-und-Drang”.*** Se aflau un Karl Marx şi un Engels; deşi nu intrau în preocupările şi competinţa sa – dar amîndoi pregăteau tocmai surparea din temelie a cesteilalte Germanii, a despotismului militarist cu platoşe şi coifuri, poate şi a altor despotisme de-aiurea. Franţa învinsă se revanşa cu scriitorii, cu pictorii, cu muzicanţii ei. În Anglia se ridicau poeţi şi romancieri, care nu erau cu nimic mai prejos de cele mai strălucite epoci ale trecutului. Micile ţări scandinave aruncau lumii mesajul lor prin scriitori de-o vigoare şi de-o cutezanţă neaşteptată. În Rusia o adevărată explozie de incomparabili romancieri... Purtat pretutindeni de-un neogoit neastîmpăr, el cutreiera Europa, scormonea biblioteci, vîntura teatre şi muzee. Căuta oameni, lămurea cu ochii lui cenuşii semne ale timpurilor şi pleca urechea să asculte răsunetele încă depărtate, tot aşa cum localnicii din ţara Moldovei ştiau să prindă cu urechea zvonul de copite al călăreţilor, înainte de a ajunge la alte auzuri.

Iar secretarul particular al Agentului diplomatic român la Berlin se împărtăşea cu însetare din cele văzute, din cele gîndite şi spuse de-un asemenea rar drumeţ, fiindcă îi deschideau şi lui alte zări într-o viaţă mocnită.

Alte zări; o încredere dezmorţită; o nerăbdare să răstoarne sertarul cu hîrtii şi caietele chiar în acea sară, pentru o nouă şi harnică pregătire de lucru.

Dincolo de pereţii cancelariei unde muncea transcriind adrese şi numere din condici, mînuind sigilii şi alinînd cu o răbdurie blîndeţe necazurile unui obidit uşier, colcăia altă viaţă, cu alte chemări. Se frămîntau cugete: alţi semeni ai lui se trudeau să dea trăinicie unui gînd şi unei simţiri pe-o filă scrisă, despărţiţi de hotare şi graiuri, neştiindu-se unul pe altul, nebănuindu-se, dar uniţi într-o singură mistuire lăuntrică.

Niciodată nu i s-a limpezit mai deplin conştiinţa acestor suflete gemene risipite în cele patru vînturi ale lumii. Fiindcă niciodată n-au fost pentru el numai nume fără chipuri; numai nume pe-o scoarţă de hîrtie, în cuprinsul unei reviste. Bătrînul cu răsucite ciufuri pe frunte îi învia ca un vraci cu vărguţa dintr-un întuneric cu stane reci, le insufla fiinţă de-aievea: carne, iubiri, tristeţi, deznădejdi, bucurii, pînă şi ticurile înduioşătoare din vorbă ori gesturi. Îi ştia cum arată la faţă, îi ştia ce plănuiesc, ce urăsc, ce

îndură; le ascultase glasul, le cunoştea omeneştile lor slăbiciuni şi ale lor chinuri tăinuite. Petele de cerneală de pe degetele lui Fiodor Dostoievski; manşetele rotunde şi scămoşate ale fostului ucenic de spiţerie, Henrick Ibsen; rantia aspră de mucenic al scrisului, în care l-a primit Gustave Flaubert; pleşuvia brobonită de sudoare a lui Herbert Spencer; paharul cu otravă verde al lui Paul Verlaine... Despre unii abia acum afla întîia oară – sînt la început de viaţă ca el. Se simt tot aşa de singuri într-un deşert fără oaze, ca el.

Pe aceştia îndeosebi îi căuta drumeţul de la Viena, cînd se sătura de salonul vestitei Frederica Bognar şi pleca să colinde Europa după o anume hartă urzită de mintea sa, ca planul Berlinului croit pe dată de Martin Groth, curierul ***Agenţiei Române,*** dimineaţa, cînd îşi orînduia scrisorile în taşca de piele. Mulţi, erau mulţi, încă necunoscuţi, încă puşi la bănuială de judecăţi strîmbe, întunecaţi încă de alte vremelnice faime, îndărătnici robi de bună voie ai migalei din miez de noapte, cînd toată gloata veacului doarme cu pumnii strînşi ori se desfată în ospeţe, se înmulţeşte ca iepurii de casă ori visează că a mai îngropat un talant. Un oarecare Strindberg la Stockholm, un oarecare Swinburne la Londra, un alt oarecare Anatole France la Paris, un Carducci oarecare la Bolonia.

Nimeni, aproape nimeni încă nu-i ştie.

Pe urmă veacul, un ţinut, o ţară, numai prin aceştia trăiesc în cugetul oamenilor; gloata fără nume a lihniţilor de bunuri pămînteşti a intrat cu toţi talanţii săi în pămînt, ştearsă de orice amintire pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor.

De la dînşii se întorcea acum bătrînul cu ochii scăpărînd înviaţi în cenuşa din orbitele adînci ca hrubele, iar această neistovire a duhului creator îi părea singura îndreptăţire a neamurilor pe scoarţa planetei.

— E minunat, încheiase, e minunat că nici unul

nu se gîndeşte să dezerteze! I-a miruit soarta cu un har, înţeleg că au datoria să fie robii harului.

— Dar cu ce preţ? întrebă melancolic poetul.

— Cîte o dată cu preţul vieţii. Ce spun eu: cîte o dată? Cel mai adesea şi poate că întotdeauna cu preţul vieţii, al bunurilor pămînteşti, al iubirilor, al dragostei de mamă, de

soţie, de frate... O dezbrăcare de tot, ca să rămîi în singurătate numai cu datoria ta.

— Uşor a spune!

— Tot aşa de uşor a face! Nu fiindcă vrei. Fiindcă la aceasta te duce o putere mai tare ca tine. Puterea artei care se cere exprimată, a adevărului care se cere spus, a geniului care se cere realizat... La început mai lupţi, te zvîrcoleşti, te trag la fund pietroaie, obişnuinţi, slăbiciuni omeneşti, sentimente turburi... Pe urmă, se desprind singure şi cad ele la fund... Te eliberează... Oare nu există scriitori, ziditori, pictori, sculptori, oameni de geniu care au desăvîrşit foarte mult din ceea ce le stătea în puteri? Ca într-o legendă din ţara dumitale, despre care mi-ai povestit, legenda ***Meşterului Manole.*** Cu mari sacrificii fireşte! Pînă la ultimile sa- crificii: iubire, soţie, viaţă. Căci arta şi în genere creaţia cer sacrificii, trudă, abnegaţie, înverşunare, pasiune. Nu-s o jucărie şi un compromis, o trecere de timp, indiferent de geniu ori numai de talent. Creaţia, arta, sînt misiuni, funcţii, datorii. Uşor a spune? Dar n-o spun numai eu. O spune undeva tot Balzac, despre care mai aminteam la Viena, şi care vorbea în cunoştinţă de cauză... Nu-mi amintesc unde, nici textul exact, cuvînt cu cuvînt. Dar cam aşa sună: „Înfricoşată povară e geniul! Înfricoşată osîndă! Orice scriitor poartă în inima lui un monstru care îi divoră toate simţi-mintele pe măsură ce nasc în el... Cine va birui? Monstrul acesta, predestinarea aceasta va doborî omul? Ori omul va birui? Unul din doi trebuieşte neapărat să cadă jertfă... Lupta aceasta nu-i dintre acele care sfîrşesc fără învins şi fără învingător. Ori ţi-ai sacrificat inima, viaţa; ori ţi-ai pierdut geniul...” Cam astfel o spunea Balzac, înainte de a presimţi că şi de picioarele lui avea să atîrne un pietroi, să-l tragă la fund; o Hanska, o Evelină oarecare venită din toată lumea ca să-l schimbe cu cine, Doamne! cu cine? Cu un

Champfleury, cum l-a schimbat George Sand pe Musset cu un Pagello... Iată ce pătimeşte un om din tagma dumitale, cînd lasă să-i precumpănească, fie numai o clipă din viaţă, slăbiciunile inimii... Ai de spus ceva, un mare adevăr; ai de exprimat ceva, un mare sentiment; îl spui, îl exprimi, chiar dacă o faci cu preţul unei sfîşieri a inimii tale ome- neşti... Iubită, frate, soră?... Iubită, frate, soră are toată mulţimea... Ce-l ţine pe artist străin, dacă vrei egoist, singur,

decît luciditatea creatoare, care-i păstrează ochii limpezi de lacrimi, ca să vadă conţinut, forme, linii şi culori, pentru opera de artă pe care numai el o va făuri şi poate s-o fău- rească numai dînsul, chiar atunci cînd iubita-i se află în- tinsă pe catafalc? Toată emoţia să şi-o păstreze pentru a o zugrăvi aşa cum e pe catafalc, nu pentru a boci o dragoste moartă, aşa cum facem noi, ceilalţi, muritorii de rînd. Voi lăcrima eu pentru el! Eu, şi alţii o mie!... Mii şi încă mii. Miile şi miile de cetitori. He-he! Scrşşş-scrşşş! Priveşte în ochii mei şi spune-mi că nu-ţi este acum mai scumpă poezia în care ai plîns o iubire sfîrşită ori o iubită moartă, decît chiar amintirea acelei iubiri şi acelei iubite?... Haide! Curaj! Aşa e că-mi ocoleşti ochii? He-he! Mai pune la în-doială instinctul meu de fizionomist!...

Poetul nu-i înfruntă privirea. Ce adînc scormonise în el! Nu-i pomenise o vorbă, una singură despre ***Mortua est,*** despre ***Venere şi Madonă,*** despre ***Înger şi Demon*****;** despre copila din pădure, despre cealaltă dragoste din pribegiile cu trupe de actori, Efrosis, despre Baudius sau Eliz... Nu-i pomenise, şi totuşi el le ştia! Cum îi ştia şi întrebările, cu ale lor răspunsuri, dintr-o dimineaţă de primăvară, cînd s-a despărţit de blînda-i Milly şi-a străbătut străzile Berlinului cercînd să citească în propria-i soartă de faur. El le aflase! Şi nu-i mai părea un om din viaţa de aievea; un bătrîn din carne şi oase, născut o dată cu veacul, iscodind semenii şi semnele veacului.

Din nou era o întrupare faustiană, o încarnare a plăsmuirilor, moşneagul de la ***Corabia lui Noe,*** născocit în hîrtiile din sertar cu titlul ***Archaeus,*** meşterul Rubin şi jupînul Riven din ***Sărmanul Dionis,*** aceştia şi altcineva încă, altceva, o nălucită ivire din filele lui ***Faust,*** poate un alt chip al lui Me-fisto, un duh al dualismului, hohotindu-şi de omeneştile zbateri, de lupta între cuget şi trup, între lumină şi bezne. Fără îndoială

pricina-i a vinului de ***Johannisberg.*** Pricina e a amurgirii acesteia de toamnă noroasă, într-o sală golită cu umbrele vinete, unde o mînă aprinde sitele de gaz aerian, pîlpîitoare flăcări verzi-albăstrui, fantastice, viclene urziri de teatru pentru a contopi hotarele dintre real şi ireal, pentru a înlesni lunecarea minţii de la judecata rece, la arătări fan- taste de vis.

O mînă a dat foc şi lămpii de deasupra lor. Păienjenişul de neguri s-a destrămat.

Pe bancheta de catifea roşie, stătea înaintea lui, cu bra- ţele încrucişate pe piept, numai criticul vienez, bătrîn şi temut, din saloanele vestitei tragediene Frederica Bognar, de la cafeneaua ***Goldenes Lamm.***

Stătea cu ţigara stinsă în colţul gurii, rîzînd:

— He-he! Ce dracul! Îi nebun moşneagul ista? Sînt eu nebun? Trăiesc ceasul acesta cu adevărat ori visez o în-tîmplare din cărţi, poate din caietele sertarului meu?... Spune tinere poet şi budist, că n-ai gîndit aşa ceva?... Vezi că te- ntreb. Însă răspunsul îl ştiu dinainte! Omu-i ca o vioară... dacă pui degetul într-un loc pe coardă, sună într-un fel, pui într-alt loc, sună într-altfel; dar o vioară seamănă cu alta... Ştii ce sunet răspunde coardei şi arcuşului, dege- tului apăsat într-un anume loc!... Acum eşti nerăbdător să ajungi acasă, să desfunzi sertarul, să te aşterni cu toată însetarea la lucru. Aceasta ţi-o urez... Poate de aceasta te-am şi căutat. Tinerii singurateci ca dumneata au nevoia uneori de cîte un moşneag ca mine. Care trece de la unul la altul, le întăreşte conştiinţa că nu sînt singuri... Află despre un frate necunoscut aici; altul necunoscut, dincolo... Fraţi mai adevăraţi decît cei de sînge.. Dacă am izbutit, n-am pierdut amîndoi o jumătate de zi... Te lăs la caietele dumitale; mă duc în drumul meu... Nu uita, încă o dată, nu uita!... Arta şi orice creaţie în sine, poezie, pictură, sculptură, zidire, sînt o cumplită şi neîndurată povară. Tot atîtea datorii faţă de dumneata şi de ele, care-şi cer vămile. Le-ai trădat, nu te iartă! Şi nu admit măsluiri. Mai ales măsluiri... Meşterul Manole, din legenda ţării dumitale!

Înainte de-a se despărţi, în stradă, poetul a întrebat despre tînărul din cafeneaua vieneză. Estetul cu angelică figură în nimb luminos, cu armonice mişcări de făptură aeriană, descătuşată

de legile gravitaţiei.

— Scrşşş-scrşşş! hohoti bătrînul. Va să zică a început să te îngrijoreze soarta fraţilor celorlalţi, necunoscuţi?... Îmi pui în sfîrşit o întrebare pe care o aşteptam de trei ceasuri. Află că scumpul meu nepot, William Lee, suavul estet, merge bine, cum nu se poate mai bine... A muşcat viaţa din el.

— Şi aceasta numeşti dumneata bine, cum nu se poate mai bine?

— Am destule motive s-o numesc aşa şi nu altfel... A muşcat viaţa din el. Cel puţin aşa cred. Aşa sper!... S-a întîmplat ceva nou cu el, ceva bun... O adîncire... Nu l-am văzut de-un an, nu mi-a scris de-un an... Dar i-am citit versurile într-o revistă engleză... I-am văzut desenele într-o revistă engleză. He-he! S-a schimbat suavul nostru estet... L-a fecundat o suferinţă... Scoate accente! Se temea de prea multă fericire... Se temea să nu ridice mînia zeilor şi să nu-l pedepsească, fericitul, cu vreo ispăşire cumplită... Se pare că zeii n-au fost atît de răzbunători... S-au îndurat de el şi i-au trimis în loc de-o ispăşire cumplită, altceva... Nu mă lămuresc ce... Chiar mă munceşte curiozitatea să descopăr. Deocamdată văd că vibrează în el o strună nouă şi dure- roasă. A căpătat o conştiinţă a realităţilor, a vieţii; a acestor grave probleme care se numesc ***viaţă*** şi ***realitate.*** Atît îmi ajunge... Pe unii, din născare, din structura lăuntrică, îi torturează întrebările lumii. Îi dor durerile lumii. Adevăraţii artişti şi creatori! Dar dacă nu te torturează întrebările lumii, mai bine măcar să te tortureze întrebările tale! Dar dacă nu te dor durerile lumii, măcar să te doară durerile tale!... Altfel, ce conţinut mai are arta? Ce miez viu, fierbinte, opera creată? Pentru ce scrii? pentru ce pictezi? sculptezi? făureşti simfonii? Pentru virtuozităţi formale? Nici nu s-ar numi artă... Acrobaţie! Din nefericire, nepotul meu, suavul estet, făcea parte din această categorie. Nu-l torturau întrebările lumii; nu-l dureau durerile altora. Deci, condamnat la sterilitate, la diletantism... Din această pricină îl şi cam maltratam fără milă şi precum ai văzut... fără efect. Inutil! La toate răspundea cu acelaşi surîs calm şi angelic. Acum, pare-se că viaţa s-a îndurat. A muşcat din el, şi William a isprăvit cu estetismul în vid. Ha-ha!

Dacă rezistă aşa cîţiva ani, o să mai auzim despre William Lee, despre alt William Lee; nu acel pe care l-ai cunoscut dumneata la Viena, prerafaelit à la Dante Gabriele Rossetti, nu retor al sublimului ca Ruskin... Altceva, dureros. Strună cu vibraţii adinci de violoncel... Ce importă preţul cu care plăteşte omul aceste accente? Fiindcă numai cu acest preţ s-a umanizat artistul ce mai importă preţul? Să-i moară iubita, să-l înşele, să-l doboare viaţa în genunchi... Viaţa, boala, ruina, toate plă-

gile Egiptului şi bubele de pe trupul lui Iov... Ce importă, dacă numai aşa, şi nu altfel, are şi el, în sfîrşit, ceva de spus? He-he! E nebun moşneagul, ce zici?

Moşneagul s-a depărtat spre hotelul său, să-şi pregătească plecarea aiurea.

Poetul s-a îndreptat spre casă, cu pasul uşor, avîntat, nerăbdător să-şi deschidă sertarul cu plăsmuitele cicluri de piese.

La uşă, îl întîmpină Martin Groth, adăpostit în săliţa strîmtă, prin întunerec. Mirosea a cîne plouat. Fosăia pe nări, cerîndu-şi iertare că a cutezat să vină mai de vreme. Era şi dînsul nerăbdător să-şi vadă încălţările de dar.

Poetul uitase. Uitase de ghetele vechi făgăduite, uitase de ***Agenţia diplomatică,*** uitase de-o lume atît de străină în acea clipă a înfrigurării din el. Se grăbea să rămînă singur. Îi părea că n-au să-i ajungă cele două zile şi trei nopţi de vacanţă, pentru clocotul cadenţelor lăuntrice, cerîndu-se eliberate hîrtiei. Mai repede! Uite! Ţine... Înfăşoară-le într-o gazetă veche. Noapte bună!

Martin Groth se grăbea acum mai puţin. Se apropiase de lumînare răsucind botinele să le încerce tăria, cerceta talpa groasă, cusăturile nevătămate. Fluiera subţire din cimpoiul astmului; erau încălţări mai zdravene decît cele din picioarele domnului secretar. Le înfăşură tacticos. Pe urmă se dezbumbie la piept şi scoase o telegramă din buzunar:

— A ajuns la Agenţie în urma dumneavoastră... Cît pe ce să uit, bată-mă Domnul de uituc! O telegramă din România.

O telegramă din ţară nu putea aduce decît un singur fel de veşti. Zvîcnirile inimii răspundeau în tremurul dege-telor care ţineau foaia şi nu se încumetau s-o desfacă.

— Te rog, du-te! Lasă-mă singur.

Înaintea ochilor se înşira pomelnicul lui

Şerban:

Raluca Em.
Harieta Em.
Iorgu Em.

Cine? În dreptul cui se aşeza cea dintîi cruce? Îi crîş- cîia în ureche rîsul bătrînului de acum un ceas. He-he! Scrşşş-scrşşş! Mamă, frate, soră – are toată mulţimea. Pentru dumneata nu există. He-he! Sînt pietroaie care te trag afund, în nămolul mulţimilor... Moşneag nebun, cu nebună şi fără de suflet învăţătură!... Cine, în dreptul cui e cea dintîi cruce?... Harieta? mama?... Oricine, în afară de ele. Îl cutremura gîndul crud, dar nu-l alunga. Oricine, în afară de ele! N-ar fi, n-ar fi mai cuminte să apropie telegrama de flacăra lumînării, s-o scrumească nedeschisă? Măcar în această noapte să nu ştie încă...

Dar degetele purtate de-o poruncă mai tare despătureau foaia şi în încăperea singură, din oraşul străin, din noaptea cu ploaie, a rămas numai un frate cetind la flacăra palidă a lumînării vestea de moarte a unui frate... Iorgu Em. † Iorgu Em. † Iorgu Em. †... Cum de-a putut cugeta atît de crud? Oricine în afară de ele!...

Sertarul a rămas cum era. A suflat în lumînare.

A uitat uşa deschisă.

A plecat în noapte şi bură, cu buzele strînse, cu ochii deşerţi, cu inima stoarsă; a plecat pe străzile negre spre celălalt capăt al Berlinului, la celalalt frate. He-he! Moşneag nebun cu a ta zadarnică învăţătură îngheţată!

VI

O adiere clătina lin creanga de liliac din

fereastră. Creanga de liliac alb, înflorit.

Era ca o mînuşiţă de femeie în albă dantelă, fluturînd un semn de chemare: „Vino! lasă cărţile cu învăţătura lor seacă... E primăvară, ce mai aştepţi?”

Mihai Eminescu a ridicat a treia oară ochii de pe para-graful a treia oară început, fără să-i statornicească mintea un rînd, măcar un singur rînd.

Şi nu i-a mai pogorît îndată. Nici astăzi nu s-arată vreo nădejde de spor. Pidosnică treabă! Pînă în februarie, cît nu-l mîna de la spate nici o silnicie, nimic nu-l clintea de la masă, din chilia cetaniilor, cînd apuca să deschidă un tom. Totu-i apărea limpede, luminos, cristalic. Jocul sistemelor. Antinomiile înşiruite în paralelele tezelor şi antitezelor. Metodologia transcendentală împărţită în fagurii capitolelor, secţiilor şi paragrafelor. O arhitectură geometrică a gîndirii, aerisită şi spaţioasă, unde intra pe portaluri cunoscute, înălţa treptele fără osteneală, poposea într-o sală de mult ştiută, numai de dragul de-a urmări încă o dată firul argintos al logicei care l-a adus pînă acolo, pagină cu pagină, de pe-o lespede a scărilor de cristal de rocă, pe alta, mai sus.

Poet fiind, mai cu seamă poet, aşa întrezărea el uneori în imagini de stihuitor farmecul lumii din sistemele filozofice.

Dintr-o lume hîdă, tîrîtoare, măruntă, pătrundea în aceste clipe pe o arcadă ţesută din raze reci în alt univers, pur, răcoros, fără umbre. Tărîm înalt, cu aştrii aproape, de unde întoarcerea la viaţa din stradă, cu ale ei birturi şi case hîite, birouri şi condici, cu oameni chinuiţi, cu sudoare şi banul schimbat la tejghea, însemna deşteptarea, amară din vis. Amîi deşteptarea. O doreşti cît mai tîrzie. Întorci încă o filă, ai urcat altă treaptă, s-a deschis altă zare, cu altă lumină: scînteieri reci de lumină, stînci de lumină, gheţari de lumină sub un soare polar.

A fost destul să se iveascâ silnicia unui examen, nevoia unei diplome, putinţa de folosire a unui titlu academic, ca peste atîta lumină să cearnă de îndată o pîclă. Cenuşă. Cenuşă... Acum era iarăşi elevul de la ***K. K. Ober-Gymnasium,*** cînd orice carte din lume îl îmbia mai ispititoare decît manualul învăţăturii legiuit de-un program fix şi de-un dascăl bărbos. Şi tot ca atunci privea pe fereastră, afară, un cer primăvăratec cu fulguiri diafane de nouri. Vino! — îi făcea semn creanga de liliac înflorit, ca o molatecă mînuşiţă de femeie în albă dantelă. Vino! Lasă cărţile cu învăţătura lor seacă!

Oricum într-altfel, oricum numai seacă nu i-a părut vreodată învăţătura lui Kant şi a lui Schopenhauer, pînă în luna lui faur. De atunci încoace însă au uscat-o răvaşele domnului Titu Maiorescu. Aşa cum se sfîrlogeşte sub dogoare de arşiţă o pajişte verde şi grasă, plină de sevă; aşa cum mor oazele cutropite de nisipuri sărate pentru a istovi un izvor viu şi fertil.

Îndrăgise cărţile pentru înţelepciunea din ele; le îndră- gise fiindcă îi păreau că-l ajută să se lămurească lăuntric, fiindcă îi părea că răspund pe rînd lumilor de lumină şi de întunerec din. El. Nici n-a cugetat vreodată să le ceară altceva.

Domnul Titu Maiorescu, ministrul cel nou al Cultelor din România, altceva le cerea. Mijlocul pentru a obţine o diplomă academică şi dreptul la o catedră de filozofie.

Aceasta o repetau răvaşele tot mai stăruitor. Scrisori, telegrame, poveţe, trimiteri de bani.

O diplomă cît mai repede, de la orice Universitate; o diplomă şi întoarcerea grabnică în ţară. Mai rîvneau alţii la aceeaşi catedră. ***Junimea*** însă pe el îl voia; lui îi păstra locul cuvenit la Iaşi; pentru el punea la cale înlăturarea altora mai nevrednici, dar cu diplome academice, doctorate, premii, recomandări, mediocritatea cu lustrul care ia ochii.

Ou bărbia sprijinită în pumni şi cu cotul sprijinit în car- tea deschisă de-un ceas la acelaşi paragraf, Eminescu zîmbi cu o adîncă scîrbire de sine, privind la creanga de liliac înflorit.

Iată-l aşadar săvîrşind cea mai netrebnică trădare de uce- nic! Maestrul său de la Frankfurt lăsase cu limbă de moarte învăţăceilor o dorinţă. Se împăca la sfîrşit cu gîndul că vier-mii aveau să-i ronţăie trupul în sicriu. Îl cutremura însă, mai cumplit ca o spaimă de viermi, gîndul că profesorii aveau să-i ronţăiască vreodată, de pe-o catedră, învăţătura. Cerea fide-lilor cetitori sau discipoli, să-l apere de asemenea blestem, să-l cruţe.

Iar el trecuse în cealaltă tabără!

Tocmai pentru această ispravă de vierme şi de belfer se pregătea, fiindcă aşa au hotărît prietenii de la Iaşi, excelen- ţa-sa Titu Maiorescu, Negruzzi, garda întreagă a ***Convorbi-rilor literare.*** Profesor de filozofie la Iaşi. Învăţăcelul lui Kant şi Schopenhauer care nici nu-şi isprăvise dibuirile însemnări-lor din „Fragmentarium” dăscălind alţi învăţăcei încă mai începători, purtîndu-i de mînă copăcel prin firidele sisteme- lor, strîmbînd judecăţile kantiane pe măsura strîmbelor capete,

împuţinînd metafizica, etica, lumea ca voinţă şi reprezentare a lui Schopenhauer, să încapă în creiere cît miezul de nucă.

La toate prelegerile din Berlin, pe vremuri, Schopenhauer n-a izbutit să adune în băncile goale decît patru ascultători: un călăreţ de manej, un zaraf, un dentist şi un căpitan în retragere. Pe dînsul ce-l putea aştepta mai bun într-un tîrg de la marginea lumii? Cîţi auditori ar fi meritat oare mai mult un fost ***ausserordentlicher Hörer*** la cursurile lui Zimmermann, un cetitor de filozofie care se prelucra pînă-acum slobod în el

după înclinări, fără a năzui la un liman academic? Creanga de liliac alb s-a oprit din legănarea domoală. Răsufletul adierii a stat.

Poate că au ostenit cu ale lor vane chemări.

El a rămas încleştat pe scaun, cu ochii la trecerea norilor străvezii pe cerul umed-albastru, la horbota înspumată de flori. Atît îl ajuta drojdia de voinţă. Să nu se clintească din faţa cărţii! Încolo, foaia n-o mai întoarce...

Trec săptămînile, au înverzit teii, a înflorit liliacul; a zărit într-o dimineaţă un unghi negru de cocori vîslind spre nisipurile şi smîrcurile Pomeraniei; se isprăveşte un concediu de la Agenţie şi e îndoielnic că va mai căpăta altul, răvaşele şi telegramele îi dau ghes; dar cărţile dragi de odinioară i-au devenit străine. Învăţătură uscată pentru un examen. Cenuşă. Cenuşă.

Afară se aud scrîşnete de fierăstrău, lovituri de topor. Glasuri vrăjmaşe. Îl mai ţin şi ele să rămînă pe loc. Nu-i îngăduiesc să se ridice şi să se apropie de fereastră, să măsoare cu ochii o sălbatică privelişte într-o asemenea zi de primăvară cu flori, cu cer de sineală şi piuit de lăstuni.

Ştie ce se întîmplă şi nu vrea să vadă. E încă o năruire a unei frumuseţi fără de folos, prefăcînd şi aici totul în cenuşă, cenuşă.

Astă-toamnă, cînd o veste de moarte l-a purtat pe străzile negre spre celălalt capăt al Berlinului, alinare n-a aflat la fratele ursuz, cu mintea intrată într-un amurg. I-a rînjit din prag. O aştepta, vestea. Se mira doar că a întîrziat atîta! Ştiinţa doftoricească pusese un soroc mai scurt. Trecea vina pronosticurilor înşelate asupra lui Iorgu. Toată viaţa fusese atît de încăpăţînat fratele lor, ostaşul, încît nu scăpase nici cel din urmă prilej pentru a zădărnici o orînduială dinainte scrisă. Două luni?... De ce s-a înverşunat el să mai zacă şi să asude încă două luni, să se răsucească pe-o coastă şi pe alta, să lupte cu

moartea? Nu ştia el că e o bătălie după alte legi, unde n-au rost îndărătniciile de oştean, tactica şi strategia, sabia şi sîneaţa? Aştepta cumva vreo medalie de bărbăţie, fiindcă două luni s-a mai zvîrcolit într-o bătălie pierdută?... Această mîngîiere a găsit el la un frate, cînd a mers să plîngă moartea altui frate, într-un oraş străin, într-o deznădăjduită singurătate de pustiu.

Credea că vor rămîne de priveghi pînă în zori, după dati-nele din ţara lor depărtată, amintindu-şi o viaţă împreună,

ceasuri şi întîmplări de acasă, dintr-o copilărie apusă. Duioase şi dulci evlavii, dulci alinări.

Şerban însă rînjea. Rînjea vieţii cu rînjetul morţii.

Deşirat, în straiul lung şi negru, păşea bocănind pe pardoseaua goală, se răsucea pe călcîie cînd ajungea la perete cu pulpanele fluturînd, îl întreba: „Acuma de ce-ai venit? Vrei să ştii cine? Cine-i la rînd?...” Glasul dogit umplea toată încăperea, creştea în răcnet: „Vrei să ştii cine? Cine-i la rînd? Uite, cine-i la rînd”. Spunînd, izbea cu pumn de schelet în gratiile de schelet ale pieptului, călca pînă la celălalt perete, se întorcea în fîlfîit de pulpane negre să rînjeaseă, gesticulînd: „Altul la rînd! Aici nu mă mai înşel eu cu lunile... Altul la rînd şi pe urmă altul, altul! Să ne îngroape pe toţi arhon-căminarul Gheorghieş! Să adune în gropniţă toată recolta... A semănat în patru vînturi copiii, culege ciolane! Înţelegi tu? Culege ciolane... Uite, aici!... Stern, coaste, carp, metacarp, ciolane! Încap într-o traistă!...” Deschidea şi strîngea pumnul, troznind încheieturile de ciolane, bătea cu el în cuşca pieptului de ciolane. „Carp, metacarp, ciolane! Iorgu Em., ciolane! Serban Em., ciolane! Mihai Em., ciolane! Harieta Em., ciolane! Încap fiecare într-un sac!...” Asa le-a fost întîînirea de fraţi, cînd o veste de moarte i-a adunat sub acelaşi acoperiş, în oraşul străin, să-şi plîngă alt frate răposat departe, în ţară, în casa copilăriei.

Blîndeţea şi vorbele care trebuiau sufletului în noaptea de atunci le-a aflat Mihai Eminescu la sculptorul Wolgast. În noaptea de atunci şi în alte seri de priveghi.

Sertarul a rămas cum era. Părăsite caietele, galbene foile, decolorată cerneala.

Nu fiindcă o moarte de frate e neapărat o deşertare de sînge, o creangă ruptă din aceeaşi tulpină după care toate tînjesc pînă se închide rana. Pentru alte mai nemateriale pricini. De

fiinţa celui mort au fost legate locuri, au fost legaţi oameni. Prin timp, îl vezi rezemat de bătrînul, de vechiul salcîm, unde ai fost şi tu rezemat. Îl vezi venind pe potecile cunoscute, în amurgul cu scîrţîit de cară şi cu pînze de fum. Îi auzi glasul răspunzînd altor glasuri, dar atît de departe! vii încă, dar pînă cînd încă vii?

O săptămînă a stat lîngă el umbra fratelui mort, să-i apese cu un deget nevăzut umărul cînd el îl uita. Îndată înălţa ochii de pe pagina cărţii, de pe foaia de condici, din farfuria sleită a birtului – şi îndată întovărăşea umbra pe drumurile lor din

Ipoteştii copilăriei, pe ţărm de lacuri cu foşnet de stuf în lumină de lună. Că a fost posac şi răstit, că în anii din urmă şi-au vorbit atît de rar şi de puţin, că s-au crezut atît de străini şi că poate erau cu adevărat atît de străini – ce-au schimbat toate? Îşi avea un loc al lui la masa din pridvor; l-a schim- bat pe-o movilă de ţărînă lîngă bisericuţa cu afumată clopotniţă de lemn, pe-o cruce proaspăt geluită, pe-un nume scris cu păcură: „Gheorghe Eminovici". Ştie cine au îngenuncheat în acea săptămînă, în fiecare dimineaţă, rugîndu-se pentru odihna încă a unui fecior, încă a unui frate. Le vedea pe amîndouă. O mamă cu obraz mistuit de boală şi cu ochi secaţi de lacrimi; o copilă oloagă tîrîndu-se în cîrji... Genunchii lor vor fi săpat acolo găvane; cîte două cuiburi rotunde în ţărînă, la dreapta şi la stînga unui mormînt. Le vedea ridicîndu-se, sprijinindu-se una pe alta, întorcîndu-se în casa unde e o odaie cu un pat gol, unde toate odăile sînt goale acum; unde nălucirea auzului desluşeşte dincolo de perete o tusă cu care s-a deprins ure- chea şi nu mai poate fi... Ce nopţi fără sfîrşit se întind într-o casă de unde a fost scos un mort! Ploaia de toamnă în straşină, în ferestre; gîndul la apa străbătînd ţărîna mormîntului pînă la sicriu. S-o fi stins lumina galbenă a candelei de pe cruce? S-o fi stins? Chinuitoare întrebări pentru două femei, o mamă şi o soră, ascunzîndu-şi lacrimile de aspra tărie de suflet a unui stăpîn ca Gheorghieş Eminovici, căminarul!... Din această urzeală de amintiri şi închipuiri se înfiripă din depărtare un giulgiu al tău pentru un frate mort; în acest giulgiu de amin- tiri şi închipuiri îţi mai răsare din cînd în cînd, pînă ce s-a liniştit definitiv în pămînt...

O săptămînă aşa i-a ţinut tovărăşie noapte şi zi, fratele mort, oşteanul. Sertarul a rămas cum era. Părăsite caietele, galbene foile, decolorată cerneala.

Sculptorul Wolgast i-a pus balsam de blajine

cuvinte pe inima bolnavă de-atunci. Şi cînd săptămîna a fost încheiată, s-a întins el în pat să zacă, a închis ochii şi s-a sfîrşit.

Acum afară scrîşnesc ferăstraie, izbesc lovituri de topor. Sună glasuri vrăjmaşe.

Au tăbărît oamenii nepotului nerăbdător, să purceadă la alte, mai bănoase întocmiri.

Toată iarna stăpînul cel nou. Hans Wolgast, moştenitorul, a plănuit, a măsurat, a socotit. Pe urmă şi-a adus hoarda de complici în primăvară, să taie, să sape şi să dărîme. Atelierul

cu ferestrele multe, sărmanul atelier cu neînsufleţitele stane de lut şi de ipsos a fost şters de pe faţa pămîntuhii. Şterse straturile de flori, şterşi trandafirii înfăşuraţi în şomoioage de paie. Acum salahorii cu topoare şi fierăstraie doboară castanii şi teii, plopii înalţi, bătrînii, vechii copaci.

De o luna au înverzit frunzele, de-o lună s-a dezmorţit seva subţiată curgînd spre vîrful mlădiţelor condamnate la moarte... Fierăstrăul retează trunchiuri de la faţa pămîntului, cazmalele desfundă rădăcinele încolăcite ca şerpii. Seva picură lacrimi. A văzut azi-dimineaţă plînsul acesta vegetal... Şi nu mai poate privi într-acolo. Fiecare lovitură izbeşte în plin şi răspunde în el. A mai căzut încă unul; se înţelege prea bine şi prea bine o ştie fără a mai privi pe geam, după opintelile, după strigătele şi răbufneala de afară. Castanul sub care se afla măsuţa sculptorului Wolgast, aşezată la umbră, vara trecută, cînd îl poftea să-i guste cafeaua.

Au murit şi stupii din fundul grădinii, de care n-a purtat nimeni vreo grijă iarna întreagă. „Umblu la şcoală. Ştii la cine: la albinele mele...” Au fost cuvintele lui. Nu mult deosebite de cuvintele altui unchieş, din altă ţară, cu altă minte şi alt grai; prisăcariul Miron de la o poală de codru. Se vede că oricum le-ar fi minţile, oricît de străine în de ele graiurile şi învăţăturile, toţi crescătorii de albine cugetă într-un singur fel. Au umblat la aceeaşi şcoală. Acum albinele au murit. Stupii zac în fund de gradină; cutii verzi, sicrie de albine, zvîrlite de-a valma lîngă un zaplaz să facă loc măsurătorilor. „Umblu la şcoală. Ştii la cine: la albinele mele!...” Aşa i-ar scrie Euthanasius, bătrînul sihastru din ostrov, nepotului său Ieronim. Aşa îi va scrie, cînd povestea ***Cezarei*** din sertar se va lămuri... Deocamdată sînt numai însemnări răzleţe, începuturi de capitole, chipuri fără contur... Nu mai deschide sertarul. De un an n-a mai trimis

Convorbirilor nici un rînd. De un an, din primăvara trecută; de la ***Floarea albastră*** nu i-a mai apărut un singur vers... ***„Iar te-ai cufundat în stele şi în nori şi-n ceruri nalte?”*** Cu aceste întrebări din propriile lui stihuri, îl necăjea Milly, blînda Milly, anul trecut. „Sărmanul Tionis! Ce ai tu? Cum vrei tu să fiu, sărmane Tionis?...” A mai căzut cu trosnet de crengi rupte încă un arbore străvechi.

Se netezeşte pămîntul pentru planurile inginerului care a aşteptat destul şi nu înţelege o părăduire păguboasă a spaţiului, de hatîrul cîtorva stupi şi cîtorva arbori fără roade; castani,

plopi, mesteacăni şi tei... Teama unchieşului sculptor Wolgast se îndeplineşte întocmai. Urmaşul nu pierde vremea. Lui nu-i pasă de frumuseţi zădarnice.

Pregăteşte venituri, rente, speculă, profituri, chirii.

Toate presimţirile şi temerile bătrînilor dinainte de moarte se dovedesc astfel încă o dată cumplit de întemeiate. Îl cutremura pe Schopenhauer gîndul că profesorii de filozofie aveau să-i ronţăiască învăţătura de pe-o catedră? Iată aici, la o masă, cu amîndouă coatele rezemate pe-o carte, un viitor dascăl care se pregăteşte pentru asemenea, mişălnică ispravă! Îl cutremura pe bătrînul sculptor Wolgast teama că după moartea lui toate cîte i-au fost scumpe şi dragi se vor nimici în spulber? Iată că afară căruţele cu var şi nisip au şi început să curgă. Se aud răcnete, pocnete de bici, icnirile cailor în ştreanguri. Peste cîteva zile se va înălţa o bina. Şi pînă la toamnă, în locul grădinii cu o frumuseţe desfiinţată, o casă cu trei caturi ca o cazarmă, cu scări şi balcoane de fier: o casă pentru chiriaşi mulţi; patru intrări, patru platnici de fiecare etaj. Pe urmă, în cealaltă primăvară, va veni rîndul caselor de aici, vechi, scunde şi patriarhale, cu flori de liliac la fereastră. Vor fi şterse şi ele de pe faţa pămîntului să facă loc altei clădiri cu trei caturi ca o cazarmă: patru intrări, de trei ori cîte patru chiriaşi platnici. Straşnice şi sigure venituri, nu glumă! Se va înălţa, deci, fără greş altă bina... Într-o bina a prefăcut şi el învăţătura lui Kant şi a lui Schopenhauer. Lucrează într-o bina, salahor, acolo unde a fost o încîntare pură şi dezinteresată a cugetului nevămuită, desfiinţată deodată. Lucrează cu moloz şi mistrie, pentru o ispravă mai cu folos decît o încîntare zădarnică: o catedră, simbrie, diploma academică atît de stăruitor cerută de excelenţa-sa Titu Maiorescu, noul ministru al Cultelor din România.

Învăţăcelul pus la trudă cu telegrame şi termene fixe, a oftat. A coborît din nou ochii pe paragraful de atîtea ori început: ***„Toate fenomenele cuprind, întru cît priveşte forma, o intuiţie în spaţiu şi în timp, care le serveşte tuturor de fundament*** à priori. ***Nu pot, aşadar, să fie percepute, adică primite în conştiinţa empirică, decît prin mijlocirea acestei sinteze a…”*** Cenuşă. Cenuşă…

La fereastră adierea a prins iarăşi să clatine lin creanga de liliac alb, înflorit.

Mînuşiţa de femeie în albă dantelă, fluturînd un molatec semn de chemare: „Vino! Lasă cărţile cu învăţătura lor seacă!”

VII

August. Zăduf cu luciri de săbii fierbinţi în ferestre. Luciri de zale fierbinţi în văzduhul jucăuş. Tremură apa morţilor peste case şi uliţi. Arde lumina ochilor cu vîlvătăi, mai ales cînd ochii înfruntă dogoarea după o îndelungă sălăşluire la umbră, într-o odaie cu perdelele trase.

Mihai Eminescu s-a oprit în stradă. Are nevoie de-un popas să-şi deprindă pupila cu potopul de foc.

Dar a întors duşmănos spatele zidurilor de cărămidă roşie, schelelor unde tropăiesc salahorii cu găleţi de tencuială pe punţile înguste de scînduri. Cînd i s-o limpezi văzul, nu vrea să le mai zărească. Toată vara în larmă de zidari s-a trezit, în larmă de cărăuşi s-a culcat. În sfîrşit scapă.

După ce s-au risipit scînteierile orbitoare din ochi, a grăbit pasul să scape deocamdată de-o altă primejdie.

A auzit la spatele lui glasul inginerului Hans Wolgast, împărţind răstite porunci.

E o întîlnire de care fuge. S-a săturat ascultînd plănuiri străine de firea sa, încuviinţînd fără să le urmărească firul. S-a săturat să mai urce scări de lemn, să se mai cocoaţe pe catargul schelelor, să mai adune moloz şi var pe coatele straielor din toate caturile zidirii, unde îl tîrîie nepotul răposatului meşter Wolgast, de cîte ori îl prinde ieşit la lumină din vizuina lui. Toată vara a plătit această vamă de trecere. Inginerul îl apucă de brat:

— Hai să-ţi arăt cum înaintăm... Înaintăm!

Înaintăm cu mare viteză! Ce zici?

Vorbea pentru amîndoi, ca şi cum ar lua parte şi el, vremelnicul chiriaş, la un nesaţiu de stăpînire, de agoniseală, de socoteală a viitoarelor venituri: la numărătoarea şi măsurătoarea încăperilor multe, pentru săraci, fiindcă săracii sînt buni platnici de groază să nu-i arunci cu boarfele şi cu puzderia lor de copii în drum.

În sfîrşit scapă. Scapă de toate!

A sărit din mers pe treapta tramvaiului galben, tras de calul înalt şi costeliv. S-a rezemat lîngă vizitiul care-l cunoaşte de-un an şi duce la şapcă mîna cu hăţurile răsucite la încheietura pumnului. Calul clempăne copitele alene pe şoseaua nisipoasă. Şinele de fier se întind lucii ca doi şerpi în bătaia soarelui. Tramvaiul e gol. Şi e cel din urmă drum al doctorandului în filozofie, cu această galbenă cutie pe roţi. Mîni, în sfîrşit, scapă!

Îşi răsuceşte ţigara şi-i vine să fluiere un cîntec voios. Un marş. Marş de eliberare. Cum de n-a gîndit mai devreme? I-a trebuit o caznă de şase luni, o primăvară şi o vară pierdute, ca să descopere că în puterea lui se afla iarba fiarelor care desface cătuşele, care desferecă zăvoarele, dezghioacă lăcăţi. Fără nici o smuncire. Le-ai atins şi lunecă jos.

— Cumplit de cald! geme vizitiul, purtînd cu stînga slobodă batista pe obrazul brobonit de sudoare.

— Cumplit... recunoaşte şi el, înlocuind vorbele cu o clătinare din cap.

— Ce are să mai fie la amiază, dacă acuma, la nouă, arde aşa?

Unicul pasager, doctorandul în filozofie, care se pregăteşte pentru un drum mult mai lung, face un semn de mută încuviinţare cu ţigara dintre degete. Într-adevăr are să fie un iad! Dar după aceste vămi de altruistă răbdare la pofta de tailas a omului năduşit, Eminescu s-a strecurat

de-a-ndăratelea în cutia umbroasă.

Vrea să rămînă singur cu gîndurile lui. Singur cu neastîmpărul evadatului dintr-o temniţă.

Mai cunoaşte el de undeva o asemenea zi încropită. Da, dintr-un port dunărean, la Giurgiu, cînd un comediant cu basma popească venea să tocmească sufleur pentru trupă, un băităneş din toată lumea. Tînărul de atunci, fără cămaşă sub surtucul dezbumbiat şi cu picioarele goale în papuci, nu visa la nici o catedră de filozofie, nu visa la titluri academice şi la prietenia ocrotitoare a unei excelenţe. Era slobod ca păsările cerului. Dormea într-o iesle de fîu, răzăluia baniţe cu grîu pentru şlepuri şi era fericit. Neasemănat mai fericit decît a fost el acum, vreme de şase luni. Chiar în acea dimineaţă coborîse din iesle, cu fire de fîn în păr şi cu miros de flori uscate în nări, voios, fluierînd, sigur că se pregăteşte şi pentru el ceva, că îl aşteaptă şi pe dînsul ceva, altceva.

Tot aşa l-a deşteptat astă-noapte, înainte de zori, simţământul unei schimbări. Crescuse hotărîrea în el prin somn. Şi s-a împăcat deodată cu toate, cu toţi, mai cu seamă cu el.

S-a îmbrăcat şi a răftuit cărţile în ladă, a zvîrlit schimburile în geamantan şi a strîns cătărămile curelelor. În două ceasuri a isprăvit toate pregătirile de plecare. Mai bine întoarcerea într-o nimicnicie, decît deşertăciunea unui titlu academic şi jalnica osîndă de a ronţăi ca un vierme învăţătura lui Kant şi a lui Schopenhauer, care de va fi să piară cîndva, cumva, pieri-va şi fără concursul său, cum de la sine pierit-au atîtea pe lume. Fireşte, va avea de dat socoteală excelenţei-sale Titu Maiorescu, fiindcă i-a amăgit aşteptările. Dar se simte în stare acum să ţină piept oricăror aspre judecăţi, oricăror mari şi solemne excelenţe.

Printre fiecare fum de ţigară, fluieră încă o cadenţă de marş. În sfîrşit scapă de acest Berlin, de cutia galbenă duruind cu roţi de fier pe şine de fier, scapă de bocăniturile salahorilor de la binaua inginerului Hans Wolgast, de ***Agenţia Română*** şi de cealaltă excelenţă. „Delă Şnuruită”

La Iaşi, o slujbă măruntă şi o odaie într-un fund de livadă, unde nu tropăie şi nu răbufnesc salahori, vor fi mai prielnice întoarcerii la caietele din sertar. S-a împlinit un an şi jumătate de cînd nu se învredniceşte să mai dea ***Convorbirilor*** un rînd deplin dăltuit. Aicea e moartea! Nimicnicia care îl aşteaptă acolo, se poate numi aşa, doar pentru rîvnitorii la titluri, doar pentru cei ce pe-un temei de diplomă academică ştiu tot, pot tot, au drept la tot. În Iaşii ***Junimii*** mai sînt şi alte măsuri în preţăluirea unui om. „... La Iaşi... Căci nu e aşa? La Iaşi ai să vii cînd te vei întoarce în ţară, iar nu aiurea... Mi-ai făgăduit”. El n-a rostit făgaduiala. O hotărîse şi o ferecase tăinuită lăuntric, fără s-o strige în cele patru vînturi. Ea însă o ştia. Ea,

Verona, Vreona, Vanover. „Te aştept la Iaşi... Oricît de mult... Oricît de tîrziu!” Numai de n-ar fi prea tîrziu... Opreşte! A trecut de statie.

Tramvaiul a trecut de staţie şi el a sărit din mers.

E singurul om cu pas sprinten în mulţimea toropită de căldură, prelingîndu-se agale pe lîngă ziduri, în umbra în-gustă. El trece în plin soare. Îl mînă o grabă de evadat. Are atîtea de isprăvit într-o singură zi! Predarea cheilor şi a hîrtii-lor la Agenţie. Rămas bun de la Şerban. Iscălituri şi sigilii pe paşaport. Alcătuirea planului de drum. Pe-o cale mai ocolită,

la Königsberg, Cracovia şi Lemberg, de unde să ajungă la Iaşi cu un plocon de vechi documente moldoveneşti, neistovita lui patimă. Îl mînă o grabă de evadat; dar tot a încetinit mersul în faţa saltarelor de anticari. Şi-a zvîrlit ochii pe scoarţele scorojite, îmbîcsite de colb, albite de soare... Cu instinct de căutător a oprit privirea la un titlu de pe-o copertă: ***Richard Kunisch, Bukarest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei. Berlin.*** Carte veche de treisprezece ani, pe care o cunoştea doar din auzite, numai cu primele foi tăiate, lepădată de-un cititor ce va fi ostenit şi a găsit-o fără nici un interes. Poate că în realitate nu preţuieşte nici chiar sfertul de taler cerut de neguţătorul mărinimos, în dorinţa să nu piardă cel dintîi muşteriu, dintr-o asemenea zi de vară pustie negoţului.

Muşteriul nu s-a tocmit.

A numărat mărunţişul, a pus cărţulia în buzunar şi a dat drumul pasului spre grăbitele-i întîlniri. Se dojenea singur cu o mucalită, cu iertătoare îngăduinţă. Fără de leac boala! Acasă abia a izbutit să prindă în ţinte capacul lăzii încărcată cu prea multe hîrţoage, iar el mai culegea alte hîrţoage pe drum. Fără de leac boala! Ce poate să scrie un neamţ necunoscut despre Ţara Românească? Ce poate să vadă şi să scrie?... A simţit o privire căutîndu-l de pe celălalt trotuar. O femeie a întors capul după el... Parcă era Milly. Încolo, cu Milly! S-a sfîrşit cu Milly, cu trenul de Potsdam, cu sticla de Kümel. Încă o zi. Mîine biletul de clasa a treia; poimîine Königsberg; arhivele cu documente; poate mai mult decît ele, oraşul unde s-a născut, a trăit şi a murit Kant; sala de universitate unde a predat Kant; mormîntul lui Kant. Îşi simte nerăbdarea privatistului din Cernăuţi, cînd a plecat spre Blajul lui Arune Pumnul şi a mai marilor înaintaşi: Samuel Micu, George Şincai şi Petru Maior, cei trei mucenici

valahi a căror slovă o păstrează în altă carte din lada bătută cu ţinte. Cîte nu s-au primenit în sufletul şi în cugetul lui de atunci? Iată şi un ofiţer pieptoşat în uniforma-i prea strîmtă 1 Zdrîngăne pintenii, zdrîngăne sabia, şuieră cravaşa spintecînd văzduhul încins. Îi curg dîre de năduşeală pe frunte de sub cozorocul chipiului, i s-a muiat cosmeticul mustăţii, însă nu şi-a lepădat sumeţirea. Calcă să zguduie temelia caselor. Un cîne a fugit să se ascundă într-un gang. Bine că scapă de toate

aceste privelişti, episoade, chipuri zugrăvite pe pînza vremii şi a locurilor de aici. Îl va mai chema vreodată, ceva, îndărăt?

La Agenţie uşile vraişte. Coridoare umbroase, pustii, hrube stropite cu apă pe pardoseală; duhoare de leşie, de cazarmă, sală de gară, percepţie, şcoală în vacanţă.

În lipsa excelenţei toţi au dat bir cu fugiţii. Face de strajă numai Martin Groth, adormit pe un scaun, cu ţeasta cheală rezemată de zid, cu gura căscată, şi cu răsuflarea ca în spasmuri de agonie.

A sărit în picioare buimac. Se freacă la ochi:

— Uliuliu! Dumneavoastră eraţi?

— Eu... zîmbeşte domnul secretar particular. Eu eram şi ca mîine n-am să mai fiu!

Martin nu înţelege tîlcul cuvintelor şi nici nu încearcă să le înţeleagă.

O ia înainte să poarte cîrpa de praf pe masa de lucru. Aşteaptă porunci.

Deocamdată domnul secretar n-are de dat nici o poruncă. Orînduieşte condicile pentru predare, caligrafiază demisia, priveşte cu melancolie pentru cea din urmă oară pereţii care i-au sugrumat aproape doi ani din viaţă. Foile calendarului au rămas nerupte din luna mai. Îl înăbuşe mirosul mucegăit de pivniţă, de mobile şi de hîrtii vechi. În sfîrşit scapă de toate.

Pînă la unsprezece nu-i nimeni să-l elibereze. Şi nici la unsprezece, nu-i vreo siguranţă că se va milostivi să calce pe la Agenţie, locţiitorul excelenţei-sale. Un ceas îi pare acum mai nesfîrşit decît cei doi ani din viaţă pierduţi. Nu-i nimeni şi totuşi a izbucnit o gălăgie vajnică în coridor. Glasul lui Martin acoperit de alt glas, mult mai puternic, mînios şi stropşit. Vorbă nemţească, dar accent românesc, sudalmă românească, din ţară.

— Ce fel de Agenţie? Cum, nu-i nimeni?

— Să trăiţi, uliuliu, vedeţi, că vara... concediu... uliuliu, excelenţa...

— Slăbeşte-mă cu excelenţa!... În afară de tine, nu este alt tîmpit cu care să mă pot înţelege?

— Uliuliu, este... domnul secretar particular.

— Du-mă la el!... Păşeşte înainte, guşatule!

Paşii s-au apropiat pe coridor de uşa deschisă. Domnul secretar, cu toată firea-i potolită, se pregătea să întîmpine hărţăgosul mosafir după un protocol prea puţin diplomatic, potri-

vit unor asemenea răcnete şi sudălmi. Măcar pentru a spăla ocara şi umilirea lui Martin, tîmpit şi guşat fără de guşă. Mosafmil intră cu aceleaşi gînduri războinice. Cn pălăria pe ceafă călcă apăsat, trînti uşa de perete cu toate că o aflase deschisă, se uită chiondoriş:

— Domnul?

Şi îndată întinse mîinile, izbucnind în veselă mirare:

— Ei, bată-te!... Tu eşti, mă Eminescule? Tu erai „celălalt tîmpit?

Mihai Eminescu şovăi pînă să găsească un nume pentru acest chip, cunoscut parcă, dar cunoscut într-altfel, fără să ştie de unde.

Apoi o perdea i-a căzut de pe ochi. Înaintea lui se afla cu braţele întinse Tilică Brăboiu, nepotul ceauşului de ogradă, de la hanul Şerban-vodă.

Zvîrlindu-şi pălăria pe masă şi scoţîndu-şi mănuşile, fostul tovarăş de-o iarnă îşi lămuri mai calm indignarea:

— ***Monşer,*** trebuie să recunoşti că am niţică dreptate. E a doua oară de azi-dimineaţă, de cînd tot viu aci să capăt acelaşi răspuns: Nimeni!... Nu-i nimeni!... Credeam că o ***Agenţie diplomatică*** e un serviciu public cu ore fixe, nu o moară pustie, în paza unui guşat...

— Martin nu-i guşat... protestă Eminescu.

— Nu-i! Ştiu! Văd! Dar ar trebui să fie guşat după bolboroseala din care abia înţeleg te mirice şi mai nimic... Uliuliu!... Uliuliu!... Şi atît!

— Poate că şi nemţeasca ta e de vină, dacă nu înţelege prea multe...

— Să zicem... De hatîrul tău să-i acord oarecare circumstanţe atenuante. Dar scandalul rămîne!... Se poate să lăsaţi o ***Agenţie diplomatică*** în seama unui uşier? Am făcut tapaj şi fiindcă sînt grăbit... Am făcut tapaj însă şi din principiu... La autorităţi, eu din principiu strig şi ameninţ. Numai aşa ţi se deschid uşile... Dovadă că fără scandalul meu, individul mă lăsa să plec a doua oară, fără să ştiu nimic despre existenţa

ta... Ce-nvîrţi p-acilea?

Trîntit picior peste picior pe scaunul din faţa mesei, nepo-tul ceauşului de slugi scoase o tabachere cu ţigări de preţ, oferi, ceru foc lui Martin, îi făcu semn să plece şi să nu-i stîrcească în spate, se pregăti să asculte. Eminescu însăila cîteva cuvinte. Puţine şi puţin lămurind adevărata sa stare.

Îl stingherea acest vechi tovarăş şi prieten. Îi îndura greu privirea lipsită de blîndeţe, care îi cerceta hainele ponosite, obrazul nebărbierit, părul prea lung, înfăţişarea sălbătăcită în cămăruia unde a sihăstrit cu tomurile lui Kant căpătîi.

Tilică Brăboiu altfel arăta la chip şi la port.

Obrazul colţuros purta semne de îngrijire; bărbia albăs- trită de ras, părul încîlcit de altă dată, adus în pieptănătură mai occidentală. Guler larg şi lat, cravată cu ac de perlă, haine de vară în culoarea borangicului. O îngrijire şi o mulţămire de sine, cu totul nepotrivită descumpătatelor zbierăte din coridor şi cu totul neaşteptate la nepotul unui ceauş de ogradă.

Cînd a prins şi el să vorbească, fostu-i tovarăş de-o iarnă a aflat cheia acestor schimbări. Tilică Brăboiu se întorsese de trei ani în ţară, doctor în Drept de la Paris. Îşi găsise de îndată rosturi. Îşi făcea loc dîrz pentru alte rosturi încă mai înalte.

Acum era în drum spre băi, la odihnă, şi folosea prilejul unui popas la Berlin, pentru a iscodi anume documente în legătură cu „afacerea Strussberg”. Deci era şi el în căutare de documente. Altfel de documente!... Concesia se anulase. O preluaseră alţii.

Dar cu toată sfărîmarea contractelor, adulmecase preţioase date bune de cules şi păstrat, pentru a fi date la iveală în ceas potrivit.

— Înţelegi? Cînd pui ursul cu tălpile pe jăratec, joacă aşa cum îi cînţi... Eu adun ceva jăratec, d-aci, ceva jăratec dă dincolo, să-l ţin sub spuză şi să aştept!...

Rîdea şi clipea din coada ochiului.

Atunci din nou, rîsul şi vorba nu se mai potriveau cu îngrijirea pariziană a straielor, cu mănuşile fine zvîrlite pe masă şi cu perla înfiptă în cravată. Rîdea şi clipea din ochi ca samsarii mehenghi ai orzarilor şi cirezarilor, de la hanul

lui Şerbanvodă. Învăţătura şi doctoratul de la Paris se dovedeau un pospai. Subţire smalţ, îndată plesnit, sub care se ivea nepotul ceauşului de slugi, lacom de procopseală şi de înaintări în cinuri.

Acum se lămurea ciudăţenia în cugetul lui Eminescu. De cîte ori vorbea cu inginerul Hans Wolgast, de cîte ori îi asculta, planurile şi socotelile, îi părea că toate nu-i sună străine. Îi aminteau ceva nehotărît, o mijire de dedublare. Parcă

aceleaşi judecăţi le mai auzise rostite de alt glas. Sau încă un mai încîlcit şi bizar simţimînt... Îi părea că deşi nu vor fi fost încă spuse de acel glas, care îi suna dedublat în ure- che, avea să le audă neapărat, cîndva, ca un drept inaliena- bil al acelui glas. Acum se limpezea turburea preştiinţă. Auzea cu adevărat glasul şi judecăţile, întocmai ca în întîmplarea povestită de Schopenhauer în ***Parerga,*** întîia carte, din care a croit un sistem. Visase într-o noapte servitoarea că şterge nişte pete de cerneală. A doua zi, dimineaţa, fără să ştie de vis, Schopenhauer a răsturnat călimara şi astfel întîmplarea din somn s-a împlinit îndeaievea. ***„Alles was geschich, geschicht, notwendig!”*** Întîlnirea aceasta îşi are o tălmăcire. Azi-dimineaţă, cînd inginerul Wolgast împărţea porunci salahorilor şi zidarilor, iar el a fugit să nu-i cadă în cale, o umbră de gînd, în dosul cugetului conştient, căuta în amintiri asemuirea unui glas cu alt glas, ca să-i lumineze o lăuntrică fereală de-un anumit soi de oameni. A fugit de unul. L-a întîmpinat altul. Acesta venea ca un vestitor din ţară, să-l pre-vină către ce fel de lume e grăbit să se întoarcă... Fostul tovarăş vorbea. El asculta îndepărtat, cu un zîmbet fără de pricină melancolic, amar.

Începea de pe acum să se răcească bucuroasa nerăbdare a întoarcerii.

— Şi poezia?... Colaborai parcă pe vremuri la ***Convorbiri.*** Te-am urmărit...

Colaborarea lui devenise un trecut. „Pe vremuri...”

— Colaborez şi acum. N-am avut timp... voi reîncepe.

— Atunci eşti bine cu Maiorescu şi ***ejusdem farinae?*** Nu mai înţeleg nimic, monşericule!... Eşti bine cu ***Junimea*** şi stai în mizeria de aci; toţi cei din ţară se procopsesc şi tu baţi apa în piua lui Schopenhauer... Strînge-ţi bagajele şi dă goană pînă ce nu vă scoatem din pîine!... Căci ne

vine rîndul acuşacuş, şi nouă, roşilor... Lasă-l pe Schopenhauer... Ori mai bine ia-l pe Schopenhauer cu tine, fiindcă a devenit rentabil... Ia lecţii de la Maiorescu, la ce poate folosi un Schopenhauer bine administrat... Iar de la maestrul tău, nu pune toate aşa zisele lui înţelepciuni la inimă. Vezi mai bine cum s-a condus Schopenhauer în viaţă, decît să urmezi ce-a povăţuit el pe alţii să facă... Acolo-i clenciul! Pesimist şi disperat de viaţă, pe hîrtie... Un disperat care stă la etajul întîi de frica focului, care îşi aduce paharul lui la restaurant de frica leprei şi ciu-

mei, care ascunde aurul în ulcele şi hîrtiile de bancă printre scrisori vechi, care îşi scrie socotelile în greaca antică şi în latină ca să nu i le poată descifra hoţii şi să-i stoarcă banii cu torturi!... Acesta e Schopenhauer cel adevărat, monşericule!... De la el învaţă ceva... Cărţile păstrează-le pentru citate!... Sînt la modă... Sperii lumea în România cu ele...

Ascultînd, Eminescu simţea din nou crescînd în el clocotul din clipa cînd îi auzise glasul pe coridor, strigătele şi porunca răstită lui Martin, să-l ducă la „celălalt tîmpit". Se înfrînase pe sine. Se sili să zîmbească. Era singurul chip de a rămîne credincios înţelepciunii învăţate din bătrîni.

Nepotul ceasului de argaţi bănui vag lupta de cuget a fostului tovarăş şi strînse din umeri:

— În definitiv, te priveşte!... Eu îţi vreau binele, puiule! Cunosc ţara şi oamenii. Uitam că tu nu eşti dintre cei care să le dea de furcă, vreodată.

— Şi tu, le dai? întrebă Eminescu, zîmbind cu o angelică stăpînire de sine.

— Oho! Am şi început, dar încă nu le-am arătat ce pot. Abia îmi ascut armele... De aia umblu şi pe la tocilarii d-acilea!

Martin uşierul, veni cu vestea că locţiitorul excelenţei- sale, în sfîrşit, s-a milostivit să coboare în birou. Eminescu a trecut rîndul fostului tovarăş,

— Ai să cam aştepţi, Eminescule, băiete!... l-a avertizat nepotul ceauşului.

— Aştept!

Tilică Brăboiu s-a închis singur în cancelarie cu reprezentantul diplomatic. A dat el poruncă lui Martin să păzească intrarea. A întîrziat mai bine de un ceas. Şi a ieşit cu figura triumfătoare, petrecut pînă la uşă de locţiitorul excelenţei, pipăind buzunarul cu ale sale copii de documente, grăbind să ajungă la cealaltă întîlnire, la concesionarii anulaţi, pentru

întocmirea celui de al doilea dosar, atît de neapărat trebuin-cios unui colecţionar de bine chibzuite şi obiective arhive.

Cînd i-a venit rîndul să intre, locţiitorul excelenţei a în- tins secretarului particular un vîrf de deget, cum se cuvine unui mărunt subaltern cu treizeci de taleri leafă. Eminescu a despăturit zîmbind demisia şi a aşternut-o pe masă. Bine că scapă!

— Uliuliu! s-a tînguit Martin Groth. Peste un sfert de ceas, aflînd că rămîne fără ocrotitor. De-aeuma pot spune că-s orfan...

Se ţinea ca un mînz de domnul secretar, din birou în coridor, din coridor la dulapurile cu dosare.

— Vă mai întoarceţi domnule secretar? Uliuliu! nu-i aşa că vă mai întoarceţi?

— Nimeni n-o ştie, Martine...

— Să vă duc eu mîine bagajele la gară...

— Nu-ţi mai roade tălpile, Martine. Tocmesc o droşcă şi s-a isprăvit. Ţine!... Ţine şi uită că te-am făcut să goneşti cîte o dată ca un prepelicar pe străzile Berlinului... Nu era din voia mea. Slujba!...

— Uliuliu! se înduioşă Martin de atîta dărnicie, băgînd talerii în buzunar. Uliuliu, se vede că v-a venit o moştenire din ţară şi că de asta plecaţi!... Ori poate, uliuliu, v-aţi luat doctoratul şi nu vă mai pasă?...

— Întocmai! Toate noroacele pe capul meu, Martine.

Domnul secretar particular a pornit zîmbind pe strada învîlvătată de dogoare. În urma lui a rămas încă un moşneag să-i jelească o plecare. Un moşneag în livrea jerpelită, cu încălţările scîlcite, cu soarele lucind în pleşuvie ca într-o oglindă sferică.

Din capul scărilor Martin Groth făcea semne cu mîna. Eminescu nu s-a întors să privească. Îl mai aştepta o întîlnire. Cea de pe urmă.

VIII

A bătut în uşă, înăbuşindu-şi oftatul. Cea mai de pe urmă şi mai grea întîlnire.

— ***Herein!***

Ce glas dintr-un fund de pămînt!

A intrat şi s-a tras cu un pas înapoi. Nu putea călca peste pete de sînge. Peste nenumăratele rotocoale de sînge de pe podeaua albă. Din dosul mesei, din scaunul doftoriceştilor consultaţii, Şerban rînji cu dinţii clempăniţi de strigoi:

— Intră... păşeşte... e sînge din sîngele tău!...

Mihai călcă în vîrful degetelor, alegînd ostroavele de duşumea neatinsă de sînge din sîngele lui.

— Apropie-te! îşi pierdu bolnavul răbdarea de atîtea superstiţioase mofturi. Te aşteptam... Vii să vezi dacă nu mi-am dat ortul înainte de termen? Ha-ha! De data asta nu mă mai înşel; mai am două, exact două!

înălţase mîna cu manşetele rotunde şi tari, răsucind două degete de schelet: două luni...

Spiriduşul gîtlejului se zvîrcolea în scălîmbe salturi de-o cumplită iuţeală, sub barba răritä, tunsă, smulsă, roşcată acum, ca blana cînilor năpîrliţi în vară. Se sghihuia macabru spiriduşul, ha-ha – ha-ha! în închisoarea de cartilagiu, zvîcnind să plesnească gratiile sfîrcoase şi să ţîşnească afară, hihi-hihi! Şi fiindcă nu putea scăpa, se răzbună pe temnicier în felul său. Din hohote dogite de rîs, Şerban trecu în spasmuri de tusă. Se ţinea cu amîndouă mîinile încleştate de marginea scaunu-lui, horcăind, trăgînd înghiţituri de aer ca să le scuipe cu zdrenţe de plămîui. Acum scuipa direct pe podele, nu în talerul de tablă cu dezinfectante ori în batistă. Scuipa pînă de-parte. Rotocoale, rotocoale de sînge, unele proaspete, altele închegate, care ţeseau pe jos o lugubră scoarţă de rotocoale de sînge.

Mihai umplu un pahar cu apă la robinetul căzănelului din perete. Încercă să-l apropie de buzele lui Şerban. Bolnavul îi împinse mîna, ferindu-se ca de-un pahar cu venin.

După ce s-a ogoit tusea, i-a spus deodată c-o blîndeţe neaşteptată, cu o blîndeţe vicleană de

nebun:

— Şezi, Mihai!... Şezi şi povesteşte-mi...

— Ce? întrebă Mihai, apropiind scaunul. Ce să-ţi povestesc?

— Nu te mai preface... Vii de la înmormîntarea mamei... Ilie a fost?

Mihai îşi şterse broboanele reci de pe frunte:

— Ce vorbeşti tu, Şerbane?...

— Nu-mi mai ascunde. De prisos să-mi ascunzi... Ştiu tot, frăţioare!... Mi-a scris Iorgu... A fost o îmormîntare cu multă lume... I-au făcut mormîntul lîngă al Harietei... Numai asta nu ştiu... Nu mi-a scris Iorgu... A lipsit ori nu Ilie?.... Asta nu ştiu... Vreau să-l văd.

— Şerbane...

— Taci! Dacă nu vrei să-mi răspunzi, taci!... Ascultă, sînt paşii lui Iorgu... Pe el îl aştept, să-mi spună el cu de-amănuntul...

În mintea cuprinsă de rătăcire, morţii se amestecau cu viii. Mihai se cutremură de această spăimoasă lunecare a cugetului şi totuşi trăia şi el halucinaţia, ca în povestirile fantastice scrise de Hoffmann, de Jean Paul, de Novalis.

Afară, la uşă se auzeau cu adevărat paşi. Paşii lui Iorgu? Mai mulţi paşi. Un deget a bătut în uşă.

Doctorul n-a strigat ca întotdeauna:

— ***Herein!***

A strigat:

— Intră! Intră, Iorgule!

— ***Herein!*** a adăugat Mihai Eminescu, alungîndu-şi molipsitoarea clătinare a minţii. ***Herein!***

Doi oameni au intrat. Un bărbat şi o femeie cu un copil rănit în braţe. Doi localnici de cartier mărginaş. Copilul avea mîna sfărîmată din încheietura cotului, moale, şuroind de sînge: îşi rezemase capul palid, căzut, pe umărul femeii. Gemea. Un şcheunat subţire, sfîrşit, de căţel care se văicărase pînă ce şi-a pierdut glasul.

Pe dată vedeniile nebuneşti s-au risipit şi sub ţeasta medicului bolnav; mai fără de speranţă bolnav decît toţi pacienţii lui de pripas. Au fost mai tari învăţăturile şi îndatoririle doftoriceşti.

Şerban a sărit în picioare, s-a apropiat de copil, a pipăit mîna, a pus întrebări scurte.

— Nimic... Un nimic. Mai multă spaima...

S-a întors:

— Mihai! Deschide dulapul şi adă cutia cu instrumente... Dă foc la spirt!

Se mişca uşor, sigur, cu mintea limpezită, după toate prescripţiile doftoricescului meşteşug. A întins copilul pe canapeaua învelită cu muşama, i-a potrivit delicat capul pe pernă. Cap alb ca hîrtia, cu păr cînepiu, retezat scurt, îmbîcsit de praf. A dat drumul la robinet să-şi

spele mînele. Cu mînecile suflecate, atent, sever, trecea cuţitele prin flacăra albastră. Cei doi părinţi, stăteau la căpătîiul copilului, aşteptînd cu braţele spînzurate. Nu cutezau să mai vorbească, nici să mai dezmierde fruntea murdară de sudoare şi colb. Femeia mai purta un copil în pîntec. Bărbatul nu-şi putea desprinde ochii

de la rotocoalele de sînge. Peste petele vechi, închegate, zim-ţuite cu spumă albă, cleioasă, respingătoare; sîngele copilului lor picurase alţi bănuţi mai mici şi mai roşii, de-un roşu curat. Băiatul scîncea cu ochii deschişi larg, înfricoşaţi, la flacără şi la cuţite,

— Cum te cheamă? îl întreba Şerban prietenos, ca să-i smulgă privirea în altă parte de la pregătirile caznelor.

— Ulle! mă cheamă Ulle... gîngăvi pruncul,

— Ei bine, domnule Ulle, află că în două săptămîni ai să baţi din nou mingea...

Femeia îndrăzni să se mişte, rotunjind o mînă pe pîntec, cealaltă pe fruntea copilului:

— Ulle îl cheamă, domnule doctor... Şi vedeţi cum ati ghicit dumneavoastră? Tot mingea-i de vină... Se juca în mijlocul străzii... I-am spus: „Bagă de seamă, Ulle, bagă de seamă! Are să dea o droşcă peste tine, vreun smintit de sol- dat călare...” Am vorbit parcă într-un ceas rău... Spălam rufele în curte. Aud un strigăt şi un duruit de roţi. Mi-a sărit inima... E Ulle! zic... şi cînd am dat fuga, sărăcuţul de el se zbatea la pămînt. Droşca a fugit...

— Să ne faceţi şi un certificat, v-am ruga... vorbi băr- batul răsucind şapca în degetele noduroase. Îi dăm noi de urmă şi-l chemăm la judecată. Cerem despăgubiri...

Doctorul Şerban Eminovici s-a uitat atît de apăsat la băr-bat, încît părintele copilului a tăcut, ruşinîndu-se şi plecînd ochii. Îl scuză femeia:

— Vorbim aşa, fiindcă sîntem nevoiaşi. N-avem taler în casă. De unde să plătim medic şi medicamente?

— Ajunge! rosti cu o bruscă asprime, Şerban. Cine v-a pomenit de plătit medic şi medicamente?

Apoi, în româneşte, ca să nu înţeleagă copilul:

— Mihai... Vino aici şi ţine!... Nu-l lăsa să mişte. Nu lua seamă dacă se zvîrcoleşte şi dacă se vaietă că-l doare... În meseria noastră, ca şi în

viaţă, adesea durerea se vindecă numai cu o durere şi mai mare. Cel puţin deocamdată; pînă una-alta. Ţine zdravăn, Mihai, iar dacă nu suporţi, întoarce ochii!

El, cu o îndemînare neturburată de zvîrcolirile şi de strigătele copilului, de oftările femeii şi de crîşnetul încleştat din fălci al bărbatului, a curăţit rana, a pus osul la loc, a aşezat un fitil şi a cusut pielea, a înfăşurat bandajul deasupra păturii

de vată. Şi sfîrşind, a netezit obrazul băiatului cu dosul degetelor de schelet:

— Ei, vezi domnule Ulle, că nu te-a tăiat şi că au te-a spintecat nimeni? Ai scăpat ieftin... Îţi plac acadelele?

— Plac...

Căută în buzunarul jiletcei un ban:

— Pofteşte, să-ţi cumpere maică-ta acadele. Şi mîni să vii la mine, că am să-ţi cumpăr eu altele... Ca peştişorii... Acadele verzi, cu mintă, ca peştişorii...

Îl ameninţă ridicînd degetul, ca un unchi glumeţ şi cu incurabilă slăbiciune pentru nacafalele nepoţilor:

— Însă avem o socoteală mai întîi!... Ia aminte, fiindcă altfel mă burzuluiesc şi stricăm prietenia! Să-mi făgăduieşti că ai să laşi faşele în pace...

— Făgăduiesc...

— ... şi să-mi făgăduieşti pe urmă, că ai să deschizi ochii altădată la droşti... Puteai să te capeţi cu acadele de la nenea doctorul şi fără să-ţi scoţi mîna din încheieturi...

— Făgăduiesc...

Copilul surîdea printre lacrimi cu durerea şi cu spaima ogoite.

Iar Mihai Eminescu luă cunoştinţă uimit de această faţă uitată a fratelui ursuz, osîndit la moarte, cu mintea, cutreie- rată de stihiile nebuniei, şi totuşi cîştigînd atît de uşor încre-derea unui copil.

Cu o înlăcrimată înduioşare îşi aminti dimineaţa de iarnă, cînd Şerban, studentul de la Erlangen. Venise să-l scoată din mormîntul de conţopist al consiliului judeţean de Botăşăni. Îşi aminti drumul lor de-atunci, dincolo de bariera tîrgului, pe cîmpiile şi colinele ninse, sclipind în razele soarelui. Vedea din nou, cu o sfîşietoare claritate întinderile albe de-acolo şi de-atunci: săniile ţărăneşti cu boi îndepărtîndu-se agale pe oplene, sănioarele sprintene cu căluţii care străbătutau în văzduhul rece gonind la trap pe

pîrtiile albe-albăstrii. Mai auzea parcă şi acum ecoul clinchetului metalic de zurgălăi stingîn-du-se; pe urmă glasul bun şi grijuliu al fratelui mai mare, reluînd de la capăt povăţuirile întrerupte cît au ascultat amîndoi zîmbind ecoul familiar al zurgălăilor din iernile şi din patria copilăriei; înverşunîndu-se cu îndemnul să se întoarcă la învăţătură şi să nu mucezească într-o canţelarie de conţo-pişti osîndit pe veci la nimicnicie. Îi mai simte parcă palma

ocrotitoare pusă pe umăr şi alipindu-l de el. Tot dînşii fuse-seră oare? Tot dînşii au trăit oare cîndva acele clipe, acea dimineaţă de iarnă, acea blîndă şi dulce înfiorare a simţiminte-lor de pace şi de încredere?... Cum ar fi vrut acum să regăsească măcar un dram din căldura frăţească de-atunci, să-l încălzească la rîndul său în înfricoşata-i singurătate, să-l alipească tot aşa la pieptul lui într-un omenos elan. Atît de simple ar fi toate şi atît de izbăvitor pentru amîndoi!...

Cînd au rămas din nou singuri, Şerban însă s-a posomorît iarăşi. Se sfărîmase firul subţire care îl aducea la suprafaţa vieţii.

Spuse, aşezîndu-se la locul său, în dosul mesei:

— Te-ai purtat bine!... Ai îndemînare şi tu. Eu întotdeauna m-am gîndit la asta, Ilie!... Să-ţi isprăveşti învăţătura la şcoala lui Davilla şi să vii pentru a lucra împreună... Să facem cabi-net medical: ***„Fraţii Şerban şi Ilie Eminovici...”*** De ce-ai întîrziat atîta... Acuma e prea tîrziu...

A ridicat ochii.

A privit încruntat la Mihai şi a început să bată cu pumnul de schelet în masă:

— Tu ce cauţi aicea? De ce ai luat locul lui Ilie?

Călimara de ipsos cu cap de mort, sălta la fiecare izbitură de pumn:

— Ce cauţi tu aicea? Afară!... Nu-mi trebuiesc iscoade să vadă cum îmi scuip sîngele şi cum mor... Aha! Ai nevoie de-un mort, de-un strigoi, pentru bîlbîielile tale în versuri cu morţi şi cu strigoi?... Iorgu, Ilie! Veniţi!... Ajutaţi-mi să-l scoatem afară. Să ne lase între noi. Pleacă, să nu te văd!... să nu te văd!... să nu te văd!... Pleacă! Du-te! Să nu te văd!...

romane de ieri şi de azi

editura pentru literatură

Vol. I, II şi III, Lei 3